

K 324523
3

325

1A

016

უ. კომპოზიტორი

გლეხის კარაბაღინი

28

სახეგაბი

XA
1916

03. ზომადი

ბლუზის პარაპოდინი

||

11/11

F85662
3

სახელმწიფო ბაზრისთვის

1 0 2 0

კოლიგ.
ბე-2-ე
სტამბა,
ლენინის ქუჩა, 3
შთავლიტი № 1315
შ.ლ. 10818. ტირ. 3000

2961/159-მე

წინასიტყვაობა.

ეჭვი, თქვენ: მელანო, ტასია, ხათო, თათია, ანტონა, ზაქრო, პეტრია, გიორგა, მიტრო და ყველა, ვინც ჯერ კიდევ გუშინ მონები იყავით!

ჩემი სიტყვა თქვენსკენ არის მომართული. თქვენ დაღწეულ მოწიან ბორკილები, გაანიავეთ ძველი ცხოვრება და გაინთავისუფლეთ თავი.

რისთვის?

იმისთვის რომ ძველის ნანგრევებზედ ააგოთ ახალი ქვეყანა, ახალი სოფელი, ახალი ცხოვრება,—გლახისა და მუშის ცხოვრება.

ისტორიამ თქვენ აგირჩიათ ახალი ცხოვრების აღმაშენებლებად.

ეს არის მეტად დიდი, დიდებული და თან მძიმე საქმე.

თქვენ ეს უნდა შეასრულოთ, თქვენ ამას შეასრულებთ.

მხოლოდ ამისათვის საჭირო არის შეურყეველი შეგნება და კლდესავით მაგარი ჯანმრთელობა.

თქვენი ჯანმრთელობის დაცვა მიზანია ამ წიგნის.

იყავით მაგარი, როგორც ფოლადი, და მტკიცედ ააშენეთ ახალი ქვეყანა.

ავტორი.

ნაწილი პირველი

I. ალამიანის წარმოშობა.

ხომ გაგიგონიათ ქართული ანდაზა: „სწავლა სინათლეა, უსწავლელობა სიბნელია“. უსწავლელი კაცი თვალეზავებულია, ვერაფერსა ჰხედავს და ამიტომ ადვილი მოსატყუებელია. რომ ვინმემ მოჰკიდოს ხელი: აქეთ წამოდი მე გაგიყვან კარგ გზაზეო, გაჰყვება და შესაძლებელია, იმან ხრამში გადააგდოს. როდესაც ალამიანი ცოდნით არის შეიარაღებული, ასე ადვილად ვეღარ მოატყუებენ: მან კარგად იცის, როგორი ფეხები აბია ტყუილს.

ვინ არ ატყუებდა თქვენისთანა მშრომელ ხალხს! ჯერ კიდევ გუშინ, მეფე და მისი მთავრობა, მთავრობის მოხელეები, მემამულეები, მდიდრები, სამღვდლოება.

ტყუილების შემწეობით ეს ამოდენა მუქთახორები კისერზე გასხდნენ: თქვენ შრომობდით, ისინი კი თქვენს ნაშრომს შეექცეოდნენ.

როდესაც თვალეზავი აახილეთ, მუქთახორები გადმოყარეთ და ახალი ცხოვრების შენებას შეუდგეთ.

— ძალიან ძნელი კი ყოფილა ახალი ცხოვრების აშენება! ამბობს ეგერ გიორგი.

ადვილი მხარ-თეძოზე წოლაა; მუშა ხალხს სიძნელე ვერ შეაშინებს. მხოლოდ მას ცოდნა უნდა ჰქონდეს, ცოდნა. ცოდნა ჩირადანია, რომელიც მუშა ხალხს გზას გაუნათებს და ვერავითარი მოლაღატე ვერ შეიყვანს მას შეცდომაში.

თქვენ გატყუებდნენ: მეფე და მისი მთავრობა ღვთისაგან არის დამტკიცებულიო. თქვენც გჯეროდათ და იყავით სულგანაბლები. დედამიწაზე მეფე, ცაში ღმერთი, რომელიც მშრომელი ხალხის მტარვალს მეფეს მფარველობს და წელში გაწ-

ყვეტილ შშრომელ ხალხს ფეხებს უბრაგუნებს:— ციცი! თუ რამე გაბედე, ჯოჯოხეთში გიკრავ თავს! აი ასეთი სისულელე გჯეროდათ, ასეთს ღმერთს ვევედრებოდით, იმიტომ, რომ არაფერი არ იცოდით.

— ცა და დედამიწა ღმერთმა გააჩინა ექვს დღეში, მე-ექვსე დღეს ადამი შექმნა თიხიდან, მოგვარა ღრმა ძილი, გამოკრა გვერდი და ამ გვერდიდან ევა გააჩინა— გასწავლიდათ სამღვდელოება.

ეს სისულელე დღესაც კი გჯერათ თქვენ.

— აბა ადამი და ევა არ გაუჩენია ღმერთსა? მეკითხება პეტრე.

— არავითარი ადამი და ევა არ ყოფილა და არც გაუჩენია არავის.

— აბა როგორ გაეჩნდით თავდაპირველად! მეკითხებით.

— როგორ გაეჩნდით და ადამიანი თანდათან განვითარდა მრავალი ასი ათასი წლების განმავლობაში ცხოველებიდან.

— ვინ დაამტკიცა შერე ეგ? მეკითხებით თქვენ.

— ეს დაამტკიცა მეცნიერებამ. მრავალი გამოჩენილი მეცნიერი იკვლევდა ამ საგანს; აღარებდნენ ადამიანისა და მრავალ დანარჩენი ცხოველების შიგნეულობას და აგებულობას, სთხრიდნენ მიწის გულს, რომ იქნება სადმე აღმოეჩინათ ძველისძველი ადამიანის ძვლები და აღმოაჩინეს კიდევ. მეცნიერების საერთო კვლევებებამ საბოლოოდ გამოარკვია, რომ ადამიანი თავიდანვე კი არ ყოფილა ასეთი გარეგნობისა, როგორც დღეს არის, არამედ თანდათან განვითარდა დაბალი ცხოველებიდან.

მაგრამ ერთი ეს მითხარით, ის ვიღამ დაამტკიცა: ღმერთმა ადამი თიხიდან გააჩინა და ევა ადამის გვერდიდანო? ჰო, მითხარით, რას გაჩუმებულხართ, აბა ვინ დაამტკიცა?

— საკირეთის ხუცესმა! ოხუნჯობს ეგერ მიხა.

— მართალია, მართალი! ამის მტკიცებას დღეს საკირეთის ხუცესის მეტი ვერავინ დაიწყებს და ახლა თქვენი სინდისისა და გონიერებისათვის მიმინდვია, ვის უნდა დაუჯეროთ:

საკირეთის ხუცესს, თუ მეცნიერებს, რომლებიც ცასა და ქვეყანას იკვლევენ, ცოდნას აგროვებენ, გაუგებარს იგებენ და აუხსნელსა ხსნიან?

საღმრთო წერილში სწერია, ქვეყნის გაჩენიდან შვიდი ათასმა წელმა გაიარაო. დღეს მეცნიერებაში დამტკიცებულია, რომ შვიდი ათასი კი არა ასი ათასი წლების წინათაც დედამიწაზე ადამიანები იყვნენ და დედამიწის წლოვანება ხომ მრავალ მილიონ წელიწადს უდრის.

თქვენ უნდა გახსოვდეთ, რომ მეცნიერებაში ნელ-ნელა გროვდებოდა მასალა რამოდენიმე საუკუნოების მანძილზე და ამ მასალიდან გამომდინარეობდა სწორი შეხედულება-ცოდნა. ადამიანის სიცოცხლე მეტად მოკლეა, რომ ერთმა მეცნიერმა მარტო საკუთარი ძალღონით ახსნას დიდი საკითხი.

ერთი მეცნიერი ერთრასმე აღმოაჩენს, მეორე—მეორეს, მესამე კიდევ სხვა რასმეს. ამგვარად, თანდათან დაგროვდება საკმაო მასალა და შემდეგ რომელიმე მეცნიერი ამ მასალიდან დიდ ცოდნას გამოიყვანს.

სწორედ ასე მოხდა ადამიანის წარმოშობის საკითხშიაც.

ამ ორასი წლის წინად იყვნენ ისეთი მეცნიერნი, რომლებიც ამბობდნენ: ადამიანი თანდათან განვითარდა სხვა ცხოველებიდანო. ამ ასი წლის წინად საფრანგეთის მეცნიერმა ლამარკმა გამოსთქვა აზრი: ადამიანი მაიმუნისგან განვითარდა და საერთოდ ცხოველები დედამიწის ზურგზე იცვლებიანო; მაგრამ მარტო თქმა ხომ არ კმარა, ნათქვამს დამტკიცება უნდა. ეს დამტკიცება კი არ იყო.

თანდათან დაგროვდა სხვადასხვა მეცნიერების დაკვირვება; აღმოაჩინეს ადამიანის კვერცხი, გამოიგონეს გამადიდებელი იარაღი, რომელიც პატარა საგანს ერთი ათასად და მეტად აღიდებს.

ამ იარაღის წყალობით შესაძლებელი გახდა ისეთი წვრილმანების დანახვა და შესწავლა, რაც წინათ მიუწვდომელი იყო.

აღმოაჩინეს პირუტყვების კვერცხი და დაინახეს, რომ

ადამიანისა და პირუტყვების კვერცხი ძალიან წაავავს ერთმანეთს. ადამიანების და ცხოველების თესლში დაინახეს ცოცხალი თავკომბალები, რომლებიც კვერცხს ანაყოფიერებენ, და დარწმუნდნენ, რომ ადამიანის კვერცხის თავკომბალები ძალიან მიემგვანებიან დანარჩენი ცხოველების თავკომბალებს.

მეცნიერებამ მოჰკიდა ხელი ჩანასახის შესწავლას და აღმოჩნდა, რომ როგორც ადამიანის, ისე სხვა ცხოველების ჩანასახი ერთნაირად ვითარდება.

მაგალითად: ადამიანისა, თევზისა, ბაყაყისა, ქათამისა, მაიმუნის, ცხვარის, ძაღლის და სხვა ჩანასახი პირველი კვირების განმავლობაში იმდენად მიემგვანებიან ერთმანეთს, რომ ვერ გაარჩევთ, რომელი რომელს ეკუთვნის.

მეტად საგულისხმოა შემდეგი მოვლენა: ადამიანისა და ყველა პირუტყვების ჩანასახს პირველ კვირებში უჩნდება ლაყუჩები სწორედ ისე, როგორც თევზის ჩანასახს. თევზის ჩანასახს ეს ლაყუჩები შემდეგ და შემდეგ ეზრდება, უვითარდება; ადამიანისა და პირუტყვების ჩანასახს კი ნელ-ნელა ელევა და უჭრება.

რას ამტკიცებს ეს გასაოცარი მოვლენა?

იმას, რომ ადამიანსა და ყველა ცხოველებს თევზამდე, უძველეს დროს საერთო წინაპრები ჰყავდათ. რა თქმა უნდა, ეს არ იყო რამდენიმე ათასი წლის წინად, არამედ რამოდენიმე მილიონი წლის წინად. ბუნებისთვის რამოდენიმე მილიონი წელი იგივეა, რაც ჩვენთვის რამოდენიმე წამია.

ადამიანის ჩანასახს პირველ კვირებში უჩნდება ისეთივე კუდი, როგორც კატის, ძაღლის, ცხვარის, ქათმის და სხვა ჩანასახს. შემდეგ და შემდეგ ადამიანის ჩანასახს ეს კუდი ელევა, პირუტყვებისას კი ეზრდება. მხოლოდ ჩვენი კუდუსუნის ძვლები მოწმობენ, რომ ადამიანის ძველის-ძველი წინაპარი კუდიანი ცხოველი ყოფილა.

ადამიანის ჩანასახი ხუთი თვისა დაფარულია მთელ ტანზე ნაზი ბუსუსებით, რაც შემდეგ მას სცილდება. ესაც იმას მოწმობს, რომ ჩვენი ძველი წინაპარი ბალნიანი ცხოველი იყო.

დღესაც კი იბადებიან ისეთი ადამიანები, რომლებიც მთელ ტანსა და სახეზე პირუტყვებით არიან დაფარული ბალნით.

ამგვარად, ჩანასახის შესწავლამ გამოარკვია, რომ ადამიანის ჩანასახი არა თუ მიემსგავსება პირველ ხანებში ყველა ცხოველების ჩანასახს, არამედ ვითარდება სწორედ იმრიგად, როგორც დანარჩენი ცხოველების ჩანასახი. ადამიანისა და პირუტყვების შიგნეულობის შორის რომ დიდი მსგავსებაა, ეს თქვენ კარგად მოგეხსენებათ.

გამადიდებელმა იარაღმა გამოარკვია, რომ ადამიანისა და ყველა პირუტყვების კანი, ძვალი, ხორცი, ნერვები, თვალი, ყური, ტვინი, გული, ღვიძლი, ფილტვი და სხვა ერთნაირათა და ერთგვარი მასალიდან არის აგებული.

დედამიწის შესწავლამ გამოარკვია, რომ მიწის გულში ინახება ძვლები ისეთი ცხოველებისა, რომლებიც უწინ ყოფილან, დღეს კი აღარ მოიპოებიან, გადაშენებულან. ასეთი ძვლებისა და დედამიწის აგებულების შესწავლით მეცნიერებმა დაამტკიცეს, რომ ცხოველები და მცენარენი თანდათან წარმოიშვენ უმდაბლესი ცხოველებიდან და მცენარეებიდან, ნელ-ნელა განვითარდენ, შეიცვალენ და მიიღეს დღევანდელი სახე, — ამ განვითარებას მოუწია მრავალი მილიონი წელიწადი.

— საკვირველია, თუ უწინა ასე იცვლებოდა ყველაფერი, ახლა რატომ აღარ იცვლება? მეკითხება ზაქარია.

ვინ მოგახსენათ, რომ აღარ იცვლება?

როგორც დედამიწა, ისე მცენარენი და ცხოველები ნელ-ნელა იცვლებიან დღესაც.

— რა ვიცი, ამ ჩემ ნახსოვრობაშია ქათამიც იმისთანაა, როგორიც იყო, ცხენიცა, ხარიცა! ამბობს ზაქარია.

— მე, ჩემო ზაქარია, მილიონიან წლებზე გელაპარაკები და შენ კი შენს მახსოვრობაზე, რომელიც რამოდენიმე ათეულ წელიწადს არ აღემატება.

ხომ იცით, ადამიანის სიცოცხლე „წამია კაცთა თვალისა და წამწამისა მსწრობელი“. უნდა იცოცხლო რამოდენიმე ათასი წელიწადი, მაშინ შენიშნავ მხოლოდ ცვლილებას; ბუნებაში

ხომ რამოდენიმე ათასი წელიწადი კი არა რამოდენიმე მილიონიც არაფერია: ცვლილება სწარმოებს შეუმჩნეველად და ის აშკარავდება მხოლოდ რამოდენიმე ათასი წლების მანძილზე.

მეცნიერები თანდათან მივიდნენ იმ დასკვნამდე, რომ უძველესდროს, რამდენიმე ასი მილიონი წლის წინად, დედამიწაზე ჯერ სულ მარტივი აგებულების ცხოველები გაჩნდნენ, თანდათან განვითარდნენ, შეიცვალენ; იმათგან წარმოიშვნენ ხერხემლიანი ცხოველები; ესენი თანდათან გადასხვაფერდნენ, რადგანაც დედამიწის ზურგზე ცხოვრების პირობები იცვლებოდა, და ბოლოს ამ ცხოველებიდან წარმოიშვა ძველის-ძველი ველური ადამიანი, რომელსაც ჯერ ბევრი რამა ჰქონდა საერთო ცხოველთან. ეს ადამიანი მრავალი ასი ათასი წლების განმავლობაში განვითარდა, დაშორდა თავის ძველ წინაპარს და მიიღო დღევანდელი სახე.

გაივლის კიდევ რამოდენიმე ასი ათასი წელიწადი და ადამიანი ამ ხნის განმავლობაში საგრძნობლად შეიცვლება, ჩვენზე გაცილებით უკეთესი იქნება სხეულით, ხასიათით, გონებით.

— მანამდე მეორეთ მოსვლა იქნება, გვეუბნება ქიტო.

მეორეთ მოსვლა აკი იყო კიდევ მეფისა, მისი მთავრობისა და ბატონებისათვის.

და თქვენ რომ დვდლებმა ქრისტეს მეორეთ მოსვლა ჩაგიქედეს ტვინში, ეს ტყუილია, რომელსაც მოკლე ფეხები უკვე მოემტვრა.

ასე, — მეცნიერება ნელა-ნელა მივიდა იმ დასკვნამდე, რომ ადამიანი თანდათან განვითარდა უმდაბლესი ცხოველიდან, მაგრამ ასეთ დასკვნას დასაბუთება ესაჭიროებოდა.

რის განვითარება, რას ჩმახავთ, ღმერთმა ყოველივე ისე გააჩინა, როგორც დღეს არისო, გაიძახოდა სამღვდლოება.

საჭირო იყო სამღვდლოებისათვის ბურთის ჩაჩრა პირში მაგარ-მაგარი საბუთებით.

ეს საქმე შეასრულეს ინგლისელმა მეცნიერებმა — უოლესმა და დარვინმა.

უოლესი და დარვინი ორი დიდი მეცნიერია, რომლებმაც სრულებით გაანიავეს საღმრთო წერილისა და სამღვდელთა უფლებების უფლები შეხედულება ადამიანის წარმოშობაზე. როდესაც დარვინმა გამოაქვეყნა თავისი შრომა „მოდგმათა წარმოშობა“, მთელს ევროპაში ერთი აურხაური ატყდა.

სამღვდელთა გაათრებული დაეტაკა მეცნიერს, მაგრამ მისი მეცნიერული სიმაგრე მიუვალა აღმოჩნდა. ოცი წელიწადი იკვლევდა დარვინი ცხოველებისა და ადამიანის წარმოშობის საკითხს; ამ ხნის განმავლობაში იმდენი მასალა დააგროვა, რომ სამღვდელთა და ყველა მტრები ქვეშაობისა ჩააჩუმა.

სამღვდელთა ქადაგება: ღმერთმა ცალ-ცალკე გააჩინა თევზი, ქვემძრომნი, ცხოველები, ფრინველნი, მცენარენი და ადამიანი.

დარვინმა გამოაშკარავა სრული სიყალბე ასეთი შეხედულებისა და დაამტკიცა, რომ ერთი მოდგმა განვითარდა მეორისაგან, როგორც მცენარეთა ისე ცხოველების სამეფოში და ადამიანიც შედგება ასეთი განვითარების უმდაბლესი ცხოველებიდან.

პური, ქერი, სიმინდი—ძველად წარმოადგენდნენ გარეულ მცენარეულობას, მაგრამ ადამიანმა იმდენად შესცვალა ისინი მოვლით, რომ მათ პირვანდელ წინაპრებს ჩვენ ველარ ვიცნობთ. გარეული სიმინდი მგონია ახლაც არის ამერიკაში, მაგრამ ჩვენი სიმინდი სრულებით აღარ წააგავს მას. განა ჩვენი ვენახების ყოველგვარი ჯიშის ყურძენი გარეულ ყურძნიდან—კრიკინადან არ წარმოიშვა მოვლის წყალობით!

სხვადასხვა მწვანელი, ბოსტნეულობა, ხილი—გარეული არ იყვნენ წინათ! მერე რითი გავს ჩვენი ბალის ვაშლი ან მსხალი ტყის პანტას?

უძველესმა ადამიანმა მოაშინაურა ტურა, მგელი და თანდათან წარმოიშვა სხვადასხვა ჯიშის ძაღლისა. რა აქვს საერთო დღევანდელ ფინიას მგელთან? არაფერი, მაგრამ მიუხედავად ამისა ჩვენ ვიცით, რომ ორივე განვითარდა ერთი და იმავე წინაპრიდან.

თქვენ კარგად იცით, რომ შესაფერის შერჩევით შესაძლებელია შინაური საქონლის ჯიშის შეცვლა. განა ევროპიული ჯიშის ძროხა, ხარი, ცხენი, ღორი, ცხვარი—ჩვენსას წააგავს? არა.

მერე ვინ შესცვალა ამდენად? იქ სხვანაირი გააჩინა ღმერთმა და ჩვენში სხვანაირი?

შესცვალა ადამიანმა შესაფერის შერჩევით. ერთი დედამის შვილები ერთნაირი არასოდეს არ გამოდიან, — ყოველთვის არის მათ შორის რაიმე განსხვავება. კარგი მეურნე ამოარჩევს საუკეთესოებს და იმათ მოაშენებს. ამ ნაშეირიდან კიდევ საუკეთესოს ამოარჩევს და მოაშენებს. ასეთი ამოარჩევის საშუალებით ის ბოლოს და ბოლოს მიიღებს მეტად გაუმჯობესებულ ჯიშს, რომელიც ძალიან დაშორებული იქნება თავისი პირვანდელი წინაპრებისაგან.

აი ასეთ არჩევას დარვინი უწოდებს ხელოვნურ შერჩევას, რადგანაც მას ხელოვნურად აწარმოებს ადამიანი ჯიშის გასაუმჯობესებლად.

თვითონ ამ განვითარებას ის უწოდებს ევოლიუციას.

— ძან არ გავს რევოლიუციას! მესმის ეგერ გიორგის ხმა.

მართლაც ძალიან ჰგავს მარტო სახელით კი არა, არამედ შინარსითაც, ასეთი განვითარება სხვადასხვა მოდგმისა, ასეთი ევოლიუცია ბოლოს და ბოლოს ნამდვილ რევოლიუციას ახდენს დედამიწის ზურგზე. პანტიდან—თურაშაული; კრიკინადან—ყურძენი; მგლიდან—სხვადასხვა ჯიშის ძაღლი; პირუტყვიდან—ადამიანი—ყოველივე ეს განა გასაოცარი რევოლიუცია არ არის?

თუ კი დღემოკლე ადამიანს შეუძლია ასეთი ცვლილების შეტანა მცენარეთა და ცხოველთა სამეფოში, განა გაცილებით მეტი არ შეუძლია ბუნებას, რომელიც მილიონ წლებს ისე ისვრის, როგორც ჩვენ ერთ წამს!

რა თქმა უნდა, ასეთი შერჩევა გაუმჯობესებული ჯიშებისა ბუნებაშიაც არსებობს და ამას დარვინი უწოდებს ბუნებრივ შერჩევას.

რაში მდგომარეობს ეს ბუნებრივი შერჩევა?

ბუნებაში სწარმოებს ბრძოლა არსებობისათვის; ამ ბრძოლის დროს მრავალი ცხოველი იხოცება, უფრო ამტანი, გამძლე, ღონიერი, მოქნილი და მოხერხებული გადაარჩება. არსებობის პირობებში დედამიწის ზურგზე ნელ-ნელა და შეუჩერებლად იცვლება. დიდი ნაწილი ცხოველებისა შეცვლილ პირობებს ვეღარ იტანს, ვერ ეგუება და ბოლოს და ბოლოს იხოცება, ისპობა; ვინც მოახერხებს შეგუებას, ის გადაარჩება და გამრავლდება, მაგრამ ასეთი შეგუება იწვევს ცვლილებას, თანდათანობით შეცვლას.

დარვინმა უამრავი საბუთებით დაამტკიცა, თუ როგორ ცვლილებას იწვევენ ცხოველთა და მცენარეთა რიგებში არსებობისათვის ბრძოლა და ბუნებრივი შერჩევა.

ამ რკინის კანონს ბუნებისას ვერც ადამიანი აიცილენდა თავიდან. ადამიანი ძველადგანვე ისეთი კი არ გაჩნდა, როგორც დღეს არის, არამედ თანდათანობით განვითარდა უმდაბლესი ცხოველიდან. ჩვენი წინაპრები არა ჰყოფილან ადამი და ევა, არამედ ცხოველები, რომლებიც ოთხზე დადიოდნენ და ენა არ იყოდნენ.

როგორი იყვენ, ვინ იყვენ ეს ცხოველები?

დარვინს ეს აღარ უთქვამს, მაგრამ რისი თქმაც მან ვერ მოასწრო, სხვებმა თქვეს; რისი დასაბუთებაც მან ვერ შესძლო საკმაო მასალის უქონლობისა გამო, სხვებმა დაამტკიცეს, რადგანაც ასეთი მასალა თანდათან აღმოჩნდა და დაგროვდა. როდესაც ადამიანის ჩანასახის განვითარება შეადარეს მაიმუნების ჩანასახის განვითარებას, მეტად დიდი მზგავსება აღმოჩნდა. განსაკუთრებით მიემგვანებიან ადამიანს ოთხი ჯიში მაიმუნებისა: ორანგუტანგი, გიბონი, გორილა და შიმპანზე. ამიტომ ამათ მეცნიერებმა უწოდეს ადამიანის მზგავსი მაიმუნები.

ამ მაიმუნების ჩონჩხი შესდგება ორასი დიდი და პატარა ძვლებისაგან; დაახლოებით ამდენივე ძვალია ადამიანის ჩონჩხში. საერთოდ ადამიანის როგორც მთელი ჩონჩხი, ისე ცალკე ძვლები ძალიან ჰგავს ამ მაიმუნების ჩონჩხსა და ძვლებს.

ამ მაიმუნებს აქვთ სამასი კუნთი; დაახლოებით ამდენივე და ამგვარი კუნთები აქვს ადამიანსაც. ტვინის აგებულება და გარეგანი მოყვანილობა, როგორც ამ მაიმუნებისა, ისე ადამიანისა, დიდათ მიემგვანება ერთიმეორეს. საოცარი მზგავსებაა შინაგან ასოებშიაც: მაგალითად, ადამიანისა და ამ მაიმუნების გულს ერთმანეთში ვერ გააჩქევთ. ადამიანისა და ამ მაიმუნების ჩანასახი რომ აიღოთ რამოდენიმე კვირისა, რომელია ადამიანი და რომელი—მაიმუნი, ვერ იტყვიოთ.

რას ამტკიცებს ყოველივე ეს?

იმას რომ ყველა დანარჩენ ცხოველებში ადამიანი და ადამიანის მზგავსი მაიმუნები მეტის მეტად მიემგვანებიან ერთმანეთს.

რას გვეუბნება ეს მზგავსება?

გვეუბნება იმას, რომ ადამიანი და ადამიანის მზგავსი მაიმუნები ორი სხვადასხვა შტო არის ერთსა და იმავე ხეზე გამოსული ე. ი. ადამიანსა და ადამიანის მზგავს მაიმუნებს უძველეს დროს ჰყოლიათ ერთი და იგივე წინაპარი. მისი ჩამომავლობის განვითარება წასულა სხვადასხვა გზით და ერთის მხრით თანდათან წარმოიშვენ ადამიანის მზგავსი მაიმუნები, მეორეს მხრივ ადამიანი.

ამგვარად, ჩვენი უძველესი წინაპრები არ არიან სამოთხიდან გამორეკილი ადამი და ევა. ხოლო დღეს თქვენ უნდა დასჭიმოთ მთელი თქვენი ძალდონე და გადააქციოთ ეს ქვეყანა ნამდვილ სამოთხედ, საიდანაც მშრომელ ხალხს ვერავინ გამორეკავს.

II. უჩინარი არსებანი.

ა) ბაცილები. — აიღეთ ერთის მხრით ცხენი, ხარი, კამეჩი, სპილო, — მეორეს მხრით რწყილი, კოლო, ფუმფლა, ძმარში რომ იღრჩობა ხოლმე.

რა დიდი განსხვავებაა მათ შორის!

ერთ მხარეზე ყველა ვეება, უშველებელი; მეორეზე კი ყველა პაწაწკინტელა, ერთი ციცქნა!

საცოდავი რწყილი, საბრალო ფუმფლა!

მოითმინეთ: არც იმდენად საცოდავი არიან, როგორც თქვენ გეჩვენებათ.

დედამიწაზე უთვალავია ისეთი არსება, რომლის გვერდითაც რწყილი და ფუმფლა ნამდვილი სპილოები, ვეშაპები არიან!

ეს საცოდავები, რამ დალიათ ამდენათო, ამაყად წარმოსთქვამენ რწყილი და ფუმფლა, როდესაც ამ პაწაწკინტელა არსებებს გადაჰხედავენ.

— თუ კი არიან, რატომ ჩვენ ვერა ვხედავთ? იკითხავთ თქვენ.

იმიტომ ვერა ვხედავთ, რომ მეტის მეტად მცირენი არიან და ჩვენი თვალი ვერ ამჩნევს მათ.

არიან იმდენად პატარა ქმნილებანი, რომელთა რამდენიმე მილიონი ერთ წვეთ წყალში თავისუფლად ეტევა.

მოდით ახლა შენ და დაინახე!

— თუ არ დაგინახავს, მაშ რაღას ლაპარაკობ! განა არ ვიცი: აი ამას იმბობთ ახლა თქვენს გულში!

დაინახე და თქვენც შეგიძლიათ, დაინახოთ; ყველასაც შეუძლია, მხოლოდ მარტო თვალით კი არა — მიკროსკოპით.

— ჰეჰეი! ე რალა ჯანაბაა! იტყვით თქვენ.

ჯანაბა კი არა იარალია, ერთგვარი იარალი; შიგ ისეთი ძალის გამაღიდებელი შუშებია, რომ მცირე რასმე ერთი ათასად გაადიდებს. მეცნიერებმა ამ იარალს უწოდეს მიკროსკოპი, რაც ჩვენებურად ნიშნავს უჩინარის მაჩენს ანუ უჩინმაჩენს.

აი ამ იარალმა მოგვცა საშუალება, რომ დაგვეჩვენა პაწაწინტელა უჩინარი არსებანი.

თქვენ გგონიათ, მიკროსკოპში დიდათ მოსჩანან ისინი?

ზოგი წერტილის ოდენაა, რგვალი; ზოგი პატარა ჩხირს წააგავს ექვსასჯერ და რვაასჯერ გადიდების შემდეგ; ზოგი სწორია, ზოგი მოხრილი, ზოგი დაკლაკნილი ქაბრაკივით.

აი ამ პატარა არსებებით სავსე არის მთელი ქვეყნიერება. ისინი იბადებიან, საზრდოობენ, იზრდებიან, მრავლდებიან და იხოცებიან—ისე როგორც ჩვენ.

მათი გამრავლების წესი უფრო ხშირად ასეთია: ერთი გაიყოფა შუაზე და ამ რიგად ჩნდება ორი; ყოველი მათგანი გაიყოფა ორად და სხვ.

ახლა არ იკითხავთ, როგორის სისწრაფით იციან მოშენება!

დღედაღამის განმავლობაში თვითნებური მათგანი ოც მილიონზე მეტ შთამომავლობასა სტოვებს!

— ვაი დედაო, რა კარგია ერთი ასეთი ჯიშის ძროხა! ნატრობს ბესია.

ქათამსაც არ დამიწუნებთ ამგვარი ჯიშისას!

— მერე ვინ დათვალა, როგორცა მრავლდებიან? მეკითხებით, ვინ დათვალა და მეცნიერებმა.

ძალიან ბევრია ისეთი სწავლული, რომელიც მთელი თავისი სიცოცხლე ამ უჩინარ არსებებს იკვლევს, ინახავს ფრთხილად, უვლის, ამრავლებს, უკვირდება და მათს ზნესა და თვისებას არკვევს.

ამ უჩინარ არსებებს მეცნიერებმა დაარქვეს სახელად ბაცილა, ბაქტერია, მიკრობი, პლაზმოდიუმი—იმისდა მიხედვით, თუ რომელს როგორი მოყვანილობა აქვს.

ბაცილები მეტის მეტად გავრცელებული არიან ყველგან: სახლში, კარში, ჰაერში, წყალში, მიწაში. მრავლისაგან უმრავლესი ბაცილები ბინადრობენ, საზრდოობენ და მრავლდებიან ჩვენს პირში, ცხვირში, ნაწლავებში. კუჭი მათ არ უყვართ, რადგანაც კუჭში მოქვენავეს მკავე წვენი, რომელიც ბაცილებსა ჰხოცავს.

განსაკუთრებით უყვართ ბაცილებს ნოტიო ალაგი, ზომიერი სითბო და ქუქუცი.

რა დამოკიდებულება აქვთ ბაცილებს ადამიანთან?

ზოგი მათგანი სრულებით უწყინარია, უვნებელი.

აი, მაგალითად, ჩვენს პირში ორმოცამდე სხვადასხვა ჯიშის ბაცილები მილიარდობით მრავლდებიან, მაგრამ ჩვენ ისინი არ გვაწუხებენ, არიან თავისთავნი.

ზოგი ჯიში ბაცილებისა მეტად მარგებელია: მაქრის დუღილს, პურის გაფუებას, გახრწნას, ლპობას ამგვარი ჯიშის ბაცილები იწვევენ.

ახლა თქვენ წარმოიდგინეთ: რომ არ იხრწნებოდეს, არა ლპებოდეს, არ იშლებოდეს და ჰაერს, მიწასა და წყალს არ უბრუნდებოდეს ყოველივე, რაც კვდება, დედამიწაზე ცხოვრება და სიცოცხლე ბოლოს და ბოლოს შეუძლებელი გახდებოდა.

— როგორ, რა ნაირად? იკითხავთ თქვენ.

აი როგორ: ყოველი ცოცხალი არსების სხეულისათვის საჭირო არის მასალა.

ახალდაბადებული, ჩვილი რამოდენიმე გირვანქაა; როდესაც გაიზრდება, რამოდენიმე ფუთი გახდება.

საიდან შეიძინა ამდენი?

მიწიდან, ჰაერიდან.

კაკლის ან მუხის ხე რომ მიწიდან თავს ამოჰყოფს, ერთი მისხალი არც კი არის; როდესაც გაიზრდება, რამოდენიმე ათეულ ფუთს აიწონის.

საიდან შეიძინა ამდენი მასალა?

მიწიდან: ჰაერი, მიწა ესე იგი ბუნება ჰხარჯავს მასალას ყოველი ცხოველისა და მცენარის გაზრდაზე.

მაგრამ ეს მასალა ხომ გამოუღვეველი არ არის!

აქამდინ დიდიხნის გამოღვეულიც იქნებოდა, მაგრამ ეს მასალა უკანვე უბრუნდება ბუნებას ყოველი ცხოველისა და მცენარის სიკვდილის შემდეგ, როდესაც ისინი გაიხრწნებიან, ღალბებიან და დაიშლებიან.

— მიწა ხარ და მიწად იქეცო, მართალი წერებულა აბა, მეტყვიოთ თქვენ.

მიწა კი არა ვართ, მაგრამ ჩვენი სხეულის ნაწილები კი მიწას უბრუნდება ჩვენი სიკვდილის შემდეგ.

რადგანაც ბაცილები ხელს უწყობენ გახრწნას და ღპობას, ამით ისინი შეუჩერებლად უბრუნებენ ბუნებას იმ მასალას, საიდანაც შენდება ყოველი ცხოველის და მცენარის აგებულება.

არის მესამე ჯიში ბაცილებისა, მეტის მეტად მავნებელი ჩვენი სხეულისათვის: მათი დაბინავება ჩვენს სხეულში და ჩვენი დასნეულება ერთია.

ბ) ბატონები.— როდესაც რაიმე გადამდები სენი გაჩნდება სოფელში — მაგალითად: წითელა, ქუნთრუშა, ყელჭირვება, ყვავილი, ბატონები გვესტუმრენ, დიდება იმათ მობრძანებასო, ამბობენ მაშინ და ატყდება ერთი მობოდიშება:

— თქვენი კირიმე, ბატონებო, თქვენს სახელს შემოვეყლე, ბატონებო, კირი მოგქამეთ და სხვა ამისთანები.

გაფრთხილებულია ყველა, ბატონები არ გავარისხოვო და ზოგჯერ მშიერ ავადმყოფს ქათამსაც კი არ დაუკლავენ: ბატონები გაგვირისხდებიანო.

ჩვენი გლეხი ისე მიჩვეულია ნიკოლოზის დროიდან სხვადასხვა ბატონებს, რომ ყველგან ბატონები ეჩვენება, უხრის ქედს, უკრავს თავს, ებოდიშება და არ იცის, როგორ შეაბრალოს თავი.

ხილული ბატონების ტახტი უკვე დაინგრა ბევრგან და, სადაც ჯერ არ დანგრეულა, იქაც მილე დაინგრევა.

ქვეყნიერება ტრიალებს და წინ მიდის, ბატონები ისპობიან და განთავისუფლებული ხალხი ამკვიდრებს ყველგან თავის ძალა-უფლებას.

უხილავი ბატონების ტახტი ბევრად უფრო აღრე დაინგრა.

— ხილული ბატონები კი რევოლუციამ გადმოყარა, მაგრამ ეს უხილავი ნეტავი ვინ დაამხო? იკითხავს აი ეგერ ჩვენი რომანოზი.

ვინ დაამხო და მეცნიერებამ.

მეცნიერებამ დიდი ხანია დაამტკიცა, რომ სხვადასხვა ვაჟამდებ სნეულებას ბატონები ან ანგელოზები კი არ აჩენენ, არამედ ერთგვარი უხილავი არსებანი, რომელთაც მეცნიერებმა დაარქვეს სახელად ბაცილები, ბაქტერაები ან მიკრობები.

— ერთდამივებს ამდენი სახელი გამიგონიაო— ფრუტუნებს ეგერ ჩვენი დათა.

— რატომაც არ გამიგონია. შენც ზოგი დათას გეძახის, ზოგი დავითს, ზოგი დათიკოს, ზოგიც—დათუნისა, — მაინც ერთი დათა ხარ, ასეა ბაცილების ამბავიც.

როდესაც მეცნიერებმა აღმოაჩინეს და შეისწავლეს სხვადასხვა ბაცილები, გამოირკვა და აღმოჩნდა, რომ ყოველ ვაჟამდებ სენს თავისი საკუთარი ბაცილები ჰყოლია. ზოგი წვრილია და მოგვძო ჩხირივით, ზოგი მოხრილი, ზოგი მრგვალი, ზოგი ქაბრაქნაირი.

მეცნიერებმა არა თუ შეისწავლეს ამ მავნებელ ბაცილების ზნე და ხასიათი, მათი მოშენებაც კი მოახერხეს.

დღეს უკვე დამტკიცებულია, რომ ქლ ექს ა ჩ ე ნ ს ე რ თ ნ ა ი რ ი ბ ა ც ი ლ ა, ც ი ე ბ - ც ხ ე ლ ე ბ ა ს — მ ე ო რ ე ნ ა ი რ ი, პ ა რ ტ ა ხ ტ ი ა ნ ტ ი ფ ს — მ ე ს ა მ ე ნ ა ი რ ი, მ უ ც ლ ი ს ტ ი ფ ს — მ ე ო თ ხ ე ნ ა ი რ ი; ყ ვ ა ვ ი ლ ს თავისი ბაცილა ყავს, ქუნთრუ შას—თავისი, წითელას—თავისი და სხვა.

მერე სად სცხოვრობენ ეს ბაცილები?

ზოგი—ჰაერში, ზოგი—წყალში.

ზოგი—მიწაზე, ზოგიც ადამიანის სისხლში.

მერე როგორ გადადიან ადამიანის სხეულში?

ზოგი—ჰაერიდან, სუნთქვის დროს; ზოგი ჩაჰყვება საჭმელს, ზოგი—წყალს; სხვები გადააქვთ ავადმყოფიდან კარგადმყოფზე კოლოს, ტილს და სხვა.

მერე როგორ და რანაირად ასწავლებენ ეს უხილავი არსებანი ადამიანს?

მათ აქვთ შხამი, ამავე დროს მეტად სწრაფად მრავლდებიან და თავის შხამის წყალობით ადამიანის სისხლს სწამლავენ, აჩირქებენ და აწყლულებენ შიგნეულობას, აღვივებენ სხეულში დიდ სიცხეს და თუ გაიმარჯვეს, ხან სწრაფად მოუღებენ ადამიანს ბოლოს, ხან კი ნელა-ნელა ასუსტებენ და კლავენ.

თუ სხეული მაგარია, ის თვითონ იმარჯვებს, ერევა ბაცილებს და სპობს მათ.

— ერთიცაზე ბაცილები რას მომერევიან, თუ თვითონ მიქელ-გაბრიელი არ დამადგა თავზე ცელით, ბუტბუტებს ეგერ ხუმარა ფირანა.

არავითარი მიქელ-გაბრიელი არ არსებობს, ის გამოიგონეს უვიცი ხალხის მოსატყუებლად და დასამონაგებლად.

აბა, ჰაერსა ხედავთ თვალით? ვერა ჰხედავთ, მიტომ კი არა აქვს თურმე ძალა! თუ ერთი გადაირია და დაუბერა, ასწლოვან ხეებს ამოაგდებს ძირიანფესვიანად.

ასეა ბაცილაც: ის თვალთ არა სჩანს, პატარაა, მაგრამ თუ ბლომად მომრავლდა ადამიანის სხეულში და ხელი დარია მას, ზოგჯერ ჯანაოზიც ველარას უშველის.

როდესაც გადამდები სენით შეპყრობილი რჩება, ეს იმას ნიშნავს, რომ მისი დამასწავლებელი ბაცილები იმის სხეულში გაწყდენ, დაიხოცენ და მოისპვენ.

— რა სპობს ამ ბაცილებს ავადმყოფის სხეულში? იკითხავთ.

უ-უ, ეს მთელი ისტორიაა!

რადგანაც გინდათ გაიგოთ, მეც მოგიყვებით.

გ) სისხლის თეთრი ბურთულები.—ვერც ერთი სახელმწიფო იმდენ ჯარს ვერ გამოიყვანს, რამდენიც ყოველ გადამდებ სენს გამოჰყავს: ბაცილების ჯარი ავადმყოფის სხეულში უთვალავ მილიონებს წარმოადგენს.

მტრის ჯარის დამარცხება მხოლოდ ჯარით შეიძლება.

აქედან ცხადია, რომ ყოველ ადამიანს თავის სხეულში მზად უნდა ჰყავდეს ჯარი, რადგანაც ბაცილები უხილაგია და, როდის მოგვეპარება და დაგეცემა თავს, არავინ იცის.

ჩვენს აგებულებაში მართლაც არის დარაზმული ჯარი.

— დახე, დახე, სად აუწია! ეგერ ხითხითებს ჩვენი ხლმა-რა კირილე.

— დიახ, დიახ, ჩემო კირილე! მეცნიერებმა ეს ჯარიც გამოიანხეს და შეისწავლეს; მათი სასტიკი ბრძოლაც ბევრჯერ იხილეს.

ახლა არ იკითხავთ, სად იმყოფება, სხეულის რომელ ნაწილშია ეს ჯარი?

კარგ სარდალს ჯარი უნდა ჰყავდეს ისეთ ალაგას, რომ საჭიროების დროს სწრაფად გადასხას და გადმოხსნას.

სწორედ ასეთ ალაგასა ჰყავს თავისი ჯარი დაგროვილი ჩვენს სხეულსაც.

რომელია ეს ალაგი? აბა ჯერ თქვენ მითხარით, რა უფრო მოძრავია ჩვენს სხეულში?

— ფეხი, ხელი, გული, კუჭი! მესმის ხმები.

დაჩუმიდით, დაჩუმიდით: სულ ყველა სტყუით! ყველაზე უფრო მოძრავი ჩვენს სხეულში არის სისხლი. ის გარს უვლის ჩვენს სხეულს და ყოველ იმის ნაწილს უხვადა რწყავს. სადაც უნდა იჩხვლიტოთ ნემსი, ყველგან სისხლი გამოვა, იმიტომ რომ სისხლი მოძრაობს და ყველგან არის. აი ამ სისხლში არის დაბანაკებული ჩვენი სხეულის ჯარი.

სისხლი თუმცა ერთნაირი და ერთფეროვანია, მაგრამ როდესაც მეცნიერებმა ის გასინჯეს მიკროსკოპში, აი რა აღმოჩნდა: სისხლი წარმოადგენს მოყვითალო წმოლს, რომელშიაც დაცურავენ მრავლისაგან უმრავლესი ერთიკუცქუნა ბურთები ანუ ბურთულები. ამ ბურთულებში ზოგი წითელია, ზოგიც თეთრი. უმეტესობა წითელია და სწორეთ ისინი აძლევენ სისხლს წითელ ფერს.

თეთრი უფრო ნაკლებია, მაგრამ მაინც ათას მილიონობით ირევიან სისხლში.

წითელი ბურთულები უფრო მომკრონი არიან, უფრო მოზრდილნი.

აი ეს თეთრი ბურთულები წარმოადგენენ ჩვენი სხეულის დამცველ ჯარს.

როგორც კი გაჩნდებიან სხეულის რომელიმე ნაწილში მავნებელი ბაცილები, დაიწყებენ იქ მომრავლებას და სხეულის მოშხაპვას, თეთრი ბურთულები დაირაზმებიან და სწრაფად გაქანდებიან იქითკენ სისხლის საშუალებით.

ჯერ შემოარტყამენ ალყას მტრის ბანაკს, შემდეგ შეესევინა შიგ და დაუწყებენ ქამას.

თუ ბაცილებმა ალყა ვერ გაარღვიეს, საქმე მალე დაბოლოვდება მათი დამარცხებით, მაგრამ სულ ხშირად ბაცილები გაარღვევენ ხოლმე ალყას და სხვადასხვა ალაგას ამოყოფენ თავს.

რა თქმა უნდა, თეთრი ბურთულები ყველგან დაედევნებიან, შემოარტყამენ ალყას და შემდეგ იერიშზე გადადიან.

თუ ასეთი ომი დიდხანს გაგრძელდა და ბაცილებმა ყოველთვის გაარღვიეს ალყა, მაშინ ისინი საკმაოდ მოშხამავენ ავადმყოფის სხეულს და საიქიოს ისტუმრებენ.

ხშირად ბაცილები ისეთი სისწრაფიდ მრავლდებიან ავადმყოფის სხეულში, რომ თეთრი ბურთულები ვეღარ ართმევენ მათ თავს და მარცხდებიან. ზოგჯერ ავადმყოფ სხეულს აღარაჰყოფნის ჯარი, იმდენს ვეღარ ამზადებს თეთრ ბურთულებს, რამდენიც საჭიროა ბაცილების დასაძლევად და ამიტომ მარცხდება, კვდება.

როგორც წითელ ბურთულებს, ისე თეთრს თვითონ ჩვენი სხეული ამზადებს. ავადმყოფობის დროს თეთრი ბურთულების რიცხვი სისხლში მრავლდება და ამ გამრავლებას მეტად დიდი მნიშვნელობა აქვს ავადმყოფის განკურნებისათვის.

თუ ავადმყოფს სისხლში თეთრი ბურთულების რიცხვი საგრძნობლად არა მრავლდება, ეს იმას ნიშნავს, რომ საქმე წაგებულია: სიკვდილი მოაბიჯებს.

რაზედ არის დამოკიდებული ამ ბურთულების სწრაფი გამრავლება ავადმყოფობის დროს?

ჩვენი სხეულის ჯანსაღობაზე.

თუ სხეული მაგარია, არ არის მოცვეთილი ლოთობით, გარყვნილი ცხოვრებით, მაშინ ის სწრაფად დააგროვებს საჭიროების დროს თეთრი ბურთულების ურიცხვ ჯარს და შემოსეულ ბაცილებს სულ ბღღვირს გაადენს. თუ სხეული დაძაბუნებულია და მოტეხილი, დროზე ვერ გამოიყვანს თეთრი ბურთულების საკმაო ჯარს და უთანასწორო ბრძოლაში მარცხდება, უდროოთ კვდება.

აი, სხვათა შორის, ამიტომაც არის, რომ ერთი გახდება ავად სახადით, ფილტვების ანთებით, ყვავილით და სხვა, და კვდება, მეორე გადიტანს.

სადი აგებულება უპირველესი იარაღია სხვადასხვა გადამდებ სენთან ბრძოლაში.

ჩვენი სისხლის თეთრი ბურთულები არ არიან ერთნაირი სახისა და თვისების. როგორც ჯარია სხვადასხვანაირი, — ქვეითი, ცხენოსანი, არტილერია და სხვა, აგრეთვე თეთრი ბურთულებიც ბარე ხუნთაირია. მეცნიერებმა ზოგს ლიმფოციტები დაარქვეს, ზოგს — ნეიტროფილები, ზოგს — მონოციტები, ეოზინოფილები და სხვა. გადამდები სნეულების ბაცილებთან ბრძოლაში ყოველი მათგანი ასრულებს განსაზღვრულ საქმეს.

თეთრი ბურთულების წარმომშობი ალაგია ჩვენი სხეულის ჯირკვლები, ელენთა და გრძელი ძვლების ტვინი.

როდესაც სოფელში ბავში ავად გახდება წითელათი, ყვავილით ან ქუნთარუშათი, შემოუსხდებიან ქალები და ნელის ხმით მღერიან:

ამ ბატონისა დედასა,

ნაანიინა!

უდგია ოქროს აკვანი.

ნაანი-ნაანა,

დაატკბით, ბაატონო!

ახლა ხომ გაიგეთ, თუ რა ჰყოფილან ეს ბატონები და როგორ ებრძვიან მათ ჩვენი თეთრი ბურთულები?

ძირს ყველა ბატონი — ხილულიც, უხილავიც, უჩინარიც!

დ) სისხლის წითელი ბურთულები.—წითელი ბურთულები განსაკუთრებით ბევრია სისხლში. ერთი წვეთი სისხლი რომ აიღოთ, შიგ რამოდენიმე მილიონი წითელი ბურთული აღმოჩნდება.

სისხლს ეს ბურთულები აძლევენ წითელ ფერს.

წითელი ბურთულების უმთავრეს ნაწილს შეადგენს ერთგვარი ნივთიერება, რომელსაც მეცნიერებმა დაარქვეს გემოგლობინი.

ამ ნივთიერებაში ურევია რკინა.

კი არ გეგონოთ, რომ ეს რკინა მაინცადამაინც გირვანქობით იყოს ადამიანის სისხლში.

მთელ ჩვენს სისხლში დიამც მოგროვდეს ნახევარ მისხალზე ცოტა მეტი რკინა. ხოლო თვითონ ამ გემოგლობინს მეტად დიდი მნიშვნელობა აქვს, უიმისოდ ჩვენი სიცოცხლე შეუძლებელია.

რას გვიკეთებენ სისხლის წითელი ბურთულები?

რომ ავიღოთ სხვადასხვა საგანი, დარწმუნდებით, რომ ზოგი მათგანი არის მაგარი: ქვა, ხე, მიწა, ძვალი, რკინა და სხვა, ზოგია თხელი:

წყალი, ღვინო, კუპრი, ნავთი, ზეთი და სხვა;

ზოგი კიდევ ჰაერის ნაირი.

დედამიწას გარშემო აკრავს ჰაერი, რომლის სისქეც სამოცდაათ ვერსს აღემატება.

ამ ჰაერს ჩვენ ვერ ვხედავთ, ის გამჭვირვალეა.

გამჭვირვალე რომ არ იყოს, მაშინ ველარაფელს ველარაფელის დაღინახავდით ჰაერს გარდა, რადგანაც ყოველისფერი ჰაერშია გახვეული.

ჰაერი რომ არსებობს ყველამ ძალიან კარგად იცით.

სიო, ნიავი, ქარი, ქარიშხალი, რომელიც ხეებსა ჰგლეჯს და სახლებს აქცევს,—ყველა ეს ხომ სხვადასხვა სიმძლავრით ამოძრავებული ჰაერია.

არის ბევრი ნივთიერება ჰაერივით გამჭვირვალე და უჩი-

ნარი. ასეთ ნივთიერებას ვუწოდებთ ჰაერისმაგვარ ნივთიერებას ანუ მოკლედ ჰაერგვარს, ჰაირს.

ზოგჯერ მომხდარა სოფელში ასეთი უბედურება: გლესს ორმოში პური ჰქონია შენახული.

აუხდია, ჩასულა შიგ ხორბლის ამოსატანად და შიგ კი გაგულულა;

მიშველებია მეორე, მესამე და ყველა დახოცილა.

რა იყო, რა მოხდა?

ორმოში დაგროვილ ხორბალს თუ ცოტაოდენი წყალი შეეპარა, ხორბალი იწყებს ლბობას და ჩნდება ერთნაირი ჰაერგვარი, რომელიც ადამიანისთვის საწამლაფია.

ჩაპყვება ჰაერს ფილტვებში, შეუერთდება იქიდან სისხლსა და უცებ მოაღრჩობს ადამიანს.

ჩვენ რომ საქმელს ვღებულობთ, ის გადიხარშება კუქსა და ნაწლავებში, შემდეგ გადადის სისხლში და სისხლი ურიგებს მას ჩვენი სხეულის ყოველ ნაწილს.

ეს საზრდო ნელა-ნელა იწვის ჩვენს სხეულში და ჩნდება ერთნაირი ჰაერგვარი, რომელსაც უწოდებენ ნახშირჟანგს.

თუ ეს ჰაერგვარი სისხლში დარჩა დიდ ხანს, ჩვენი სხეული მოიწამლება:

დაესუსტდებით, თავბრუ დაგვესხმის, სიმწრის ოფლს დაგვასხამს, გული წაგვივა.

ამიტომ საჭიროა, რომ ჩვენი სისხლი შეუწყვეტლად იწმინდებოდეს.

სად იწმინდება ჩვენი სისხლი?

ფილტვებში.

ვის მიაქვს ფილტვებში ეს მანებელი ჰაერგვარი?

ჩვენი სისხლის წითელ ბურთულებს.

წითელი ბურთულები გაიყენებებიან ამ ჰაერგვარით, რომელიც სისხლს აშავებს. აიტანენ ფილტვებში და აძლევენ ჰაერს.

სამაგიეროდ არასფერს ართმევენ ჰაერს?

როგორ არ ართმევენ.

ჰაერი შესდგება სხვადასხვანაირი ჰაერგვარისაგან. ერთ მათგანს ეწოდება ჟანგბადი.

თანთეთ სანთლის ნამწვი, დაიდევით ხელის გულზე და ზევიდან გადაამხვეთ კიკა და მაგრად დააჭირეთ ხელი.

რა მოხდება?

მცირე ხანს შემდეგ სანთელი დაიწყებს ბჟუტვას და ჩაჰქრება.

რად ჩაჰქრა სანთელი?

სული არავის შეუბერია, ჰაერი კიქას ქვეშ არის.

საქმე იმაშია, რომ კიქას ქვეშ ჰაერი არის, მაგრამ ამ ჰაერში აღარ არის მისი ერთი ნაწილი — ჟანგბადი.

რა იქნა, სად წავიდა?

გამოილია?

რამ გამოალია?

სანთლის წვამ.

წვის დროს ჟანგბადის ნაწილები უერთდებოდა სანთლის ნაწილებსა და ამიტომ იწოდა სანთელი.

არავითარი სავანი, არავითარი ნივთიერება არ დაიწვის ისე, თუ მის ნაწილებს წვის დროს არ შეუერთდა ჟანგბადი.

ჩვენს სხეულში მიღებული საკმლის ნაწილები იწვის, რომ არ დაიწვას, სითბო არ გაჩნდება.

სითბო კი ჩვენი სხეულისთვის აუცილებელ საჭიროებას შეადგენს.

ჩვენი სითბო უდრის საშუალოდ ოცდა ჩვიდმეტ გრადუსს.

სითბო რომ ოცდაათ გრადუსზე ჩამოვიდეს, ადამიანი კვდება.

ასეთი სითბო რომ მუდმივად იყოს ჩვენს სხეულში, აუცილებელია, რომ ჩვენს აგებულებაში მუდმივად იწოდეს საზრდო.

ასეთი წვისათვის კი აუცილებელია ჟანგბადი, რომელიც ჰაერის ნაწილს შეადგენს და თვალათ არ დაინახება.

სისხლის წითელ ბურთულებს მიაქვთ ფილტვებში სხეუ-

ლში დაგროვილი ჰაერგვარი ნახშირჟანგი და აძლევენ მას ჰაერს, საჰაეროდ ჰაერს ართქევენ ჟანგბადს და მიიქვთ ის ჩვენი სხეულის ყოველი ნაწილისათვის.

აი რა დიდ საქმეს აკეთებენ წითელი ბურთულები.

ისინი რომ არ იყონ ჩვენს სისხლში, სიცოცხლე შეუძლებელი იქნებოდა.

ამიტომაც არის, როდესაც ვინმე ბევრ სისხლსა ჰკარგავს, კვდება.

სისხლის წითელი ბურთულები ჩნდებიან ჩვენი გრძელი ძვლების ტვინში.

სისხლის წვნიკი მიღები რომ გასინჯოთ მიკროსკოპში, საუცხოვო სურათი გადიშლება თქვენი თვალის წინ: მილი გამოტენილია ბურთულებით, რომლებიც ერთმანეთს ეკვრიან, ასხდებიან და შეუჩერებლად მოგორავენ ან, უკეთ რომ ვთქვათ, მიკურავენ სისხლის ყვითელ წბოლში. უმრავლესობა წითელია, დანარჩენი — თეთრი; აქა იქ მოჩანან პაწაწკინტელა ფირფიტები, რომლებიც საერთო ფერხულში არიან ჩაბმული.

დაახლოებით ერთ მილიონ წითელ ბურთულებზე მოდის სისხლში ათასხუთასი თეთრი ბურთულები კარგად მყოფობის დროს. ავადმყოფობის დროს კი სურათი იცვლება და თეთრი ბურთულების რიცხვი სწრაფად მატულობს, განსაკუთრებით მწვავე გადამდები სნეულების დროს.

ჩვენ მოვიხსენიეთ წითელი ბურთულების მთავარი ნაწილი — გემოგლობინი.

რა მნიშვნელობა აქვს მას?

აი ეს გემოგლობინი იზიდავს სხეულის ნაწილებიდან ნახშირჟანგს და ჰაერიდან კიდევ ჟანგბადს; პირველს აძლევს ჰაერს ფილტვებში, მეორე მოაქვს ჩვენი სხეულის ნაწილებში. თქვენ უკვე იცით: პირველი შხამია, მეორე კი სიცოცხლისათვის აუცილებელი მასალა.

სისხლის წითელი ბურთულები მხოლოდ გემოგლობინის შემწეობით ასრულებენ ასეთს დიდ საქმეს.

III. ჩვენი სხეულის აგებულება.

მუშაკაცის უდიდესი განძი ჯანმრთელობა არის. თუ ის მაგარია კენჭივით, ჩაკირული და მრთელი, მოყვარესაც ღირსეულად დახვდება, მტერსაც.

რა არის საჭირო ჯანმრთელობისათვის?

ძალიან ბევრი რამ.

ხოლო ვიდრე ყოველივე ამას გაიგებდეთ, უმალ უნდა იცოდეთ, თუ როგორი არის ჩვენი სხეულის აგებულება.

არ იფიქროთ, რომ ჩვენი სხეული რასმე განსხვავებულს წარმოადგენდეს: მას ძალიან ბევრი რამა აქვს საერთო ყველა დანარჩენი ცხოველების აგებულებასთან.

ადამიანის სხეული შეიძლება შევადაროთ ერთგვარ ქურქელს, რომლის შინაგანი, ცარიელი ნაწილი გამოლაგებულია სხვადასხვა საგნებით, გარეგანი ნაწილი წარმოადგენს კედელს. ცარიელ ნაწილს ადამიანის სხეულისას შეადგენენ გულისა და მუცლის ღრუ. აქ მოთავსებულია ფილტვები, გული, კუჭი, ღვიძლი, ელენთა, თირკმელები, ნაწლავები, შარდის ბუშტი, საშვილოსნო და სხვა; კედელს კი წარმოადგენენ ძვლების ჩონჩხი და ხორცი; ამით გარედან აკრავს კანი.

ადამიანის სხეული იმგვარი ქურქელია, რომელიც თავისი საკუთარი ნებით მოქმედებს და მოძრაობს; ამისათვის მას უნდა ჰქონდეს ნების, მოქმედების ასოც. ეს გახლავთ თავის ტვინი, რომლის გაგრძელებასაც ხერხემლის ტვინი ეწოდება. თავის ტვინი მოთავსებულია თავის ქალაში; ხერხემლისა—ხერხემლის მილში. ჯერ დავიწყოთ გარეთა ნაწილიდან და შემდეგ გადავიდეთ შიგნეულობაზედ.

კანი, ერთის მხრით აძლევს გარეგან სახეს ადამიანის სხეულს, მეორეს მხრით ის შეადგენს ხორცის სიმაგრეს.

კანი დიდი მეგობარია ფილტვებისა და თირკმელების, ამიტომ ეხმარება მათ.

კანის შემწეობით ჩვენს სხეულში შედის ცოტაოდენი შაერი, როგორც ფილტვებში. კანის შემწეობით ჩვენს სხეულს ოფლის სახით სცილდება სითხე, ისე როგორც თირკმელები აცლიან სხეულს უვარგის სითხეს შარდის სახით.

კანქვეშ იმყოფება ქონი; შემდეგ იწყება ხორცი. ხორცი ერთიანად არა აქვს ჩვენს სხეულს გარედან შემოკრული, — ის დაყოფილია სხვადასხვა ნაწილებად ანუ კუნთებად.

რაში გამოიხატება კუნთების დანიშნულება? ისინი ამოძრავებენ, ამუშავებენ ადამიანის სხეულს.

სიარული, მოძრაობა, მუშაობა ყოველად შეუძლებელი იქნებოდა, ადამიანს რომ კუნთები არ ეკრას. კუნთები გაბმული არიან ძვლებსა და ძვლებს შუა, როცა მოიკუმშებიან, მაშინ მოკლდებიან, ძვალს ეწევიან, სახსარში ხრიან და ამგვარად მთელი ასო მოძრაობაში მოყავთ.

ხელებისა და ფეხების მოძრაობა, გულის მუშაობა, კუჭში საჭმელის მონელება, სუნთქვა და სხვა ყოველად შეუძლებელი იქნებოდა, ჩვენ რომ კუნთები არა გვქონდეს.

ადამიანის კუნთები თანაბრად არიან გაბმული მარცხნით და მარჯვენით, ე. ი. რა კუნთები მარჯვენა მხარეზე აქვს ადამიანს, იმგვარივე კუნთები მასა აქვს მარცხენა მხარეზე, ამიტომ ყოველი კუნთი წყვილია. მამაკაცსა აქვს სამას თხუთმეტი წყვილი კუნთი, დედაკაცს კი სამას თოთხმეტი. ამას გარდა მამაკაცს ხუთი კენტი კუნთი აქვს, ქალს კი ექვსი. ყოველ კუნთს ადამიანის სხეულში თავისი დანიშნულება აქვს.

კუნთების მოძრაობა ემორჩილება ადამიანის ნებას: მინდა — დავჯდები, მინდა — ავდგები; მინდა — წავალ, მინდა — გავიქცევი და სხვა. მაგრამ ჩვენს სხეულში არიან ისეთი კუნთებიც, რომლების მუშაობა ჩვენს ნებას არ ემორჩილება, მაგ. გულისა, კუჭის კუნთები, ნაწლავებისა.

გვინდა, თუ არ გვინდა, ჩვენი გული მინცა სძგერს, კუჭი საჭმელს ინელებს.

ადამიანის სხეულს აძლევს სიმაგრეს, გარეგნობასა და მოძრაობის საშუალებას ჩონჩხი, რომელიც წარმოადგენს სხვადასხვა ძვლების კრებულს. კანი იფარავს ხორცს სხვადასხვა ვნებისაგან; ჩონჩხი კი იფარავს შიგნეულობას. მაგალითად, გულსა და ფილტვებს იფარავს გულის ბოყვი; ღვიძლს, კუჭს, ელენთას, — ნეკნები, ტვინს, — თავის ქალა.

ჩონჩხში სხვადასხვა ძვლები შეერთებული არიან ერთი მეორესთან სახსრებით.

ჩონჩხი სხვადასხვა ნაწილისაგან შესდგება. ერთია — ხერხემლის მძივები ანუ მალეები, მეორეა თავის ქალა, ხელფეხის ანუ კიდურების ძვლები; ხერხემლის მძივებიდან იწყებიან და წინ მიდიან ნეკნები, რომლებიც უერთდებიან მოგრძო და პრტყელ ძვალს — გულის ფიცარს.

ხერხემლის მძივები ყველა ერთად შეადგენენ ხერხემლის ბოძს; ამას აკრავს ქვევით კუკუხო ანუ კუბაჩა და კულუსუნი. კუბაჩას აკრავს მენჯის ძვლები, რომლებსაც უერთდებიან ფეხების ძვლები. ხერხემლის ბოძს ზევით აკრავს ბეჭის ძვლები, რომლებსაც უერთდებიან ხელები. თავის ქალას ქვემოდან აკრავს ყბების ძვლები.

ყველა ძვალის რიცხვი ადამიანის სხეულში უდრის ორას ორმოცს. ყველაზე უფრო დიდი ძვალი თეძოს ძვალია.

ახლა გადავიდეთ შიგნეულობაზედ.

ადამიანი იზრდება, მუშაობს, მოქმედობს. მისი სხეული მთელი სიცოცხლის განმავლობაში ერთგვარ ღონეზეა გამოზარბი. ყოველივე ამისათვის კი მასალაა, საზრდოა საჭირო.

საზრდო პირველად შედის პირში. აქ ის ისრისება, იღეკება კბილების შემწეობით და შემდეგ საკმაოდ დასველებული ნერწყვით ჩადის კუჭში საყლაპავი მილის საშუალებით. პირში ჩვენა გვაქვს სხვადასხვა ჯირკვალი — ყურის ძირში, ყბებ ქვეშ, ენის ქვეშ. ამათი დანიშნულებაა ნერწყვის მომზადება.

კუჭი მოთავსებულია მარცხნით მუცლის ღრუს ზედა ნაწილში. ის წარმოადგენს პარკს, რომელსაც შიგნით ლორწოვანი გარსი აკრავს. ამ გარსში დატანებულია ურიცხვი პატარა

ჯირკვალი, საიდანაც საქმელის მიღების შემდეგ ევენავს კუქის წვენი.

კუქის წვენი მთავია და საქმელს ჰხარშავს.

საქმელი რჩება კუქში რამოდენიმე საათს. ყოველივე—პური, ხორცი, ლობიო, მწვანელი გაითქვიფება ფაფასავით და გადავა ნაწლავებში. აქ მას დაუხვდება ღვიძლი თავისი ნალველათი. ღვიძლი ადამიანს მოთავსებული აქვს მუცლის ღრუს ზედა ნაწილში მარჯვნივ, ნეკნებ ქვეშ. ღვიძლს აკრავს ნალველას ბუშტი, რომლის პატარა მილით მოღის ნალველი და უერთდება ნაწლავებში გადმოსულ საქმელს.

თუ რომ კუქის წვენს გადაურჩა მოუხნელებელი, იმას ნალველი ინელებს.

ნალველი უმთავრესად ქონს ინელებს.

კუქ ქვეშ არღვარდა გაწოლილია ლოქოსავით მოგრძო ჯირკვალი, რომელიც პატარა მილით ნაწლავებს უერთდება. ეს არის კუქქვეშ მდებარე ჯირკვალი.

ეს ჯირკვალიც ამზადებს წვენს, რომელიც უერთდება ნაწლავებში საქმელს და ინელებს მას, რაც კუქს და ღვიძლს გადურჩებათ მოუხნელებელი. კუქიდან იწყება თორმეტითა ნაწლავი, შემდეგ წვრილი ნაწლავები, მერე იწყება მსხვილი ნაწლავი, რომლის დასაწყისსაც ეწოდება ბრმა ნაწლავი, ბოლოს კი—სწორი ნაწლავი.

ნაწლავები მოფენილია პატარა ბუსუსებით, რომლებიც გათხელებულ საქმელს შეისვამენ. აქედან საზრდო გადადის სისხლის მიღებში, ამ მიღებით მიდის ღვიძლში, ღვიძლი გასწმენდავს მას და გადაგზავნის გულში; გული კი დაუბრუნებს საზრდოს ჩვენი სხეულის ყოველ ნაწილს, ყოველ ასოს.

შეშა რომ დაიწვიოს, რა დარჩება?

— ნაცარი! მეუბნებით.

მართალია, და თუ ნაცარი არ გადაჰყარეთ, შეშა კარგათ აღარ იწვის. ჩვენს სხეულშიაც გროვდება ნაცრის მსგავსად სხვადასხვა უვარგისი ნივთიერება. ყოველივე ამას სისხლი

აგროვებს და შემდეგ მიაქვს ფილტვებში, კანთან და თირკმელებში. ყველა ესენი სისხლსა სწმენდავენ, ასუფთავებენ.

გული ადამიანსა აქვს გულის ყაფაზში მარცხით. ადამიანის გული მუშტზე ცოტა მეტია, მსხალს წააგავს, თავი წაწვრილებული აქვს. გარშემო გულს პარკი აკრავს ანუ პერანგი.

გული შესდგება ოთხი ნაწილისაგან — ორია ზევით, ესენი არიან წინგულები; ორია ქვევით, ესენი არიან პარკუქები. ეს ნაწილები ერთმანეთს უერთდებიან ორი კართ. მარცხენა პარკუქიდან გამოდის სისხლის მსხვილი მილი, რომელსაც ეწოდება აორტა.

ეს არის გულის მთავარი მილი. ზევით ის იყოფა სხვადასხვა მილებად. ყოველი მათგანი იყოფა უფრო წვრილ მილებად, ესენი — კიდევ უფრო წვრილ მილებად და ბოლოს მილები თმაზე უფრო წვრილდებიან. არ ასეთი წვრილი მილებით მოფენილია ჩვენი სხეული; სადაც უნდა იჩხვლიტოთ ნემსი, ყველგან სისხლი გამოვა; იმიტომ რომ ყოველგან სისხლის მილებია, წვრილი მილები. წვრილი მილები თანდათან ისევ ერთდებიან, ერთად იყრიან თავს და სისხლი უკან მოაქვთ მარჯვენა წინგულში, აქედან სისხლი ჩადის მარჯვენა პარკუქში; მარჯვენა პარკუქიდან კი მსხვილი მილით სისხლი მიდის ფილტვებში.

ფილტვებში სისხლი დასუფთავდება ჩასუნთქული ჰაერის შემწეობით და ჩადის მარცხენა წინგულში, აქედან კი მარცხენა პარკუქში, საიდანაც ხელახლა იწყებს დენას სხეულის სხვადასხვა ნაწილისაკენ.

ამგვარად, ჩვენი სისხლი ტრიალებს, პრუნავს გულიდან სხეულის ნაწილებისაკენ, აქედან ისევ გულში, გულიდან ფილტვებში, ფილტვებიდან ისევ გულში და აქედან ისევ სხეულის ნაწილებისაკენ.

სისხლი მოძრაობს ძალიან ჩქარა. ერთი წამის განმავლობაში ის ორჯერ შემოაუვლის ჩვენს სხეულს.

ჩვენს სხეულში სისხლის რაოდენობა უდრის თითქმის თოთხმეტ გირვანქას.

— უჰ, რაცა ყოფილა, კაცო! მესმის ხმა.

— სად ეტევა ამდენი სისხლი? ჰკითხულობს მეორე.

სად ეტევა და გულში, სისხლის მილებში.

სისხლის მილებს დიდზე შეუძლიანთ გაწევა, თუ ძალა დაადგათ. ზოგიერთი თქვენგანი ქეიფში ათ ბოთლ ღვინოს დალევს.

— ლევანაი არც თხუთმეტს დაგვერდებათ! გაიძახის ეგერ ჩვენი თელა.

ჰო და აი ამდენი ღვინო ხომ სისხლში გადადის! ცხადია, სისხლის მილებში უნდა დაეტიოს, მეტი რა ჩარაა! თავისი სისხლის ერთი მესამედი, რომ დაჰკარგოს ადამიანმა, ველარ აიტანს და მოკვდება.

ფილტვები ადამიანსა აქვს გულის ყაფაზში. პირში ენის ძირიდან იწყება ჰაერის სასუნთქავი მილი—ხორხი. აქ დატანებულია თხელი ბადეები, რომლებიც დაჭიმული არიან სიმებივით. აი ეს ბადეები ქმნიან ხმას და უამათოდ ლაპარაკი შეუძლებელი იქნებოდა. ხორხის ქვედა ნაწილს ეწოდება სასულე, რომელიც ყელიდან ჩადის გულის ღრუში, აქ ის იყოფა ორ მილად; ერთი ჩადის მარცხენა ფილტვში, მეორე — მარჯვენაში. იქ ისინი იყოფიან მრავალ წკრილ მილებად, რომლებსაც ეწოდება ბრონხები. ამ მილებით ჩადის ჰაერი ფილტვებში; გულიდან კი სისხლის მილებით ამოდის ფილტვებში სისხლი. სისხლი და ჰაერი ფილტვებში ერთმანეთს ხედებიან, სისხლი აძლევს ჰაერს სხეულიდან წამოღებულ ჟვარგის ნივთიერებას და ართმევს სხეულისათვის მეტად საჭირო ნივთიერებას.

მარცხენა ფილტვი შესდგება ორი ნაჭრისაგან, მარჯვენა — სამი ნაჭრისაგან.

მეორე ადგილი, სადაც სისხლი იწმინდება, თირკმელებია. თირკმელი ადამიანს ორი აქვს — მარჯვენა და მარცხენა. ისინი მიკროული არიან ხერხემალზე შიგნიდან საქამრეს დასწვრივ. თირკმელებიდან გამოდის შარდი.

შარდი ცარიელი წყალი კი ნუ გგონიათ, — მასში გახსნილია სხვადასხვა ნივთიერება, ჩვენი სხეულისათვის მეტად მავ-

ნებელი. თირკმელებიდან რომ რამოდენიმე დღეს აღარ გამოვიდეს შარდი, ჩვენი სხეული იწამლება და კვდება.

შარდი შარდის მიღებით ჩამოდის ბუშტში, რომელიც წარმოადგენს პატარა პარკს და მოთავსებულია მუცლის ღრუს ქვედა ნაწილში შიგნით საპარსავეთან ბუშტს უკან ქალსა აქვს საშვილოსნო, რომელსაცა აქვს ორი პატარა ლულა და ლულებთან ჭანჭურის ოდენა საკვერცხეები. საშვილოსნო უერთდება საშოს, რომელიც თავდება სასქესო კარით.

მამაკაცს კი ყოველივე ამის ნაცვლად აქვს შესაფერი სასქესო ასოები.

აი მოკლეთ ნაწილები იმ მანქანისა, რომელსაც ადამიანი ეწოდება. მთელი სიცოცხლის განმავლობაში ეს მანქანა შეუჩერებლად მუშაობს, მუშაობს გული და ერეკება სისხლს აქეთ-იქით, მუშაობენ ფილტვები და თირკმელები და წმენდავენ სისხლს; მუშაობს კუჭი, ღვიძლი, ნაწლავები და სხვა.

სიცოცხლე არის ნაყოფი ყველა ამ ასოების შეთანხმებული, მწყობრი მუშაობისა.

— რა ამუშავებს ყველა ამ ასოს ასე შეთანხმებით, ასე მწყობრად? იკითხავთ თქვენ.

ტვინი.

თავის ტვინი არის უმთავრესი გამგე ჩვენი სხეულისა. მისი თანაშემწეა და ხელქვეითი ხერხემლის ტვინი.

თავის ტვინი განიყოფება ორ ნაწილად; წინა და ზედა ნაწილს ეწოდება დიდი ტვინი; მას აკრავს უკან და ძირს პატარა ტვინი.

დიდი ტვინი შუაზე იყოფა ორად.

საქონლის ტვინი გადასჭვრით და დარწმუნდებით, რომ ის შესდგება ორნაირი ნაწილისაგან: შიგნით არის თეთრი ტვინი, გარეთ კი რუხი. ასეა ადამიანის ტვინიც:

გული თეთრია, ქერქი კი რუხი.

ხერხემლის ტვინში კი გულია რუხი, ქერქი კი — თეთრი.

გარედან ტვინი დაღარულია, რის გამოც ტვინის ქერქი ნაოქვებად არის დაკეცილი. თავის ტვინიდან გამოდიან სხვა-

დასხვა ძაფები ტვინისა ანუ ნერვები, ტამრები და უერთდებიან თვალებს, ყურებს, ენას, გულს, კუჭს, ღვიძლს და სხვა. ტამრების საშუალებით თავის ტვინი შეკავშირებულია ჩვენი სხეულის ყოველ ნაწილთან და მათი შემწეობით ამუშავებს ყოველ ასოს. ტამრების შემწეობით თავის ტვინი ტყობილობს აგრეთვე ყოველასფერს, რაც კი იმის გარშემო მოხდება: ხედავს, ისმენს, გრძნობს შეხებას, ტკივილს და სხვა.

თავის ტვინი ნერვებით შეერთებულია კიდურებთან — ხელებთან, ფეხებთან — და აპოძრავებს მათ.

თავის ტვინში ყველაზედ უფრო დადიმნიშვნელოზა აქვს რუხ ქერქს. მისი ყოველი ნაწილი შეერთებულია დანარჩენებთან ტვინის ძაფებით.

ყოველი ჩვენი სურვილი, ფიქრი, განზრახვა, მოქმედება, მწუხარება-მზიარულება — აქ თავის ტვინში იბადება.

სხვადასხვა ნაწილი ამ რუხი ქერქისა სხვადასხვა საქმეს ასრულებს. ერთი ნაწილი განაგებს ხელფეხის მოძრაობას. ეს ნაწილი თუ დასნეულდა, ადამიანს დამბლა ემართება. მეორე ნაწილი განაგებს მხედველობას. ეს ადგილი თუ დასნეულდა, ადამიანი ველარასფერს ველარა ხედავს, თუნდაც ძალიან კარგი თვალები ჰქონდეს. მესამე ნაწილი განაგებს სმენას. ეს ადგილი თუ დასნეულდა, ადამიანს აღარასფერი ეყურება. მეოთხე ნაწილი განაგებს ლაპარაკს. მისი დასნეულებით ადამიანი ველარ ლაპარაკობს. მეხუთე ნაწილი განაგებს აზროვნებას. თუ ის დასნეულდა, ადამიანი სულელდება და სხვ. და სხვ. აი ამ რუხი ქერქიდან მიღიან ტვინის ძაფები ჩვენს სხეულში და თეთრ გულს ტვინისას სწორედ ეს ძაფები შეადგენენ.

— ეგ ყველაფერი კარგი, მარა ი სული სადღა არი, თუ ყველაფერი ტვინში ყოფილა? ჰკითხულობს ეგერ ფირანა.

— სული კაცო, გულშია, გულში! ეუბნება ბესია.

სული გინდათ გაიგოთ სად არის! ჯერ ტვინის ამბავი ჩავათავო ბარემ და მაგასაც გეტყვით. მე ხომ გითხარით დიდ ტვინს უკან პატარა ტვინი აკრავს მეთქი. რას აკეთებს

ეს პატარა ტვინი? ის განაგებს ხელფეხის მოძრაობის მწყობრიანობას. ის თუ დასწეულდა, ადამიანს სიარული ეშლება. ფეხები აღარ ემორჩილება, უსწორ-მასწოროდ დადის, დაბარბაცებს, ფეხებს დააბარტყუნებს.

ხერხემლის ტვინს კიდევ აბარია კუქ-ნაწლავები, შარდის ბუშტი, ღვიძლი, თირკმელები და იმათ ამუშავებს.

ადამიანის ტვინი უდრის ოთხ გირვანქას.

თქვენა მკითხეთ, სადღა არის სულიო, არა?

ჩემთვის რომ ყური კარგად დაგეგდოთ, ამას აღარა მკითხავლით. თავის ტვინში სწარმოებს ყოველისფერი—ფიქრი, სურვილი, მოქმედება, აზროვნება, სმენა, ხედვა, გრძნობა... მთელი ეს საქმე ისეა გაწესრიგებული თავის ტვინში, რომ ერთი ნაწილი ერთ რასმეს განაგებს, მეორე — მეორეს, მესამე — მესამეს. ამავე დროს ყოველი ნაწილი ტვინისა, ერთმანეთთან არის შეკავშირებული ურიცხვი ნერვების ძაფებით და ერთმანეთს ატყობინებენ ყოველისფერს. აბა ერთი მითხარით, რაღა საქირაა აქ სული? ან რა არის ეს სული? ცარიელი სიტყვა, მოგონილი, მოქორილი: არავითარი სული არ არსებობს.

აი მოკლეთ ჩვენი სხეულის აგებულება. ჩვენი სხეულის სხვადასხვა ნაწილი, სხვადასხვა ასო მჭიდროდ არიან ერთმანეთთან შეკავშირებული და ყველა ნაწილისა და ასოს შეწყობილ მუშაობაზე დამოკიდებულია ჩვენი ჯანმრთელობა, ჩვენი სიცოცხლე.

ზოგჯერ ადამიანს თავი სტკივა, გული კი ერევა. ზოგჯერ კუჭი სტკივა და გული კი უძგერს. ამრიგად, თავის ტკივილს გამოეხმაურება კუჭი, კუჭის ტკივილს კი—გული. მრავლასაგან უმრავლესი შეიძლება ასეთი მაგალითის მოყვანა.

სადაც უნდა იჩხვლიტოთ ნემსი, ყველგან ტკივილს იგრძნობთ და სისხლი გამოვა. ეს იმას ამტკიცებს, რომ ჩვენს სხეულში ყველგან არიან სისხლი და ნერვები (ტამრები).

ახლა აიღეთ და გასინჯეთ მიკროსკოპში კუნთების, კა-

ნის, ტვინის, გულის, კუჭის, ღვიძლის, ძვლების, თირკმელე-
 ბის, ნაწლავების, ფილტვების ნაწილები.

რას აღმოაჩენთ?

თავისი აგებულებით ყველა წააგავს ერთმანეთს; ყველაში
 დაინახავთ პატარ-პატარა ნაწილაკებს, რომლებიც მეტად წა-
 აგავან უჯრას. ამიტომაც მეცნიერებმა დაარქვეს მათ უჯრე-
 დები. უჯრედი უჯრედს უერთდება და ჩნდება ქსოვილი, რო-
 გორც აგურების შეერთებით ჩნდება კედელი. ქსოვილი ქსო-
 ვილს უერთდება და ჩნდება მთელი ნაწილი, მთელი ასო,
 როგორც კედლების შეერთებით ჩნდება მთელი სახლი,

ამრიგად, ყოველი ჩვენი ასოს საფუძველს წარმოადგენს
 პატარა უჯრედი. იგივე ითქმის მცენარეზედაც — ისიც უჯრე-
 დებისაგან შესდგება, ყოველი მცენარისა და ჩვენი სხეულის
 უჯრედი იმდენათ მიემგვანებიან ერთმანეთს, რომ ხშირად გა-
 რჩევა მეტად ძნელია.

IV. ადამიანის კვერცხი და ჩანასახი.

მე გადმოგეცით სულ მოკლე ცნობები ადამიანის აგებულებაზედ.

დაგერჩა გასარჩევი ერთი მეტად დიდი საკითხი: საიდან და როგორ ჩნდება ადამიანი?

— დედის მუცლიდან! მესმის კიმოთეს ხმა.

ეგ რა თქმა უნდა, მართალია, მაგრამ ასეთი უბრალო ცოდნა საკმარისი არ არის, უნდა ვიცოდეთ, როგორ ისახება დედის მუცელში ადამიანი, დარწმუნებული ვარ, არც ერთმა თქვენთაგანმა ამის თაობაზედ არაფერი არ იცის.

საიდან ჩნდება ქათამი?

— კვერცხიდან, მეუბნებით თქვენ.

მართალია, კვერცხიდან. აიღეთ თევზი, ბაყაყი; ისინიც კვერცხიდან ჩნდებიან, რადგანაც ქვირითი იგივე კვერცხია. წარმოიდგინეთ, ადამიანიც კვერცხიდანა ჩნდება.

— აბა ჰე!

— დიდება შენდა ღმერთო!

— რას არ გაიგონებ კაცი ჩვენ დროში!

— არა მჯერა და რა ვქნა.

— კაცი დავბერდი და ეს ამბავი არა მსმენია!

დაწყნარდით და ყური დამიგდეთ;

ღიახ, ღიახ, ადამიანი ჩნდება კვერცხიდან, ისე როგორც ქათამი და განა მარტო ადამიანი!. კატა, ძაღლი, თაგვი, ღორი, ცხვარი, ხარი, კამეჩი, ცხენი სულ ყველა კვერცხიდან ჩნდება.

ხოლო ქათმის კვერცხი დიდია, ქალისა კი— პატარა.

— როგორ დავიჯერო რომა ქათამს დიდი კვერცხი აქვს და ადამიანს კი პატარა, ვის გაუგონია ან ვის უნახავს ადამიანის კვერცხი? გაიძახის ჩვენი თადეოზი.

შენ გგონია, თადეოზ, რაკი ადამიანი ქათამზე დიღია კვერცხიც უფრო დიდი უნდა ჰქონდეს, არა?... შე კაი კაცო, რალა შორს მიდიხარ, აიღე გოგრა და კაკლის ხე. პირველი ბალახია მიწაზე გაბარდნილი და ვეება ნაყოფს კი ისხამს; მეორე კი უშველებელი ხე არის და პატარა ნაყოფი აბია. ბუნებას უყვარს ასეთი შეუსაბამობა.

წიწილი კვერცხში იზრდება და სრულდება. ამიტომ კვერცხში უნდა იყოს დაგროვილი მთელი მასალა წიწილის სხეულისათვის. ადამიანი კი მხოლოდ ისახება კვერცხში, ზრდით კი იზრდება დაბადებამდე დედის საშვილოსნოში და მისი სხეულისათვის საჭირო მასალა შეუჩერებლად მიაქვს დედის სისხლს. ამის გამო ბავშს არა სჭირდება, რომ კვერცხშივე ჰქონდეს დამზადებული გაზრდისათვის საჭირო მასალა. ამ მასალას ის დედის სისხლიდან ღებულობს მომყოლის საშუალებით მთელი ცხრა თვის განმავლობაში. ამის გამო ადამიანისა და ყველა ოთხფეხის კვერცხი პატარა არის.

ადამიანის კვერცხი სიმინდის მორჩილი მარცვლის ოდენაა.

ქათამი კვერცხსა სდებს გარედ, შემდეგ ზედ დააჯდება წიწილის გამოსატეხად. ამიტომ კვერცხს უნდა ჰქონდეს მაგარი გარსი—ნაქუჭი, რომ ადვილად არ დაზიანდეს.

ქალი და ყოველი ოთხფეხი კვერცხსა სდებს შიგნით, ამიტომ ამათ კვერცხს მაგარი გარსი არ ესაჭიროება და რბილი გარსი აქვს, როგორც დაკლული დედლის საკვერცხეში უნაქუჭო კვერცხს. ქალის საშვილოსნო წიაგავს დაყირავებულ მსხალს. ორივე მხარეზე აკრავს შინაური თხილის ოდენა საკვერცხე. კვერცხი იზრდება ამ საკვერცხეში, შემდეგ საკვერცხეს გარსი გასკდება და ყოველ თვეში ერთი ან რამოდენიმე კვერცხი გამოდის იქიდან. შემდეგ ეს კვერცხი შემოდის საშვილოსნოს ლულაში, აქედან საშვილოსნოში. თუ განაყოფიერდა, საშვილოსნოს კედელს მიეკვრის შიგნიდან და იწყებს ზრდასა და განვითარებას, სანამ ბავშად არ დასრულდება; თუ არ განაყოფიერდა, გაწყალდება და დაიშლება.

როგორ ნაყოფიერდება ადამიანის კვერცხი?

მამაკაცის თესლი წარმოადგენს მორუხო სქელ სითხეს. როდესაც ეს სითხე გასინჯეს მიკროსკოპში, შიგ ალმოჩნდა უამრავი არსებანი, რომლებიც თავკომბალას წააგავან. თავი აქვთ მოსხო, ტანი და კული კი წვრილი. თვალით უჩინარი არიან და კულის მოძრაობის შემწეობით ადვილად დასრიალებენ სითხეში. შეხვდებიან თუ არა ესენი კვერცხს, შემოესევიან გარშემო და ცდილობენ თავით შიგ შეჭრომას. გამოდგა რომელიმე სხეებზე მძლავრი და შეძვრა კვერცხში.

რა ხდება ამის შემდეგ?

კვერცხის გარსი მაგრდება და ნეტს აღარავის შეუშვებს შიგნით. კვერცხში არის ცილის მსგავსი წბოლი და შიგ ამ წბოლში პატარა გული; როგორც კი თესლის თავკომბალა შეძვრება კვერცხში, კული ძვრება და თავი მიცურავს კვერცხის გულისაკენ.

კვერცხის გული და თავკომბალას თავი ჩაეკვრიან ერთმანეთს, შედუღდებიან და აი აქედან იწყება ადამიანის გასახვა: მომავალი ადამიანი არის შედგევი კვერცხის გულისა და კომბალას თავის შეერთებისა. ამ თავკომბალას მეცნიერებმა დაარქვეს სპერმატოზოიდი.

თვითონ კვერცხი ხომ პატარაა, კომბალა—სულ უჩინარი; კვერცხის გული რაღა უნდა იყოს? ღომის მარცვლის ოდენა არც კი არის!

და აი ყოველი ჩვენგანი თავდაპირველად წარმოადგენს ღომის კაკლის ოდენა გუნდას.

— ვერ დავიჯერებ და რა ვქნა!

— ზღაპარია, მე და ჩემმა ღმერთმა.

— ვინ ნახა ახლა და!

გაიძახით თქვენ.

ვინ ნახა და მეცნიერებმა, რომლებიც ყოველივე ამას არკვევენ, რაც მე ახლა გითხარით, ყოველივე არის ნახული და დაკვირვებით შესწავლილი. კვერცხსა და ინდაურს შორის რა არის საერთო? მაგრამ თქვენ იცით, რომ ინდაური თავდაპირველად კვერცხია და მთელი კვერცხიც არა. კვერცხში,

რომ მზეზე გახედოთ, ერთ ნაპირას გულზე დაინახავთ მოთეთრო წერტილს. ამ წერტილიდან ისახება მომავალი ინდაური.

ასეა აღამიანიც.

როგორც კი კვერცხის გული და სპერმატოზოიდის თავი ერთმანეთს შეუერთდებიან, კვერცხი თანდათან იზრდება, იბერება და გარშემო ხაოს იჩენს, ამ ხაოს შემწეობით ის ტკიპასავით მიეკვრის საშვილოსნოს კედელს შიგნიდან და ჩაუსობს შიგ ხაოს ბუსუსებს. აი ამ ალაგას კვერცხის ხაო თანდათან იზრდება, სქელდება, და გადაიქცევა მომყოლად. ბავშს ის უწევს დედის მუცელში კუჭისა და ფილტვების მაგიერობას, რადგანაც აქედან მიუღის ბავშს საზრდოთი დატვირთული ახალ-ახალი სისხლი.

განაყოფიერებული კვერცხის გული იყოფა ორად. ესენი კიდევ ორად, შემდეგნიც კიდევ ორად და ამგვარად ჩნდება მრავალი პატარ-პატარა ნაწილები, რასაც მეცნიერები უჯრედებს უწოდებენ. ეს უჯრედები შეუჩერებლად მრავლდებიან შუაზე გაყოფით და შიგნიდან შემოეკვრიან კვერცხის გარს რამოდენიმე წყებად. შემდეგ და შემდეგ ერთი წყებიდან ჩნდება ხორცი, მეორედან—კანი, თვალები, ყურები, მესამედან—ძვლები, მეოთხედან—გული, სისხლის მილები, მეხუთედან—ტვინი, მეექვსედან—შიგნეულობა და სხვა.

ასე და ამგვარად, ცხრა თვის განმავლობაში დასრულდება ჩანასახიდან ბავში და შემდეგ იბადება, რომ გარეთ განაგრძოს ზრდა და არსებობა

თქვენ იცით, რომ დედის მუცელში ბავში არა სუნთქავს. მაშ, როგორ და ძლებსო, იკითხავთ თქვენ.

აღამიანი იმიტომ სუნთქავს, რომ სისხლი გაიწმინდა ფილტვებში. დედის მუცელში ბავშს გაწმენდილი სისხლი მზამზარეულად მოუღის დედის გულიდან. ამიტომ სუნთქვა მისთვის საჭირო აღარ არის.

დედის სისხლიდანვე მოუღის ბავშს საზრდო, რომელიც მომყოლიდან გადაღის ბავშის სისხლში, ამიტომ დაბადებამდე ბავშის კუჭნაწლავებიც არ მოქმედებენ.

V. სიბინძურე ყოველგვარი სწეულების დედა.

ჯავახეთში შემხვდა ცხოვრება. გვარიანი ზამთარი იცის. ხალხი მიწურში ცხოვრობს შინაურ საქონელთან ერთად. სიბინძურე, უსუფთაობა მეფობს ყოველგან: სახლში, ეზოში, ტანჩაცმულობაში, ტანზე.

რამოდენიმე დღე ისე გაივლის ზამთარში, რომ პირს ხეი-რიანად არ დაიბანს ბევრი.

— სოლო, როგორ არა გრცხვენია? ახალგაზრდა ვაჟი ხარ და თვალები ამოგწირპლებია, პირს არ იბან! ვეუბნები ჩემს ნაცნობ სოლოს.

— შე დალოცვილო, ვერა ხედამ, როგორი სიცივებია?

— როგორ? შენ სიცივეში პურს არა სჭამ?

— მა შიმშილით ხომ არ მოკვდები?

— ეჰ სოლო, სოლო, შენ გგონია კაცი შიმშილით მო-კვდება და სიბინძურითა და უსუფთაობით კი არა?

— ჩვენ ხომ ქალაქის ხალხი არა ვართ, სისუფთავე რა ჩვენი საქმეა? იყო სოლოს პასუხი.

ჩვენებური სოფლის კაცი უმეტესობა ჩემი ნაცნობი სოლოა:

უსუფთაობითა კაცი არ მოკვდებაო, სისუფთავე რა გლეხის საქმეაო.

ჩემ სიკოცხლეში ბევრი გაჭირვებული და დავრდომილი მინახავს, მაგრამ შიმშილით მკვდარი ჩვენში მე არ მინახავს.

სიბინძურისა და უსუფთაობისაგან მკვდარი კი, იმდენი გა-ძელით, რამდენი მე მენახოს!..

უსუფთაობა დედა არის მრავალი სენისა.

სხვადასხვა ავადმყოფობა კანისა, მუცლის ტიფი ანუ სა-

ხადი, პარტახტიანი ტიფი, მუცელა, ქლეჭი და მრავალი სხვა ავადმყოფობა საიდან ჩნდებიან?

უმთავრესად უსუფთაობიდან.

ეამი, ხოლერა სადა მძვინვარებენ?

იქ, სადაც ხალხი ბინძურადა სცხოვრობს.

როდესაც გადამდები სენი მძვინვარებს რომელიმე კუთხეში, ვინ უფრო მეტი იხოცება?

ის, ვინც ბინძურადა სცხოვრობს.

რალა ბევრი ჩამოგითვალოთ, — დასავლეთ ევროპაში, სადაც მშრომელი ხალხი უფრო შეგნებულთა და შესმენილი, აღარ არსებობს ისეთი სენი, როგორც პარტახტიანი ტიფი და ხოლერაა.

რატომ?

იმიტომ რომ იქ ხალხმა იცის, რომ ასეთ სენს აჩენს უსუფთაობა.

ჩვენ უნდა შევიგნოთ, რომ ყველა გადამდები სნეულების წინააღმდეგ საუკეთესო წამალი არის სიწმინდე და სისუფთავე.

ვინც სისუფთავეს იცავს, ის იშვიათად ხდება ავად და დიდხანსაც სცოცხლობს.

ვინც ბინძურია, ის ხშირად ავადმყოფობს და სიცოცხლეს ხანგრძლივი არა აქვს.

ზაფხულობით ჩვენში გავრცელებულია კუჭ-ნაწლავების ავადმყოფობა, რომელიც მუსრს ავლებს განსაკუთრებით ბავშვებს.

რა იწვევს ამ ავადმყოფობას?

განსაკუთრებით უსუფთაობა.

— ასე არ გვეუბნებოდით, ბაცილები აჩენენ ავადმყოფობასო, იტყვის ჩვენი მკითხველი.

ღიახ, გვეუბნებოდით და ახლაც გაგიმეორებთ: ყოველ გადამდებ სენს, მოარულს განსაკუთრებული ბაცილები აჩენენ.

მაგრამ თვითონ ბაცილები სად ცხოვრობენ და მრავალდებიან?

უსუფთაობასა და სიბინძურეში; უსუფთაობისავე საშუა-

ლებით გადადიან ისინი ერთი ადამიანიდან მეორე ადამიანის სხეულში.

გამადიდებელი უშუშებით რომ გასინჯოთ ის მტვერი, რომელიც სახლშია, ტანისამოსის ქუქკი, აუარებელი ბაცილები აღმოჩნდება შიგ.

პარტახტიანმა სახადმა განა ცოტა იმსხვერპლა ჩვენში ამ ომიანობასა და რევოლიუციის დროს?

ვინ ჩამოთვლის, რამდენი ოჯახი იმან დააოხლა და რამდენი დედა აატირა.

მერე იცით, ვის გადააქვს ამ სენის ბაცილები ავადყოფიდან კარგათმყოფზე?

— ტილებს! დღეს ეს დამტკიცებულია.

ტილს კი მხოლოდ ბინძური ადამიანი აშენებს და სისუფთავის მიზღვევარ ადამიანს თუ გაუჩნდა, ისევ ბინძურისაგან.

ახლა ვესტუმროთ ჩვენი სოფლის მუშას; როგორც კი ფეხს შევადგამთ ეზოში, თვალში გვეცემა სიბინძურე. შეხვალთ სახლში, იქაც სიბინძურე. შეხედავთ მასპინძლებს, უსუფთაობის დაღი აზის ყველას. ხელს მოჰკიდებთ ბავშვებს, ყველა გასვრილი და უსუფთაო არის.

ბოსელი — ბინძური, საღორე — ბინძური, საქათმე — ბინძური. ფეხისაღაგს დაუწყებთ ძებნას, საქმე არა გაქვთ? სად არის!

დაივლით მთელ სოფელს, — ერთ აბანოს ვერსად ნახავთ.

— შე მამაცხონებულო, საქმე გამოგლეგია და ლაპარაკობ რალა! აი რას ამბობს ბევრი თქვენგანი გულში, — განა არ ვიცი, — სოფლის კაცმა თუ აბანოები აიშენა, ყანა მოუმკელი დარჩება, ვენახი მოუვლელია.

მიზეზ-მიზეზ, დოს მარილი აკლია!

როგორ არის, რომა განათლებულ ქვეყნებში მიწის მუშა აბანოშიაც დადის, ტანსაც იბანს, საცვლებსაც ირეცხავს, ყანასაც უვლის და ვენახსაც?

შენ შეგნება მითხარი და სურვილი, თორემ სისუფთავის დაცვისათვის დრო ყველას მოეპოვება.

რაგინდა გახურებული ალოიოს, სოფლის მუშა უსადილოთ ხომ არ დადგება? რაც უნდა ბევრი საქმე ჰქონდეს, სადილზე მაინც არ აჩქარდება და დინჯათ შეექცევა.

ხომ ასეა?

— ასეა!

ჰოდა, შე მამა განათლებულო, სისუფთავე სადილზე ნაკლებად არის საჭირო ადამიანის ჯანმრთელობისათვის?

თუ გული გულობს, ქადა ცალი ხელითაც იქმებაო.

შეგნება მითხარი, თორემ სისუფთავისთვის დრო გამოჩნდება. კვირა დღეს ხომ არა მუშაობთ?

აიღეთ და მაშინ დაიბანეთ ტანი!

სოფლის მუშას ჩვენში ისე შემოაგვება საცვლები, რომ გარეცხვა არ ეღირსება, ხომ მართალია?

— რა ვქნათ, საპონი გაძვირდა, იტყვის ერთი.

როცა იაფი იყო, მაშინაც არავინ იწუხებდა თავს საცვლების რეცხვით სოფელში!

საცვლები ჭუჭყიანი, ტანი ჭუჭყიანი, თავი ჭუჭყიანი!

ჭუჭყი შესდგება მტვერისა და ოფლისაგან. ოფლს ყოველთვის ურევია ერთგვარი სიმსუქნე იმ ჯირკვლებისა, რომლებიც ადამიანის კანშია მოთავსებული. აი ასეთი ქონიანი ჭუჭყი საუცხოვო საზრდოს წარმოადგენს სხვადასხვა მავნებელი ბაცილებისათვის.

ამას გარდა თვითონ ჭუჭყი იწვევს კანის გაღიზიანებას და ამის გამო კანზე ჩნდება სხვადასხვა სენი: სირსველა, ქეცი, მუნი, ქარცეხლი, ღერი, ქავანა, მუწუკი, წყლული და სხვა.

სოფლის მუშა ნიადაგ შრომაშია; ოფლიანდება, მტვერი ადვილად ეკვრის და ჭუჭყიანდება კიდევ.

ამის გამო ტანის ბანა და საცვლების რეცხვა ისე არავისათვის არ არის აუცილებლად საჭირო, როგორც მუშისათვის.

აიღეთ ისეთი ძნელად მოსარჩენი სენი, როგორიც არის ქაჩალი.

ეს სენი გავრცელებულია განსაკუთრებით სოფლად და ძალიან ბევრს ასახიჩრებს.

სადაც სისუფთავეს იცავენ და თავს სუფთად ინახავენ, იქ ქაჩალი არა ჩნდება.

პირადი სისუფთავეს დაცვა არც ღროს ითხოვს, არც დიდ ხარჯს. საჭიროა მხოლოდ შეგნება, გაგება, რომ ადამიანის ჯანმრთელობისათვის სისუფთავეს ისეთივე დიდი მნიშვნელობა აქვს, როგორც კარგ საქმელსა და სასმელს.

საცვლების დარეცხვა კვირეში ერთხელ მაინც, თავის და ტანის დაბანა ორკვირეში ერთხელ მაინც აუცილებელია მიწის მუშის ჯანმრთელობისათვის.

ფეხების დაბანა კი საჭიროა ყოველ დღე, განსაკუთრებით მისთვის, ვისაც აუცილებელია ოფლი სჩვევია.

ოფლისა და უსუფთაობის გამო თითებს შუა კანი იცრიცება და სკდება, ჩნდება იარა; აქედან გაძვრებიან ჩირკის გამომწვევი ბაცილები, ასიებენ და აჩირქებენ საზარდულებში ჯირკვლებს და ზოგჯერ სისხლის მოწამლვასაც იწვევენ.

მე ვიცი ისეთი მაგალითები, როდესაც სისხლის მოწამვლის მიზეზი ყოფილა ფეხის თითებში უსუფთაობისაგან გაჩენილი იარა.

— ეჰ, წერაა ყველაფერი! იტყვის ზოგი;

როგორ არა, წერა! რეგენი საქმეს წაახდენს, ფათერაკს დააბრკოლებსო, ამაზეა ნათქვამი.

ამიტომ ვისაც უნდა, რომ ჯანმრთელი იყოს და კოლშვილში ბედნიერი, სისუფთავეს უნდა მიაქციოს უდიდესი ყურადღება.

როდესაც მიწის მუშა ბინძურად ინახავს ბოსელს, სალორეს, საქათმეს, სიბინძურე და უსუფთაობა აჩენს საქონლისა და შინაური ფრინველის სხვადასხვა სენს: წყდება ფრინველი, საქონელი და მიწის მუშის კეთილდღეობას ნიადაგი ეცლება.

მაგრამ ზარალი ამითაც არ ამოიწურება.

არის ბევრი სნეულება საქონლისა, რაც ადამიანსაც გადაედება ხოლმე და სიცოცხლეს უსპობს. ასეთია ხუზარა (ჯილენი), ქოთაო, ქლეკი და მრავალი სხვა.

აიღეთ ახლა ბავშვები და მათი ჯანმრთელობა.

როგორც ყოველი ოჯახის, ისე მიწის მუშის ოჯახის ბედნიერებას ბავშვები შეადგენენ.

ბავშვების ჯანმრთელობაზე ზრუნვა უდიდესი საქმეა მიწის მუშისათვის.

ჩვენი სოფლის ბავში კი ალალ ბედზე იზრდება, თუ გაიზარდა; მაგრამ რამდენი ესალმება წუთი სოფელს მხოლოდ სიბინძურისა და უსუფთაობის წყალობით!

უსუფთაობიდან ჩნდება ბევრი გადამდები სენი, უსუფთაობიდან ჩნდება კუჭ-ნაწლავების დასნეულება, ანთება და უმეტესი ნაწილი ასეთი სნეული ბავშვებისა სოფლად იხოცება.

ყოველმა დედამ უნდა დაჰბანოს და დაასუფთაოს ბავში კვირაში ერთხელ მაინც, და თუ ჩვილია, —ყოველდღე; გაუწმინდოს ყურები, ცხვირი, თვალები და ხშირად დაურეცხოს საცვლები.

უსუფთაობა განსაკუთრებით ემტერება სოფელში მშობიარეს.

სიბინძურისა და უსუფთაობის წყალობით სოფელში მშობიარეს ემართება საშილოოსნოს ანთება და კვდება.

ერთი სიტყვით, ვინც ბინძურია, სხვადასხვა სენიც მისი სტუმარია.

ვინც სისუფთავეს მისდევს, ის ამით იფარავს თავს და ოჯახს სხვადასხვა ავადმყოფობისაგან.

უსუფთაოდ შენახვა პირისა ასნეულებს ღრძილებს და კბილებს, რაც იწვევს კბილების ადრე დაცვენას.

მუშა კაცს თუ კბილები არ ექნა, ნახევარი ჯანი დაკარგული აქვს.

მაგრამ პირის უსუფთაობას მოსდევს ბევრჯერ გაცილებით უფრო საშინელი შედეგი: კიბოს გაჩენა ენაზე, ღრძილებზე, სასაში. მორჩენა შეუძლებელია და საშინელი ტანჯვა და წვალება როგორც ავადმყოფისა, ისე ყველა შინაურისა წინ უსწრებს სანატრელ სიკვდილს.

სოფელში არავითარ ყურადღებას არ აქცევენ უკანა ტანის სისუფთავეს:

— ათასი ასუფთაო, მაინც უწმინდური ალაგიაო.

სწორეთ იმიტომ უნდა განსაკუთრებული სისუფთავე, რომ ქუჩკიან მოვალეობას ასრულებს.

მიწის მუშამ აუცილებლად უნდა შემოიღოს წესად: ყოველთვის გარედ გასვლის შემდეგ მოიბანოს უკანა ტანი ცივი წყლით.

ბინძურად შენახვა უკანა ტანისა იწვევს ბუასილოს, კავილოს, რაც მეტად ძნელი მოსარჩენია, და კიბოს.

უკანა ტანის კიბო საშინელი სნეულებაა: მორჩენა შეუძლებელია და სანამ ავადმყოფს მოჰკლავდეს, საშინლად დასტანჯავს და აწამებს. მიწის მუშის აუცილებელ საჭიროებას შეადგენს სუფთა წყალი.

ვისაც წყარო ეახლოვება, ამას არა ჯობია რა.

მდინარის წყალი ყოველთვის უსუფთაოა, რადგანაც მას სვრის ნახირი, მდინარის პირას გაშენებული სოფელი და სხვ.

სადაც მოსახერხებელია, მთელმა სოფელმა უნდა გამოიყვანოს წყაროს წყალი.

სადაც ეს შეუძლებელია, კარგი არის ქა.

ბოლო ქის სიახლოვეს არ უნდა იყოს ბოსელი, სალორე, რადგანაც საქონლის შარდი მიწაში გადის და ქას შეუერთდება.

უსუფთაო წყალი იწვევს სახადს, კუჭ-ნაწლავების დასნეულებას, მუცელას ანუ სისხას, რაც მუსრს ავლებს ზაფხულობით განსაკუთრებით ბევრებს.

ყოველი კრილობა, რა გინდ პატარა და უბრალო იყოს, შესაძლებელია გახდეს მიზეზი სისხლის მოწამვლისა.

თუ კრილობაზე მოხვდენ ჩირქის გამომწვევი ბაცილები, ზოგჯერ მოახერხებენ ბოლმე პირდაპირ სისხლში გაძრომას და გათავდა: ასში ორი თუ გადარჩება.

ამიტომ დიდი სისუფთავე არის საჭირო კრილობის შებ-

ვევის დროს; თუ სხვა არაფერი მოიპოვება, დულარეში უნდა გამოხარშოთ რაიმე ნაჭერი და იმითი შეიხვიოთ კრილობა.

ჩვენში კი კრილობის საუკეთესო წამლად ითვლება აბლაბუდა და ცხენის განავალი!

ერთიცა და მეორეც წამალი კი არ არის, საწამლაგია.

ჯანმრთელობა წამლობის შედეგი კი არ არის, არამედ სისუფთავისა, შეგნებისა

— მაგას შეძლება უნდა, ჩვენ ვინ მოგვაქვავებს?

იტყვის ზოგი მიწის მუშა.

არ არის მართალი: ბევრი ღარიბი მინახავს, რომ მდიდარზე უფრო სუფთათაა სცხოვრობს.

ამისათვის საჭიროა მხოლოდ გაგება, შესმენა და სურვილი.

მე მინახავს ისეთი ოჯახი, რომელიც სიბინძურეში იღრჩობა, მდინარე კი ზედ ეზოში ჩამოუდის.

ძველმა ცხოვრებამ თქვენი ქირი წაიღო, თან გავატანოთ ძველი შეუგნებლობა, უცოდინარობა, გაუგებრობა და სიბინძურე.

განახლებული ცხოვრება, სხეულის სიწმინდე, სუფთა ტანისამოსი, გაკრიალებული ეზო, გაკრიალებული სადგომი, გაკრიალებული კარმიდამო.

აი ყველა ეს ერთად არის საჭირო და აუცილებელი ჩვენი მიწის მუშისათვის.

სისუფთავე მარტო კერძო ოჯახის საჭიროებას კი არ შეადგენს, არამედ მთელი სოფლისას. თემისას, ყველა უნდა იყოს სუფთა და მთელი სოფელი სუფთა.

ამისათვის კი აუცილებელია აბანო.

სოფელს უნდა ამშვენებდეს სკოლა, თეატრი, სამკითხველო და აბანო

სკოლა ასუფთავებს და ალამაზებს გონებას, აბანო კი სხეულს.

იმერეთის სოფლებში ძნელია აბანოს გაკე-

თება, აბანოთი სარგებლობა, რადგანაც სოფელი ხშირად გაქიმულია რამოდენიმე ვერსზე და მოსახლე მოსახლეზე საკმაოდ დაშორებული.

ქართლისა და კახეთის სოფლები შექუჩულია და იქ აბანოთი სარგებლობა ყველას შეუძლია.

ჩვენს სოფლებში რომ აბანოები გაჩნდებოდნენ და ჩვენი მიწის მუშა ორკვირაში ერთხელ მაინც დაიბანდეს ტანს და გაპოიცვლიდეს საცვალს, ეს იქნება ჩვენი დიდი ეროვნული ბედნიერება.

უსუფთაობა და სიბინძურე, ჩვენი საერთო უბედურებაა და სირცხვილიც.

ახალი ცხოვრება, განახლება უნდა შეიქრეს ყოველგან, ყოველისფერში.

ახალ დროებას აღარ შეეფერება ძველი სოფელი, მისი სიბინძურით და დრომოკმული ჩვეულებებით, შეუგნებლობით, უცოდინარობით.

ახალი სოფელი კობტა და ლამაზი; შეგნებული, ჯანმრთელი და სუფთა მიწის მუშა, — იმ რა არის ახლა საქირო.

VI. თ ა ვ ი ს მ ო ვ ლ ა.

ა) სასმელ-საჭმელი.—უპირველესი მნიშვნელობა აქვს ადამიანისათვის საზრდოს, ბინას და ჰაერს.

მუცელს ალორებ ღორია, აქორებ ქორიაო, სრული ქე-
შმარიტებაა: როგორც სიმშილია მავნებელი, ისე ზედმეტი
ჭამა-სმაც მავნარალებელია.

— შე დალოცვილო, ზედმეტი სოფლის კაცსა ვინ მისცა?
მეტყვის ვინმე.

ნურც მაგას იტყვიო. სიმშილობის დროსაც კი არის
ისეთი შემთხვევა, როდესაც სოფლის ადამიანი ზედმეტსა სვამს
და სჭამს: ასეთია დღეობა, დიდი უქმე, ქორწილი, ნათლობა,
ქელეხი.

ნუ გეწყინებათ და უნდა გითხრათ, ასეთ დროს სოფლის
ადამიანი ნამდვილ პირუტყვს ემსგავსება, სჭამს უზომოდ, სვამს
უზომოდ.

— ორ სამ თვეში ერთხელ შემხვდება და მაინც არ ვჭამო?
იტყვის ზოგი.

უნდა სჭამო, დრო უნდა გაატარო, მაგის წინააღმდეგი
ვინ არის, მაგრამ სასმელ-საჭმელს ჭკუა არ უნდა ჩაატანო
და ისე სვა და სჭამო, რომ შეგერგოს.

აქაოდა ძროხის ხორცი ძვირად მხვდებაო, განა ერთი
ფუთი უნდა ჩაიყარო, როცა ხელში ჩაგივარდება? ხანდახან
ერთმანეთთან მისვლა, დროს გატარება სასარგებლოა, რადგან-
ნაც ადამიანი ისვენებს, გადახალისდება, კარგ გუნებაზე დგება
და შემდეგ მუშაობა უფრო უადვილდება.

მაგრამ თქვენი დღესასწაულები, ქელეხი, ქორწილი, გა-
დახალისება კი არა, ოჯახის აოხრებაა, დაღუპვა და ამოვადება,

ახალ, თავისუფალ სოფელს არც ერთი ეს არ შეეფერება, ჯანმრთელობისათვის ხომ მეტისმეტად მავნებელია.

ჩვეულებრივ სოფლის ადამიანი ზედმეტს არა სჯამს, უფრო ხშირად აკლია კიდევ. ხანდახან იცით ზედმეტი, მაგრამ უნდა იცოდეთ: ერთი დღის ღორმუცლობამ შეიძლება იმდენი ზიანი მოუტანოს ადამიანს, რომ რამოდენიმე თვე ვეღარ გამოითელდეს.

მე ვიცი ბევრი ოჯახი სასმელს იკლებს, საჭმელს იკლებს ყოველ დღე, აქაოდა დღეობა წინა მაქვს და მაშინ თავზე საყრელად უნდა მქონდეს ყოველისფერიო.

— ასეთია სოფლის ჩვეულება და მა რა ვქნათ! იტყვის ზოგი.

ასეთი რომ არის, აღარ უნდა იყოს! ცხოვრება წინ მიდის, მავნებელი ჩვეულება უნდა გადააგდოთ, დაივიწყოთ, სამაგიეროთ შემოიღოთ სასარგებლო.

როგორც უკვე მოგახსენეთ, კუჭი წარმოადგენს პარკს, რომელშიაც დატანებულია შიგნიდან მრავალი ჯირკვალი. ამ ჯირკვლებიდან გამოევენავს ჭამის დროს და შემდეგ კუჭის წვენი, რომელიც ხარშავს, ინელებს მიღებულ საჭმელს. თუ კი კუჭში ზედმეტი სასმელ-საჭმელი ჩავიდა, კუჭი განიერდება, მოდუნდება, მობოზდება; ჯირკვლები სნეულდებიან და კუჭის წვენს ან სულ ცოტას ამზადებენ, ან აუარებელს. ერთიც და მეორეც მეტად მავნებელია, ბოლოს და ბოლოს კუჭი სნეულდება, თავის დანიშნულებას ვეღარ ასრულებს და ხანდახან წამლობითაც აღარა გამოდის რა.

საზოგადოთ უნდა იცოდეთ, კუჭის მორჩენა მეტად ძნელია და ერთი თუ მოიშალა, იმის გამოსწორებას დიდი დრო და ხარჯი უნდა, დიდი მოთმინებაც

მუშა კაცისთვის კარგი და საღი კუჭი პირველი საქმეა.

თუ მუშა კაცს კუჭი არ უვარგა, აღარც ჯანი აქვს, აღარც ღონე, აღარც გუნება და ხალისი.

სამუშაო ძალ-ღონეს მუშა კაცი სასმელ-საჭმელიდან ღებულობს.

თუ კლჭი აღარ ვარგა და საკმელის მონელება აღარ შეუძლია, ცხადია, მუშაკაცს სამუშაო ძალაც აღარ ექნება.

არ გაგიგონიათ, ერთი ლოთი კაცის არაკი? ხან ჭიქითა სვა, ხან ყანწით, ხან ჯამით: გაილეშა და ეინი მაინც ვერ მოიკლა; მიუტანა თავის ვირს და დაუდგა წინ; ვირი ძალიან მოწყურებული იყო, მაგრამ დასუნა და არ დალია. დაუწყუო ხვეწნა ლოთმა: მიირთვი ჩემო ვიროვო. ხვეწნამ რომ არ გასქრა, მუქარით მიმართა; ბოლოს სახრეზე გადავიდა და სულ აუქრელა გავა და გვერდები საწყალ ვირს; მე თუ ვსვამ, შენ არ გეკადრებაო.

არაფერმა არ გასქრა, — არ დალია და არა ვირმა. ჩაფიქრდა ჩვენი ლოთი, გააპურკყა და წარმოსთქვა: ეეჰ, შენ კი არა მე ვყოფილვარ ვირი და შენ აღამიანიო.

ახლა თქვენ თვითონ მითხარით, ჩვენებური ლოთობა განა პირუტყვობა არ არის?

— ჩვენებურ პურის ქამის უღვინოდ რო შნო არ აქვს!

— ღვინოს როგორ შეველიოთ, არ მოხერხდება.

— სოფლის ჩვეულება ეს არის და აბა რა ვქნათ!

— ქეფიც რომ არა ხერხდება უღვინოთა! ამბობთ თქვენ.

მუშაკაცისათვის ზომიერად ღვინის დაღვევა სასარგებლოც არის, მაგრამ უზომოდ სმა, რასაც ჩვენში აქვს ალაგი, საზიზღარიც არის, მეტის მეტად მავნებელიც. ზედმეტ სასმელს არავისთვის იმდენი ზიანი არ მოაქვს, როგორც მუშა ხალხისათვის; მუშა ხალხის სხეული ყოველდღე იქანცება ზედმეტი ჯაფისაგან. დაქანცულ სხეულს ზედ ერთვის ღვინისა და არაყის შხამი და მთელი სხეული იწამლება ნელა-ნელა.

მუშაკაცისათვის განსაკუთრებით საჭიროა მთელი, მაგარი გული.

სოფლის მუშას თუ გული არ უვარგა, რიღასი მაქნისია? რომ მოკვდეს, ისა სჯობია. სოფლის მუშაობა მძიმე არის; მას მთელი და მაგარი გული უნდა. მაგარი სასმელები სწორედ გულზე მოქმედობენ. გულის მოშლა, გასუქება, გაგანიერება,

სისხლის მიღების დასნეულება—აი რა მოსდევს შედეგად ლოთობას.

მუშაკაცი განსაკუთრებით უნდა უფრთხილდებოდეს გულს, რომ გულმა დიდხანს გაძლოს და შეაძლებიოს მისი შრომა და მუშაობა. ადამიანის გულის უდიდესი მტერი მთავარი სასმელებია.

ადამიანის სხეულში არ მოიძებნება არც ერთი ასო, რომელზედაც მთავარი სასმელები არ მოქმედობდენ. ღვიძლს, კუჭს, თირკმელებს, ფილტვებს, გულს, ტვინს,—ყველაფერს ასნეულებს მთავარი სასმელები.

ამიტომ, თუ გინდათ რომ თქვენს თავს მოუაროთ და დიდხანს გაძლოთ, მთავარი სასმელების უზომო ხმარებას აუცილებლად უნდა გადაეჩვიოთ.

მთავარი სასმელები მარტო ლოთის კი არ ჰღუპავს, ასნეულებს იმის შვილებსაც. ჯანსაღი შვილები მუშა ოჯახის ბედნიერებაა.

— სულ აღარ უნდა დავლიოთ ღვინო? იკითხავთ.

ზომიერად სმა ღვინისა მავნებელი არ არის, მაგრამ ლოთობა მუშა კაცის დამლუბველია, მისი ოჯახის გამანადგურებელი.

— არაყიც მაწინარია? იკითხავს ზოგი.

რა თქმა უნდა! რაც უფრო მთავარია სასმელი, მით უფრო მავნებელია, თუ უზომოთ სვამთ.

არაყი უნდა მიიღოთ ხანდახან წამლად, როდესაც ვინმე გაცივებულია, ძვლების ტეხვა აუვარდება და სხვ. ნიადაგ სმა მისი, განსაკუთრებით არაყით ლოთობა ადამიანს სიცოცხლეს უმოკლებს.

ბ) ჰაერი და სისუფთავე.—ყოველი ადამიანისათვის სუფთა ჰაერი უპირველესი წამალია.

ადამიანის სისხლი ფილტვებში იწმინდება.

თუ ჰაერი სუფთა არ არის, სისხლი არ იწმინდება რიგიანად და ადამიანი მუდამ სისუსტესა გრძნობს, ზანტია, საქმე

ეზარება, ამას გარდა, როდესაც ჰაერი სუფთა არ არის, ფილტვები სუსტდებიან, ქლექი და ფილტვების სწეულება ჩნდება.

სოფელში ჰაერი სუფთა უნდა იყოს, მაგრამ ჩვენ თვითონ ვცხოვრობთ ბინძურად, ამიტომ ჰაერიც არ არის ჩვენს სოფელში საკმაოდ სუფთა და სალი.

აბა თვალი გადაავლეთ ჩვენს სოფელს.

ბევრი ჯერ კიდევ მიწაში ცხოვრობს, საქონელი და ხალხი ერთად არიან არეული.

— ღარიბმა კაცმა აბა რა უნდა ჰქნას? ვინ მისცა იმდენი შეძლება, რომ ოდები ააშენოს? მეტყვის ვინმე.

ყველაფერი სიღარიბეს არ უნდა მიაწეროთ, ბევრი რამ ჩვენი სიგლახის, შეუგნებლობისა და დაუღვევრობის ბრალია.

მე ხომ იმას არ ვამბობ, სასახლეების აშენება შეგიძლიათ მეთქი; მაგრამ მიწიდან ამოსვლა ყველას შეგიძლიათ, ოღონდ შეგნება იყოს და სურვილი.

სინათლე, მზის სხივები იმდენადვე არის საჭირო ადამიანის სხეულისათვის, როგორც კარგი საზრდო.

როდესაც სადგომში სინათლე ნაკლებია, მზის სხივები ვერ შემოდის, ადამიანს უსწეულობა ძვლები, თვალები, ფილტვები, უჩნდება კანის სხვადასხვა ავადმყოფობა, აკლდება სისხლი, სუსტდება და დანდათან ღონე ეცლება.

განსაკუთრებით მავნებელია ბნელი, უმზეო ბინა პატარა ბავშებისათვის.

მიწურ სახლში მუდამ არის სინესტე, რაც ადამიანისათვის მეტად მავნებელია.

სინესტე იწვევს უსისხლობას, ნერვების ავადმყოფობას, ქარებს, თირკმელების და გულის დასწეულებას და სხვ.

ხშირად ადამიანი და ოთხფეხი საქონელი ერთად არიან არეული.

გარდა იმისა, რომ საქონელს აქვს სხვადასხვა სწეულება, რაც ადამიანზე გადადის და ზოგჯერ სასიკვდილოდ ასწეულებს მას, ასეთ ცხოვრებას თან დასდევს დიდი უსუფთაობა, რაც თავის თავად ბუდეა მრავალი სწეულებისა.

თავისუფალ ადამიანს საქონელთან ერთად ცხოვრება აღარ შეეფერება.

ამ მეტი მეტად მავნებელ ჩვეულებას უსათუო უნდა მოელოს ბოლო.

ახლა გადავხედოთ სოფლის კარმიდამოს.

ზოგან საქონლის პატივი არა თუ თვეობით, მთელი წლობით არის დაგროვილი, იხრწნება და ავრცელებს გარშემო საძაგელ სუნს.

ორ კვირაში ერთხელ რომ გადაზიდოთ ვენახში, ან ყანაში, განა არ შეგიძლიათ?

შეგიძლიათ, მაგრამ არ არის სურვილი და შეგნება.

თქვენი ეზო, თქვენი სახლკარი ისე უნდა გქონდეთ მოკრიალებული, რომ უცხო ადამიანს შემოსვლა და დანახვა იამებოდეს.

რა აჩენს ქლექს, ხოლერას, მუცელას, სახადს?

უსუფთაობა, სიბინძურე.

თუ გინდათ, რომ ჯანსაღი იყოთ და ცოლშვილიც ჯანსაღი გყავდეთ, თქვენი ბინა, ეზო, მოსელი, გომური მუდამ სუფთად უნდა გქონდეთ.

არ შემიძლია არ მიგითითოთ კიდევ ერთ საშინელ დაუდევრობაზე: სოფელში ვერა ნახავთ ათში ორ მოსახლეს, რომ ფეხისალაგი ჰქონდეს, თითქოს ეს უბრალო, უმნიშვნელო რამ იყოს.

პირიდან ჩვენ ვლებულობთ საზრდოს; უკანა ტანით ვიშორებთ მოუნელებელ და უვარგის საზრდოს. ერთიც და მეორეც ასრულებენ ჩვენი სხეულისათვის მეტად დიდ საქმეს.

სასირცხო, ან სანაქებო მოვალეობა ჩვენს სხეულში არ არსებობს, ყოველი ასო, ყოველი ნაწილი ჩვენი სხეულისა ასრულებს აუცილებლად საქირო საქმეს.

როგორც პირს უნდა მოვლა, ყურადღება და სისუფთავე, აგრეთვე უნდა უკანა ტანსაც.

საქმლის მიღების წინ და შემდეგ საქიროა პირის რიგი-

ანად გამოარეცხა და გამოსუფთავება. აგრეთვე გარედ გასკლის შემდეგ საჭირო არის უკანა ტანის გასუფთავება.

უსუფთაობა აჩენს პირში სხვადასხვა სნეულებას და მათ შორის საშინელ სენს—კიბოს. უსუფთაობა აჩენს უკანა ტანში მუწუკებს, ჩირქიან ხვრელებს და კიბოს.

ჯანმრთელობისათვის ერთ აუცილებელ პირობას შეადგენს კანის სისუფთავე.

ჩვენს კანში დატანებულია სხვადასხვა ჯირკვალი, აქედან გამოდის ოფლი, ქონი.

ამას ერთვის გარედან მტვერი და ამგვარად გროვდება კანზე ქუჩუკი, თებო. ქუჩუკში მრავლდებიან სხვადასხვა უჩინარი არსებანი ანუ ბაცილები, რომლებიც იწვევენ ამა თუ იმ სნეულებას, მუწუკებს, ქივანას, ქეცს, ქარცეცხლს, წითელ ქარს, კანის ქლექს და სხ.

ამიტომ, დროგამოშვებით, უსათუოდ უნდა კანს ბანაობილი წყალით და საპნით. ამისათვის არის საჭირო სოფელში აბანო.

გ) ცივ წყალში ბანაობა.—წყალში ბანაობას ძალიან დიდი მნიშვნელობა აქვს ადამიანის ჯანმრთელობისათვის. ზაფხულში, როცა ადამიანს ძალიანა ცხელია, ცივ წყალში ბანაობს და იქიდან გაგრძობული ამოდის, მაშასადამე, ცივი წყალი გვაგრილებს. ვისმეს რომ ცივ წყალს გადაასხამთ შიშველ ტანზე, ღრმად ამოისუნთქავს; გული როცა ზედმეტათა სძგერს, ზედსველ ტილოებს აფენენ. მაშასადამე, ცივი წყალის ზეგავლენით ადამიანს გული უწყნარდება, ღრმათა სუნთქავს. თუ მხედველობაში მივიღებთ იმ გარემოებას, რომ ადამიანის ყოველ ასოს: გულს, ფილტვებს, კუჭს, ღვიძლს და სხვა, ნერვები ამუშავებენ, ცხადი იქნება, რომ ცივი წყალი მოქმედებს ადამიანის ნერვებზე და აქედან თითქმის ყოველ ასოზე.

თუ ვინმე ავად არის, ექიმის დაუკითხავად ცივ წყალში ბანაობა არ უნდა დაიწყოს, რადგანაც არის ბევრი ისეთი ავადმყოფობა, როცა ცივ წყალში ბანაობას სარგებლობა კი არა მხოლოდ ზარალი მოაქვს: მაგალითად, თირკმელების ან-

თების დროს, გულის მანკის დროს; ქლექიანისათვის ცივ წყალში ბანაობა მავნებელია; მავნებელია მდინარეში ბანაობა ღრმა მოხუცებულებისა და ძუძუს ბავშვებისათვისაც

გამაძლარ კუჭზე ბანაობა ცივ წყალში არ ვარგა; სადილს შემდეგ ორმა საათმა მაინც უნდა გაიაროს. აგრეთვე ზოგს მშიერ კუჭზე არ უხდება ბანაობა და ამისთანა პირმა ბანაობის წინ ცოტა რამე უნდა სკამოს. რაც უფრო ჩქარა მიდის წყალი, მით უფრო მარგებელია საბანაოდ.

ცივ წყალში ბანაობს ადამიანს ძარღვებს, კუნთებს და მთელს სხეულს უმაგრებს და სიცივის ატანას აჩვევს სხეულს, რის გამოც ჩვეულებრივი გაციება ვეღარ მოქმედებს და ავად ვეღარა ხდის მას. ცივ წყალში ბანაობა მადან უღვიძებს კაცს, ბანაობის შემდეგ ის მეტსა სკამს და კარგადაც ინელებს. ამიტომ სისხლ ნაკლული ადამიანისათვის ცივ წყალში ბანაობა მარგებელია. თუ ადამიანს ნამეტანი ბევრი აკლია სისხლი, მაშინ მისთვის ძალიან ცივი წყალი არ ვარგა საბანაოდ; უმჯობესია, სველი ტილოთი ტანი დაიზილოს ხოლმე დილა საღამოს; რომ მომაგრდება და სისხლი ცოტა მოემატება, მაშინ დაიწყოს მდინარეში ბანაობა და ისიც იმ დროს, როცა წყალი მომთბარია.

რამდენ ხანს უნდა დარჩეს ადამიანი ცივ წყალში?

გადაჭრილი პასუხი აქ შეუძლებელია. ყოველი ადამიანი თითონ შეატყობს, რამდენი ხანი ჰყოფნის მას ცივ წყალში წოლა. როცა ადამიანი სიამოვნების მავიერად უსიამოვნებას გრძნობს, მეტი აღარ უნდა დაჰყოს წყალში და უნდა ამოვიდეს. დილით, როცა წყალი ძალიან ცივია, ორი-სამი წამი სრულებით საკმარისია, ნაშუადღევს კი, როცა წყალი მომთბარია, ათი წამი საკმარისია. დაღალული და გაოფლიანებული ადამიანი ცივ წყალში არ უნდა ჩავიდეს, სანამ არ დაისვენებს და ოფლი კარგად არ შეაშრება. ერთბაშად წყალში ჩახტომა, ან სიმაღლიდან გადახტომა ძალიან მავნებელია. ჯერ ცივი წყალი უნდა გადისხათ ხელით თავზე და ტანზე, შემდეგ შიგ ჩახვიდეთ. წყალში ტანი და სახსრები კარგად უნდა იზილოთ

და ივარჯიშოთ, თავიც უნდა ჩაჰყოთ შიგ საბანაოდ. ისეთი ალაგი უნდა აირჩიოთ, საცა ქარი არა ხვდება. ქარში ან წვიმაში არ უნდა იბანაოთ.

როცა ამოხვალთ მდინარიდან, ჯერ უნდა შეიწმინდოთ კარგად, შემდეგ ტანისამოსი ჩაიკვათ.

ვისაც ცივ წყალში არ უბანავენია, მან ბანაობა უნდა დაიწყოს მხოლოდ ზაფხულზე; სანამ ბანაობას დაიწყებდეს, ერთი ან ორი კვირის განმავლობაში დილით და დაწოლისას სველი ტილოთი უნდა დაიზილოს მთელი ტანი და შემდეგ კშრალი ტილოთი კარგად შეიწმინდოს.

როცა აცივდება, მდინარეში ბანაობას თავი უნდა დაანებოთ და სახლში უნდა იზილოთ სველი ტილოთი ტანი დილა-საღამოს.

ამგვარათვე მოქმედებს ზღვის წყალი ადამიანზე, ხოლო, რადგანაც ზღვის წყალში სხვადასხვა მარილი და ნივთიერებაა გახსნილი, ადამიანისათვის მარგებელი, და რადგანაც ზღვის ჰაერი ბევრად უფრო სუფთაა, ამიტომ ზღვაში ბანაობას გაცილებით მეტი სარგებლობა მოაქვს, ვიდრე უბრალო წყალს. ზღვის წყალი ამაგრებს ნერვებს, სხეულს, ახალისებს ადამიანს, სისხლს მატებს მას; ძილსა და მადას აუმჯობესებს: კუჭი და ნაწლავები იწყებენ რიგიანად მუშაობას ზღვაში ბანაობის ზეგავლენით; ჩვეულებრივი მუცელში შეკრულობა ეკარგება ადამიანს და სხვ.

განსაკუთრებით უხდება ზღვის წყალი და ჰაერი დასუსტებულ ბავშვებს, რომლებსაც კლექისა და ღურბელისაკენა აქვთ მიდრეკილება, მუდამ თვალები ან ცხვირი სტკივათ და უმუწუკდებათ, ყურებიდან ჩირქი დასდით და სხვა.

ძალიან უხდება ზღვაში ბანაობა დიდი შრომისა და ჯანთისაგან მოქანცულ, ძარღვებაშლილ პირებს, რომლებსაც აღარც რიგიანი ძილი აქვთ, და არც სმა ქამა და არც ხალისი.

შეუძლია თუ არა კლექიანს ზღვაში ან მდინარეში ბანაობა? თუ კლექი ახალია, ავადმყოფს ჯერ მორეული არა

აქვს, სისხლს სრულებით არ ახველებინებს, ავადმყოფი ჯერ საკმაოდ არის ჯანზედ და სიცხეს არ აძლევს, შეუძლია ნაშუადღევს იბანაოს ზოლმე, მაგრამ დიდხანს არ უნდა დარჩეს წყალში და არ უნდა დაიღალოს. თუ ნახველში — სულ ცოტაც არის — სისხლი ამოაყოლა, ბანაობას თავი უნდა დაანებოს და ტანი იზილოს სველი ტილოთი. ბანაობაც ქლექიანმა ერთბაშად არ უნდა დაიწყოს და ჯერ ტანის ზელით უნდა მიაჩვიოს ცივ წყალს თავისი სხეული. როცა თავს წყალში ჩაჰყოფთ, ყურებში თითები მაგრად უნდა დაიცვათ და ცხვირზედ თითები მოიჭიროთ, რომ შიგ წყალი არ შევიდეს, თორემ შეიძლება ყურები დაჩირქდეს.

რიგის დროს ქალმა ცივ წყალში არ უნდა იბანაოს — არც მდინარეში, არც ზღვაში. ყოველ შემთხვევაში, ვინც ზღვაზე აპირებს საბანაოდ წასვლას, უმაღლ ექიმს უნდა დაეკითხოს.

დ) მთისა და ზღვის ჰაერი. — ზაფხულის სიცხეში ადამიანს სხეული მოდუნებული აქვს, ხალისი ეკარგება, თავი და მთელი სხეული უმძიმდება, მადა აღარა აქვს, ხილსა და წყალს ეტანება, ნოციერი საქმელი კი აღარ უნდა. ჯანსაღი ადამიანი ყოველივე ამას ადვილად იტანს, მაგრამ აიღეთ სისხლნაკლული, დასუსტებული ადამიანი ან ქლექიანი, რომლისთვისაც საუკეთესო წამალი საქმელია; ამათ მადა ისეც დაკლებული აქვთ, და თუ კიდევ დააკლდათ, მათი მდგომარეობა უკან და უკან წავა.

აქ დიდი მნიშვნელობა აქვს ერთის მხრით მთას, მეორე მხრით ზღვას: თუ ჰაერი ძალიან მშრალია, ადამიანზე ცუდად მოქმედებს და ხშირად ამა თუ იმ სნეულებას იწვევს; თუ ჰაერი ძალიან ნოტიოა, ესეც ასუსტებს ადამიანს და ასნეულებს. ამიტომ ჰაერი უმჯობესია საშუალო; არც ძალიან მშრალი, არც ძალიან ნოტიო. ამგვარია ჰაერი მთაზედ. მთის ჰაერი ძალიან სუფთაა, მტვერი, კვამლი, სხვადასხვა ბაცილები შიგ შეტად ცოტაა დაბლობ ადგილთან, ქაოქთან და სოფელთან შედარებით.

ჩვენში მთებს გარშემო ტყეები აკრავს, ტყეებში ხშირად სხვადასხვა სუნნელოვანი ხეებია; ტყის ჰაერი განსაკუთრებით სუფთაა და შიგ ბლომად არის ერთგვარი ჰაერგვარი, რომელსაც ოზონი ჰქვია. ოზონი ძალიან უხდება ადამიანს, სისხლს მატებს, სხეულს უმაგრებს, ფილტვებს უსუფთავებს; ამავე დროს ოზონი ფილტვებსა და ჰაერში ბაცილებსა ჰზოცავს. ამიტომ მთის ჰაერი ძალიან მარგებელია ყველა დასუსტებული ადამიანისათვის, ის უხდება სისხლნაკლებს, ძარღვებაშლილს, შრომისაგან მოქანცულს, უძილობითა და უმადობით შეწუხებულს, ციებ-ცხელებისაგან დეარდნილს, დურბელიანსა და ქლეჩიანს.

მთაზედ რომ ახვიდეთ და მხარეთქოზედ წამოწვეთ, არ ვარგა. თუ დადიხართ და მოძრაობთ, უმჯობესია. მხოლოდ ავადმყოფი ნამეტან დაღალვას უნდა ერიდოს.

მთა ადგილს თუ ქარი ხშირად ხედება ან წვიმა და ნისლი ხშირია, არ ვარგა: საუკეთესო მთა ის არის, საცა საკმაო სიმაღლესა და სიგრილესთან ერთად რაც შეიძლება მეტი დღეებია მზიანი, უწვიმო და უქარო. ჩვენში მთა ადგილას ძვირად არის ისე სადგომი მოწყობილი, რომ ზამთარში შეეძლოს ავადმყოფს ცხოვრება, თორემ მთის ჰაერი სუსტი ჯა სნეული ადამიანისათვის იმდენათვე სასარგებლოა ზამთარში, რამდენადაც ზაფხულში. მთაზედ ადამიანმა ყოველ დღე ორი ან სამი საათი მაინც უნდა იაროს—ერთბაშათ კი არა—შესვენებით, ჰაერზე უნდა დაჰყოს რაც შეიძლება დიდხანს. კიდევ რომ წვიმდეს, აივანზედ მაინც უნდა იყოს; საკმელი ნოყიერი უნდა ქონდეს, ბევრი და დღეში რამდენჯერმე მაინც უნდა სჭამოს.

ვინც მთაზედ მიდის და მთელ თავის იმედს მარტო ჰაერზედ ამყარებს, შემცდარია: საჭიროა რიგიანად ჭამა, ერთხელ წასვლა მთაზედ სნეულისათვის არა კმარა,—ყოველ წელიწადს უნდა წავიდეს და დარჩეს რაც შეიძლება მეტ ხანს. როგორც მთის ჰაერი, ზღვის ჰაერიც ძალიან სუფთაა, ზომიერი; შიგ ბლომად არის ოზონი. ამის გამო ზღვის ჰაერიც სასარგებლოა,

სუსტი, სისხლნაკლული და ფილტვებით სნეული ადამიანისათვის. ჩვენში ზღვაზედ ყოფნა კარგია ვაზაფხულსა და შემოდგომაზე, ზაფხულობით კი მთა სჯობია.

ვისაც ფილტვების ან გულის სნეულება სჭირს, მისთვის ზღვაზე ცხოვრება კარგია ზამთარში.

მთაზედ წასვლის წინ საჭიროა ექიმის ნახვა, რადგანაც არის ბევრი იმგვარი სნეულება, რომელსაც მთა სწყენს. თუ, მაგალითად, ადამიანს გულის სივანიერე მორეული აქვს, მაღალ მთაზედ შეიძლება კიდევ გაუსკდეს გული.

გ) თამბაქო. — როდესაც ქრისტეფორე კოლუმბმა მე-15 საუკუნის გასულს ამერიკა აღმოაჩინა, სხვათა შორის დაინახა, რომ ამერიკის ადგილობრივი მცხოვრებლები რაღაც ხმელ ბალახს გრძლად ახვევდენ, ცეცხლს უკიდებდენ, მეორე თავით პირში იღებდენ, სწევდენ და ცხვირიდან და პირიდან ბოლს უშვებდენ. ამ მოსაწევს ისინი უწოდებდენ „თამბაქო“-ს, საიდანაც წარმოსდგა სიტყვა თამბაქო; სახელი თუთუნი კი ოსმალური უნდა იყოს.

ამერიკიდან თამბაქო გადმოიტანეს ევროპაში და თანდათან გავრცელდა ყველგან. პირველ ხანებში თამბაქოს დიდი ბრძოლა გამოუცხადა სამღვდლოებამ და ზოგან მთავრობამაც. საქმე იქამდე მივიდა, რომ თამბაქოს წვევისათვის სიკვდილითა სჯიდენ, მაგრამ თამბაქოს წვევა ასეთმა სასტიკმა ზომებმაც კი ვერ მოსპო. დღეს თამბაქოს წვევა ყველგან ძალიან არის გავრცელებული. ის მარტო ამერიკიდან კი არ მოდის ახლა, ევროპაში მოჰყავთ, რუსეთში, ჩვენში.

გამოანგარიშებულია, რომ მთელ დედამიწაზე ყოველ წელიწადს ას ოც მილიონ ფუთზე მეტი თამბაქო იხარჯება.

თამბაქოს ერთ უმთავრეს ნაწილს შეადგენს ნიკოტინი. ნიკოტინი თხელია, წყლის ფერი, ცხარეა ძალიან და ორთქლად გადიქცევა ძალე, თუ დაასხით რაზედმე.

ნიკოტინს გარდა თამბაქოში სხვა მავნებელი ნივთიერებაც საკმაოდ, მაგრამ ყველაზედ უფრო შხამიანი ნიკოტინია. ის ბლომად არის ჩიბუხის ტარის ყარტლში.

ნიკოტინი საშინელი საწამლაია. თამბაქო რომ მოხარ-
შოს ადამიანმა და დალიოს, შესაძლებელია მოჰკლას კიდევ.
ყოფილა ისეთი შემთხვევა, როცა შინაური ექიმების რჩევით
თამბაქოს ნახარში დაუღვევიათ, ან ოყნით გაუკეთებინ და
მომკვდარან. პირველად რომ თამბაქოს მოსწევს ადამიანი, თა-
ვი ასტივია, თავბრუ ესხმის, სუსტდება, ცივ ოფლს ასხამს,
გული უწუხს, ერევა და პირისღებაც უვარდება. ზოგიერთს
აზრიც კი ეკარგება ამის შემდეგ. ყოველივე ეს იმის ნიშანია,
რომ თამბაქო შხამია და იმისი მოწვევა ადამიანს სწამლავს. შემ-
დეგ და შემდეგ მომწვევი თამბაქოს ეჩვევა, მაგრამ ეს იმას არ
ნიშნავს, რომ თამბაქოს მისთვის ვნება არ მოჰკონდეს. ჩიბუ-
ხის ტარიდან გამოიწეთ ყარტლი, მოაგროვეთ, პურის შემწე-
ობით შეაჰამეთ ძალღს და დაინახავთ, რამდენად შხამიანია ჯერ
ყარტლი და წმინდა ნიკოტინი ხომ გაცილებით უფრო ძლიერია.
ნიკოტინი ასნეულებს ნერვებს, გულს და გულის ძარღვებს—
არტერიებს. ნიკოტინი ხანდახან იწვევს გულის სიმსუქნეს და
სიჯანიერეს, ყელისა და ცხვირის ავადმყოფობას, სასუნთქი მი-
ლების სნეულებას ანუ ბრონხიტს. ნიკოტინი ასუსტებს მეხსი-
ერებას, გონებას, გულისყურს უკარგავს განსაკუთრებით ახალ-
გაზრდას, სიზარმაცეს აჩვევს მას და სხვა.

ნიკოტინი ასნეულებს ადამიანის კუჭსა და ნაწლავებს;
მადას უკარგავს, კუჭს აშრობს; კუჭი ამის გამო საკმელსდრო-
ზე ველარ ინელებს, სუსტდება და განიერდება. არ არის არც
ერთი ადამიანი, რომელსაც თამბაქოს წვევა თავიდანვე სიამოვ-
ნებით დაეწყოს. უპეტეს შემთხვევაში უსიამოვნების მცტს პი-
რველად ვერაფერს ვერა გრძნობს, მაგრამ წამხედურობით
ეჩვევა.

ბევრ ახალგაზრდას თამბაქოს წვევა დავაეკაცების ნიშნად
მიაჩნია და თავი ერცხვინება, თუ თამბაქო არ მოსწია.

თამბაქო ადამიანის აგებულობისათვის არავითარ მოთხოვ-
ნილებას არ შეადგენს. თამბაქოს წვევას ზარალის მეტი არაფე-
რი არ მოაქვს და ის ნელა-ნელა, შეუმჩნეველად და თანდათან
ასნეულებს ადამიანს. თამბაქოს წვევას ყველა ეჩვევა წამხედუ-

რობის წყალობით. აპიტომ ვინც თავის ჯანმრთელობას აფასებს, ის თამბაქოს წვევას არ უნდა მიეჩვიოს; ვინც მიჩვეულა, უნდა გადაეჩვიოს.

ვისაც არას გზით თამბაქოსათვის თავის დანებება არ შეუძლია, უნდა მოსწიოს რაც შეიძლება ცოტა, და რაც შეიძლება ცოტა კვამლი ჩაისუნთქოს. როცა ადამიანი თამბაქოს კვამლს პირიდანვე უშვებს, ნიკოტონის უმეტესი ნაწილი გარეთ გამოდის, სულ მცირე კი პირში რჩება და აქედან სისხლს უერთდება. ხოლო როცა თამბაქოს კვამლს ადამიანი ისუნთქავს, ნიკოტინი უფრო ბლომათა რჩება ფილტვებში და აქედან სისხლს უერთდება.

ვ) მაგარი სასმელები.—უძველესი დროიდან ადამიანი მიჩვეულია მაგარი სასმელების მიღებას. ზომიერებას რომ იცავდეს ადამიანი, ზოგიერთი ამ სასმელთაგანი თავთავის დროზედ სასარგებლოც არის, მაგრამ ბევრჯერ ადამიანს არავითარი ზომა არ გააჩნია და მაგარ სასმელებში თავს იხრჩობს.

მავენებელი ყველა მაგარ სასმელებში არის მათი ერთი ნაწილი, რომელსაც ალკოლოლი ეწოდება. რაც უფრო მეტია ალკოლოლი სასმელში, მით უფრო მავენებელია ზედმეტად მისი ხმარება. ყველაზე მეტი ალკოლოლი არის სპირტში. შემდეგ არაყში, ღვინოში და ყველაზე ნაკლები ლუდში, რომელიც ჩვენში მთის ხალხშია გავრცელებული.

მრავალი გამოკვლევითა და დაკვირვებით დამტკიცებულია, რომ ლოთობა ადამიანს ასნეულებს. ლოთობა უსუსტებს ადამიანს ნერვებს, ტვინს; გონებას აჩლუნგებს, მებსიერებასა და გულისყურს ასუსტებს, ხასიათს სიმტკიცეს აცლის და ადამიანს მდამალ გრძნობებს, მდამალ მიდრეკილებას უფითარებს. ერთი სიტყვით ლოთობა ადამიანში ასუსტებს ადამიანს და აძლიერებს მხეცს.

ლოთობა იწვევს სასუნთქი მილებისა და ფილტვების ავადმყოფობას. ლოთობა ასუსტებს კუჭს, კუჭი საკმელს დროზე ვეღარ ხარშავს, განიერდება და სნეულდება. ლოთობა ასობს ღვიძლს და იწვევს წყალმაკით დასნეულებას. ლოთობა

იწვევს გულის სიმსუქნესა და გაგანიერებას; ლოთობა ასწულებს სისხლის ძარღვებს განსაკუთრებით თავის ტვინში, რასაც შედეგად მოსდევს დამბლა. ლოთობა ასწულებს ნერვებს, თირკმელებს, იწვევს სახეზე და სხვა ალაგებში კანზედ მუწუკებს, ცხვირის სიმსივნეს, ხელებისა და თავის კანკალს, შაქრის ავადმყოფობას და სხვა. ერთი სიტყვით ადამიანის აგებულებაში არა რჩება არც ერთი ასო, რომელსაც ლოთობა არ ასწულებდეს. შედეგად ყოველივე ამას ის მოსდევს, რომ მთელი სხეული სუსტდება და სხვადასხვა ავადმყოფობით ადვილად ხდება ავად. ლოთის ადვილად ემართება ფილტვების ანთება, ქარები, ქლექი, სახადი, ხოლერა და სხვა. ეს კიდევ არაფერი—ყოველგვარი სულ უბრალო ავადმყოფობაც კი ლოთის ადვილად უძნელდება და ვეღარ იტანს. პირველის შეხედვით ზოგი ადამიანი ისეთს შთაბეჭდილებას ახდენს, გეგონებათ, კლდეს რომ დაეტაკოს, გადააბრუნებსო: მაღალია, მოსული, მხარბეჭიანი; ნამდვილად კი იმდენად დასუსტებული აქვს მთელი სხეული ლოთობისაგან, რომ ზურგში ან კისერში უბრალო ძირმაგარა მუწუკი გამოუდის, უძნელდება და ამით კვდება.

სწორეთ მთელი სხეულის დაძაბუნების ბრალია, რომ ყოველგვარი სწულება ლოთის ეტანება და ადვილადაც უძნელდება.

საშინელი მხარე ლოთობისა იმაში მდგომარეობს, რომ მისი მავნებლობა ერთი ადამიანით კი არა თავდება, ხშირად მისი შედეგი შთამომავლობაზედაც გადადის. დაკვირვება ამტკიცებს, რომ სულით ავადმყოფებს და ბნელიანებს (ავზნიანებს) ბევრჯერ ან მამა ჰყოლიათ ლოთი, ან პაპა. ლოთებს ზოგჯერ ან მოსულელთა შვილი გამოჰყვებათ ხოლმე, ან ბნელით ავადმყოფი.

ამას გარდა დედამამის ლოთობა ზნეობრივად ხრწნის მათ შვილებს პატარაობიდანვე, შვილები უხასიათონი გამოდიან და შემდეგ ქურდობას, ავაზაკობას, როსკიპობას და მრავალ სისაძაგლეს ეჩვევიან, რისი მაგალითიც ძალიან ბევრია. პროფესორმა დემმა გამოიკვლია ათი ოჯახი ლოთებისა, ათიც არა-

ლოთებისა და აი რა აღმოჩნდა: პირველ ოჯახებს ჰყოლოდა ორმოცდაჩვიდმეტი ბავში; ამათგან ოცდახუთი დახოცილა და ლიან აღრე: ზოგი რამდენიმე კვირის, სხვები რამდენიმე თვის, თერთმეტი გამოსულა სულელი და ქონდრის ტანისა; ხუთი გამოსჩენია ავი ზნე, ორი გალოთებულა და ათი კი გაზრდილა და ჯანმრთელი გამოსულა.

არა ლოთების ათ ოჯახში კი ყოფილა სულ სამოცი ბავში; ხუთი აღრე დახოცილა, ორმოცდა ათი კი სრულდებიდა საღნი გამოსულან და გაზრდილან. აქედან ცხადათ სჩანს, რომ ლოთების შვილებს სწეულდება რომ არ გამოჰყვეთ, იმდენათ სუსტები იბადებიან, რომ ვერა სცოცხლობენ დი უმეტესით მათგანი აღრე კვდება. ამას მიუმატეთ ის გარემოება, რომ ლოთობაში ადამიანი უფრო ხშირად სჩადის ისეთ სისაძაგლეს, როგორსაც სიფხიზლეში არ ჩაიდენდა, და მაშინ ცხადი იტანება, თუ რამდენად საზარალო და დამღუპველია ლოთობა მარტო ლოთისა და იმის ოჯახისათვის კი არა მთელი საზოგადოებისათვის. ამიტომ ყოველი ადამიანი, რომელიც კი აფასებს საკუთარი თავისა და შვილების ჯანმრთელობას და ოჯახის ზნეობას, ლოთობას უნდა ერიდოს.

ყოველი მაგარი სასმელი, თუ ზომაზე მეტი მიიღო ადამიანმა, შხამია; მაგრამ ყველაზე უფრო მავნებელი სპირტი და არაყია. სპირტის სმა ყოველად დაუშვებელია. არაყი თუ კარგად არის გამოხდილი და ხრაკის სუნი და გემო არა აქვს. არა სწყენს ადამიანს ცოტა და ხანდახან. ამიტომ წმინდა არაყის დაღვევა შეიძლება ცოტა სადილის წინ ხანდახან, ან სიცივეში მგზავრობის დროს.

ყველაზე უმჯობესია ჩვენებური წმინდა ღვინო. რაც უფრო ძველია ღვინო, მით უფრო კარგია. რაც უფრო მაგარია ღვინო, მით უფრო მეტი ალკოლოლი არის შიგ. ჩვენში ყველაზედ მაგარი კახური ღვინოებია, იმერეთში სვირული და რაჭული—ყიფიანების ღვინო. ზემო იმერეთსა და გურიაში (ადესის ღვინო) ღვინო თხელია, ალკოლოლი შიგ ცოტაა. ნიადაგ სასმელად თხელი ღვინო უმჯობესია, თუ ნამეტანი

მთავე არ არის. წითელსა და თეთრ ღვინოს შორის ის განსხვავებაა, რომ კუქს წითელი ღვინო ამაგრებს, თეთრი კი უფრო ხსნის. ამიტომ ვისაც მუცელში შეკრულობა სჩვევია, ბუასილი სჭირს, მისთვის უმჯობესია თეთრი ღვინო. ვისაც ნაწლავების ავადმყოფობა აქვს, ფალარათობა, მუცლის ბერვა, მისთვის უმჯობესია წითელი ღვინო.

რაც შეეხება იქ აზრს, რომ წითელი ღვინო სისხლს უფრო მატებსო, შემცდარია. შეუძლებელია ისეთი ზომის დასახელება ღვინის სმაში, რისი გადაცილებაც საზარალოა. აქ მნიშვნელობა აქვს სხვადასხვა ღვინოსა და სხვადასხვა ადამიანის აგებულებას. რაც ერთისათვის ზომიერია, მეორისათვის ის უზომოა. რაც უფრო მაგარია ღვინო, მით უფრო ცოტა უნდა სვათ, ზომაზედ მიღებული ღვინო მადას უღვიძებს ადამიანს, საკმელს უკეთ ანელებინებს, ახალისებს, სამუშაო ძალას ჰმატებს და სხვ. უზომოდ მიღებული კი სწამლავს სხეულს.

ნ ა წ ი ლ ი მ ე ო რ ა მ .

მწვანე გადამდები სნეულეზანი

(მოარული).

1. შ ე ს ა ვ ა ლ ი .

სხვადასხვა გადამდებ ავადმყოფობას—როგორც არის, მაგალითად, მუცლის ტიფი, გრიპი, ქუნთრუშა, სხვ.—ჩვენი ხალხი უწოდებს მოარულს.

მართლაც შესაფერი სახელია: ის თითქოს დადის, დაიარება და ხან ერთს ჩასკიდებს ხელს, ხან მეორეს, ხან მესამეს.

მოარული სხვადასხვანაირია. მე უკვე აგიხსენით, რომ ყოველ მათგანს იწვევენ განსაზღვრული ბაცილები.

წითელას თავისი ბაცილები ჰყავს, ყვავილს—თავისა, ქუნთრუშას—თავისი, სახადს—თავისი, ხორველას—თავისი, და სხვ.

— სახადის ბაცილებს არ შეუძლიათ განა, რომ წითელა დამართონ ვისმე? იკითხავს ვინმე.

არა, არ შეუძლიათ: სახადის ბაცილა იწვევს მხოლოდ სახადს, წითელასი—მხოლოდ წითელას, ხორველასი—მხოლოდ ხორველას.

ყველა ეს ბაცილები ჩვენს სხეულში ავრცელებენ შხამს და მრავლდებიან მილიარდობით, მაგრამ მილიარდობითვე იხოცებიან; დახოცილი ბაცილების სხეული კი ხშირად საწმამლაგია ჩვენი აგებულებისათვის.

ამრიგად, ყოველი გადამდები სნეულეების დროს ჩვენი სხეული მოწამლულია: სიცხეს გვაძლიევს, თავი გვტკივა, გული გვერევა, გვაბოდებს, პირი გვიშრება.

ყველა მოარულს ერთი საერთო თვისება სჭირს, პატარა გამონაკლისს გარდა: ავადმყოფს სიცხეს აძლევს.

სიცხის საზომი ხომ გინახავთ?

სიცხის საზომით საღ ადამიანს აქვს სითბო ოცდაჩვიდმეტ გრადუსამდე—მენაკამდე, დილით ცოტა ნაკლები, საღამოთი ცოტა მეტი.

მოარულის დროს კი სიცხე აღის ორმოც მენაკამდე, ორმოცდაერთზე და მეტზედაც. რა არის ამისი მიზეზი?

ზამთარში ცივა, ზაფხულზე ცხელა, მიუხედავად ამისა, ჩვენი სხეულის სითბო ზამთარ-ზაფხულ ერთნაირია.

რა აწესრიგებს ასეთის სისწორით სითბოს ჩვენს სხეულში? თავის ტვინი.

თავის ტვინის სხვადასხვა ნაწილი სხვადასხვა მოვალეობას ასრულებს.

ერთი განაგებს ხელფეხის მოძრაობას, მეორე—ლაპარაკს, მესამე—ფიქრს, მეოთხე—გრძნობას და სხ.

თავის ტვინში არის ერთი ნაწილი, რომელსაც აბარია სითბოს განაწილება ჩვენს სხეულში.

თუ ეს ნაწილი ტვინისა გაღიზიანდა, გახელდა, აჩქარებულად იწყებს მუშაობას და სითბო მაშინ ჩვენს სხეულში ზედმეტი გროვდება, სიცხე მატულობს.

სხვადასხვა მოარული მოქმედობს ტვინზე და მთელ ტვინს აღიზიანებს.

თქვენ იცით, რომ ავადმყოფს აბოდებს, ეჩვენება, ყვირის, გიჟს ემსგავსება.

რა თქმა უნდა, ამ დროს ღიზიანდება ტვინის ის ნაწილიც, რომელსაც სითბოს განაწილება აბარია.

მისი მწყობრივ მუშაობა ირღვევა და ამის გამო ავადმყოფს სიცხეს აძლევს. აი ამიტომ იცის სიცხე ყოველმა მოარულმა.

ავადმყოფის შინაურებს სიცხე საშინლად აშინებს.

უმთავრესი სახვეწარი, რომლითაც ისინი ექიმს მიმართა-

ვენ ხოლმე, ეს არის:—შენი კირიმე, იქნება სიცხე როგორმე დაუკლოს, თორემ დაიწვაო.

თუ ავადმყოფს გული კარგი აქვს და ღრმა მოხუცებულებლაში არ არის, სიცხე მისთვის არავითარ საშიშროებას არ წარმოადგენს.

ბავშვები ხომ სიცხეს საუცხოვოდ იტანენ.

სიცხის დასაწევი წამლების ძლევა არა თუ უსარგებლოა, ხშირად მაზარალებელიც.

წამლით დაწეული სიცხე ისევ მალე აიწევს, ასეთი წამალი გულზე მოქმედებს, გულს ასუსტებს; მოარულების დროს კი თავიდათავი მნიშვნელობა ხშირად გულსა აქვს. თუ გულმა გაუძლო, ავადმყოფი გადიტანს სნეულებას.

მოარულების დროს სიცხის დასაწევად საუკეთესო საშუალებაა არა წამალი, არამედ წყალი და ძმარი. საჭირო არის რამდენჯერმე დღეში მთელი სხეულის დაზელა ცივი წყალითა და ძმრით, ცივ წყალში დასველებული ტილო ან ყინული, თოვლი თავზედ.

სიცხის დასაკლებად კარგია აგრეთვე ნელთბილი აბაზანა 10—15 წუთით დღეში ერთხელ ან ორჯერ, აგრეთვე ავადმყოფის გახვევა ერთი საათით ცივ წყალში, დასველებულ და კარგად გაწურულ ზეწარში.

ზოგიერთი გადამდები სნეულების ბაცილები საუცხოვოდ ძლებენ და მრავლდებიან ჰაერში, წყალში, მიწაში. სხვები კი მხოლოდ ადამიანის სხეულში სკოცხოვობენ, გარეთ კი იხოცებიან.

ზოგი გაცილებით საუცხოვოდ მრავლდებიან რძეში, საკმელში, ხილზე.

ამიტომ უსუფთაოდ შენახვა სასმელ-საკმელისა, ხილისა და სხვ. ხშირად იწვევს ამა თუ იმ გადამდებ სნეულებას.

საკმელსა და ხილზე გადამდები სნეულების გამავრცელებელი ბაცილები ხშირად გადააქვთ ბუზებს.

ბუზი უწმინდურია, ყოველგვარ სიბინძურეს დააჯდება, შემდეგ შემოფრინდება სახლში, დაასკუპდება პურს, საკმელს

და ამგვარად მოსურის მათ, გადმოიტანს სხვადასხვა ავადმყოფობის ბაცილებს.

დამტკიცებულია, რომ ხორველას საშინლად ავრცელებს ბუზი თავისი ფეხებითა და ხორთუმიით.

სნეულების ბაცილა შედის ჩვენს აგებულებაში სხვადასხვა გზით.

ერთი გზაა ფილტვები, სადაც ის შემოდის ჰაერით.

მეორე გზაა კუჭი, სადაც ბაცილები შედიან სასმელ-საქმელთან ერთად.

მესამე გზაა სისხლი, სადაც ისინი შედიან ან კრილობიდან, ან კოლოს, ტილის, რწყილის და ბაღლინჯოს (კედლის ტილი) საშუალებით:

ციებ-ცხელების ბაცილები გადააქვს კოლოს, პარტახტიანი სახადისა—ტილებს.

მეცნიერებს ეჭვი აქვთ, რომ რწყილსა და კედლის ტილს გადააქვთ ზოგიერთი სნეულება ავადმყოფიდან კარგა მყოფზე.

ზოგი ავადმყოფობის ბაცილა საშარდე მილიდან შედის ჩვენს სნეულში, ზოგი კანიდან, თუ კანი გაქრილია, ან გაკაწრული.

გაგეგონებათ ალბად: ამას და ამას სისხლი მოეწამლაო.

რაში მდგომარეობს სისხლის მოწამვლა?

თუ ვინმემ კანი გაიქრა, გადაახია ლურსმანზე, სარზე და სხვა, შესაძლებელია პირდაპირ სისხლის მილებში შევიდეს ჩირქის გამომწვევი ბაცილა.

სისხლი მოძრაობს და ამის გამო სისხლში შესული ბაცილა მოედება მთელ აგებულებას: გულს, ღვიძლს, თირკმელებს, ფილტვებს, ტვინს, ნაწლავებს და სხვ.

ყველას დაასიებს, დააჩირქებს, ავადმყოფი ვერ უძლებს და კვდება.

ზოგიერთ მოარულმა, მაგალითად, ყვავილმა, პარტახტინმა სახადმა, ქუნთრუშამ, ყელქირვებამ (ყელათმა) მოახდა იცის: ერჩხელ თუ მოახდა ადამიანმა მეორედ აღარ შეეყრება.

რაშია აქ საქმე?

ერთხელ გამოვლილი პარტახტიან სახადში რატომ მეორედაც აღარ ხდება ავად?

ეს აიხსნება ჩვენი დამცველი ჯარის, თეთრი ბურთულების, გამოცდილებით.

როდესაც ადამიანი პირველად ხდება ავად პარტახტიანი სახადით, მისი თეთრი ბურთულები მტერს ვერ იცნობენ, პირველად ხვდებიან სწეულებას პირისპირ.

რაკი ერთხელ დარევენ ხელს და გაანადგურებენ, გამოცდილება ემატებათ და მეორედ და მესამედ შეხვედრის დროს ხელად სპობენ.

გარდა ამისა გადამდები სენის ერთხელ მოხდის შემდეგ ადამიანის სისხლში რჩება სხვადასხვა ნივთიერება, რომელიც გადამდები სენის ბაცილებს და იმათ შხამს სპობს.

ამის გამო ადამიანი ხელმეორეთ აღარ ხდება იმავე სენით ავად.

ადამიანის აგებულობა საოცრად არის მოწყობილი.

ჩვენ ვერ ვგრძნობთ იმის მეთადსაც, რაც ჩვენს სხეულში სწარმოებს.

თუ მოგვშივდა, შეგვაწუხა რამემ, გვეტკინა, ამას ვგრძნობთ, მაგრამ ჩვენს სხეულში სწარმოებს ბევრჯერ გააფთარებული ბრძოლა და სრულებით ვერა ვგრძნობთ; ჩვენ საამო ოცნებაში ვართ, დროს ვატარებთ, გვძინავს ტკბილად, ან ვმუშაობთ გულდამშვიდებული; ამ დროს კი ჩვენი თეთრი ბურთულები თავს ესხმიან ჩვენს სისხლში შემოპარულ ბაცილებს და იმართება სასტიკი ბრძოლა, თავდასხმა, იერიშები, ალყა.

ნადგურდება მტერი და სიკვდილს ისე ვიშორებთ თავიდან, რომ ჩვენ თვითონ ვერასფერს ვერ ვგრძნობთ, ვერ ვგებულობთ.

აი რა დიდ საქმეს აკეთებენ ეს პაწაწკინტელა თეთრი ბურთულები, როგორა სდარაჯობენ ჩვენს სიცოცხლეს, როგორ სწირავენ თავს ჩვენი გულისათვის.

იმ ჩირქის ყოველ წვეთში, რომელიც დასიებული ადგი-

ლიდან სდის, მილიონობით არის დაღუპული თეთრი ბურთუ-
ლები.

• ჯილდოთ ჩვენგან არც ჯვარს ითხოვენ და არც მენ-
დალს!

ჩვენ კი ერთიცახე საქმე რომ გავაკეთოთ, დოინჯს შე-
მოვიდგამთ და ამაყად დავიწყებთ აქეთ-იქით ყურებას: — ერთი
შემოგვხედეთ, რა ბიჭი ვარო.

2. ყ ვ ა ვ ი ლ ი .

ყავილი არის ისეთი ავადმყოფობა, რომელიც ერთნაირად ეტანება როგორც დიდს, ისე პატარას — ჰასაკი და წლოვანება მას არ გააჩნია.

ჯერ კიდევ დღესაც ყვაილი ითვლება სოფელში ძალიან დიდ ბატონებად და დიდ სიფრთხილეს, თავაზიანობასა და მობოდიშებას ითხოვს.

უწინ თქვენ გყავდათ დიდი ბატონი და უფრო მცირე ბატონი, დიდი თავაღაშვილი და პატარა, დიდი აზნაური და პატარა.

ასე არ არის?

— სწორედ აგრეა. მეუბნებით თქვენ.

— ვისაც ბევრი ყმა ჰყავდათ, ის დიდი იყო; ვისაც ნაკლები ის — პატარა, ამბობს გეო.

ჩვენებურად რომა ვსთქვათ, აი რა გამოვა:

ვინც მეტ გლეხს აძრობდა ტყავს, ის დიდი ბატონი იყო, ვინც უფრო ცოტას, ის — პატარა.

აი ეს ხარისხი გადიტანეთ თქვენ მოარულზედაც; რომელიც უფრო ბევრს გააფუჭებდა, ის დიდი ბატონი იყო

— მეტი რა მოგვეთხოვებოდა, ბრიყვი ვიყავით და სხვისი მონები. იტყვის ზოგი თქვენგანი.

— ახლა თვალეები აგვეხილა და ვიცანით ჩვენი მტერ-მოყვარენი, გაიძახის ეგერ სამსონა.

— ცოდნა და თავისუფლება ყველაფერს სჯობნებია, ამბობს ნიკო.

სრული ქეშმარიტებაა:

ცოდნასა და თავისუფლებას ქვეყნად არა სჯობია რა.

ხომ აღარავის დაუთმოვბთ თქვენს თავისუფლებას?

— ერთ დღეს გავეწყდებით ყველა და ჩვენს თავისუფლებას კი აღარავის დავანებებთ. მესმის თქვენი გუგუნი.

სწორედ ასეც უნდა მოიქცეთ.

მაგრამ თავისუფლებას მხოლოდ ის მოიხმარს, ვისაც ცოდნა აქვს.

ხომ გაგიგონიათ: თუ კაცსა ცოდნა არა აქვს, გასტანჯავს წუთისოფელიო.

სწორედ დღეს არის თქვენთვის ცოდნა საჭირო, რომ თავისუფლება მოიხმაროთ ისე, როგორც ეს მშრომელი ხალხისათვის არის საჭირო.

რაზედ გავჩერდით?

ჰო, დიდ ბატონებზედ.

რადგანაც ყვაილი ბევრსა ჰმუსრავდა და ასახიჩრებდა, ამიტომ თქვენ მას უწოდეთ დიდი ბატონები.

— გავრეკეთ ყველა, დიდიცა და პატარაც! გაიძახის ისონი.

აგრე უნდა, ყველა ბატონს მუსრი უნდა გააელოთ!

ყვაილი ძველად მართლაც დიდი ბატონი იყო.

სხვადასხვა ქვეყნებში ისე მძვინარებდა ის, რომ მთელი სოფლები ამოუწყვეტია, ათასობით დაუსახიჩრებია, დაუბრმავებია.

მას შემდეგ რაც აცრა შემოიღეს, ყვაილი დასუსტდა, დაუძლურდა და ამდენ ზიანს ველარავის აყენებს.

როგორც ყოველ გადამდებ სენს, ყვაილსაც საკუთარი ბაცილები აჩენენ.

ბაცილები ვრცელდებიან ჰაერში, შეუძლიათ ჰაერში გაძლება და ცხოვრება რამოდენიმე ხანს.

აქედან გადადიან ადამიანის სხეულში და ასწეულებენ მას.

ყვაილი მეტად გადამდები ავადმყოფობაა.

არა თუ ერთ სადგომში ყოფნა ყვაილიანთან ერთად, ბევრჯერ მეზობლად ცხოვრებაც კი საკმარისია, რომ ყვაილი გადაგელოსთ.

სნეულეობა იწყება ერთბაშად.

ავადმყოფს შეამცივნებს და შემდეგ სიცხეს მისცემს, თავი სტკივა, წელი და წივები; ზოგჯერ ჰზოდავს, მადა არა აქვს, გული ერევა.

ასეთი მდგომარეობა გრძელდება სამს დღეს.

მეოთხე დღეზე იწყება ტანზე გამოფენა.

სხვადასხვა სიმძიმის ყვავილმა სხვადასხვანაირად იცის გამოფენა.

უმეტეს შემთხვევაში გამოჰყრის წითლად და ფოთლა-ფოთლად ჯერ სახეზე, შემდეგ ტანსა და ხელებზე, ბოლოს ფეხებზე.

ხშირად ის ძალიან წააგავს წითელასა და პარტახტიან სახადს.

გამონაყარი ექვსი დღის განმავლობაში მატულობს, იზრდება, ამოიბერება, შიგ წბოლი ჩადგება, შემდეგ ჩიქრდება.

როცა გამონაყარი დაჩიქრდება, შუაში შავად ჩაიჩრუტნება.

განსაკუთრებით იცის გამოფენა სახესა და ხელებზე.

ხანდახან მთელი სახე იმდენად სივდება, რომ ავადმყოფი თვალებს ვეღარ ახელს, სახე სტეხავს, ეწვის, ექავება.

გამოყრა იცის პირში, ცხვირში, ყელში, მაგრამ აქ ძვირად ჩირქდება.

ზოგჯერ ავადმყოფს ძალიან გამოჰფენს თვალის კაკლებზე; თვალეები ჩიქრდებიან და ავადმყოფი ბრმავდება.

გამოფენის შემდეგ სიცხე კლებულობს, მაგრამ დაჩირქების შემდეგ ასე მეცხრე—მეათე დღეზე—სიცხე მატულობს, რის გამო ავადმყოფი ხშირად გაოგნებულია, აზრს ჰკარგავს და ჰზოდავს.

დაჩირქებული ადგილები ბევრჯერ სკდებიან და ავადმყოფს უჩნდება წყლულები.

წყლულდება უფრო ხშირად სახე, რის გამო პირისაზე მეტად სახიჩრდება.

მეცამეტე დღიდან ჩირქი თანდათან შრება და ხმება, წყლულები შუშდებიან და ავადმყოფს კანი სძვრება.

თუ არ გაძნელდა, სნეულება გრძელდება სამი-ოთხი კვირა ავადმყოფს ზოგჯერ თმა, წარბი, წამწამი, წვერ-უღვაში დასცვინდება, მაგრამ ისევ ამოუდის.

სახეზე ხშირად დაჩირქებული ადგილების ალაგას ამოკმული, ჩაქუპნილი კანი დარჩება ხოლმე და ამას ეძახიან ნაყვავილარს, ჩოფურა სახეს.

ხანდახან სნეულება იმდენად ადვილად მიმდინარეობს, რომ ავადმყოფს სიცხე პატარა აქვს, გამოპყრის მხოლოდ აქა-იქ, გამონაყარი მხოლოდ ალაგ-ალაგ ჩირქდება და მეათე დღეზე ავადმყოფი სრულებით მორჩენილია.

ზოგჯერ თავიდანვე იცის დიდი სიცხე, ბოდვა; მეორემესამე დღეს მუცელზე ავადმყოფს ალაგ-ალაგ კანი ულურჯდება და შემდეგ შავად გამოჰფენს.

ეს არის შავი ყვავილი, რომელიც მეტად საშიშია და ხუთ-ექვს დღეში ავადმყოფს ბოლოს მოუღებს ხოლმე.

შავი ყვავილი უმეტესად ახალგაზრდასა და ჯან-ლონით სავსეს ემართება.

ზოგჯერ წითლად გამონაფენში აქა-იქ შავიც გამოერევა, მაგრამ ეს არ არის შავი ყვავილი.

ყვავილმა იცის გართულება; ყურების დაჩირქება, დაბრმავება, ფილტვების ანთება, გულის პერანგის ანთება, თირკმელების ანთება.

გაჩნდება თუ არა ოჯახში ყვავილი, ავადმყოფი უნდა დააწვინოთ ცალკე.

დანარჩენებმა უსათუოდ უნდა აიკრან და დაერიდონ.

ყვავილიანს უნდა დაადგეს თავზედ მოსავლელად მხოლოდ ის, ვინც ყვავილს გამოვლილია.

როდესაც სნეულება გაივლის, ქვეშაგები და საცვლები უნდა დარეცხოთ კარგად.

ლოგინი და ყოველივე, რასაც ავადმყოფი მიჰკარებია, უნდა დაიმდღუროს რამდენჯერმე.

საზრდო ავადმყოფისათვის იგივეა საჭირო, რაც საერთოდ ყოველი მოაზრულის დროს; ნოყიერი და მსუბუქი: რძე, მაწონი, ქათმის ნახარში, რძის ქაში, ხაჭო, რძის ნაღული.

— ღვინო არ შეიძლება? ჰკითხულობს სოლო.

ჯამებითა და ყანწებით სმა არ შეიძლება, თითო-ოროლა ჭიქა კი ზოგჯერ კიდევაც უხდება ავადმყოფს.

— ჩემი საქმე აბა კარგადა ყოფილა! ოხუნჯობს ეგერ ჩვენი სამსონა.

საუკეთესო საშუალება ყვავილისაგან თავის დასაფარავად აცრაა.

უწინ გავრცელებული იყო ნამღვილი ყვავილის აცრა, რაც დიდი შეცდომაა.

ამრიგად, ძალათი ისნეულებდნ თავს ნამღვილი ყვავილით: ადვილად გამოგვაჩნდებოდა, რადგანაც ჩირქს იღებდნ ისეთი ავადმყოფისაგან, როქელსაც ყვავილი ადვილადა სჭირდა.

მაგრამ შესაძლებელია ერთს ადვილადა სჭირდეს, მეორეს კი იმისაგან გადაეღოს და გაუძნელდეს.

მართლაც ასე მოხდებოდა ხოლმე: აუტრიულენ ავადმყოფიდან კარგამყოფს; ავადმყოფი რჩებოდა, აცრილს კი უძნელდებოდა და ხშირად ჰკლავდა კიდევც.

დღეს ყვავილს უტრიან ხბოს.

აცრილი ალაგები ხბოს უჩირქდება.

ეს ჩირქი რომ მოაგროვონ და ადამიანს აუტრიან, აცრილი მასაც დაუიჩრქდება, ხოლო ნამღვილი ყვავილი კი არ გამოაჩნდება.

რას გვასწავლის ეს?

აი რას:

ადამიანის ყვავილის ბაცილები რომ შედიან ხბოს სხეულში, ყვავილს კი არ იწვევენ, აჩირქებენ მხოლოდ იმალაგს, სადაც დაბინავდებიან.

ამავე დროს სუსტდებიან, გადაგვარდებიან, გამოიცილებიან იმდენად, რომ ისევ უკან თუ გადმოიტანეთ ადამიანის

სხეულში, ყვავილს ველარ იწვევენ და მხოლოდ აჩირქებენ აცრილ ალაგს.

სამაგიეროდ ასეთი აცრის შემდეგ ძვირად შეხვდება მას ყვავილი და თუ მაინც შეხვდა, ერთობ იოლად მიმდინარეობს.

მხოლოდ ერთი აცრა არ ჰყოფნის სამუდამოდ:

ყოველ ხუთ-ექვს წელიწადში გამეორებაა საჭირო.

— .

3. ჩ უ ტ ყ ვ ა ვ ი ლ ა.

რაკი ყვავილზედ ვისაუბრეთ, ბარემ ნულარ დავსწყვეტთ გულს კუდაბზიკა ჩუტყვავილას, რომელსაც თავი მოაქვს: მეც ყვავილი ვარო.

ზოგან ამ ავადმყოფობას ჩლორტას, ფშატას უწოდებენ.

ჩუტყვავილა ბავშების ავადმყოფობაა.

სრულებით საღ ბავშს შეეცივებს, მისცემს სიცხეს და მეორე დღესვე გამოაყრის სახეზე, თავში, ტანზე პატარა ბუშტებს, რომლებშიაც წმინდა წბოლი ღვება.

სიცხე გამოაყრისათნავე დაფარდება, ან გასტანს სამ-ოთხ დღეს.

ბუშტები მალე დაიჩუტებიან, ხმებიან და მოვარდებიან.

ამგვარად, მთელი ავადმყოფობა ხუთ-ექვს დღეში თავდება.

რა თქმა უნდა, ჩუტყვავილასაც თავისი ბაცილები იწვევენ.

ეს მოარული მეტად უვნებელია და თითქმის არავითარი გართულება არ იცის.

ყვავილმაც, ჩუტყვავილამაც მოხდა იცის.

ვინც ერთხელ გადაიტანა, განშეორებით მის აღარ შეხვდება.

ამიტომ ვისაც ყვავილი მოუხდია, მისთვის აცრაც აღარ არის საჭირო.

აცრა უებარი საშუალებაა ყვავილის წინააღმდეგ და ვინც არ იცრის, ან შეიღებს არ უცრის, დიდ ბოროტებას სჩადის.

ბევრი ოჯახი მინახავს გაუბედურებული ყვავილისაგან აუცრელობისა გამო.

ყოველ ხუთ ექვს წელიწადში საჭირო არის ხელახალი აცრა.

4. წ ი თ ე ლ ა .

არის ისეთი მოარული, რომელიც ერთნირად ეტანება, როგორც დიდ ადამიანს, ისე ბავშს.

სამაგიეროდ არის ისეთიც, რომელსაც უფრო ბავშვი უყვარს.

ასეთია წითელა, ქუნთრუშა ყელჭირვება, ყბა-ყურა.

ყველა აქ ჩამოთვლილ მოარულს უმეტესად ბავშობაშივე იხდის ადამიანი და ამიტომ დიდობაში აღარ შეხვდება ხოლმე.

— წითელა დიდს გამოაჩნდება განა? მეკითხებით.

არა თუ გამოაჩნდება, საიქიოს გაისტუმრებს კიდევ, არ შერცხვება თუ ხელი დარია. დიდს შეხვდება, თუ პატარაობისას არ არის გამომვლილი.

წითელა მეტის მეტად გავრცელებული ავადმყოფობაა და ძალიან ძვირად შეხვდებით ისეთ ადამიანს, რომელსაც პატარაობისას წითელა არ მოეხადოს.

წითელა ერთობ გადამდებია, რადგანაც მისი ბაცილები ჰაერში თავისუფლად ვრცელდებიან, ჰაერიდან გადადიან ფილტვებში და ასწეულგებენ ყველას, ვინც მოხდილი არ არის.

წითელა იწყება სიცხით.

სიცხე აღის ოცდა ცხრამეტ მენაკამდე (გრაღუსამდე), ხან ცოტა მეტზე.

ბავშს ახველებს, სურდო აქვს, ცხვირს აცემინებს, თვლები უწითლდება და ეცრემლება, სინათლე ეჯავრება.

ასეთი მდგომარეობა გრძელდება სამს დღეს.

მეოთხეზე იწყებს წითლად გამოუენას სახეზე, ხელებზე და მთელ ტანზე.

გამოუენის წინ ზოგჯერ სიცხე მატულობს და ბავშვი შფოთავს.

გამოფენის ხანა გრძელდება სამს დღეს. შემდეგ წითელი იწყებს გაბრუნებას, და სიცხე თანდათან კლებულობს, თუ რაიმე გართულება არ მოყვა.

ათ-თორმეტ დღეში ბავში კარგად ხდება, ხოლო კანი ექავება და ექერცლება.

თუ ოჯახში ერთ ბავშს წითელი გამოაჩნდა, სხვების დარიდებას აზრი არა აქვს: სულ ერთია, დანარჩენებსაც ექნებათ ტანში და გამოაჩნდებათ.

თუ მეზობლისას არის წითელი, თქვენი ბავშვები უსათუოდ უნდა მოარიდოთ, — აღარც თქვენ შეხვიდეთ წითელიდან მეზობლისას, არც იქიდან უნდა იარონ თქვენსა.

შეიძლება, მეზობლის ბავშმა ადვილად მოიხადოს წითელი, თქვენსას კი გაუძნელდეს და იმსხვერპლოს კიდევ.

ზოგიერთ ბავშს წითელი ისე ადვილად კიდებს ხელს, რომ თითქმის ზეზე იხდის, ზოგს კი უძნელდება, დიდ სიცხეს აძლევს, ძალიან ახველებს, პირს აღებინებს, აბოდებს, თავი სტკივა, თვალები უსივდება და სხვა.

ესა თუ ის მოარული ხშირად თვითონ კი არ არის საშიში, საშიშია მისი გართულება, რასაც თქვენ ბატონების გაჯავრებით ხსნით ხოლმე.

— ახლა აღარ ვხსნით, აღარა! იძახის ეგერ ჩვენი პავლე.

— გავიგეთ, რაშია ცუდილა საქმე!

ბატონების ლილა გახუნდა, ვისწავლეთ მათი კისრის მოგრეხაი! ოო, აშენდა თქვენი ოჯახი!

წითელამ იცის ყურების ანთება, რასაც შედეგად მოსდევს ყურებიდან ჩირქის დენა

ჩირქი ზოგჯერ გადის ყურს უკან ამობერილ ძვალში — ყვრიმალში, აქედან გზას იკვლევს ტვინისაკენ, გამოიწვევს ტვინის ანთებას და ავადმყოფი კვდება.

წითელამ იცის თვალების ანთება, რასაც შედეგად მოსდევს თვალის კაკლებზე თეთრის გადაკვრა.

წითელი იწვევს კისრის ჯირკვლების ანთებას და დასიეზას, კუჭის მოშლას და ფალარათობას.

წითელას სჩვევია ფილტვის გარსის ანთება და ზოგჯერ გვერდებში ჩირქის ჩადგომა.

ყველაზე მძიმე გართულება წითელასი არის ფილტვების ანთება. მძიმე არის ერთი იმიტომ, რომ ორივე ფილტვებში იცის გავრცელება.

მეორე იმიტომ, რომ წითელათი გამოწვეული ანთება ფილტვებისა ხანგრძლივი ავადმყოფობაა და მისი გადატანა ძალიან ძნელია.

დიდი ნაწილი ასეთი ავადმყოფებისა იხოცება.

ზოგჯერ წითელაიანი ავადმყოფი გადიტანს ფილტვების ანთებას, მაგრამ ფილტვები იმდენად სუსტდება, რომ შიგ მალე გაიჩენს ბინას ქლექი, და დასუსტებულ ბავშს რამოდენიმე თვეში გააქრობს.

წითელაიანის წამალი მოელაა; ავადმყოფი თბილად უნდა იწვეს, მაგრამ გადაქარბებაც არ ვარგა: ხანდახან იმდენ საბანს დააყრიტ, რომ ავადმყოფს სული ეხუთება და თავის ოფლში იხარშება.

საქმელი უნდა აძლიოთ ნოყიერი და ადვილად მოსანელებელი: რძე, კვერცხი, მაწონი, კართოფილი, ახალი ან დამბალი ყველი და გამომშრალი პური, მოხარშული ვარია.

— აბა მაშინ უყურე გაძნელებასა, ვარია თუ დავკალით? შენ ამბობ ალათი?

თითქოს ბატონები მოიშორეთ, მაგრამ საბატონე შეხედულებისაგან რომ ვერ გაინთავისუფლეთ ჯერ თავი!

როდესაც გეგონათ: წითელას ბატონები იწვევენო, მაშინ კიდევ შეგეძლოთ გეფიქრნათ, ქათმის დაკვლაზე ბატონებო გაჯავრდებიანო, თუმცა ყოველ გლებმა კარგათ იცის, რომ ბატონებს კარგი მსუქანი დედლები და ვარიები ძალიან უყვარდათ.

დღეს თქვენ იცით, რომ წითელას იწვევენ პატარა ბალოები. იმათ არც ჰკუა აქვთ, არც გული და არც გაჯავრება შეუძლიათ.

ქათამი გინდათ დაჰკალით, გინდათ—არა, წითელას ამით არც არა მოაკლდება რა, არც მოემატება.

— აბა სიმღერა და მობოდიშება რომ ვიცით, ისიც სისულელე ყოფილა! ამბობს ეგერ თებრონე.

სიმღერას, დაკვრას ჩონგურზე, კვერცხების, მტრედის შეღებვას წითლად აქვს აზრი იმ მხრით, რომ ავადმყოფი გაიხარებს, გამზიარულდება და ეს კი ხელს უწყობს მორჩენას.

— . . .

5. ძ უ ნ თ რ უ შ ა.

ქუნთრუშა განსაკუთრებით ბავშვების მტერია წითელსავეთ.

დიდ ადამიანს ქუნთრუშა ძვირად დაემართება.

ქუნთრუშაც მეტად გადამდებია, თუმცა იმდენად არა როგორც წითელა.

საკმარისია, ქუნთრუშიანთან ცოტა ხანი დაჰყოთ, რომ შემდეგ ეს ავადმყოფობა სახლში მოიტანოთ.

ამიტომ, როდესაც მეზობლისას ქუნთრუშა განჩნდება, იგივე სიფრთხილეთა საჭიროა, რაც წითელას დროს: ბავშვები უნდა დაარიდოთ.

როდესაც ოჯახში წითელა გესტუმრებათ, საღი ბავშვების დარიგებას აღარ აქვს მნიშვნელობა: სულ ერთია ტანში უკვე ექნებათ წითელა.

ქუნთრუშის დროს კი საღი ბავშვების დარიგება აუცილებელია, რადგანაც მათ ხშირად ჯერ არა აქვთ ტანში ეს სენი, მაგრამ შემდეგ გადაედებათ ხოლმე სწეულისაგან.

თქვენ იცით ხოლმე: ადვილად სჭირს და სხვებსაც ნუ დავარიდებთ, ბარემ მოიხადონო.

ასეთი აზრი მეტად შემცდარია: ერთს შეიძლება ადვილად სჭირდეს, ხოლო მეორეს მაგრად მოჰკიდოს ხელი და მოჰკლას კიდევ.

როგორც ყველა მოარულს, ისე ქუნთრუშასაც თავისი საკუთარი ბაცილები ჰყავს.

ისინი ვრცელდებიან ჰაერში და ჰაერის შემწეობით გადაედება ერთიდან მეორეს.

ქუნთრუშის გადატანა შეიძლება ტანისამოსით, კურტკლით და სხვადასხვა ავეჯეულობით.

ქუნთრუშის ბაცილები დიდხანსა სცოცხლობენ და ძლებენ ჰაერში რამდენიმე თვეს.

ქუნთრუშას გამოვლილი ბავშვის ტანისამოსიდან, ქვეშაგებლიდან და სათამაშოებიდან რამოდენიმე თვის შემდეგაც შესაძლებელია, გადაედოს სხვას ეს სენი.

ამიტომაც როცა ავადმყოფი მორჩება, უნდა კარგად დამლულროთ და გარეცხოთ მისი ლოგინი, ქვეშაგები, ტანისამოსი.

ქუნთრუშა იწყება ერთბაშად.

ბავში დარბის, დახტის და თამაშობს; მოულოდნელად მოიწყენს, მოითენთება, უდროოდ დროს წამოწყება, საჭმელს არა სჭამს, შემდეგ შეამცივნებს, სიცხეს მისცემს და პირს წამოაღებებს.

მეორე დღეს ბავშს წითლად დააყრის მთელ ტანზე.

აქ ვერ ნახავთ ფოთლა-ფოთლად გამოფენილს, როგორც წითელამ იცის, არამედ მხოლოდ წითელი წინწყლებია და მთელ ტანზე ბავშს კანი აწითლებული აქვს, თითქოს მდულარე წყალი გადუსხამთო.

ნიკაპი და ტუჩები ბავშს უფერული აქვს, ლოყები კი წითლად გამოკვერილი, ყელი სტკივა და შიგ რომ ჩაჰხედოთ, გაწითლებული აქვს, ზოგჯერ კი თეთრად გამოყრილი ხუნაგვიით. ამგვარ მდგომარეობაშია ბავში ერთ კვირეს.

შემდეგ სიცხე თანდათან კლებულობს და მეთე დღეზე ავადმყოფობა ჰქრება.

შხოლოდ ავადმყოფს კანი ექერცლება და ძვრება განსაკუთრებით ხელებსა და ფეხებზე.

მაგრამ ქუნთრუშა თითქმის არასოდეს არ გაბრუნდება ისე, რომ რაიმე გართულება არ გამოიწვიოს.

ქუნთრუშა იწვევს ყურების ანთებას, როგორც წითელა.

ამას შედეგად მოსდევს ყურებიდან ჩირქის დენა; ჩირქი ზოგჯერ ყურიდან ტვინისაკენ იკვლევს გზას და იწვევს ტვინის ანთებას.

ქუნთრუშას სჩვევია გულის პერანგის ანთება და ფილტ-

ვის გარსის ანთება, რასაც შედეგად მოსდევს გვერდებში ჩირქის ჩადგომა.

ქუნთრუშა იწვევს სახსრების ანთებასა და დასიებას.

ყველაზე ხშირი გართულება ქუნთრუშასი არის კისრი ჯირკვლებისა და თირკმელების ანთება.

კისრის ჯირკვლები სივდებიან, მაგრდებიან; ზოგჯერ მოვლით და წამლობით ანთება პირს იბრუნებს და სიმსივნე ნელა-ნელა ცხრება.

ზოგჯერ კი დასიებული ჯირკვლები ჩირქდებიან და მწიფდებიან.

ქუნთრუშას ბაცილები მეტად შხამიანი არიან. მათი შხამი გადადის ავადმყოფის სისხლში, აქედან კი უნდა გაიაროს თირკმელები და გამოაჰყვეს შარდს.

ამგვარად, სისხლში შესული შხამისაგან თირკმელები ანთავისუფლებენ ჩვენს სხეულს, მაგრამ ქუნთრუშას შხამი ხშირად იწვევს თირკმელების ანთებას, რაც მძიმე ავადმყოფობაა.

თირკმელების ანთება ავადმყოფს ეწყობა მაშინ, როდესაც ქუნთრუშა უკვე გავლილია, ორი-სამი კვირის შემდეგ.

თირკმელების ანთება ჩუმი, შემპარავი ავადმყოფობაა და ისე იწყება, რომ ავადმყოფი ვერცა გრძნობს, არც აწუხებს მას.

რაკი ანთება მოედება თირკმელებს, მაშინ ავადმყოფს შარდი დაეკეტება, ფეხები, ხელები, სახე და ხშირად მთელი სხეულის კანი უშუბდება ყვითლად, გაუბიკვინდება გაფუფულებული ცომივით.

ფეხებსა და წივებზე რომ თითს დააქერთ, თითი შიგარჩება.

თუ თირკმელების ანთება გაძნელდა, ავადმყოფი სისხლსა შარდავს, წყალმანიკი უჩნდება, გვერდებში წყალი ჩაუდგება, გული უგანიერდება და კვდება.

რითი, რა საშუალებით უნდა ვიპატიოთ ავადმყოფი ბავში ასეთი უბედურებისაგან?

დაკვირვებამ გამოარკვია შემდეგი:

თუ ქუნთრუშით ავადმყოფი სასმელ-საჭმელს განურჩევ-

ლადა ხმარობს, უსათუოდ დაემართება თირკმელების ანთება და მაგრად მოჰკიდებს ხელს.

თუ ქუნთრუშით ავადმყოფი რჩეულ საკმელზედ არის, მაშინ თირკმელების ანთება ან არ დაემართება, ან თუ დაემართა, ადვილად გადაიტანს, არ უძნელდება...

ამიტომ უმთავრესი ყურადღება ქუნთრუშის დროს უნდა მიაქციოთ სასმელ-საკმელს.

ყოვლად შეუძლებელია მისცეთ ავადმყოფს ხორცი, პური, ყველი, მლაშე და ძმრიანი საკმელები, არაყი და ღვინო.

ქუნთრუშისანის სასმელ-საკმელია: წყალი, რძე, ჩაი, მაწონი, ნაღული, სულ ახალი, უმარილო ყველი, კარაქი და ცოტა მოხარშული კარტოფილი.

როდესაც ქუნთრუშა გაბრუნდება, ასე მეთორმეტე დღიდან ძალიან სასარგებლოა ორ დღეში ერთხელ მაინც თბილი აბაზანა.

სოფლად ქუნთრუშა ბევრსა ჰხოცავს.

რატომ?

იმიტომ, რომ ყოველისფერს აქმევთ, ქუნთრუშისანს ამის გამო თირკმელების ანთება ემართება, უძნელდება და კვდება.

— ხილი ექმევა? მეკითხებით თქვენ.

— კარგად მოსული ხილი, გარეცხილი და გასუფთავებული უწყინარია.

კიდევ უკეთესი იქნება, თუ მოხარშავთ.

6. ყ ე ლ ზ ი რ ვ ე ბ ა .

ერთ-ერთ საშინელ სენს ბავშებისას წარმოადგენს ყელ-
ქირვება, რომელსაც ხალხი ზოგან ყელათმას უწოდებს, ზოგან
კისერას, ზოგან კი ყელბატონებს.

ყელქირვებას იწვევენ ერთგვარი ბაცილები, რომლებიც
ჰაერის შემწეობით ვრცელდებიან.

ზოგიერთი ბაცილები ჰაერში ვერა სძლებენ და მალე
იხოცებიან.

ყელქირვების ბაცილები კი ჰაერში საუცხოოდ სძლებენ,
ისე როგორც წითელასი, ქუნთრუშასი და ქლექის ბაცილები,
და ჰაერის შემწეობით გადადიან სნეულიდან საღი ბავშვის აგე-
ბულეებაში.

ყელქირვების ბაცილებს განსაკუთრებით უყვართ ყელი-
ხახა. სასის თაღებში ჩვენა გვაქვს ნღშის ნაირი წყვილი ჯირ-
კვალი. ყელქირვების ბაცილები დაბანაკდებიან აქ, გამრავლ-
დებიან, გამოიწვევენ სასის და წყვილი ჯირკვალის დასიებას
და თავისი შხამით მთელს სხეულსა სწამლავენ, განსაკუთრე-
ბით კი ტამრებსა და გულს.

ყელქირვება იწყება ერთბაშად, როგორც ქუნთრუშა.

სრულებით ჯანსაღ ბავშს სიცხეს მისცემს და რამდენჯერ-
მე პირს წაალებინებს.

ამას მოჰყვება ყელის ატკიება და კისრის ჯირკვლების
გასიება.

ქუნთრუშის დროსაც უსივდება ავადმყოფს ჯირკვლები
კისერზე, მაგრამ უსივდება შემდეგ, როდესაც ქუნთრუშა გა-
ბრუნდება.

ყელქირვებამ კი დაწყებისათანავე იცის ამ ჯირკვლების
დასიება.

ბავშს ყელოში უჭერს, ყელი ხან ცოტათი, ხან ბევრად სტკივა და ყლაპვა უჭირს.

ამ დროს რომ ბავშს ყელოში ჩახედოთ, ნუშისნაირ ჯირკვლებზე, სასაში ორივე მხარეზე და ენის კლიტეზე თეთრად ან მიწის ფრად აქვს დაყრილი.

ზოგჯერ ცხვირშიაც გამოჰყრის ბავშს და ცხვირპირიდან მყრალი, დამპალის სუნი ამოსდის.

ავადყოფობა გრძელდება ათ დღემდე და შემდეგ ნელა-ნელა ცხრება.

უმეტეს შემთხვევაში ყელჭირვება იწვევს სხვადასხვა გართულებას.

პირველი გართულებაა კისრის ჯირკვლების ანთება და დასიება, რასაც ზოგჯერ შედეგად მოსდევს ჯირკვლების დაჩირქება.

მეორე გართულებაა ყურების ანთება, რასაც შედეგად მოსდევს ყურების დაჩირქება.

მესამე გართულებაა ფილტვების ანთება და თირკმელეებისა.

ყელჭირვება ზოგჯერ ისე სწრაფად ასიებს ხორხს, რომ ბავშს სუნთქვა დაეკეტება და ერთი დღის განმავლობაში კვდება.

ზოგჯერ ბავშს სისხლი ეწამლება, თანდათან სუსტდება და რამოდენიმე დღის განმავლობაში კვდება.

როდესაც ყელჭირვება გაბრუნდება და ავადყოფი უკვე მორჩენილი გგონიათ, ყელჭირვების შხამი სწორედ მაშინ გამოიჩინს ხოლმე თავის ძალას, ის იწვევს ყელის დამბლას, ავადყოფს ხმა წაუვა და გადაყლაპვა აღარ შეუძლია: წყალი და საკმელი ცხვირიდან გამოდის.

ზოგჯერ ხელი ან ფეხი ან ორივე ერთად უდამბლავდება.

ყოველივე ეს შედეგია იმისი, რომ ყელჭირვების ბაქტერიების შხამი ნერვებზე მოქმედობს, ნერვებს აღუნებს და ეს იწვევს დამბლას ხელისას, ფეხისას, ყელისას და სხვ.

ყელქირვების დროს ყველაზე უფრო საშიშია გულის დამბლა, რადგანაც ის სიკვდილით თავდება.

გულის დამბლა ემართება ბავშვს მაშინ, როდესაც ის მორჩენილია, ლოგინიდან უკვე ამდგარია, დადის, დარბის და თამაშობს.

ერთბაშად ბავში სუსტდება, გული მისდის, ფერი ეკარგება, სახეზე სიმწრის ოფლს ასხამს.

არის შემთხვევა, როდესაც გული გაუძლებს და არ გაჩერდება, ასეთი სისუსტე ვასტანს რამოდენიმე დღეს და შემდეგ ავადმყოფი თანდათან წამოჯობინდება.

ხშირად კი გული უცებ გაჩერდება და ბავში სრულებით მოულოდნელად გამოეცლება მშობლებს ხელიდან.

ოჯახში თუ ყელქირვება გაჩნდა, დანარჩენი ბავშვები უსათუოდ უნდა დაარიდოთ, გადახიზნოთ.

თუ მეზობლისას გაჩნდა, იგივე სიფრთხილე გმართებთ.

რადგანაც ყელქირვების ბაცილები დიდხანს სძლებენ ჰაერში, მორჩება თუ არა ბავში, მისი ლოგინი, ქვეშაგები, ტანისამოსი, სათამაშოები, კარგად უნდა დამდუღროთ და გარეცხოთ.

რადგანაც მორჩენის შემდეგ შხამი დიდხანსა რჩება სხეულში და გულის დამბლას იწვევს, საში კვირის განმავლობაში ლოგინიდან არ უნდა აუშვათ ბავში.

რაც შეეხება სმა-ჰამას, ყელქირვების დროს საჭიროა იგივე სიფრთხილე, რაც ქუნთრუშის დროს.

ქუნთრუშამაც იცის ყელის ატკივება, ამიტომ ყელქირვება ზოგჯერ ისე იწყება, როგორც ქუნთრუშა, მაგრამ ქუნთრუშამ გამოფენა იცის წითლად, ყელქირვებამ არა.

ხუნაგმაც იცის ყელში გამოყრა და დასიება ყელისა, მაგრამ ხუნაგის დროს ავადმყოფმა არ იცის პირღებინება, ყელქირვების დროს კი — თითქმის მუდამ.

ხუნაგი იშვიათად ასიებს კისრის ჯირკვლებს, ყელქირვება კი — ყოველთვის.

ხუნაგმა იცის თერთად გამოყრა მარტო ნუშისნაირ ჯირ-

კვლევებზე; ყელჭირვებამ კი—ჯირკვლებზე, სასაზე, ენის კლიტზე, ცხვირში, ზოგჯერ ტუჩებზედაც.

ხუნავის დროს ნუსისნაირ ჯირკვლებზე ჩნდებიან თეთრი წერტილები, რომლებიც თანდათან იზრდებიან და შემდეგ შეერთდებიან; ყელჭირვების დროს კი ერთბაშად გადაეკვრის თეთრად ან მორუხოდ ჯირკვლებს, სასას, ენის კლიტეს და სხვ

• — — •

7. ყივანა ხველა.

ყივანა ხველა ბავშვების ავადმყოფობაა და დიდებს ის იშვიათად დაემართება.

ამ მოარულს თავისი ბაცილები აჩენენ. ეს ბაცილები ბლომად არიან ავადმყოფის ნახველში.

ნახველი შრება და მტვრად იქცევა; მტვერი მსუბუქია და ჰაერში აღის.

მას თან აჰყვებიან ყივანა ხველის ბაცილები და სცხოვრობენ ჰაერში, სანამ სუნთქვის დროს ვისმე არ ჩაუძვრებიან ფილტვებში.

დაბინავდებიან აქ, მოშენდებიან, გაძლებიან, გალონიერდებიან და თავისი შხამით იწვევენ იმ ავადმყოფობას, რომელსაც ჩვენ ვეძახით ყივანა ხველას.

— ჩვენ რო ბატონები გვეგონა! იძახის ეგერ მაკრინე.

სწორედ აგრეა, — თქვენ რომ ბატონები გვეგონათ.

ბატონები ისე მაგრად გაჯდენ კისერზე, რომ ყველგან ბატონები გელანდებოდათ.

ხეწნითა და მუდარით ცდილობდით იმათი გულის მოგებას, მაგრამ არა გამოდიოდა რა, სანამ არ მიმართეთ ბრძოლას.

ჩვენც — ექიმები — თქვენსავით ვებრძვით სხვადასხვა მოარულს, რომლებსაც თქვენ ჯერ კიდევ გუშინ ბატონებს ეძახდით.

ზოგი დავამარცხეთ, ზოგსაც მალე დავამარცხებთ და დავგება დრო, როდესაც ყველა ეს მოარული, რომელიც მუსრს ავლებს დიდსა და პატარას, მოისპობა, აღარ იქნება.

მაშინ ქვეყანა განთავისუფლდება ყველა ბატონებისაგან,

რომლებიც თქვენისთანა მშრომელ ხალხს სისხლსა სწოვენ და სიცოცხლეს უმწარბენ.

ყივანა ხველა შემპარავი ავადმყოფობაა, ის ნელა-ნელა გაუჯდება ბავშს.

ავადმყოფს სურდო ემჩნევა, ცოტა ახველებს, ცოტა ოდენი სიცხე აქვს, აღერლილია.

— ალბად გაგვიცივდამო, ფიქრობს დედ-მამა.

გაივლის რამოდენიმე დღე, ერთი ან ორი კვირა.

ხველა მატულობს, დრო—და დრო აუფარდება ბავშს ჩქარი, ზედიზედ მიყოლებული ხველა, ჩააბეირებს, შემდეგ წამოაყივლებს, ისევ ჩააბეირებს და ასე მეორდება რამდენჯერმე.

ბავში ვალურჯდება, თვალებიდან ცრემლები მოსდის, ბოლოს ნახველს ამოიღებს, ან პირს წააღებინებს და დაწყნარდება.

ხველების ავარდნისა ბავშს ძალიან ეშინია და ცდილობს არ დაახველოს, როგორმე თავი შეიკავოს, მაგრამ რა თქმა უნდა ამაოდ. ხველებისაგან ბავშს სახე და თვალები ებერება, ხშირად სვალის კაკლები უსისხლიანდება და ქუთუთოები ულურჯდება, ენის ძირში იარა უჩნდება, რადგანაც ჩქარი ხველების დროს ენის ძირი წინა კბილებს ეხახუნება.

ზოგჯერ ნახველს სისხლიც მოჰყვება. აი ასეთი მდგომარეობა გრძელდება 6 ან 7 კვირას. შემდეგ ხველება თანდათან კლებულობს, ნელდება და ჰქრება.

ხშირად პატარ-პატარა ხველება ბავშს რამოდენიმე თვეს, ერთს წლამდე და მეტსაც გაჰყვება.

რაც უფრო პატარაა ბავში, მით უფრო ძნელია მისთვის ყივანა ხველა. ოთხი-ხუთი წლის შემდეგ კი შედარებით უფრო ადვილად იხდის ბავში ამ სენს.

ზამთარში უფრო მაგრადა ჰკიდებს ხელს ყივანა ხველა, ზაფხულობით უფრო იოლად.

ეს აიხსნება იმ გარემოებით, რომ ზამთარში ბავში უფრო ადვილად ცივდება და ხველება მაშინ მატულობს, ხველა უძნელდება.

ზაფხულის სითბოში კი გაციება უფრო ძნელია და თვითონ მზის სხივებიც ხელს უწყობენ ავადმყოფის მორჩენას.

— რატომ არის, რომ ზოგი მოარული მალე რჩება, ზოგი უფრო გვიან? მეკითხებით თქვენ.

რატომ არის, რომ ზოგი ომი მალე თავდება, ზოგი კი ხანგრძლივია? გეკითხებით მე.

ეს არის დამოკიდებული მებრძოლი მხარეების ძალღონესა და მომზადებაზე.

ყოველი მოარულის დროს ჩვენს სხეულში სასტიკი ომი და შეუწყვეტელი ბრძოლა სწარმოებს.

შემოსეულ მტერს—სნეულების ბაცილებს ებრძვიან ჩვენი სისხლის ჯარი — თეთრი ბურთულები.

ბაცილები საშინლად მრავლდებიან, სულ ახალ-ახალ ადგილებს იკავებენ მთელ აგებულებაში და მათი გაყვება ადვილი საქმე არ არის.

ჩვენმა თეთრმა ბურთულებმა ტყვეების წამოყვანა არ იციან,—მტერი უსათუოდ უნდა მოსპონ.

ბაცილები მილიარდობით არიან, ერთი ბაცილა დღე-ღამეში ოც მილიონამდე ჩამომავლობას სტოვებს.

ბუმრობაა განა ასეთი მტერის ამოწყვეტა!

ზოგიერთი გადამდები სენის ბაცილები ასე სწრაფად ვერ მრავლდებიან და ჩვენი სისხლის ჯარი მათ უფრო მალე ერევა.

ყივანა ხველის ბაცილები სწრაფად მრავლდებიან, მთელ ფილტვებს მოედებიან და ამიტომ ჩვენი სისხლის ჯარი მათთან ომს რამოდენიმე თვეს უნდება.

ყივანა ხველამ იცის გართულება—ფილტვების ანთება.

ყივანა ხველის მიერ გამოწვეული ფილტვების ანთება ძალიან წააგავს წითელასაგან გამოწვეულ ფილტვების ანთებას.

ანთება მოედება მთელ ფილტვებს, გასტანს დიდხანს, ბავში ველარ უძლებს, სუსტდება და ხშირად კვდება.

ზოგჯერ ბავში გადიტანს ანთებას, მაგრამ ფილტვები იმდენად სუსტდება, რომ შიგ ადვილად ჩნდება ქლექი.

ყივანა ხველა ხშირად იწვევს აგრეთვე ჯირკვლების ქლექს, ღურბელს, თიადორას.

ყივანა ხველას ძალიან უხდება მზე და ჰაერი.

ამიტომ, თუ წვიმა და ქარი არ არის, ყივანა ხველათი ავადმყოფი ბავში ხშირად უნდა იყოს გარეთ, მზეში უნდა თამაშობდეს.

საქმელი საჭიროა მსუბუქი და ნოყიერი:

რძე, მაწონი, კვერცხი, ახალი ყველი, ახალი ქათამი.

ბავში რომ ყივანა ხველას ან წითელას მოიხდის, საჭირო არის კარგად კვება და ზაფხულზე მთის ჰაერზე გაგზავნა, რომ ბავში მომაგრდეს.

როგორც ყივანა ხველამ, ისე წითელამ ძალიან იცის ფილტვების დასუსტება, რასაც ზოგჯერ შედეგად მოსდევს ფილტვების ქლექი. ამიტომ საჭიროა ჰაერთა და შესაფერის საქმელით ბავშვის სხეულის გამაგრება.

• — — •

ს. მ უ ც ე ლ ა.

მუცელა, მუცელკეთილი, მუცელა-ბატონები, სისხა,—აი ხალხური სახელები იმ ავადმყოფობისა, რომელსაც მრავალი დედა აუტირებია.

მუცელა ერთნაირად სწყალობს როგორც დიდს, ისე პატარას.

მუცელას დრო არ გააჩნია—ის ზამთარშიაც ჩნდება, ზაფხულზედაც. ზაფხული მას განსაკუთრებით უყვარს და უმრავლესობა სწორედ ზაფხულის ცხელ დღეებში ხდება მუცელათი ავით.

რატომ?

აი რატომ!

მუცელა ნაწლავების ავადმყოფობაა.

ზაფხულობით სიცხისა და ხილეულობის გამო კუჭის მოშლა და ფალარათობა ხშირია.

მომლილ კუჭზე კი მუცელა ადვილი შესაძენია.

ამიტომაც არის, რომ ზაფხულობით მეტ ნაწილად პატარა ბავშვები ხდებიან მუცელათი ავად.

ბავშვებს სიცხეში კუჭი ადვილად მოეშლებათ ხოლმე და ზედ ხშირათ დაერთვის მუცელა.

არამც და არამც ბავშს ზაფხულზე ძუძუ არ უნდა გააშვებინოთ, ძუძუს უნდა მოაცილოთ ბავში ან შემოდგომაზე ან ზამთარში.

სივრილეში ბავშის კუჭი ადვილად იტანს საკმელს, სიცხეში კი საკმელი ადვილად მოუშლის ხოლმე ბავშს კუჭს, აუვიარდება ფალარათობა, ზედ დაერთვის მუცელა, ნაწლავების ანთება და ესალმება წუთისოფელს.

პატარა ბავშვების დიდი ნაწილი იხოცება ზაფხულობით ნაწლავების სხვადასხვა ავადმყოფობით.

ამ გარემოებას ყურადღება უნდა მიაქციოთ თქვენ — დედებმა და არამც და არამც ძუძუმწოვარ ბავშვს ძუძუ არ გააშვებინოთ ზაფხულზე.

მუცელას აჩენენ ბაცილები, რომლებითაც სავსეა მუცელიანის განავალი.

მუცელას ბაცილები საუცხოვოთ მრავლდებიან წყალში და წყალის შემწეობით ასნეულებენ სხვებს.

აქედან ცხადია, რომ მუცელა გადამდები ავადმყოფობაა.

ის არ გადადის ავადმყოფიდან კარგამყოფზე ჰაერის შემწეობით, არამედ საკმელის, ხილის და წყალის შემწეობით.

მუცელას გავრცელებაში წილი მიუძღვის ბუზებს.

ისინი დაასხდებიან მუცელიანის განავალს, ხორთუმსა და ფეხებზე მოედებათ მათ მუცელას ბაცილები, შემდეგ გადაფრინდებიან პურზე, ხილზე, საკმელ-სასმელზე და ვადაქვთ ბაცილები.

მუცელა არის ნაწლავების ავადმყოფობა; ეს იმას ნიშნავს, რომ მუცელას ბაცილები მრავლდებიან ნაწლავებში, მაგრამ ყველგან არა, — მათ უყვართ გამოსავალი ანუ სწორი ნაწლავი.

ადამიანის ნაწლავები ძალიან წააგავს ლორისას და განიყოფებიან რამდენიმე ნაწილად.

კუჭიდან იწყება თორმეტ-თითა ნაწლავი, შემდეგ წვრილი ნაწლავი, რომელიც ნაკეცებად ალაგია მუცელში; ის თავდება მარჯვნივ საზარდულოთან და შემდეგ იწყება მსხვილი ნაწლავი.

დასაწყისის მსხვილი ნაწლავისას ეწოდება ბრმა ნაწლავი. ბრმა ნაწლავზე გამოსულია ნეკის სისხო და სიგრძე პატარა წელი, რომლის ანთებაც ძალიან ბევრსა ჰხოცავს.

მსხვილი წელი აპყვება მარჯვენა მხარეს ნეკნებამდე, და შემდეგ მიიხრება და გადუბევს გარდიგარდა მარცხნივ, გაივლის კუჭ ქვეშ, დაპყვება მუცლის მარცხენა მხარეს ძირს და თავდება გამოსავალი ანუ სწორი ნაწლავით.

ამგვარად, მსხვილი ნაწლავები წვრილ ნაწლავების ჩარჩო-
წარმოადგენენ სამი მხრიდან: გვერდებიდან და ზევიდან.

მუცელა არის ავადმყოფობა მსხვილი ნაწლავებისა; მა-
განსაკუთრებით უყვარს გამოსავალი ანუ სწორი ნაწლავი
აქედან ვრცელდება ცოტა ზევითაც, მაგრამ ძალიან დიუბ-
არა.

ნაწლავებსა აქვთ შიგნით სველი ანუ ლორწოიანი გარსი.
ამ გარსში დატანებულია პატარ-პატარა ჯირკვლები, საიდანაც
გამოდის ლორწო და აძლევს წყლებს სისხვლეს, მოევენებს
ნაწლავების წვენს.

მუცელას ბაცილები დაბინავდებიან ამ ჯირკვლებში,
ასიებენ მათ და ამგვარად იწვევენ მთელი ლორწოიანი გარსის
დასიებას.

ამის გამო ნაწლავში გროვდება წბოლი, ჩირქი, სისხლი
და ხშირად განავალი მარტო ჩირქის და სისხლისაგან შესდგება.

თუ მუცელა გაძნელდა, დასნეულებულ ნაწლავებში
წყლულები ჩნდებიან.

მუცელა ზოგჯერ უსიცხოდ იწყება ფაღარათობით. ზოგ-
ჯერ კი ავადმყოფს შეამცივნებს, სიცხეში ჩაავდებს და შემ-
დეგ აუტყდება ფაღარათობა.

როცა მუცელა უსიცხოა, სისხლი პირველი დღიდანვე
ურევია განავალში.

როცა მუცელა სიცხით იწყება, სისხლი განავალში უფრო
გვიან ჩნდება: მესამე ან მეოთხე დღეზე.

ფაღარათობის დროს ჯერ განავალია, შემდეგ და შემდეგ
კი მარტო ლორწო, ჩირქი და სისხლი.

პირველ დღეს ავადმყოფი ხუთჯერ-ექვსჯერ ან ცოტა
მეტჯერ გადის გარეთ.

შემდეგ კი ოცჯერ, ორმოცჯერ და მეტჯერაც.

ავადმყოფს ზოგჯერ გული ერევა, პირს აღებინებს, აუტ-
ყდებდა ქინთვა, მუდამ გარედ გასვლა უნდა და გადის ცო-
ტაზე.

უკანა ტანი ეწვის და უსკდება ნამეტანი გალიზიანებისა გამო; უკანა ნაწლავი გარედ გამოდის, რასაც ეძახიან ჯდომს, სახვედროს.

გამოსავალი ნაწლავი ზოგჯერ ისე სუსტდება, რომ მორჩენის შემდეგ გაივლის წელიწადი, მეტიც და გარედ გასვლის დროს ნაწლავი მიინც გამოგარდება ხოლმე გარედ.

ამისთანა შემთხვევაში საუკეთესო საშუალებაა თბილ წყალში ჩაჯენა ბავშვისა ცოტა ხნით ყოველ საღამოს ან ორ დღეში ერთხელ.

ავადმყოფობა გრძელდება ორ-სამ კვირეს ან ცოტა მეტს და შემდეგ ნელ-ნელა ქრება.

თუ გაძნელდა რამოდენიმე თვესაც, ზოგჯერ რამოდენიმე წელიწადსაც ვეღარ გამოდენით ტანიდან.

ზოგჯერ მუცელა ისე მაგრადა ჰკიდებს ავადმყოფს ხელს, რომ არა თუ ბავშს, დიდ ადამიანსაც რამოდენიმე დღეში აჭრობს.

განსაკუთრებით ზაფხულობით მუცელა მუსრს ავლებს პატარა ბავშვებს.

ეს არის დედ-მამის ბრალი.

არ უფრთხილდებიან ბავშს და ყოველგვარ საქმელს პირში ატენიან გასართობად.

ბავშვებისათვის ხუთ-ექვს წლამდე და მოხუცებულებისათვის მუცელა მძიმე ავადმყოფობაა.

ის იწვევს ნაწლავების ანთებას, დაწყლულებას, ძალზე ასუსტებს ავადმყოფს და შემდეგ ჰკლავს.

მუცელას ბაცილები ზოგჯერ ღვიძლში გაძვრებიან ხოლმე და იწვევენ ღვიძლის დასიებასა და დაჩირქებას, რაც მეტად ძნელი გადასატანია.

რადგანაც მუცელა გადამდებია, ამიტომ თუ ოჯახში მუცელა დაემართა ვისმე, სხვა ბავშვები უნდა დაარიდოთ.

რადგანაც მუცელას ბაცილები ბლომად არის მუცელაიანის განავალში, ამიტომ ავადმყოფის განავალი შროს უნდა გადაღვაროთ ხოლმე.

უმჯობესია, ყანაში პატარა ორმო ამოთხაროთ, შიგ გა-
დაღვაროთ განავალი და მიწა წააყაროთ ხოლმე, რომ ბუზი
ველარ დააჯდეს.

თუ კირს დააყრიოთ, კიდევ უკეთესია.

მუცელა უფრო ხშირად იმ სოფელში ჩნდება, რომელიც
სასმელად მდინარის წყალსა ხმარობს.

რა არის ამის მიზეზი?

როდესაც სოფელი მდინარის პირას არის გაშენებული,
სოფელი წყალსა სვრის,—საქონელსა ჰბანენ შიგ, სარეცხსა
რეცხავენ. თუ ამნაირ სოფელში მუცელა გაჩნდა, სარეცხის ან
განავალის შემწეობით ბაცილები მდინარეშიც ამოჰყოფენ თავს.

წყალს მიაქვს ბაცილები და მიუტანს ყველა სოფლებს,
რომლებიც იმ მდინარის დაყოლება იქნებიან, ამიტომ საუკე-
თესო სასმელია წყაროს წყალი.

— მდინარის წყალი რომ ავადუღოთ, მაშინაც მაწყინა-
რია? მეკითხებით თქვენ.

თუ კარგად აადუღებთ, ბაცილები დაიხოცებიან და
მაშინ მისი სმა საშიში აღარა არის, მაგრამ სოფელში სას-
მელი წყალის მუდამ დუღება მეტად ძნელია და შეუძლებელი.

ქის წყალს რა უშავს? მეკითხება სოლო.

როდესაც სოფელი მკიდროდ არის დასახლებული ქა-
ლაქის წესზე, ქის წყალიც არ არის იქ სანდო, რადგანაც
უსუფთაო წყალი, საქონლისა და ადამიანების შარდი და სხვა
მიწიდან ხშირად ერთვის ქის წყალს.

ქის წყალში ბევრჯერ აღმოუჩენიათ ბაცილები მუცელა-
სი, მუცლის სახადისა, ხორველასი.

— აბა სადაც წყარო არ არის, რა უნდა ქნას ხალხმა?
მეტყვიოთ თქვენ.

უნდა გამოიყვანოს წყალი, აი ჩემი პასუხი.

სოფლისათვის ეს არც იმდენად ძნელი საქმეა და მე ვი-
ცი ჩვენში ზოგიერთი სოფელი, სადაც მშვენიერი წყაროს
წყალია გამოყვანილი.

სუფთა წყალი სოფლისათვის უპირველესი საჭიროებაა.

9. უ ბ ა უ . უ რ ა .

— თქვენ ეი! რაც ბატონები იყვნენ, სუყველა მიიპატი-
ეთ, ბრალიანსა და უბრალოს ყველას დაუძახეთ, აღარავინ
არ დაგიტოვებიათ და მე დაგავიწყდით? მაშ კარგი, ვაყურე-
ბიებ თქვენს ბავშვებს სეირს: დავერევი და მერე თქვენ ჰნახავთ,
რა ღლეც დაადგება იმათ ყბებსა!

ეს ვინ არის?

ჰოო, ვერ უყურებთ ცალმოგვა აზნაურს!

ვითომ ესეც ბატონია!

ეს ხომ ჩვენი ყბაყურაა.

მართალი რომა ვსთქვათ, ყბაყურაც ბატონებში ურევია,
თუმცა თქვენ მას ბატონად არა სთვლიდით, არც ღალას ამ-
ლევდით სხვადასხვა მობოდისების სახით.

რატომ?

იმიტომ რომ დიდი ძალა არა აქვს, ბევრი არაფერი შე-
უძლია და თქვენც მისი არ გეშინიათ.

ყბაყურა ბავშვების ავადმყოფობაა. დიდებში მას ძვირად
ჰნახავთ, რადგანაც ყველა ვიხდით ბავშობაში. თუ დიდ ადა-
მიანს შეხვდა, ეს იმას ჰნიშნავს, რომ ბავშობაში არ მოუხდია.

— ყბაყურამაც მოხდა იცის? შეკითხვებით თქვენ. დიახ,
მოხდა იცის, მეორედ იშვიათად შეხვდება ვისმე. ამ მოარულ-
საც ბაცილები იწვევენ, ავადმყოფებიდან კარგამყოფზე გადა-
დიან, მოიკალათებენ ყურისძირა ჯირკვალში და ასიებენ მას.

პირში ჩვენა გვაქვს რამოდენიმე მოსხო ჯირკვალი: ენის
ძირში, ყბას ქვეშ და ყურის ძირში. ისინი განუწყვეტლად ამ-
ზადებენ ნერწყვს, რომელიც პირში მოკვებავს მილებით.

ყბაყურა არის ყურისძირა ჯირკვლის სნეულემა.

ის იწყება - ზოგჯერ ნელა-ნელა: ბავში ორი-სამი დღე აღერლილია, ამცივნებს, უგუნებოდ არის; ხანდახან კი იწყება ერთბაშად: ბავშს შეაცივებს, მისცემს დიდ სიცხეს, თავი სტკივა, გული ერევა და ყბა დაუსივდება ჯერ ერთ მხარეზე, შემდეგ მეორეზე. სიმსივნე იწყება ყურის ძირიდან, ბავშს ყბები გამოებერება, სტკივა, ჭამა-სმას უშლის. ასეთი მდგომარეობა გრძელდება ერთ კვირამდე და შემდეგ თანდათან ჰქრება. ერთ-ერთი გართულება, რაც ყბაყურასა სწვევია, ყვერის კაკლისა და საყვერცხეს ანთებაა. ვაჟს ყვერი უსივდება ერთ მხარეზე და ერთ კვირეში დაუცხრება; გოგოს პატარა მუცელი ასტკივდება. ერთიცა და მეორეც თავისით რჩება, საჭიროა წოლა. ყბაყურამ იცის ხანდახან ცხვირიდან სისხლის დენა. ზოგჯერ ის სრულებით უსიცხოდ იწყება და უსიცხოდ თავდება: ბავშს წამოუსივდება ყბები და ცოტაოდენ ტკივილებსა გრძნობს.

წამლობა ყბაყურას არა სჭირდება. ტკივილების წინააღმდეგ კარგია რაიმე ზეთით, უმარილო ქონით ან კარაკით დაზელვა ყბებისა დღეში ორჯერ-სამჯერ და თბილად შეხვევა.

10. გ რ ი ზ ი.

როგორ არ იცნობთ ჩვენს სურდოხველას? თუ პატარა გაცივდით, მოგეპარებათ, შეგიძვრებათ ცხვირში, დაგმართებო სურდოს, თავს დაგიმძიმებთ, აგატკივებთ, ყელში მოგიფხაქუნებთ, ჩაგიძვრებათ გულბოყვში, მოგიქერთ გულზე და დაგაწყებინებთ ხველებას; მთელ ტანში გამტვრევთ, სიცხეს გაძლევთ, მადა გეკარგებათ.

ეს გახლავთ ჩვენი სურდოხველა. მოიარა მან საზღვარგარეთი, დაირქვა სხვადასხვა სახელი: ინფლუენცია, ისპანკა, გრიპი, და გვესტუმრა ჩვენ ამ სახელებით.

მაგრამ რა ნაირნაირი სახელიც უნდა დაირქვას, მაინც ვიცნობთ ჩვენს სურდოხველას.

აი ახლაც ლაპარაკობენ: საზღვარგარეთ გრიპი გაჩნდა და ჩვენშიაც აპირებს შემოსვლასო. მობრძანდეს, მზათ დაუხედებით!

ეს გრიპი იგივე ინფლუენცია არის, ანუ ჩვენი სურდოხველა.

ჩვენი პავლია რომ საზღვარგარეთ წავიდეს, იქ მაშინათვე პოლს დაარქმევენ. მობრძანდება ჩვენში და იტყვის: მე ახლა „პოლ“-ვარო. პოლ-კი არა ათასი პოლ რომ დაირქვას, მაინც ჩვენი პავლია იქნება.

ასე გახლავთ ჩვენი სურდოხველას საქმეც. საზღვარგარეთ გრიპი დაურქმევიათ და მობრძანდება ახლა ჩვენთან!

შემჩნეული გექნებათ, ერთი და იგივე ავადმყოფობა სხვადასხვა დროს სხვადასხვა გვარად მიმდინარეობს: ზოგჯერ ის ადვილად ჰკიდებს ხელს, ზოგჯერ კი გახელებულია და მძვინვარებს. ასეთი ზნე სჭირს ამ გრიპსაც: ზოგჯერ ის შეტად იოლია, ზოგჯერ კი გაძნელება იცის და ბევრსაც ჰხოცავს.

რა არის ამის მიზეზი? მიზეზი გახლავთ ის გარემოება, რომ გრიპი გადამდები სენია და ყოველ გადამდებ მოარულს ხომ განსაკუთრებული ბაცილები იწვევენ.

ეს ბაცილები ზოგჯერ ნაკლებ შხამიანია, ზოგჯერ კი — ძალზე შხამიანი.

როცა ბაცილები ნაკლებ შხამიანია, მაშინ ავადმყოფობაც იოლია. როცა ბაცილები ძალზე შხამიანია, მაშინ ავადმყოფობაც მძიმეა.

გრიპის ბაცილები აღმოაჩინა მეცნიერმა პუეიფერმა. ისინი უამრავი მოიპოვებიან ავადმყოფის ნახველში. ნახველიდან გადადიან ჰაერში და ამგვარად ვრცელდებიან, რადგანაც ჰაერს ყველა სუნთქავთ.

გრიპი გადადის ერთი-მეორეზე აგრეთვე ხელის ჩამორთმევით, კოცნით.

როგორ მიმდინარეობს გრიპი? გრიპის მიმდინარეობა სხვადასხვანაირია: ზოგჯერ ავადმყოფს უფრო ნერვები აწუხებს, ზოგჯერ კუჭ-ნაწლავები, ზოგჯერ კი სასუნთქი ასოები.

ნერვიული გრიპი. ავადმყოფს მაგრად შეამცივნებს, ასტკივდება კუნთები, სახსრები, კანი, სიცხე უცებ ავარდება ორმოც გრადუსამდე, განსაკუთრებით აწუხებს თავის ტკივილი, ზოგჯერ ბოდავს კიდევ.

ასეთი მდგომარეობა გრძელდება რამოდენიმე დღეს და შემდეგ ჰქრება.

კუჭ-ნაწლავების გრიპი იწყება ამგვარადვე, ხოლო შემდეგ თავის ტკივილის ნაცვლად ავადმყოფს აუვარდება კუჭის ტკივილი, გულის რევა, პირღებინება და ფაღარათი. ზოგჯერ ავადმყოფი გადის ორჯერ-სამჯერ თხლად, ზოგჯერ კი უფრო ხშირად.

ხანდახან განავალი ლორწო და სისხლნარევი იმდენად, რომ ნამდვილ მუცელას მოგაგონებთ. გრძელდება რამოდენიმე დღეს და შემდეგ ერთბაშად ცხრება.

სასუნთქი ასოების გრიპი იწყება ტანის ქრიალით,

კუნთებისა და ძვლების ტკივილით, სურდოთი და ხველათი. ავადმყოფს ზომიერი სიცხე აქვს, ცხვირში უჭერს, თავი დამძიმებული აქვს, გული დაქერილი, ახველებს მაგრად, ზოგჯერ დაეინებით. ნახველი უმეტეს შემთხვევაში ბევრია, სქელი, ყვითელი. ზოგჯერ სისხლნარევია.

რომელი გრიპი უფრო გავრცელებულია? ამ სამ გვარ გრიპში გაცილებით უფრო გავრცელებულია უკანასკნელი, ესე იგი სასუნთქი ასოების გრიპი, რომელმაც იცის გართულება: ყურის ანთება, დაჩირქება, ჩირქიანი პლევრიტი და განსაკუთრებით კი ფილტვების ანთება.

გრიპით გამოწვეული ფილტვების ანთება თავს იჩენს პატარ-პატარა ადგილზე, ნელ-ნელა მატულობს და ვრცელდება ახალ-ახალ ადგილებზე.

ამას უწოდებენ მოსიარულე ანთებას.

ასეთი ანთება დაიწყება ერთი ფილტვის რომელიმე პატარა ადგილზე და შემდეგ ნელ-ნელა ორივე ფილტვს მოივლის.

ამის გამო გრიპით გამოწვეული ფილტვების ანთება უმეტეს შემთხვევაში ხანგრძლივია და ამიტომ ბავშვისა და ძობუცებულის გული ვერ უძლებს.

გრიპის შხამი ძალიან ასუსტებს გულს, ამიტომ ხანში შესული ადამიანისათვის ის საფრთხილო ავადმყოფობაა.

გრიპის შემდეგ ბევრჯერ თავს იჩენს ზოლმე ფილტვების ქლექი, განსაკუთრებით ფილტვების ანთების შემდეგ. თუ გრიპი დაემართა სუსტი ფილტვების პატრონს და ზედ ანთებაც დაერთო, ანთების გავლის შემდეგ ქლექს უნდა მოელოდეს.

გრიპი ზოგჯერ იწვევს თირკმელების ანთებას, ნერვების მწვავე ტკივილს, გულის პერანგის ანთებას, ტვინის გარსისა და თვითონ ტვინის ანთებას, ზოგჯერ ტვინის დაჩირქებას.

ერთი სიტყვით გრიპს შეუძლია გამოწვევა ყოველგვარი გართულების და ავადმყოფისათვის სწორედ გართულებაა საშიშარი.

თუ გრიპი არ გართულდა, ერთ კვირაში ან ათ დღეში სრულებით გაივლის და არც არის საშიშარი. თუ გართულდა, შესაძლებელია რამოდენიმე თვესაც არ აუშვას ლოგინიდან ავადმყოფი და სულაც მოუსწრაფოს დღე.

ლოთ ადამიანს განსაკუთრებით მაგრად ჰკიდებს ხელს გრიპი. ეს ადვილი გასაგებია: ლოთობა ასუსტებს გულს, ფილტვებს, კუჭს, თირკმელებს და საერთოდ მთელ სხეულს. დასუსტებულ სხეულს კი გრიპი ადვილად ერევა, აჩენს ფილტვებში ანთებას, რომელსაც ლოთის მოშლილი გული ვეღარ უძძობს.

როგორ ვრცელდება გრიპი? გრიპი უფრო ემართება ყოველ ჩვენგანს გაცივების შემდეგ. ამიტომაც ის უფრო ვრცელდება ისეთ დროს, როცა გაცივება ადვილია.

გაცივება ყოველთვის არის შესაძლებელი, თუ ადამიანი თავს არ გაუფრთხილდა, ხალხი უფრო ადვილია ისეთ დროს, როდესაც ამინდი ცვალებადია: ხან თბილა, ხან უცებ აცივდება. ასეთია ჩვენში გამოზაფხული, შემოდგომის მიწურული, ზოგჯერ თბილი ზამთარიც.

ამის გამო, როდესაც გრიპი მოდებულობა, ყველა უნდა უფრთხილდეს გაცივებას. დამტკიცებულია, რომ მთვრალი ბევრ სითბოსა ჰკარგავს, რადგანაც კანი გახურებული აქვს, ამიტომაც მალე და ადვილად ცივდება.

როგორ ავიცილოთ გრიპი? როდესაც გრიპი გავრცელებულია, განსაკუთრებით უნდა ერიდოთ ლოთობას. გრიპის დროს უბრალო სურდოსაც ყურადღება უნდა მიაქციოთ, თბილად შეინახოთ თავი, ჩაწვეთ ლოგინში და ოფლი მოიღინოთ.

თუ გრიპის ნიშნები გამოგაჩნდათ: სურდო, თავის ტკივილი, ტანში ჟრიალი, ტება, ხველება, სიცხე, მაშინათვე უნდა დაწვეთ და ბინა თბილათ იქონიოთ.

გრიპის დროს ავადმყოფს უნდა აძლიოთ რძე, თოხლო კვერცხი, მაწონი, ქაში და ქათმის შორვა. ღვინო ზომიერად მარგებელია.

ექიმს უნდა მიმართოთ მალე, სანამ გრიპი გამოიწვევდეს რაიმე გართულებას, თორემ ზოგიერთი გართულება იმდენად მავარია, რომ მასთან ბრძოლა ექიმსაც გაუჭირდება.

დროზე თავის მოვლა, დროზე დაწოლა, დროზე ექიმი!

11. მუსლის ტიპი.

(ს ა ხ ა დ ი).

სოფელში იტყვიოთ ხოლმე: ამა და ამ კაცს სახადი ჩაუდგა სახლშიო.

სახადს ზოგან საორმოცეს ეძახიან, ალბად იმის გამო, რომ ამ ავადმყოფობამ ზოგჯერ ორმოც დღემდე იცის სიცხე.

ჩვენ, ექიმები, კი მას ვეძახით მუცლის ტიფს.

როგორც ყოველი მოარული, სახადიც გადამდები ავადმყოფობაა.

მას აჩენენ ადამიანის სხეულში ერთგვარი ბაცილები.

სახადის ბაცილები მოგრძო ტანისა არიან და კარგად მოძრაობენ წყალსა და სხვა სითხეში.

სახადის ბაცილებს ადამიანის გარეშე შეუძლიათ დიდხანს არსებობა.

ჰაერში ისინი არ არიან, სამაგიეროდ საუცხოვოდ სძლებენ და მრავლდებიან მიწაში, წყალში.

განსაკუთრებით უყვართ წყალი.

სახადის ბაცილები ბლომად არიან ავადმყოფის განავალში, შარდში და შესაძლებელია, ოფლშიაც.

როდესაც ავადმყოფის განავალს, შარდს უაღაგო ალაგას გადააქცევენ ხოლმე, ის ხშირათ ერთვის ქის წყალს, მდინარეს, ბაცილები მრავლდებიან წყალში და ასეთი წყალი ასნეულებს სხვებსაც სახადით.

ამგვარად, სახადი გადამდები ავადმყოფობაა, მაგრამ ავადმყოფიდან კარგამყოფზე არ გადადის პირდაპირ ჰაერის საშუალებით, არამედ უმთავრესად სასმელი წყალის შემწეობით:

სახადიანი ავრცელებს სახადის ბაცილებს. ეს ბაცილები რაიმე გზით თავს ამოჰყოფენ სასმელ წყალში, აქედან გადადიან სალი ადამიანის აგებულებაში და ასნეულებენ მას.

მაშასადამე, კუჭი და ნაწლავები წარმოადგენენ იმ გზას, რომლითაც სახადის ბაცილები შედიან ადამიანის სხეულში.

ადამიანის კუჭი ამზადებს მეთვე წვენს, რომელიც ბაცილებს ჰხოცავს

ამიტომ კუჭში სახადის ბაცილები ვერ მრავლდებიან და კუჭიდან გადადიან ნაწლავებში.

კუჭიდან იწყებიან წვრილი ნაწლავები, და სწორეთ აქ უყვართ დაბინავება სახადის ბაცილებს.

პირს შიგნიდან აკრავს კანი, ანუ გარსი, რომელიც მუდამ სველია:

ამას ეწოდება ლორწოიანი გარსი.

ასეთივე გარსია კუჭში, ნაწლავებში.

ნაწლავების ლორწოიანი გარსში დატანებულია ჯირკვლები, რომლებიდანაც ნაწლავების წვენი ანუ ლორწო მოჰოწავს.

სახადის ბაცილები დაბინავდებიან ამ ჯირკვლებში და ასიებენ ლორწოიანი გარსს პირველი კვირის განმავლობაში.

მეორე და მესამე კვირის განმავლობაში გასიებულ გარსზე ჩნდებიან წყლულები.

თუ წყლული დიდი და ღრმა არის, ავადმყოფი სისხლზე გადის. მეოთხე კვირიდან იწყება წყლულების მოშუშება და მებუთე-მეფექვსე კვირებზე ავადმყოფი რჩება, თუ არ დაერთო რაიმე გართულება.

რაც უფრო ცოტაა წყლული ნაწლავებში, მით უფრო ადვილია ავადმყოფობის მიმდინარეობა:

რაც უფრო ბევრია იარები, მით უფრო მძიმეა ავადმყოფობაც.

ამგვარად, სახადი არის წვრილი ნაწლავების სნეულება.

სახადმა შეიძლება ყოველთვის იჩინოს თავი, მაგრამ მას უფრო უყვარს შემოდგომა და გაზაფხული.

ავადმყოფობა უმეტეს შემთხვევაში ნელ-ნელა იწყება.

ორი-სამი დღე ავადმყოფი სისუსტესა გრძნობს, უმადობას, აღერღილია. ალბათ გავცივდიო, ფიქრობს. შემდეგ პატარა სიცხეს აძლევს; სიცხე ყოველდღე მატულობს და პირველი კვირის განმავლობაში ადის ოცდა ცხრამეტ, ზოგჯერ ორმოც მენაკამდე (გრადუსამდე).

დილით სიცხე ნაკლებია, საღამოთი მეტი.

ტუჩები, ენა, პირი ავადმყოფს უშრება, ყელი უხმება და ზოგჯერ სტკივა, გადაყლაპვას უშლის.

სხვადასხვა მოარულმა ტუჩებზე გამოყრა იცის ციებიან-სავით.

სახადმა ტუჩებზე არასოდეს არ იცის გამოყრა ავადმყოფს თავი სტკივა, მუცელზე წამოხერხილია, ოფლი არა აქვს; მეორე კვირის გასულსა და მესამე კვირის დასაწყისში ავადმყოფს ფაღარათობა აუვარდება;

დღეში ოთხჯერ ან მეტჯერ გაჰყავს გარეთ.

განავალში ხანდახან სისხლი გამოერევა; სისხლი ზოგჯერ ძალიან ბევრია. ავადმყოფი ამ ხანებში ბევრჯერ გრძნობასა ჰკარგავს, ბოდაეს, ლოგინიდან წამოვარდება, გარბის, ქვეშ ისვრის.

მეოთხე კვირეში როცა გადადგება, ავადმყოფს მოხედვა დაეტყობა—სიცხე ნელ-ნელა კლებულობს, უკეთეს ხასიათზეა. მეორე და მესამე კვირეში ავადმყოფს ახველებს, მეოთხეში ხველებაც ნაკლებია.

მეხუთეში სიცხე საგრძნობლად კლებულობს და ბოლოს ნელა-ნელა დავარდება.

დაახლოვებით ხუთ-ექვს კვირეში თავდება ავადმყოფობა, თუ არ დაერთო რაიმე გართულება.

ავადმყოფობის შემდეგ რჩება სისუსტე და სანამ ავადმყოფი იმდენათ მომჯობინდებოდა, რომ ლოგინს დატოვებდეს, კიდევ გაივლის ათიოდე დღე.

ასე რომ დაწოლის დღიდან გაჯანსაღებამდე თითქმის ორმოცი დღე გაივლის და ამიტომაც დაურქმევია ჩვენს ხალხს სახადისათვის მეორე სახელი—საორმოცე.

თუ სახადი გართულდა, რამდენიმე თვესაც ველორ აუღვებ ავადმყოფი.

სახადის დროს უმთავრესი მნიშვნელობა აქვს ავადმყოფის მოვლას.

თავი უნდა ჰქონდეს გრილად.

ხშირად უნდა აფინოთ თავზე ცივ წყალში დასველებული და გაწურული ტილოები.

თუ იზოვება, უმჯობესია თოვლი, ყინული.

მთელი სხეული დღეში რამდენჯერმე უნდა დაუზილოთ წყალითა და ძმრით, ან დღეში რამდენჯერმე გაახვიოთ ცივ წყალში დასველებულ და კარგად გაწურულ ზეწარში.

თუ მოსახერხებელია, ძალიან სასარგებლოა თბილი აბაზანა ათი ხუთმეტრი წუთით დღეში ორჯერ.

თუ განავალში სისხლი აღმოჩნდა, ავადმყოფი უნდა იწვეს უძრავად, მუცელზე უნდა დაადოთ ყინული ან თოვლი და რამდენიმე დღე წყალისა და ქათმის წვენი მეთი არაფერი არ უნდა მისცეთ.

თქვენ იცით ახლა რა უძევს სახადს სარჩულად: წვრილი ნაწლავების დაწყლულება.

აქედან ცხადია, რომ სახადიანის მოვლის დროს უმთავრესი ყურადღება უნდა მიაქციოთ საქმელს.

მძიმე მოსანელებელი და მაგარი საქმელი გამოიწვევს ნაწლავების მძლავრ ამუშაებას, რასაც შედეგად მოჰყვება წყლულების გაქიშვა და სისხლის დენა.

შესაძლებელია, სისხლის დენა ისეთი მძლავრი იყოს, რომ ავადმყოფი სისხლიდან დაიკალოს და მოკვდეს.

ადამიანის ნაწლავი ძალიან თხელია; ამიტომ შეიძლება გაიხეხს წყლულის ალაგას.

მაშინ განავალი ჩაიღვრება მუცელში, ავადმყოფს დაემართება მუცლის აკის ანთება და გადარჩენა ყოველად შეუძლებელია.

ამავე დროს სახადი ხანგრძლივი ავადმყოფობაა, სნეულს ძალიან ასუსტებს და რიგიანი საზრდოობა აუცილებელია.

ამიტომ, სახადიანს უნდა აძლიოთ მსუბუქი და ნოყიერი საკმელი: რძე, მაწონი, ქათმის წვენი, თოხლო კვერცხი, ბლოსად წყალი და ცოტა ღვინო.

რძე უნდა აძლიოთ ყოველდღე არა ნაკლებ ერთი ჩარქისა.

ღიდი ყურადღება უნდა მივაქციოთ ღრძილებსა და საერთოდ პირს. ავადმყოფს პირი უშრება, ღრძილები უსივდება და ხშირად კბილები უფუჭდება, პირში იარები უჩნდება.

პირი ხშირად უნდა გაუწმინდოთ თბილ წყალში, შაბწყალში, ანდა ძმარწყალში, არაყნარევ წყალში დასველებული ხელსახოცით.

სახადმა ხშირად იცის თეძოებზე და სხვაგანაც კანის მოღობა: კანი ჯერ დაწითლდება, შემდეგ გალურჯდება, მერე გაშავდება, ბოლოს მოღპება და დაწყულდება,

ზოგჯერ კანთან ერთად ხორციც მოღპება და იარა ძვლებამდე დავა.

ამიტომ, ავადმყოფი ხშირად უნდა გადააბრუნოთ ხან ერთ გვერდზე, ხან მეორეზე და თეძოებზე, კუკუხოზე, ქუსლებსა და იდაყვებზე, კანი გაუწმინდოთ დღეში რამდენჯერმე არაყით.

ჰაერი ჩადის ჩვენს ფილტვებში ხორხიდან.

ხორხი იყოფა მრავალ მილებად და ესენი შეადგენენ სასუნთქავ მილებს ანუ ბრონხებს.

სახადმა იცის გამოწვევა სასუნთქავი მილების ანთებისა.

აი, ეს არის ბრონხიტი.

სახადი იწვევს ფილტვების აპკის ანთებას, ფილტვების ანთებას, გულის პერანგის ანთებას, გულის კუნთების ანთებას, გულის სიგანიერეს, თირკმელების ანთებას, საშარღე ბუშტის ანთებას.

სახადის მოხდის შემდეგ ავადმყოფს ზოგჯერ ძირმაგარა მუწუკებს დააყრის ტანზე; ზოგჯერ სახადმა იცის დატოვება ორივე, უფრო ხშირად კი ერთი რომელიმე ფეხის სიმსივნისა.

ყოველივე ამას მე იმიტომ მოგახსენებთ, რომ თქვენ წა-

რმოდგენა გქონდეთ სახაღზე, თორემ დანარჩენი ყოველივე უნდა მიანდოთ თქვენს ექიმს.

ზოგჯერ სახადმა იცის შებრუნება.

სიცხე დავარდება. ავადმყოფი კარგადა გრძნობს თავს, გაივლის ერთი კვირა და ავადმყოფს ისევ სიცხეს მისცემს ოცდა ცხრამეტ მენაკამდე, თავი სტკივა, მუცელზე ჰბერავს.

ასეთი მდგომარეობა გრძელდება ორ კვირეს და შემდეგ ნელ-ნელა ჰქრება.

სახადის შემდეგ ავადმყოფს საშინლად სცვივა თმა.

ამიტომ, როგორც კი გამოაჩნდება ავადმყოფს სახადი, უმჯობესია მაშინათვე აართვათ თმა.

როდესაც სახადი სრულებით გაივლის და ავადმყოფს სიცხე დაუვარდება, მთელი კვირის განმავლობაში მაინც აუცილებელია სიფრთხილე სმა-ჭამაში.

მხოლოდ ერთი კვირის შემდეგ შეგიძლიათ გადაყვანოთ ავადმყოფი ქათმის ხორცსა და პურზე და შემდეგ ჩვეულებრივ საკმელზე.

სახადმა მოხდა იცის, თუმცა ისე არა, როგორც ყვავილმა, პარტახტიანმა სახადმა და ქუნთრუშამ. ვინც ერთხელ მოიხდის მას, მეორედ ძვირად შეხვდება. თუმცა ყოფილა მაგალითი მეორედ კი არა მესამედ შეხვედრისაც.

სახადის დროს დარიდება არ არის საჭირო.

საჭიროა მხოლოდ დიდი სისუფთავე და ერთგვარი სიფრთხილე:

უნდა სვათ ან წყაროს წყალი, ან ადუღებული წყალი. ყანაში უნდა ამოთხაროთ ორმო და შარდი და განავალი სახადიანისა ჩააქციოთ შიგ.

თუ კირს მოაყრით, ძალიან კარგია.

შენიშნულია, რომ ლოთები უფრო ვერ უძლებენ ვერც სახადს, ვერც სხვა მოარულს.

— რატომ ნეტა? მკითხავთ თქვენ.

— რატომ და, სახადის დროს, ბაცილები ამზადებენ შხამს, რომელიც სწამლავს გულსა და ნერვებს.

მეგარი სასმელებიც სწორეთ გულსა და ნერვებს სწამ-
ლავენ. ამიტომ, რა თქმა უნდა, ლოთობისაგან დასნეულე-
ბული გული და ნერვები სახადის შხამს ველარ უძლებენ.

— თუ გაუძლო ავადმყოფმა, როცა იქნება, ხომ მორჩება
და რა არჩენს, თუ რალაც განგება არ არის? გვეკითხება რო-
სეფა.

— ეე, მგლის თავზე სახარებას ჰკითხულობდენ და ის
მაინც მგლობას არ იშლიდაო.

რის განგება, რა განგება?

განგება ბრიყვი კაცის მოგონილია.

რამდენჯერ მითქვამს თქვენთვის: ყოველი მოარულის
დროს ჩვენს სხეულში შამოიჭრებიან ერთგვარი ბაცილები.

აქ მათ დაუხვდება ჩვენი სხეულის დამცველი ჯარი—სი-
სხლის თეთრი ბურთულები.

გაიმართება სასტიკი ომი და ბრძოლა.

როდესაც მოარულით ავადმყოფი რჩება, ეს იმას ნიშ-
ნავს, რომ თეთრმა ბურთულებმა მოარულის ბაცილები ამო-
სწყვიტეს მთლად ერთიანად.

თუ თეთრმა ბურთულებმა ბაცილების იერიშები ვერ შე-
აჩერეს, ბაცილები გავრცელდებიან ჩვენს სხეულში, მოსწამ-
ლავენ მას თავისი შხამით და ავადმყოფი კვდება.

ბუნების გასაღები ცოდნაა.

როდესაც ცოდნას შეიძენთ, მაშინ ყოველივე ცხადი გა-
ბდება თქვენთვის და განგებაც აღარ იქნება საჭირო.

12. პარტახტიანი სახადი.

(ტიფი).

საშინელმა ომმა ბევრი თქვენგანი მოსწყვიტა შშობელ მიწას და გადასტყორცნა შორს; ზოგი ტყვეთაც ჩაუვარდა მოწინააღმდეგეს ხელში და ნახა სხვადასხვა ქვეყანა, სხვადასხვა ხალხი.

— შე ავსტრიაში ვიყავი!

შენა ზაქრო? როგორ, რანაირად?

— ტყვედ წამოიყვანეს.

— შე კიდევა გერმანიაში ვიყავი, მეც ტყვედ წამოიყვანეს ლემენცებმა.

შენა გიორგი? მერე რა ნახე იქა, ვინ ნაა?

— ბევრი რამა ვნახე, შენი ჭირიმე, ბევრი!

აბა, ჩემო გიორგი, რამდენი რამე შენ გინახავს და ერთი ეს მითხარი: კაცი, აი შენისთანა ვაჟკაცი, რომ ტილს მოეკლას, გინახავს?

— არც მინახავს და არც გამიგონია!

ჰოო, არც თქვენ გინახავთ? არავისა? აბა შე კი მინახავს და განა ერთი და ორი—ბევრი!

არა გჯერათ განა! მაშ უური დამიგდეთ.

არის ერთი გადამდები ავადმყოფობა, რომელსაც ჰქვია პარტახტიანი სახადი, პარტახტიანი ტიფი. როგორც ყოველ მოარულს, ისე ამასაც უჩინარი ბაცილები აჩენენ. ბაცილები გაჩნდებიან ადამიანის სისხლში, მომრავლდებიან შიგ და იწვევენ პარტახტიან სახადს.

ეს ავადმყოფობა გადამდებია, ავადმყოფიდან კარგამყოფზე გადადის.

რასა ნიშნავს ეს?

ნიშნავს იმას, რომ ავადმყოფის სისხლიდან ბაცილები უნდა გადავიდნენ კარგამყოფის სისხლში, უამისოდ საღ ადამიანს ავადმყოფობა არ გადაედება.

ვის გადააქვს ეს ბაცილები ავადმყოფის სისხლიდან საღ ადამიანის სისხლში?

ვინ არის ეს ოხერი და არამზადა?

გაუდარაჯდენ მეცნიერები, ბევრი დრო და შრომა დაახარჯეს, ბოლოს მიაგნეს კვალს, სტაცეს კისერში ხელი და ვინ აღმოჩნდა, როგორა გგონიათ?

ტილი, აი ჩვენი ტილი, რომელსაც თქვენ ყველა საუცხოვოდ იცნობთ!

თურმე ნუ იტყვი, ამ საზიზღარ ტილს გადააქვს პარტახტიანი სახადის ბაცილები სნეულიდან საღ ადამიანის სისხლში და, ამგვარად, ავრცელებს ამ მოარულს.

— ნუ თუ მართლა? მეკითხებით თქვენ.

როგორ თუ მართლა! ეს საარაკო ამბავი დღეს უკვე დამტკიცებულია და დადასტურებული.

როგორ, რანიირად ახერხებს ტილი ამ საშინელ სენის გავრცელებას?

ტილი იკვებება ადამიანის სისხლით. პარტახტიანი სახადით ავადმყოფის სისხლი გატენილია ამ სნეულების ბაცილებით, ვთქვათ, ასეთ ავადმყოფს დააჯდა ტილი, ჩაუშვა კანში თავისი ბასრი ხორთუმი და ამოსწოვა სისხლი. სისხლს ამოჰყვებიან ბაცილები და დაბინავდებიან ტილის პირში. თვითონ ტილი არხეინად დალოდავს და ავად არა ხდება, ბაცილები მას ხელს არ ახლებენ, არიან მხოლოდ მოკალათებული იმის პირში, როგორც მგზავრები მატარებლის რონოდაში.

შეალოლდა ახლა ეს ტილი საღ ადამიანს და ჩაასო ხორთუმი, რომ სისხლი ამოსწოვოს.

სისხლი სქელია და ხორთუმის წვნიკ მილში არ შედის.

ტილიც ეშმაკია, ხერხი იცის: ხორთუმის მილით ჩაუ-

შვებს სისხლში თავის ნერწყვს, სისხლი გათხელდება, შემდეგ ადვილად შედის ხორთუმში, იქიდან ტილის კუჭში.

მაგრამ ტილის პირში ხომ სახადის ბაცილები არიან, ნერწყვს ჩაჰყვებიან სალი ადამიანის სისხლში, დაბინავდებიან შიგ, მოშენდებიან და მოედებიან მთელ სხეულს.

შემდეგ?

გაივლის ორი კვირე და სალსალამათ ადამიანს ერთბაშად შეაციებს, ასტკივა თავი, წელი, ძვლები, ზოგჯერ პირს წაღებინებს და სიცხე ავარდება 40—41 გრადუსამდე, ავადმყოფის მდგომარეობა თანდათან უარესდება, სწუხს, ბოლავს, ბევრჯერ აზრსა ჰკარგავს, აღარა გაეგება რა, მეოთხე ან მეექვსე დღეზე დაიწყება წითლად გამოფენა, უმთავრესად ტანზე და ხელფეხზე. შეიდი-რვა დღის შემდეგ პარტახტი იწყებს გაბრუნებას, მეჩვიდმეტე დღეზე, ან მესამე კვირის გასულს, სიცხე ერთბაშად დავარდება და ავადმყოფი რჩება, მხოლოდ გრძნობს საშინელ სისუსტეს.

პარტახტი უმეტეს შემთხვევაში წიოელია, თითოს რომ დააკერო ჰქრება, თუ ავადმყოფს შავად გამოაყარა, ეს მეტად ცუდი ნიშანია: ავადმყოფი მალე კვდება.

ზოგიერთ შემთხვევაში პარტახტის გაბრუნების ვადა რომ მოვა, ავადმყოფს ხელახლა დაუწყებს გამოფენას, რაც იმისი მომასწავებელია, რომ სნეულება მძიმედ მიმდინარეობს.

სნეულება ზოგჯერ ისე მაგრად ჰკიდებს თავიდანვე ხელს, რომ ავადმყოფი მესამე—მეოთხე დღესვე აზრსა და გრძნობას ჰკარგავს და ასეთ მდგომარეობაში ხანდახან მალე კვდება. ზოგჯერ კი ავადმყოფობა უფრო იოლია და თხუთმეტ-ტექვსმეტ დღეზედ სიცხე სრულებით ვარდება.

პარტახტიანმა სახადმა იცის ბევრგვარი გართულება და ბევრჯერ ეს გართულება მოუღებს ხოლომე ავადმყოფს ბოლოს.

ავადმყოფს პირველ დღეებშივე უჩნდება სასუნთქავი მილების ანთება, ანუ ბრონხიტი; მეორე ან მესამე კვირეში მან იცის ფილტვების ანთება, ყურის ანთება, ხორხის შეშუპება და ანთება.

ხორხი ზოგჯერ იმდენად შეუშუბდება ავადმყოფს, რომ ჰაერი სტვენით ჩადის ძლივს, გაქირვებით. თუ დროზედ არ გაუკეთდა ყელში აპერაცია, რომ ჰაერს თავისუფალი გზა მიეცეს ფილტვებისაკენ, ავადმყოფი კვდება.

პარტახტიან სახადსა სჩევია ხანდახან თირკმელების ანთება, მაგრამ მისი შხამი განსაკუთრებით ჰმოქმედებს ტვინსა და გულზე: ავადმყოფი გაოგნებულია, თავი სტკივა, ჰბოდავს, ეჩვენება, აზრსა ჰკარგავს, გულის ცემა ჩქარი აქვს, მოშვებულა, ძალზე სუსტდება, ხშირად გული ვეღარ უძლებს.

ამიტომაც პარტახტიანი სახადი განსაკუთრებით მაგრად ჰკიდებს ხელს ლოთს, რადგანაც ბევრი სმისგან მას გულიც დაზიანებული აქვს, ტვინიც.

წამლობა ექიმის საქმეა, მაგრამ რადგანაც ამ სნეულებამ დიდი სიცხე იკის, თავზე უნდა აფაროთ სველი ტილო, დაადვათ თოვლი, ყინული, მთელი სხეული დაუზილოთ დღეში რამდენჯერმე წყალიაა და ძმარით, თითო საათით გაახვიოთ ცივ წყალში დასველებულ და კარგად გაწურულ ზეწარში, ზევიდან კი საბანი უნდა დაახუროთ.

საქმელად უნდა მისცეთ მხოლოდ მაწონი, რძე, ქაში, ქათმის ნახარში; წყალი—რამდენიც უნდა. პირი უნდა გამოუწმინდოთ ხოლმე ხშირად.

როგორ უნდა ვიპატიოთ თავი პარტახტიანი სახადისაგან?

უმთავრესი საშუალებაა სისუფთავე. ბრძოლა უნდა გამოუცხადოთ ტილებს; საცვლები უნდა ირეცხოთ ხშირად; არ უნდა იყიდოთ ბაზარში ძველი ტანისამოსი; შესაძლებელია, ტანისამოსი ტიფით გარდაცვლილისა იყოს, შიგ ტილები იქნება და ისინი ავადმყოფობას მოგიტანენ. ძველი ტანისამოსის წყალობით მოედვა ჩვენს სოფლებს პარტახტიანი სახადი და ბევრი გასწყვიტა.

როგორც კი გაჩნდება ოჯახში პარტახტიანი სახადი, ავადმყოფის ლოგინი და საცვლები, სხეული კარგად უნდა გაჰზილოთ, რომ ტილი არსად დარჩეს. მაშინ სხვებს ეს სენი აღარ გადაედება.

— ზოგიერთსა თურმე ტანი აქვს ისეთი, რომ კანიდან ამოდის ტილი! გამიგონია ბევრჯერ.

ეს არის ზარმაცი და ნაცარქექია კაცის მოგონილი. ტილი არც ოფლისაგან ჩნდება, არც კანიდან ამოდის, — ტილი მრავლდება წილის შემწეობით; წილს კიდევ ტილები სდებს.

ტილის ბუდე კიდევ უსუფთაობა არის და სიბირძურე.

ჩვენში ბევრი მინახავს ისეთი მიწის მუშა, რომელიც წელიწადში ერთხელ არ დაიბანს ტანს თბილი წყლითა და საბანით. საცვლების გარეცხაზე ლაპარაკიც მეტია!

— სოფლის კაცი რომ ტანის ბანას მოდგეს, საქმე ხელიდან წაუვა!

ოჰ, შენ ამბობ ამას, ქრისტესა?

ფრიად შემცდარი ხარ, ფრიად. პირიქით, საქმე გაცილებით უკეთ მიუღის იმ მუშას, რომელიც სისუფთავეს მისდევს, ტანსაც ხშირად იბანს და საცვლებსაც იცვლის.

13. შებრუნებითი ტიპი.

არის ორნაირი მოარული, რომლებიც სახადს წააგაფან:
ერთია პარტახტიანი სახადი (ტიფი).

მეორე—შებრუნებითი სახადი (ტიფი).

ამ უკანასკნელს ჩვენში ზოგან ხურვებას უწოდებენ, ზოგან საოფლეს.

პარტახტიან სახადზე უკვე გვეჩინდა საუბარი.

— ტილებს რომ გადააქვთ! მესმის ხმა.

— დიახ, დიახ!

პარტახტიანი სახადის მიმდინარეობა მოკლეა.

აქ უფრო სასტიკია ბრძოლა ბაცილებსა და სისხლის თეთრ ბურთულებს შორის და, თუ ავადმყოფობა არ გართულდა, ორ კვირზე ან ცოტა მეტზე ჰქრება.

დაგვჩა ხურვება ანუ საოფლე, რასაც ექიმები შებრუნებითი სახადს უწოდებენ.

რას ამტკიცებს ხალხური სახელი?

იმას, რომ ამ სახადმა დიდი სიცხე იცის და ოფლი.

ექიმები კი იმიტომ უწოდებენ შებრუნებით სახადს, რომ ამ ავადმყოფობამ შებრუნება იცის და განა ერთხელ და ორჯერ, —სამჯერ, ოთხჯერ, ხუთჯერ და ხანდახან მეტჯერაც.

როგორც ყოველ მოარულს, შებრუნებით სახადსაც თავისი ბაცილები ჰყავს, იმიტომ ეს სახადიც გადამდები ავადმყოფობაა.

ამ სახადის ბაცილები არ არიან არც ჰაერში, არც წყალში.

ისინი არსებობენ და მრავლდებიან მხოლოდ ავადმყოფის სისხლში.

— მაშ რა გზით გადადის ეს სენი ავადმყოფიდან კარგამყოფზე? მეკითხებით.

თქვენ იცით ორი მოარული, რომლის ბაცილებიც ადამიანის სისხლში მრავლდებიან.

ეს არის დამპალი ციგბა და პარტახტიანი სახადი.

ციგების ბაცილები ავადმყოფიდან კარგამყოფზე გადააქვს კოლოს.

პარტახტიანი სახადის ბაცილები გადააქვს ტილებს.

შებრუნებითი სახადის ბაცილები კი უნდა გადაჰქონდეთ ავამყოფის სისხლიდან კარგამყოფის სისხლში კედლის ტილებს.

თუ კედლის ტილამ დაკბინა შებრუნებითი სახადით ავადმყოფი და შემდეგ კარგათმყოფს უკბინა, სწორედ იმგვარადვე გაღიტანს ამ სახადის ბაცილებს სალი ადამიანის სისხლში, როგორც ტილს გადააქვს პარტახტიანი სახადის ბაცილები.

პარტახტიანი სახადით ავადმყოფის სისხლი სავსეა ამ სახადის ბაცილებით.

აგრეთვე შებრუნებითი სახადით ავადმყოფის სისხლი როდესაც გასინჯეს, შიგ აღმოჩნდა მრავალი ბაცილა მოგროძო და ქახრაკის მსგავსი ტანისა.

სნეულემა იწყება ერთბაშად.

ავადმყოფს შეამცივნებს, დაამტვრევს ტანში და შემდეგ ჩაავდებს სიცხეში, რომელიც მალე აღის ორმოც მენაკზე, ორმოცდა ერთზე და ზოგჯერ მეტზედაც,

ავადმყოფს ზოგჯერ გული ერევა, ხანდახან პირს აღებინებს, თავი სტკივა, წელი, წვივები.

ხანდახან ტუჩებზე გამოჰყრის და ცხვირიდან სისხლი წასკდება ხოლმე.

ხშირად თვალეებზე ყვითელი ფერი გადაჰკრავს და ღვიძლის ალავი სტკივა, ოფლი მოსდის.

აზრს ავადმყოფი ძალიან ძვირადა ჰკარგავს.

ასეთი მდგომარეობა გრძელდება ერთ კვირას და შემდეგ სიცხე ერთბაშად დავარდება. ამავე დროს ავადმყოფი ოფლში იწურება.

ავადმყოფი მოჯობინდება; ხუთი-ექვსი დღე გაივლის, ადგება კიდეც და სწორედ ამ დროს შეიქცევის: ერთბაშად შეაციებს და შემდეგ დიდ სიცხეს მისცემს.

ოთხი-ხუთი დღე ავადმყოფი სიცხეშია, თავი სტკივა, წე-
 ლი, წვივები; შემდეგ დაასხამს ოფლს და სიცხე დაეარდება
 ერთბაშად.

გაივლის ერთი კვირა, ხან მეტი და ავადმყოფს ხელახლა
 შეიქცევს. ოთხი-ხუთი დღე სიცხეშია, შემდეგ ოფლს დაასხამს
 და სიცხე დაეარდება.

ორი-სამი კვირა გაივლის და ზოგჯერ შემოთხედ შეიქცევს;
 ხანდახან მეხუთედ, მეექვსედაც.

ჩვენში უფრო ხშირად სამჯერ იცის შექცევა.

— რატომ შეიქცევს ხოლმე, ალბად გაუფრთხილებლო-
 ბის ბრალი იქნება! ამბობს ეგერ სოლო.

ასეთია ბუნება ამ ავადმყოფობისა

ბაცილები და თეთრი ბურთულები ებრძვიან ერთმანეთს;
 თეთრი ბურთულები დაამარცხებენ და გაანადგურებენ მტერს,
 მაგრამ მტრის პატარა ნაწილი მოუსვავს და მოასწრებს გადა-
 მალვას; მოლონიერდება, დაისვენებს, მოშენდება, დაირაზმება
 და წამოვა იერიშით სისხლში.

ვაიმართება ხელახალი ბრძოლა. დამარცხებული მტრის
 ნაწილი კიდევ მოასწრებს გადამალვას, მოშენდება და წამოვა
 ხელახალი იერიშით.

ასეთი იერიშები მეორდება მანამდე, სანამ მტერი სრუ-
 ლებით არ ამოწყდება.

შებრუნებითმა სახადმა ძვირად იცის გართულება.

თუ ღრმა მოხუცებული არ არის, ძალიან სუსტი ადამიან-
 ნი, უმეტეს შემთხვევაში მოერევა სნეულებას და გაღიტანს.

ძალიან ძვირად ამ სახადს ერთვის ფილტვების ანთება,
 ზოგჯერ თირკმელების ანთება.

ერთიცა და მეორეც — რა თქმა უნდა — საშიშია ავად-
 მყოფისათვის. მოვლა იგივეა საჭირო, როგორც საერთოდ ყო-
 ველი სახადის დროს.

სიტბო უნდა ზომიერი, თავი გრილად უნდა შეინახოთ,
 ძმართა და წყლით ზილოთ დღეში რამდენჯერმე, საკმელი
 აძლიოთ მსუბუქი და ნოციერი.

14. წითელი ქარი.

ესტკვათ, ვისმე გამოუვიდა პატარა მუწუკი სახეზე, ხელზე, ფეხზე ან სხვაგან საღმე კანზე.

ესტკვათ, გაიკაწრა საღმე კანი, ან გაიქრა; უბრალო რამეაო, არც კი აქცევენ ყურადღებას.

ერთ მშვენიერ დღეს შეამცივნებს, მუწუკის, კრილობის ან გაკაწრულის ალაგას ტანი დასივდება და დაწითლდება.

სიწითლე დღითიდღე მიჰყვება კანს, თითქოს მისცურავსო, და თანდათან მეტ ალაგს იქერს.

— სწორეთ გავცივდი და იმაზე მომივიდა, ფიქრობს ავადმყოფი.

— არა, გუშინ რომ წითელი ღვინო გადაჰკარი, — იმისი ბრაღია, ეუბნება სახლში მყოფი.

— პილპილის ბრაღია, არა ხახვისა, გული გაანჩხლებია. ერთი სიტყვით რამდენი შინაურია, ყველა თავისას ამბობს.

ხომ ვაგიგონიათ: მიზეზ-მიზეზ, დოს მარლი აკლიაო!

აი ეს ავადმყოფობა გახლავთ წითელი ქარი.

რა არის წითელი ქარი?

წითელი ქარი არის კანის ანთება!

რა იწვევს ამ ავადმყოფობას?

არც ვაციება, არც ღვინო, არც სხვა რამ მიზეზი, — ერთადერთი გამომწვევი წითელი ქარისა არიან პატარა, ღომის კაკალივით მრგვალი ბაცილები.

საიდან შედიან ესენი ჩვენს კანში?

თუ კანი მთელია, არ არის გაკაწრული, ან გაქრილი, არ არის ზედ რაიმე იარა, ან მუწუკი, ამ შემთხვევაში კანი მიუვალი ციხეა წითელი ქარის ბაცილებისათვის. ყოველი ი-

რა, მუწუკი და ქრილობა — თუნდაც სულ პატარა — წარმოადგენს ღია კარებს, საიდანაც წითელი ქარის ბაცილები შედიან ჩვენს კანში.

— მაშინ ყველა უნდა ხდებოდეს ავად წითელი ქარით, ვისაც კი მუწუკები ან ქრილობა აქვს! მეტყვეით თქვენ.

თუ ყველა არა ხდება ავად, იმიტომ, რომ წითელი ქარის ბაცილები ყველგან არ არის.

ვინც სუფთად იხვევს ქრილობას, იარას ან მუწუკს, იმას ძვირად ემართება წითელი ქარი.

სადაც უსუფთაობაა, წითელი ქარი იქა ჩნდება, რადგანაც ქუჭკუსა და უსუფთაობაში წითელი ქარის ბაცილები ადვილად მრავლდებიან.

ახლად დაბადებულ ბავშს ხშირად ემართება წითელი ქარი კიბიდან.

— რატომ? მეკითხება თაფლო.

იმიტომ, რომ უსუფთაო მაკრატილითა სქრით კიპს და უსუფთაოდ უხვევთ.

წითელი ქარი მოედება მთელ მუცელს, თითო ბავშვის გული ვერ უძლებს იმის შხამს და კვდება.

ვინ დათვლის, რამდენი ბავში დაღუპულა პირველ კვირაშივე მხოლოდ უსუფთაობის წყალობით.

წითელი ქარი შეიძლება გაჩნდეს ჩვენი სხეულის ყოველ ალაგას, სადაც კი კანია.

ხშირად ის იწყება სახეზე.

ავადმყოფს არა აქვს არც მუწუკი, არც ქრილობა ზოგჯერ, მაგრამ თუ კარგად ჩაუკვირდებით, ან თმაში, ან კისერზე, ან ცხვირში აღმოაჩენთ სულ უბრალო მუწუკს, საიდანაც გაძვრებოდენ ტანში წითელი ქარის ბაცილები. ეს ბაცილები ცხვირის ფარას მიემსგავსებიან: ერთ ალაგას რომ გამოსძვებიან, შემდეგ ალაგს გაღინაცვლებენ. ხანდახან თავიდან რომ დაიწყება წითელი ქარი, გაპყვება კანს, შემოივლის მთელ ტანს და ფეხის ბრჩილებამდე ჩავა.

სწეულება იწყება ერთბაშად.

ავადმყოფს შეაციებს და შემდეგ ჩააგდება სიცხეში
სიცხე აღის ოცდა ცხრაშემდეგ, ორმოც, ზოგჯერ ორმოც-
და ერთ მენაკამდე. ავადმყოფს თავი სტკივა, პირი უშრება,
ხშირად გული ერევა.

იმ ალაგას, საიდანაც წითელი ქარი იწყება, კანი სივლე-
ბა და წითლდება.

სიხსივნე და სიწითლე ერთ ალაგას არის გაჩერებული,
შემდეგ აქ ცხრება და მახლობელ ალაგას იწყება, ადგილს
ინაცვლებს.

მიტურავს, გადახტომა კი არ იცის.

თუ სახეზე გაჩნდა, თვალები სივდება, ცხვირი, ყურები,
ტუჩები, ხოლო ერთად არა, —რიგ-რიგობით

წითელი ქარი ზოგჯერ მალე რჩება:

ერთი ან ორი კვირის განმავლობაში.

ზოგჯერ კი თუ მთელ კანს მოედო, ორ თვესაც გადა-
ცილებს.

მორჩენის შემდეგ ავადმყოფს კანი ექერცლება და ძვრება
ნაავადმყოფარ ალაგას.

წითელი ქარი საერთოდ არ არის საშიში ავადმყოფობა.

მართალია, იცის მან გართულება: ფილტვების ანთება,
თირკმელების ანთება, ტვინის აპკების ანთება, მაგრამ ძალიან
ძვირად.

უფრო ხშირად ის ერევა და უერთდება თითო ბავშვსა
და მოხუცებულებს.

ეს აიხსნება იმ გარემოებით, რომ ორივე ასაკში თეთრი
ბურთულები სუსტი არიან და ავადმყოფობის ბაცილებს ვერ
უმკლავდებიან.

ამის გამო ბაცილები თავისუფლად დათარეშობენ ავად-
მყოფის სხეულში, გაძვრებიან ფილტვებში, ტვინის აპკებში
და უსპობენ სიცოცხლეს.

წითელი ქარი განსაკუთრებით მაგრადა ჰკიდებს ხელს და
უძნელდება ლოთებს.

— გადამდებია წითელი ქარი? მეკითხებით თქვენ.

წითელი ქარი არის მოარული ავადმყოფობა და, როგორც
 ყოველი მოარული, გადამდებია.

მხოლოდ ვისაც კრილობა არა აქვს, მას არ გადაედება.

კრილობიანი, წითელ ქარიან ავადმყოფს უნდა დაე-
 რიდოს.

ამიტომაც არის, — როდესაც წითელი ქარი საავადმყო-
 ფოში გაუნჩდება ვისმე მაშინათვე განაცალკევებენ, რომ იმი-
 საგან დანარჩენ კრილობიანებს არ მოედოს ეს სენი.

წითელმა ქარმა მოხდა არ იცის.

პირაქათ — ვისაც ეს სენი გადაუტანია, მეორედ და მესა-
 მედ მას უფრო ადვილად ემართება.

ამიტომ ვისაც ერთხელა ჰქონია წითელი ქარი, ის ძალიან
 ფრთხილად უნდა მოეკიდოს ყოველგვარ, სულ უბრალო, მუ-
 წუკს სახეზე, სუფთად შეიხვიოს და მალე მოიწინოს.

— .

15. სისხლის მოწამლვა.

გაგეგონებათ უთუოლ: ამა და ამ ადამიანს სისხლი მოწამლათ, მაგრამ რა არის სისხლის მოწამლვა, ან საიდან ჩნდება ის, ეს თქვენ არ იცით.

ადამიანის სხეული ჩამჯდარია ჯავშანში.

სანამ ეს ჯავშანი მთელია, სხეულიც დაფარულია ბევრგვარი მტრებისაგან.

ადამიანის მტერს წარმოადგენენ სხვადასხვა სნეულების ბაცილები.

ზოგიერთი ბაცილები ჰაერიდან დაესხმიან ჩვენს სხეულს, აიღებენ ფილტვებს და აქედან შემოესევიან მას.

ზოგი თავს გვესხმის კუჭ-ნაწლავებიდან, საშარდე მილიდან, ყურიდან, კანიდან.

სისხლი არ მოეწამლება არავის, თუ შიგ არ გაჩნდენ ბაცილები, მაგრამ ყოველნაირ ბაცილებს ხომ არ შეუძლიათ სისხლის მოწამლვა.

თუ პარტახტიანი სახადის ბაცილები გაძვრენ სისხლში, ისინი გამოიწვევენ მხოლოდ პარტახტიან სახადს.

თუ შებრუნებითი სახადის ბაცილები გაძვრენ შიგ, გამოიწვევენ მხოლოდ შებრუნებითი სახადს, — ხურგებას, თუ ციებ-ცხელების ბაცილები გაჩნდენ სისხლში, ადამიანი ავად ხდება დამპალი ციებით.

ერთი სიტყვით ყოველგვარ მოარულს თავისი ბაცილები აქვს. რომელი ბაცილები იწვევენ სისხლის მოწამლვას?

ხშირად სადმე კანზე გამოვა პატარა მუწუკი, ჩაღება შიგ ჩირქი, მალე გამოიწვევა და ჰქრება.

ზოგჯერ კანზე გამოდის ძირმაგარა მუწუკი, თვალი, ბენიერი, ჩაღება შიგ ჩირქი, გამოიწვევა და ხმება.

რა იწვევს აქ კანის დასიებას, დამუწუკებასა და დამწიფებას?

დამაჩირქებელი ბაცილები.

გამოხვრული კბილიდან გაძვრებიან ისინი ღრძილში, ასიებენ და აჩირქებენ მას.

გაკაწრულ ალაგას დაბინავდებიან კანში და აჩენენ მუწუკებს.

ჩაძვრებიან კანის საოფლე ჯირკვლებში და იწვევენ ძირმაგარას, თვალს, ბედნიერს.

— მაგაზე მეტი მავნებლობა თუ კი არ შეუძლიან, კიდევ არაფერი! გვეუბნება ეგერ ალფეზა.

მაგას ეხლავე გავიგებთ.

პირველის შეხედვით თითქოს მართლაც არ არიან დიდად საშიშარი:

პატარა მუწუკს, ძირმაგარას, ღრძილის დამაჩირქებას გაუძლებს ადამიანი.

მაგრამ, თუ ერთი სისხლისაკენ გაძვრენ როგორმე, აბა მაშინ უნდა უყუროთ, ლომივით ვაჟკაცს რამოდენიმე დღეში გააგვარებენ თავისი საშინელი შხამით.

ყოველ პატარა მუწუკში, რომელიც ჩვენ გამოგვდის კისერში, ზურგზე ან სადმე კანზე, იმდენი ბაცილებია ჩირქისა რომ, თუ სისხლში გაუშვით, ხელათ მოსწამლავენ და იმის პატრონს ფეხებს გააკვირებენ.

როგორ გაძვრებიან ხოლმე ეს ბაცილები სისხლში?

ქრილობიდან, სარის ან ლურსმანის ნაჩხვლეტიდან, ძირმაგარა მუწუკიდან, ხშირად კიდევ საშვილოსნოდან, როდესაც ორსული ქალები მუცელს იხდენენ და სხვ.

როდესაც გაძვრებიან ეს ბაცილები სისხლში, მაშინათვე კი არ გამოაჩნდება ავადმყოფს სისხლის მოწამლვის ნიშნები.

პირველ დღეს ავადმყოფს ტანში აქრიალებს, სისუსტესა და თავის ტკივილსა გრძნობს, შემდეგ ერთბაშად შეამკვივნებს, დაამტვრევს ძვლებში, მისცემს დიდ სიცხეს, გული ერევა, პირს აღებინებს, ფაღარათი აუტყდება, ოფლს ასხამს, სიცხე ხან კლებულობს, ხან ისევ აიწევს შეციების შემდეგ.

ავადმყოფს სახსრები სტკივა, სტეხავს, უსივდება ზოგჯერ, ბოდავს, აზრსა კარგავს და უმეტეს შემთხვევაში მალე კვდება.

ასეთი მიცვალებული რომ გაქრათ, დაინახავთ, რომ მთელი შიგნეულობა გამოტენილია პატარ-პატარა ფეტვის მარცვლის ოდენა ჩირქიანი ხორკლებით.

არის ისეთი შემთხვევებიც, როდესაც ავადმყოფი არა კვდება პირველ დღეშივე, არამედ უძლებს რამოდენიმე კვირას, ზოგჯერ რამოდენიმე თვესაც და შემდეგ გამოჩნდება ან მაინც ვერ გადიტანს.

ავადმყოფობა მიმდინარეობს ციებ-ცხელების მსგავსად:

ხან ავარდება სიცხე ორმოცდა ერთ მენაკამდე (გრაღუსამდე) ხან დაეა 35-მდე.

ავადმყოფი თანდათან სუსტდება და კვდება.

ზოგიერთი ავადმყოფი გამოვა იმდენად მაგარი, რომ მისი სისხლის თეთრი ბურთულები ბოლოს და ბოლოს სასტიკ ბრძოლის შემდეგ დაამარცხებენ სისხლის მომწამლველ ბაცილებს და გადენიან სისხლიდან, მაგრამ ბაცილები დაიბნევიან კუნთებში, ძვლებში, ასიებენ და აჩირქებენ მათ.

მაშინ ჩნდება მრავალი პირქვე მუწუჭი ხელებში, ფეხებში, გვერდებზე, ძვლებში.

თუ ჩირქი შიგნეულებაში არ დაიბნა და გარეთ გამოიწყო, ავადმყოფი რჩება.

თუ შიგნეულობაში დაიბნა, დააჩირქებს ფილტვებს, თირკმელებს, ღვიძლს, გულს და მორჩენა შეუძლებელია.

ამგვარად, სისხლის მოწამლვა ხან უცემა ჰკლავს ადამიანს — ორ-სამ დღეში, ხან რამოდენიმე კვირას გასტანს და მაშინ ბევრი გადიტანს ავადმყოფობას.

ჩირქის გამომწვევი და სისხლის მომწამლავი ბაცილები დიდხანსა ძლებენ ჰაერში, მიწაზე, მტვერში.

რითი უნდა დავითაროთ თავი სისხლის მოწამლვისაგან? ერთადერთი საშუალება არის სისუფთავე.

ყოველგვარ მუწუქს, ყოველგვარ კრილობას, ყოველგვარ წყლულს ძალიან სუფთად უნდა მოვლა და შეხვევა.

— ჩვენი წამალი ქრილობისათვის აბლაბუდაა, ქვარტლი და ცხენის განაფალი! ამბობს ეგერ თომა.

ეს იყო შედეგი უცოდინარობისა.

დღეს თქვენ იცით მიზეზი სხვადასხვა ავადმყოფობისა; გაგებული გაქვთ, რომ ყოველგვარ მტვერსა და უსუფთაობაში აუარებელია სხვადასხვა მავნებელი ბაცილები.

ამიტომ დარწმუნებული ვარ, ძველ შეცდომებს აღარ გაიმეორებთ.

თქვენ უნდა ააშენოთ ახალი ცხოვრება შრომისა და ცოდნაზე და დაუმტკიცოთ მთელ ქვეყანას, რომ თავისუფალ გლეხსა და მუშას სასწაულის მოხდენა შეუძლიათ.

ძალიან ხშირად იწვევს სისხლის მოწამლვას მუცლის მოშლა. ყოველმა ქალმა, რომელიც მუცლის მოშლას განიზრახავს, უნდა კარგად იცოდეს, რომ აღვილად შეიძლება, თავი გადაატანოს.

— — —

16. ხორვატია.

სხვადასხვა მოარულის გავრცელებას რომ უსუფთაობა დიდად უწყობს ხელს, ამას საუცხოვოთ ამტკიცებს ხორველი. სადაც ხალხი სუფთადაა სცხოვრობს, იქ ხორველი ფეხს ვერ იკიდებს.

კიდევ რომ გაჩნდეს რაიმე შემთხვევით, მალე ისპობა.

სადაც ხალხი ბინძურად სცხოვრობს, იქ ხორველი ადვილად ჩნდება და, თუ ერთი გაჩნდა, სწრაფად ვრცელდება.

წინათ ჩვენში ხორველი არა ჰყოფილა.

ხორველი ინდოეთის ავადმყოფობაა.

აქეთკენ გადმოიტანეს ის ამ ასი წლის წინად და მას შემდეგ დროდა დრო წამოჰყოფს ხოლმე თავს.

ევროპაში ხალხი შეგნებული და განათლებულია, კარგად მოწყობილი.

ამის გამო იქ ხორველი უკვე დამარცხებულია; კიდევ რომ იჩინოს სადმე თავი, მაშინათვე ჩააქრობენ და გავრცელების საშუალებას არ აძლევენ.

ჩვენ ცოდნა გვაკლია, არა ვართ შესაფერისად მოწყობილი და ამიტომ ხორველი ადვილად გვიბრძვივებს და გვერევა.

ხორველის მიმდინარეობა და გავრცელება აშკარად ამტკიცებდა, რომ მას ბაცილები იწვევდენ, მაგრამეს ბაცილები ვერაფერ აღმოაჩინა.

მხოლოდ 1883 წელს აღმოაჩინა ხორველის ბაცილები გერმანელმა მეცნიერებმა კოხმა, და დაამტკიცა, რომ სწორედ ეს ბაცილები იწვევდენ ხორველას.

სხვათა შორის, ამავე მეცნიერმა აღმოაჩინა კლეტის ბაცილებიც.

ხორველის ბაცილები მომსხო ტანისაა, ცოტა მოხრილი, თავი აქვთ მსხვილი, ბოლო წვრილი—ლოქოსავით.

სიშინლად უყვართ სინესტე და სითბო.

ნელთბილ წყალში მაშინათვე ამოძრავდებიან.

სწრაფად მრავლდებიან ყველგან, სადაც კი სინესტეა.

სიმეივე სიშინლად ეჯავრებათ:

იმათ საზრდოს თუ გაერია ძმარი, ან სხვა რაიმე სიმეივე, სნეულდებიან და ხშირად კიდევ იხოცებიან. როდესაც ვინმე ხორველით გახდება ავად, სად იმყოფებიან ხორველის ბაცილები? მეკითხებით თქვენ.

ავადმყოფის ნაწლავებში.

ხორველით რომ ვინმე ავად გახდეს, საჭიროა, რომ იმის ნაწლავებში ხორველის ბაცილები დაბინადდენ.

ნაწლავებში ჩასვლა კი ბაცილებს შეუძლიანთ მხოლოდ სასმელ-საქმელთან ერთად.

როდესაც ხორველა გაჩნდება სადმე, მისი ბაცილები მრავლდებიან წყალში, ხილზე, მწვანილზე.

ბაცილებს ავრცელებენ თვითონ ავადმყოფები, რადგანაც მათი განავალი გატენილია ხორველის ბაცილებით.

განავალს გადააქცევენ ულაგო ალაგს, ხშირად ის ერთვის მდინარეს და ამგვარად მთელი მდინარე იწამლება.

განავალს ასხდებიან ბუზები, რომლებსაც აქედან გადააქვს ბაცილები პურზე, საქმელზე, ხილზე და სხვ.

ხორველა შეიძლება გავრცელდეს ყოველთვის, მაგრამ ხორველის ბაცილებს სიცივე არ უყვართ, ამიტომ ეს სენი უფრო ზაფხულობით ვრცელდება.

გაძვრებიან თუ არა ხორველის ბაცილები ადამიანის ნაწლავებში, მაშინათვე კი არ იწვევენ ავადმყოფობას, არამედ მხოლოდ სამი-ოთხი დღის შემდეგ.

სხვადასხვა პირზე ხორველა სხვადასხვანაირად მოქმედობს; ერთს ისე ადვილადა ჰკიდებს ხელს, რომ ავადმყოფობა არც კი ეტყობა: ცოტა ფაღარათი აქვს, სისუსტე და რამოდენიმე დღეში სრულებით იკურნება.

მეორეს კი ისე უძნელდება, რომ რამოდენიმე საათში სიცოცხლეს უსპობს.

ხანდახან ხორველა იწყება იოლად და შემდეგ ძნელდება; ზოგჯერ კი თავიდანვე მაგრად ჰკიდებს ხელს.

ზოგჯერ ხორველა იწყება ერთბაშით: სრულებით საღსა-ლამათ ადამიანს აუარდება ფალარათი, აუტყდება პირისღებინება, საშინლად სუსტდება, ხელფეხი უცივდება და სიმწრის ოფლს ასხამს.

სულ რამოდენიმე საათის განმავლობაში იმდენად გამოი-ცვლება, რომ ცნობა ვაგიძნელდებათ.

უმეტეს შემთხვევაში ხორველა იწყება ნელა-ნელა.

ორი-სამი დღის განმავლობაში ავადმყოფს აფალარათებს ზომიერად, არ აწუხებს, არც უწვება.

შემდეგ ფალარათობა მატულობს, ზედ ერთვის გულისრე-ვა, პირის ღებინება, საშინელი სისუსტე.

განავალი ბრინჯის ნახარშავსა ჰგავს; სუნი არა აქვს.

ავადმყოფს პირი და ენა საშინლად უშრება, წყურვილი აქვს და საქმლის მადა კი სრულებით დაკარგული. მუცელი რბილი და ჩავარდნილია.

ზუკლის ტკივილი ავადმყოფს არ აწუხებს, ხშირად მხო-ლოდ წვა აქვს კიპის გარშემო.

ავადმყოფს იმდენად უსუსტდება გული, რომ მაჯა ძლივს უცემს; სახე, ცხვირი, ხელფეხი ყინულივით უცივდება, ლო-ყები ჩავარდნილი აქვს, თვალები ჩაცვენილი და ჩაშავებული, ტუჩები დალურჯებული, ცხვირი გამშრალი და წაწვრილებუ-ლი მომაკვდავსავით, სახეზე მიწის ფერი აღდევს.

სიცხე ხორველიანს ძალიან ძვირად აქვს; უმეტეს შემთ-ხვევაში სიცხე ძალიან დაკლებულია.

სისუსტისა გამო ავადმყოფს ლაპარაკი უძნელდება; ხე-ლებსა და ფეხებში, განსაკუთრებით წვივებში კუნთები ეკიმე-ბა, ეკრუნჩხება და სტკივა; შარდი ძალიან მოკლებულია და ხანდახან სრულებით აღარ მოსდის ავადმყოფს.

ასეთი მდგომარეობა გრძელდება ორი-სამი დღე. თუ

ავადმყოფმა გაუძლო ამ ხნის განმავლობაში, პირისღებინება შეწყდება, ფალარათი ნელა-ნელა კლებულობს; ავადმყოფს ფერი და ძალა ემატება, მაჯა უმეგრდება და ერთი ან ორი კვირის განმავლობაში სრულებით გამომრთელდება.

ხორველა იწვევს ნამეტან სისუსტეს გულისას დასწორედ ესა ხდება ხშირად სიკვდილის მიზეზი.

— რა ასუსტებს ასე გულს? მეკითხება თომა.

ხორველის ბაცილების შხამი.

ხორველის ბაცილები მრავლდებიან ავადმყოფის ნაწლავებში, ამზადებენ ერთგვარ შხამს; ეს შხამი ნაწლავებიდან გადადის ავადმყოფის სისხლში და ამგვარად სწამლავს გულს.

თუ ავადმყოფს გული მაგარი აქვს, კიდევ იმეღია, რომ გადიტანს.

თუ გული სუსტი აქვს, გადატანა ძალიან გაუჭირდება.

ამიტომ ლოთი ადამიანი ძვირად გადიტანს ხორველას.

რათ აშავებს ხორველა ავადმყოფს? მეკითხებით.

ხორველა ძალიან ასუსტებს გულს, გული ძლივს მუშაობს, სისხლს ვეღარ ერეკება, სისხლი ნელა მოძრაობს, ზოგან ჩერდება და ამის გამო ავადმყოფს მიწის ფერი დაეღება ხოლმე.

ხორველის დროს არაყი და ღვინო მარგებელიაო, მართალია? ჰკითხულობს დომენტი.

— ზომიერად სმა სასარგებლოა, ლოთობა კი ყოველთვის დამღუპველია და განსაკუთრებით ხორველობის დროს.

დამტკიცებულია, რომ ვისაც კუჭი კარგი აქვს, ის ხორველით ძვირად ვახდება ავით.

ლოთ ადამიანს კუჭი არ უვარგა; ამიტომ ხორველა მას უფრო ეტანება.

მე აგიხსენით, რომ ხორველის ბაცილებს საშინლად სძულთ სიმეავე.

მოგეხსენებათ, კუჭი ამზადებს მეავე წვეწვს, რომელიც ხორველის ბაცილებს ჰხოცავს.

ამიტომ ვისაც კუჭი კარგი აქვს, კიდევ რომ ჩავიდენ შიგორველის ბაცილები, უმეტეს შემთხვევაში იხოცებიან.

ხორველობის დროს განსაკუთრებით უნდა გაუფრთხილდეთ კუჭს, რომ ლოთობითა და ცუდი საკმელით არ გაიფუჭოთ.

ხორველის დროს გაუსინჯიათ ხოლმე საღი ადამიანების განავალიც და ზოგან უპოვნიათ ხორველის ბაცილები. ამგვარად, ადამიანის ნაწლავებში გამძვრალან ხორველის ბაცილები, მაგრამ ავად მაინც არ გამხდარა.

— რითი აიხსნება ასეთი შემთხვევა? შენა კითხულობ, საჩინო?

აი რითი:

თუ ნაწლავები სრულებით საღია, შესაძლებელია ხორველის ბაცილებმა ვერ მოიკიდონ იქ ფეხი უა დაიხოცონ, ან განავალს გამოჰყვენ.

თუ ნაწლავები ცოტათი მაინც დაავადმყოფებულია, მაშინ ადვილად მრავლდებიან იქ ხორველის ბაცილები.

ხორველობის დროს ხშირია უბრალო ფაღარათი.

ხორველაც სწორეთ ისეთ პირებს ემართებათ, ვისაც კუჭი ცოტათი მაინც აქვს მოშლილი.

ამიტომ ხორველობის დროს დიდი ყურადღება უნდა მიექციოთ ნაწლავებს და, თუ ცოტათი მაინც არის კუჭი მოშლილი, მიიღოთ ზომები, რომ მალე მოიჩინოთ.

ხალხში სახელი აქვს მოხვეჭილი ხორველობის დროს ნიორს.

ზოგიერთი ჯიბით ატარებს, აღარ შემხვდებაო.

არავითარი გავლენა ხორველის ბაცილებზე ნიორს არა აქვს.

რადგანაც კუჭის მუავე წვენი ხოცავს ბაცილებს, ამიტომ საჭიროა, რომ ხორველობის დროს კუჭში მუდამ იყოს მუავე წვენი.

ეს წვენი მოვეენავს კუჭის კედლებიდან მხოლოდ მაშინ, როდესაც კუჭში საკმელია, ამიტომ ხორველობის დროს საკმელი უნდა სკამოთ ხშირათ, მაგრამ ბევრ ქამას კუჭი ვერ აიტანს, დასნეულდება.

— ვერც ბელელი აიტანს? მესმის დომენტის ოხუნჯობა.

— ეგეც მართალია!

ხორველობის დროს უნდა სკამოთ ცოტა და ხშირად.

ბევრი წყალის სმა ხორველობის დროს მავნებელია, რადგანაც ის ათხელებს კუჭის წვენს და ძალას უკარგავს.

ბევრი ღვინო კიდევ უფრო მავნებელია ხორველობის დროს, რადგანაც კუჭის წვენის გამოჟვევას საშინლად აბრკოლებს, თანაც გამოანაჟვენს ათხელებს და ძალას უკარგავს.

ზომიერად სმა სასმელებისა ხორველობის დროს მარგებელია, რადგანაც ხელს უწყობს კუჭის წვენის გამოჟვევას.

ამავე მიზნით სასარგებლოა საქმელებში გარევა ძმარისა, ტყემალისა, პილპილისა, ხახვისა, ნიორისა.

რადგანაც ხორველის ბაცილები საშინლად მრავლდებიან წყალში, ამიტომ მდინარის წყალი სასმელად არ უნდა იხმაროთ ხორველობის დროს.

ყველასა სჯობია წყაროს წყალი და ადუღებული წყალი.

ხორველა ბევრჯერ იწვევს ფილტვებისა, ნაწლავებისა და თირკმელების ანთებას.

ბევრია მაგალითი, როდესაც ავადმყოფი ხორველას გადაურჩება, მაგრამ ფილტვების, ან თირკმელების ანთება დაერთვის და გადაჰყვება თან.

თუ მეზობლად ხორველა გაჩნდა, დარიდება უმჯობესია.

თუ პირიდან წამონაღები არ მოგეცხოთ, ან განავალი, ისე ხორველიანი საშიში არ არის, მაგრამ ნათქვამია: სიფრთხილეს თავი არა სტკივაო.

ხორველიანი უნდა იწვევს ცალკე; უნდა ზილოთ ხშირად მაგარი არაყით.

ფეხებში შეუწყოთ ცხელი წყალით საესე ბოთლები, აძლიოთ პატარ-პატარა კარგი ღვინო, წყალი ასვით ხშირად.

დანარჩენი ექიმის საქმეა.

დიდი გაფრთხილება უნდა განავალს, რომ ხორველა არ გავრცელდეს.

ხორველიანის განავალი საესეა ბაცილებით.

ამიტომ განავალი უნდა დასწვათ, ან შორს ყანაში მიწა ამოთხაროთ, შიგ გადაღვაროთ ხოლმე და ზევიდან კირი მოა-

ყაროთ, თორემ ბუხები დაასხდებიან და შემდეგ წყალს, პურს ან სხვა საქმელს გასვრიან.

— ი ოხერ ბუხსა ნეტავი არა ხვდება ხორველაი? შენა ჰკითხულობ, იაკობ?

სამწუხაროდ ბუხის აგებულობას ხორველა არ ეკარება და ამიტომ ვერცა ჰხოცავს.

პირიქით, შემჩნეულია, რომ ხორველობის დროს ბუხი განსაკუთრებით ბევრია.

— ხილი სულ არ იკმება ხორველის დროს? გვეკითხება თომა.

სოფელში კარგი მოსული ხილი უწყინარია.

დღეს ჩვენ უკვე გვაქვს მეტად კარგი საშუალება ხორველის წინააღმდეგ - აცრა.

ხოლო ამ აცრას არა აქვს ისეთი ხანგრძლივი ძალა, როგორც ყვავილის საწინააღმდეგო აცრას.

როგორც სადმე გაჩნდება ხორველა, სულ ყველამ უნდა აიცრას.

აცრალს რამოდენიმე თვის განმავლობაში მაინც ხორველა არ შეხვდება და, თუ შეხვდა, გადიტანს.

— . . .

17. ადამიანის ცოფი.

არის ბევრი მოარული, რომელიც მხოლოდ ადამიანს ას-
ნეულებს, პირუტყვებს კი ვერა.

სამაგიეროდ არის ისეთი, რომელიც პირუტყვსაც ასნეუ-
ულებს, ადამიანსაც.

ასეთია ცოფი, ციმბირის ქირი, ქოთაო.

ერთიც, მეორეც, მესამეც უმალ პირუტყვებს ასნეულებს
და იმათგან ადამიანს გადაედება ხოლმე.

ყველას კარგად მოგეხსენებათ, რომ ცოფი არის ძაღლის
ავადმყოფობა, მგლის, კატის, შინაური საქონლისა. ყოფილა
შემთხვევა, როდესაც ფრინველებსაც დამართნია ცოფი.

ცოფით რომ ვინმე გახდეს ავად, საჭიროა, რომ ის დაჰ-
კბინოს ცოფიანმა პირუტყვმა.

აქედან ცხადია ორი რამ: პირველი ის, რომ ცოფი გა-
დამდებია; მეორე ის, რომ ცოფს იწვევენ ერთგვარი ბაცი-
ლები.

ადამიანი მხოლოდ მაშინა ხდება ავად, როდესაც ეს ბა-
ცილები იმის სისხლში შევლენ.

შემჩნეულია, რომ ცოფიანი ძაღლისაგან დაკბენილი ყო-
ველთვის არა ხდება ავად.

რაც უფრო ღრმა არის ნაკბენი ჭრილობა, მით უფრო
მოსალოდნელია გაცოფიანება.

ცოფიანი პირუტყვის ნერწყვი სავსეა ცოფის ბაცილებით.

როდესაც ასეთი პირუტყვი კბილებს ჩაასობს ადამიანს,
ნაკბენში—რა თქმა უნდა—ნერწყვი ჩავა, ნერწყვს თან ჩაჰ-
ყვება ცოფის ბაცილები.

ნაკბენიდან ისინი გაძვრებიან სისხლში, მოშენდებიან იქ
და თავისი შხამით გამოიწვევენ ცოფს.

ამ ავადმყოფობის ბაცილები განსაკუთრებით ეტანებიან თავის ტვინს.

კოფიანის ტვინი—ძალი იქნება ის თუ ადამიანი—გატენილია კოფის ბაცილებით.

ალბად ტვინი ისეთი საზრდოა, რომელიც განსაკუთრებით იზიდავს ამ ბაცილებს.

ამიტომ, რაც უფრო ახლოს არის კოფიანისაგან ნაკბენი ალავი ტვინთან, მით უფრო ადვილად და მალე გამოაჩნდება დაკბენილს კოფი. აი, მაგალითად, თუ ფეხი აქვს დაკბენილი, შეიძლება სულაც არ გამოაჩნდეს ან გამოაჩნდეს გვიან.

თუ სახე აქვს დაკბენილი, მაშინ უსათუოდ გამოაჩნდება და მალეც.

კოფიანი ძალისაგან ან მგლისაგან სახის დაკბენა განსაკუთრებით საშიშია.

ყოველ მოარულს თავისი მალული დრო აქვს.

მოარულის ბაცილები რომ შევლენ ადამიანის ტანში, მაშინვე კი არ იწვევენ ავადმყოფობას, არამედ უნდა გაიაროს რამოდენიმე დღემ, ზოგჯერ რამოდენიმე კვირამაც.

კოფიანი პირუტყვისაგან დაკბენილ ადამიანს კოფი გამოაჩნდება დაკბენიდან სამი კვირის, ორი თვის, სამის, ექვსი თვის და იშვიათ შემთხვევაში ორი—სამი წლის შემდეგ.

— ტანისამოსზე ან ხელზე რო მოეცხოს კოფიანი ძალის დორბლი ან სისხლი, არ გახდება ავადამეკითხება ივანე.

— არა, არ გახდება.

უნდა ისე დაჰკბინოს, რომ სისხლი გამოვიდეს, მხოლოდ მაშინ გადაედება კოფი.

ნაკბენი რჩება ხშირად უწამლოთაც.

კოფის გამოაშკარავების წინა დღეებში კოფიანს დაკბენილი ალავი უწითლდება და სტკივა.

ავადმყოფი დამტვრეულია, სუსტად და უგუნებოდ არის, თავი სტკივა.

შემდეგ მოიწყენს, ცუდ გუნებაზეა, დაღონებული, გულზე

სევდა აწვება და გამოურკვეველ შიშს განიცდის, პატარა სიცხე აქვს.

მეორე დღიდანვე იწყება ნამდვილი გაცოფიანება.

ავადმყოფს სუნთქვა უძნელდება, განსაკუთრებით ამოსუნთქვა, ეკრუნჩხება საყლაპავი მილი და არც გადაყლაპვა შეუძლია, არც დაღევა.

საკმარისია წყალი დაინახოს, რომ ყელი მოეკრუნჩხოს და საშინელი ტკივილები იგრძნოს.

ავადმყოფი ჰბოდავს, შფოთავს, ბორგავს, დარბის, ამტვრევს რაც მოხვდება, ყვირის, ღრიალებს.

გაივლის ნახევარი საათი, ცოტა მეტი, ან ნაკლები და ავადმყოფი დამშვიდდება, დაწყნარდება, აზრი და გონება უბრუნდება.

ნახევარი საათის შემდეგ ისევ დაიწყებს ბოდვას, ყვირილს, ბორგვას და სხვ.

ავადმყოფი მალე კვდება ასეთ მდგომარეობაში.

ზოგჯერ კი ავადმყოფი დამშვიდდება, დადინჯდება, შემდეგ მისცემს სიცხეს, თანდათან დასუსტდება, მოეშვება, მოდუნდება და დამბლაგებულსავეით კვდება.

ამგვარად, ავადმყოფობა გრძელდება ორი-სამი დღე და ყოველთვის თავდება სიკვდილით.

— ცოფიანი არა რჩება განა? მეკითხება პეტრია.

რაკი ადამიანს ცოფი გამოაჩნდება, მისი მორჩენა ყოველად შეუძლებელია.

— აცრას რომ ამოებენ? შენა ჰკითხულობ სოლო?

აცრა მეტად კარგი საშუალებაა.

ის გამოიგონა საფრანგეთის მეცნიერმა პასტერმა.

ხოლო აცრა შველის მანამდე, სანამ დაკბენილ ადამიანს ცოფი გამოაჩნდებოდეს.

რაკი ცოფის ნიშნები გამოაჩნდება, მაშინ აცრაც უქმია— აღარას შველის.

— ბრაზს რო უძახიან, ბრაზს, ისიც ცოფია? მეკითხება გოგია.

იმერეთში ცოფის მაგიერად ბრაზს იტყვიან: ძალღი გა-
ბრაზიანდაო.

ჩემზე უკეთ თქვენ გეცოდინებათ დაკვირვებიდან, რომ
ცოფი უფრო ხშირად ზაფხულზე გამოაჩნდება ხოლმე ძალღს,
როდესაც ცხელა.

როგორ უნდა ვიპატიოთ თავი ცოფისაგან?

როგორც კი გამოაჩნდება ძალღს ან სხვა პირუტყვს ცო-
ფის ნიშნები, მაშინვე უნდა მოკლათ; ცოფიანისაგან დაკბე-
ნილმა კი დროზე უნდა მიმართოს აკრას.

— .

18. ადამიანის ქოთაო.

თქვენ კარგად მოგეხსენებათ, რომ ცოფი არის მგლის, ძაღლის, კატის, ღორის და ზოგიერთი სხვა ცხოველის ავადმყოფობა.

ეს სნეულება ადამიანსაც გადაედება ხოლმე ხუზარა არის ხარის, ძროხის, ცხვარის სნეულება და ამავე დროს გადაედება ხოლმე ადამიანს.

განა მე ძაღლსა და ძუნძულს ხარზე ნაკლები ვარო, წარმოსთქვა ცხენმა, — მომირთმევია ჩემი ქოთაო.

ადამიანის ქოთაო ისეთივე საშინელი სენია, როგორც ცოფი და ჯილეხი.

ვისაც შეხვდება, სიცოცხლეს უნდა გამოესაღმოს.

ქოთაო არის ცხენის ავადმყოფობა და იცის ყბების დასიება, ცხვირიდან სქელი, სისხლნარევი ჩირქის დენა, ხველება, წყლულები ფეხებზე, მუცელზე, მკერდზე.

ავადმყოფი ცხენიდან ქოთაო გადაედება ცხენის პატრონს მგლის დროს.

ეს არის პირდაპირი გადადება ავადმყოფი ცხენიდან.

არის არაპირდაპირი გადადებაც ჰაერის, ან სხვადასხვა ნივთების შემწეობით.

ავადმყოფი ცხენი ფრუტუნებს.

ამ დროს ჰაერთან ერთად ის ცხვირიდან ისვრის ჩირქის წინწყლებს.

ეს წინწყლები დაეცემა თივას, უნაგირს, ან მტვერთან ერთად შეუერთდება ჰაერს.

ჰაერიდან, გასვრილი თივიდან ან უნაგირიდან და სხვ. გადაედება ადამიანს.

თქვენთვის ცხადი უნდა იყოს ამიტომ, რომ ქოთათი სნეულდებიან უმთავრესად ისინი, ვისაც ცხენებთანა აქვს საქმე, ცხენებს ინახავს, უვლის და სხვა.

როგორც კი შენიშნავთ, რომ ცხენი ან სხვა რომელიმე შინაური პირუტყვი ავად არის, მაშინათვე უნდა შეატყობინოთ მახლობელ ბეითალს.

— აჰ, აბაბაბა! მოჰკლავს მაშინათვე! ასარსალებს ეგერ ხელებს სავლე.

რაც მოსაკლავია, უნდა მოჰკლას, მაშ როგორ გინდათ? ის არა სჯობია, რომ ავადმყოფი ცხენი მოჰკლათ და ამით იპატიოთ როგორც თქვენი საქონელი, ისე მეზობლებისა და ხშირათ მთელი კუთხისაც?

ყოველ შოარულს, ყოველ გადამდებ სნეულებას თავისი ბაცილები გააჩნია.

ქოთათსაც ბაცილები აჩენენ.

ქოთათი სნეულ ცხენს რომ ჩირქი სდის ნესტოებიდან, ეს ჩირქი სავსეა ქოთათს ბაცილებით.

თუ მათ როგორმე გზა გაიკვლიეს ადამიანის აგებულები-საკენ, ასნეულებენ მას და იწვევენ ქოთათს.

როგორ ეწყობა ადამიანს ქოთათ?

ავადმყოფს შეაცივებს და მისცემს დიდ სიცხეს.

ამავე დროს უსივდება ცხვირი, ტუჩები, ლოყები, კისრის ჯირკვლები.

ცხვირში და სახეზე ცხვირის გარშემო უჩნდება წყლულები. ასეთი მდგომარეობა გრძელდება ერთ კვირემდე.

შემდეგ ავადმყოფს გამოჰფენს თავში, ზოგჯერ მთელ ტანზეც ძირმავარა ხორკლებს, რომლებიც ჩირქდებიან და წყლულდებიან.

სხედასხვა ალაგას კანი ღებება და ჩნდებიან დიდი იარები. იარები ჩნდებიან პირში, ღრძილებზე.

ავადმყოფს აციებს და აცხელებს, ოფლი სდის, აფლართებს, ახველებს, საშინლად სუსტდება, აზრსა ჰკარგავს და კვდება.

ამგვარად, მთელი ავადმყოფობა გრძელდება რამოდენიმე კვირე და ყველა ავადმყოფი კვდება.

უმრავლესობა პირველ კვირეშივე იხოცება.

როგორ უნდა დავითაროთ თავი ამ საშინელი სენისაგან?

არის მხოლოდ ერთად-ერთი საშუალება: რადგანაც ამ სნეულებას ავრცელებს ავადმყოფი ცხენი, როგორც კი გამო-აჩნდება ცხენს ქოთაოს ნიშნები, მაშინათვე უნდა შეატყობი-ოთ ბეითალს და ავადმყოფი ცხენი ცალკე მოათავსოთ ბეი-თალის მოსვლამდე.

—

19. ადამიანის ხუზარა.

კოფს გარდა ადამიანს პირუტყვებისაგან გადაეღება ხოლმე ციმბირის ქირი, რომელსაც ჩვენი ხალხი ხუზარას და ჯილფს უწოდებს.

ხუზარა უფრო მაძოვარი პირუტყვების ავადმყოფობაა.

ის განსაკუთრებით ეტანება შინაურ საქონელს: ხარს, ძროხას, ცხვარს.

ხუზარამ თუ ცხვარში იჩინა თავი, დიდ ზარალს აყენებს მეცხვარეს:

ავადმყოფიდან კარგამყოფს მოედება და აუარებელი ცხვარი ნადგურდება.

ამ სნეულებას აჩენენ ერთგვარი ბაცილები, რომლებიც აღმოაჩინა გერმანელმა მეცნიერმა კოხმა.

— რა ყოფილა ე კოხი ამისთანა! იტყვიოთ თქვენ?

— კოხი მეტად დიდი მეცნიერია: მან აღმოაჩინა ქლექის ბაცილები, ხორველის ბაცილები, ხუზარასი.

კოხის წყალობით ყველა ამ ბაცილებს კარგად ვიცნობთ და ეს გვიადვილებს მათთან ბრძოლას.

მტერი უკვე მიგნებულა, ვიცით ვინ არის და სად იმყოფება.

ამიტომ როცა იქნება, შევესძლებთ მათ დამარცხებასა და სრულ განადგურებას.

შორს აღარ არის ის დრო, როდესაც მოარული ავადმყოფობანი დედამიწის ზურგზე აღარ იქნებოან.

როგორც ჰხედავთ, ყოველგვარი ბატონების საქმე ძალიან ცუდათ გახლავთ. ეყოთ რაც იპარპაშეს.

დედამიწა ეკუთვნის მხოლოდ მშრომელ ხალხს და მუქთახორებს ცხოვრებაში ალაგი აღარ უნდა ჰქონდეთ.

ხუზარას ბაცილები უმაღლეს შინაურ საქონელს ასწავლებენ, შემდეგ გადადიან ადამიანზე.

როგორ და რა გზით?

ამ სენის ბაცილები სამი გზით შედიან ადამიანის სხეულში.

პირველია კანი, მეორე ნაწლავები, მესამე ფილტვები.

წარმოიდგინეთ, რომ ხარი, ძროხა ან ცხვარი გახდა ავით ხუზარათი.

როდესაც პატრონი ხედავს, რომ საქმე ცუდათ არის, უდნოთ სიკვდილი საქონლისა არ უნდა.

დაჰკლავს, გაატყავებს; გატყავებისა და გამოშინების დროს ადვილად შეიძლება კანი გაიკაწროს ხელებზე.

გაკაწრულ კანში შევლენ სნეულების ბაცილები, რომლებიც ბითაც გატენილია ავადმყოფი საქონელის სისხლი.

ხუზარა ასეთ პირობებში იწყება კანიდან.

პატრონმა მოხარშა ხორცი ავადმყოფი საქონელის; ხარშვა დააკლდა, ან შესწვა ცვრიანად.

ასეთ ხორცს უსათუოდ ჩაჰყვება სნეულების ბაცილები.

ხუზარათი თუ ძროხა არის ავად, რძეში უთუოდ გამოფრევა ბაცილები და აუღუღარი რძის სმას შედეგათ მოჰყვება ბაცილების ჩასვლა კუჭში და აქედან ნაწლავებში.

ხუზარა ასეთ შემთხვევებში იწყება ნაწლავებიდან.

ხუზარას ბაცილები არიან ამ სენით დახოცილ საქონლის ტყავში, მატყლში; აქედან უერთდებიან მტვერს, ჰაერს და იქ დიდხანსა სძლებენ.

თუ ასეთი მტვერიანი ჰაერი ჩაისუნთქა ვინმემ, რაც ჩვეულებრივი მოვლენაა მეტყავებისათვის, მაშინ ხუზარას ბაცილები ჩაჰყვებიან ჰაერს ფილტვებში და იწყებენ აქ მომრავლებას.

ასეთ შემთხვევებში სნეულება იწყება ფილტვებიდან.

როდესაც ხუზარა კანზე ჩნდება, უმთავრესად ხელებზე, დასნეულებული ალაგები მაგრდებიან ძირმაგარა მუწუკივით.

გარშემო კანი სივდება, სივდებიან ახლო-მახლო ჯირკვლებიც.

შემდეგ ამობერილი ადგილები დაწმომღმობიან, სკლებიან და დამუწუკლებიან.

თუ ავადმყოფი უეჭიმოთ დარჩა, ბაცილები გაძვრებიან სისხლში და მოედებიან მთელ სხეულს.

ავადმყოფს შეამცივნებს და შემდეგ მისცემს დიდ სიცხეს.

ახველებს, პირსაღებინებს, აფალარათებს, ბევრჯერ სისხლზე გაჰყავს. ასეთი მდგომარეობა გრძელდება ერთი კვირის ან ცოტა მეტი და ავადმყოფი კვდება, — გადარჩენა შეუძლებელია.

ხუზარა თუ ნაწლავებიდან დაიწყო, იგივე სურათია: დიდი სიცხე, პირისღებინება, სისხლზე ყვანა, ბოდვა.

ხოლო ასეთ შემთხვევაში ავადმყოფი უფრო მალე კვდება — რამოდენიმე დღეში.

ხშირად სიკვდილის წინ ავადმყოფს მთელ ტანზე გამოჰფენს ძირმაგარა მუწუკებს.

თუ სნეულება ფილტვებიდან დაიწყო, ავადმყოფს დიდ სიცხეს აძლევს, ძალიან ახველებს, სისხლიანი ნახველი ამოსდის. ავადმყოფი საშინლად სუსტდება, სიცხე მალე უავარდება და ავადმყოფი კვდება.

ხუზარა თუ კანიდან დაიწყო, დროზე წამლობით ავადმყოფი უმეტეს შემთხვევაში რჩება.

თუ ხუზარა ფილტვებიდან ან ნაწლავებიდან დაიწყო, ავადმყოფობა სწრაფად ვრცელდება, მთელი სხეული იწამლება ბაცილებით და გადარჩენა შეუძლებელია.

როგორც კი გამოაჩნდება საქონელს ეს სენი, სალი საქონელი მაშინათვე უნდა ჰამოაშოროთ, სნეული უნდა დახუცოთ და არც ხორცი იხმაროთ მისი, არც ტყავი.

20. ალაშიანის ზირი.

— ვაი შენ და ქირი.

— აი ქირმა კი შეგჭამა, ქირმა! იციან ხოლმე სოფელში ქალებმა წყევლა, როდესაც გული მოუვათ.

წყევლა რომ მართლა სჭრიდეს, თქვენი მტერი, მაშინ ჩვენ საქმე მოგვივიდოდა!

ქირი არის გადამღები ავადმყოფობა, რომელიც ჩვენში ძვირად ჩნდება.

უწინ რომ ყოფილა ხოლმე ჩვენში და საშინელი ზარალიც მიუყენებია ხალხისათვის, ამას ისიც ამტკიცებს, რომ ზოგიერთი ღრმად მოხუცი დღესაც გეტყვისთ:

— ქირიანობა რო ყოფილა ჩვენში, ქირიანობაი და ხალხი თურმე პანტასავით ცვიოდა, მაშინდელი დაბადებული ვარო.

ზოგი ქირს ეამს უძახის; ზოგან — შავ ქირს.

ქირი უმეტეს ნაწილად ჩნდება ზღვის პირას მდებარე ქალაქებში, სადაც უცხო გემები შამოდნიან.

შემდეგ აქედან ვრცელდება სხვაგანაც.

მეცნიერებმა მიაქციეს ამ გარემოებას ყურადღება, დაუკვირდენ, შეისწავლეს და რა აღმოჩნდა?

ქირს თურმე ავრცელებენ ვირთაგვები.

გემები სავსეა ვირთაგვებით.

ქირი ჩნდება ვირთაგვებში.

გემი რომ ნაპირს მიადგება, სწეული ვირთაგვები გემსა სტოვენენ და ნაპირს მიაშურებენ.

აქ იხოცებიან, იხრწნებიან და მათ სხეულში მოშენებული ბაცილები ვრცელდებიან ჰაერში.

ამგვარად, ქირს აჩენენ ერთნაირი ბაცილები, რომლებიც ჩხირს მიემსგავსებიან და მოკლე და მსხვილი ტანი აქვთ.

ეს ბაცილები მეტად შხამიანი არიან.

რაკი ერთხელ დაბინავდებიან ადამიანის სხეულში, მორჩენა თითქმის შეუძლებელია, — ასში რამოდენიმე თუ გადარჩება.

როგორ ვრცელდება ქირი?

ქირით დახოცილი ვირთავგები იხრწნებიან და ბაცილები უერთდებიან მიწას, მტვერს, აქედან გადადიან ჰაერში.

ჰაერიდან კი სუნთქვის შემწეობით ჩადიან ადამიანის ფილტვებში.

შესაძლებელია, ადამიანს ხელი ან ფეხი ჰქონდეს სადმე გაკაწრული.

თუ ზედ მოეცხო ისეთი მტვერი, სადაც ქირის ბაცილებია, შეეყრება ქირი.

შესაძლებელია, მძინარე ადამიანს ხელზე ან ფეხზე უკბინოს ქირიანმა ვირთხამ.

სნეული ვირთხა უსათუოდ გადასდებს ქირს და ამგვარი მაგალითი ბევრია.

— მერე არ გამოვლევდება? ჰკითხულობს ბესო.

რაკი უკბენს, მერე გინდა გამოვლვიძოს და გინდა არა, სულ ერთია; ქირის ბაცილები ჩასული ექნებიან ნაკბენში.

აქედან ჩვენ გამოვარკვიეთ შემდეგი:

ქირის ბაცილებსა აქვთ ორი გზა ჩვენი სხეულის ასაღებად: ფილტვები და კანი.

ამის გამო ავადმყოფობის სურათიც სხვადასხვანაირია, იმის და მიხედვით, თუ რომელი გზით ჩავიდნენ ბაცილები.

ყველაზე უფრო საშინელია, როდესაც ქირის ბაცილები შემოდინან ჰაერიდან ფილტვებში.

ავადმყოფს შეაციებს, დაამტვრევს ძვლებში და შემდეგ მისცემს დიდ სიცხეს; საშინლადა სტკივა წელი, თავი, გული ერევა, აუვარდება ხველება, ძალიან სუსტდება, აზრსა ჰკარგავს და მალე კვდება.

თუ რამოდენიმე დღეს გაუძლო, ფილტვების ანთება ემართება და კვდება მაინც მალე.

ეს არის ფილტვების ქირი.

მორჩენა ყოვლად შეუძლებელია და ავადმყოფი ბევრჯერ რამოდენიმე საათში ესაღმება წუთისოფელს.

თუ კანიდან შევიდენ აგებულებაში ქირის ბაცილები, ავადმყოფს შეამცივნებს, ჩაადებს დიდ სიცხეში, თავი სტკივა, გული ერევა და უსივდება ნაკბენთან ან გაკაწრულთან ახლოს მდებარე ჯირკვლები.

მაგალითად, თუ ხელზეა ნაკბენი ან გაკაწრული, სივდებიან ილლიის ჯირკვლები,

თუ ფეხზეა, — სივდებიან საზარდულის ჯირკვლები.

ავადმყოფი ძალზედ სუსტდება, აზრსა ჰკარგავს და კვდება. არის იშვიათი შემთხვევა, როდესაც ავადმყოფი უძლებს.

ჯირკვლები მუშტის ოდენა გახდებიან, დაჩირქდებიან, დასკდებიან და ავადმყოფი ნელა-ნელა რჩება, მაგრამ ასეთი შემთხვევა იშვიათია.

ეს არის ჯირკვლების ქირი.

ქირის წინააღმდეგ დღეს არსებობს ისეთივე საშუალება, როგორც ხორველის წინააღმდეგ — აცრა.

— . . .

21. მ ა ლ ა რ ი ა.

შესავალი.

სოფელ ნაბარდეულს იშვიათი მღებარეობა ჰქონდა. წინ გაშლილი ჰქალა იყო, ორი მხრიდან მთების გრებილებიღმე შემოსალტული, შორიდან თოვლით შემურვილი კავკასიონის მწვერვალები გადმოსცქეროდენ. შუაზედ მდინარე მოსრიალტბდა და უერთდებოდა დასავლეთით სქელსა და მაღალ ტყეს.

ერთი ნაკლი ჰქონდა ნაბარდეულს: როდესაც თოვლი დნობას დაიწყებდა, მთების ფერდობებიდან დაქანებული წყალი ძირს, მინდვრებში გუბდებოდა და პატარ-პატარა ტბებში ჩნდებოდენ. დამდგარ წყალს ზაფხულში ბაყაყები დაეპატრონებოდენ და მთელი ღამეები დაუსრულებელი ყიყინი გაჰქონდათ.

სოფლელებს ისე ჰქონდათ ყური შეჩვეული, რომ ველარც ამჩნევდენ; უცხო ადამიანს კი ძალიან ეხამუშებოდა გაზაფხული დადგა, ხეში წყალი ჩადგა, მუშაობის ალო მოვიდა და სოფელიც წამოიშალა, — ზოგმა ყანას მიაშურა, ზოგმაც ვენახს, ქალები ბოსტანს დაუფათურდენ.

სწორეთ ამ დროს გაჩნდა სოფელში რალაც სნეულები და სულ ქერებივით დააფინა ხალხი. ოჯახს ველარ ნახავდით, რომ ორი-სამი ავადმყოფი არა ჰყოფილიყო.

— ციებ-ცხელება უნდა იყოს, ამბობდა ერთი.

— სოსიას გოგოს, ავერ ერთი კვირეა, სიცხე არა ნელდება. ციებ-ცხელებამ ასე არ იცის; ხურვებას რომ იტყვიან, ის არის, უბასუხებდა მეორე.

— სახადია, სახადი, სულ აბოდებს, ვინც კი ავად გახდა, ამბობდა მესამე.

— როდესაც რამდენიმე ავადმყოფი იმსხვერპლა სნეუ-

ლებამ, გლექორმა აფრინა წერილები გაზეთებში და ჯანსაზ-
კომთან.

მთავრობამ მაშინათვე მიაქცია ყურადღება გლექორის
წერილს და გაგზავნა საგანგებო ექიმი ნაბარდუელის სნეულე-
ბის გამოსაკვლევად და მასთან საბრძოლველად.

ექიმმა დაიარა მთელი სოფელი, გულდისმით გასინჯა
თვითთული ავადმყოფი, სისხლი გაართვა ბევრს, გამოიკვლია
და მალე გამოარკვია, რომ ნაბარდუელის გაუგებარი სნეუ-
ლება იყო მალარია.

ექიმი მხნედ შეუდგა ავადმყოფების მკურნალობას, ამავე
დროს დაათვალიერა სოფლის მიდამოები და, როდესაც წვი-
მისა და თოვლის წყალის გუბებებს გაეცნო, სოფლელებს მიუ-
თითა:

— აი სად არის ბუღე თქვენი ავადმყოფობისა.

ნაბარდუელში მალარიის ძირიან-ფესვიანად აღმოვფხვრისა-
თვის ექიმმა საჭიროდ დაინახა სოფლელებთან საუბარის გა-
მართვა.

რადგანაც მსურველი ძალიან ბევრი აღმოჩნდა და საამი-
სო შენობა კი სოფელში არ მოიპოებოდა, თავი მოიყარეს
ერთი მოსახლის ეზოში, სადაც რამოდენიმე ნიგვზის ხე იდგა.

— ვითომ როგორ გამოიკვლიეთ ექიმო, რა უნდა იყოს?
მიმართა ერთმა ექიმს საუბრის დაწყების წინ.

— მალარია, სხვა არაფერი, მიუგო ექიმმა.

— მერე აქამდე რატომ არ იყო ე მალარია ჩვენში?

— როგორ არ იყო! აქ ისეთი პირობებია, რომ მალარია
მუდამ წელიწადს იქნებოდა, მხოლოდ შესაძლებელია წელს
უფრო მკაცრი ხასიათისაა, ვიდრე სხვა დროს. მალარია მუდამ
და ყველგან ერთნაირი ბუნებისა არ არის, განაგრძო ექიმმა.

— ციება და ცხელება იყო ხოლმე მართალია, მაგრამ
მალარია კი ჩვენ სოფელში ამის მეტად არ გამოვიდა, წარმოს-
თქვა ერთმა შუახნის გლეხმა.

— მე უნდა შეგნიშნოთ პირველი ის, რომ ციება და
ცხელება ერთი და იგივე სნეულებაა; მეორე ის, რომ მალა-

რია და ციებ-ცხელება ერთი და იმავე ავადმყოფობის სხვადასხვა სახელია, ღიმილით მიუგო ექიმმა. ჩემი მიზანია, მოკლედ გაგაცნოთ ეს ავადმყოფობა და შემდეგ მივიღოთ ზომები, რომ თქვენს სოფელში ის სრულიად აღმოვფხვრათ.

ა) **მალარიის მნიშვნელობა.** ომამდე მალარია ითვლებოდა ჩვენში და ბევრგან სხვა ქვეყნებშიაც ისეთ ავადმყოფობად, რომელსაც დიდ ყურადღებას ხალხი არ აქცევდა ხშირად მალარიის დროს ავადმყოფი არც კი მიმართავდა ექიმს, დაღვედა სხვადასხვა ზეთს, შემდეგ მიიღებდა რამდენჯერმე ქინაქინას, მორჩა და გათავდა.

ნახავდით გაყვითლებულ ადამიანს.

— რა ღაგმართნია დიმიტრი? ეკითხებით თქვენ.

— დამხაშმა, შენი ქირიმე, და მაცივ-მაცხელებს.

— ექიმს არ მიმართე?

— ციებ-ცხელებასა რა ექიმი უნდა, კუჭი კარგა ლაზათიანად გავიწმინდე, დილით ქინაქინას დავლემ, ქაქის არაყს დავაყოლებ და ვუტირებ დედასა.

ომის დროს და შემდეგ მალარია არა თუ უფრო გავრცელდა, უფრო გახელდა და ბევრიც იმსხვერპლა. მაშინ კი ყველამ გამოიბერტყა ყურები. ბევრმა თქვენგანმა შეიძლება ახლაც არ იცოდეს, რომ მალარია ხშირად ავადმყოფსა ჰკლავს.

მალარია არის საშინელი სენი, რომელიც მთელ ხალხს ანადგურებს, აქვეითებს, ალატაკებს და სპობს.

ვერავეთარი ომი ვერ მოუტანს ქვეყანას ისეთ ზიანს, როგორც მოაქვს მალარიას. განსაკუთრებით ემტერება მალარია მიწის მუშას.

— ნაოფლარი ცივ წყალს მივადგებით და ვიხაშმებით, წარმოსთქვა ერთმა.

— ცივ წყალს ტყუილა ემდურით, ის აქ არასფერ შუაშია, მე მოგახსენებთ თუ რა იწვევს მალარიას, განაგრძო ექიმმა. მუშაობის ალო რომ დადგება და მიწის მუშა საქმეს დაუტრიალდება, რომ წლის სარჩო მოიყვანოს, სწორეთ მაშინ გახდება ავაუ ციებ-ცხელებით, ჩავარდება ლოგინად და კიდევ

რომ წამოდგეს ზეზე, რა გამოვიდა: მეოთხედი კაცი აღარ არის და შრომა დიდხანს აღარ შეუძლია.

ბ) მალარიის გავრცელება. — მალარია მეტად გავრცელებული ავადმყოფობაა. ძვირად მოიპოვება ისეთი ქვეყანა, სადაც მალარია არ იყოს.

მალარიას განსაკუთრებით უყვარს თბილი და ცხელი ქვეყნები, თუმცა გრილსაც არა სწუნობს.

— სადაც სასმელი წყალი არ ვარგა, იქა ჩნდება. ყარაიაზე წავედით აქედან თორმეტი კაცი სამუშაოდ და სულ ყველა დაგვხაშმა, წყალმა გვაწყინა, გაისმა ხმა.

— მე აკი გითხარით, რომ სასმელი წყალი არაფერ შუაში არ არის. სასმელი წყალით არავინ არ სნეულდება ამ სენით. მიზეზი სულ სხვა გახლავთ და ამას შემდეგ მოგახსენებთ.

— ე მალარია ვილამ დაარქვა ამ ჩვენ ციებ-ცხელებას? იკითხა ერთმა.

— მალარია ამ სენს იტალიელებმა დაარქვეს. იმათ ენაზე მალარია ნიშნავს წამხდარ ჰაერს; ხალხმა ეს სახელი იმიტომ უწოდა ამ სენს, რომ იმის გამომწვევ მიზეზს წამხდარ ჰაერში ჰხედავდა, როგორც თქვენა ჰხედავთ ამ მიზეზს წყალში, ჰაერში, ხილში და სხვა.

— მაშ მკვახე და დამპალი ხილი არ აჩენს ციებ-ცხელებასა? იკითხა ერთმა.

— არა, ცოტა მომითმინეთ და გაიგებთ, რაც აჩენს მალარიას. მალარია უფრო მძვინვარებს დაბალ ადგილებში, სადაც სინესტე, წყალი, ქაობი ბევრია. მთიან ადგილებში ის იშვიათია და უფრო ბარიდან მოტანილი სნეულდება. ჩვენ ქვეყანაში მალარია ძალიან არის გავრცელებული. განსაკუთრებით არის ის მოდებული გურიაში, სამეგრელოში და კახეთში. ჩვენი ქვეყნის ბევრ კუთხეში ავადმყოფთა ძალიან დიდ უმრავლესობას ციებ-ცხელებიანნი შეადგენენ.

შეხვედებით ჩვენში არა თუ მთელ სოფლებს, მთელ მაზრებს, რომლებიც ზაფხულობით საშინელ სურათს წარმოადგენენ: ხალხი დამხდარი, დაყვითლებული, დიდმუცლიანი, ტყირპიანი.

— მუშა კაცსა, შენი ჰირიმე, ტყირპი რათ უნდა გაუჩნდეს? იკითხა ვილაცამ.

— აი ერთი ყალბი შეხედულება, რომელიც გავრცელებულია ჩვენს ხალხში, თითქოს ტყირპი მუშას არ უჩნდებოდეს, ან მუშაობით ილგოდეს და ჰქრებოდეს. ციებ-ცხელება იწვევს ელენთას გასიებას, რასაც ჩვენ ტყირპს ვეძახით. ათასი იმუშაოთ, ტყირპს ამით რა დაუშავდება ან რა დააკლდება, თუ არ უწამლეთ?

— ტყირპის წამალი აცრაა, ყურიდან უნდა აუტრა და ჰქრება, წარმოსთქვა ერთმა.

— ეგეც შემცდარი აზრია, ყურიდან რომ სისხლი გამოუშვა, ტყირპსა მით რა დააკლდება? ტყირპის წამლობაზე შემდეგ ვისაუბროთ; ჩვენს ქვეყანას თავი რომ დავენებოთ და სხვას მივმართოთ, გარდა მეტად ცივი ქვეყნებისა, ციებ-ცხელება ყველგან არის გავრცელებული. თქვენ გაგონილი გექნებათ საფრანგეთი, ინგლისი, ამერიკა, აფრიკა, გერმანია.

— გერმანიაში ვყოფილვარ კიდეც. წამოიძახა ვილაცამ.

— როდის? დაეკითხა ექიმი.

— ომის დროს ტყვედ წამიყვანეს.

— ძალიან ვაქეცომა გამოგიჩენია! იხუმრა ერთმა.

ხალხში სიცილი გაისმა.

— არა თუ გაგიგონიათ, ზოგიერთს კიდეც მოგივლიათ უცხო ქვეყნები, ყველგან არის მეტ-ნაკლებად მაღარია. სადაც ეს სენი მძვინვარებს, იქ მეტიც იხოცება და შუათანა რიცხვით ნაკლებსა სკოცხლობენ. ასი წლის მოხუცი ბევრია ჩვენში ისეთ ალაგას, სადაც მაღარია არ იცის; სამეგრელოში კი, ზოგიერთ სოფელში, სამოცი წლის ადამიანსაც ძვირად ნახავთ, რადგანაც ციებ-ცხელება ანადგურებს ხალხს. ხშირად შეხედებით ახალგაზრდას, რომელიც ნამდვილად მოხუცს მიემსგავსება მაღარიის წყალობით.

გ) მაღარიის სურათი და მიმდინარეობა. — მაღარია არის განსაზღვრული ავადმყოფობა, რომელიც ხანგრძლივად მოიკა-

ლათებს ხოლმე ადამიანის სხეულში და ერთის დაკვრით იქი-
 ლან მას ვერ გამოდენით.

ასეთ ავადმყოფობას ეწოდება დახანებული. მოკლე ვადით
 სტუმრობა მას არ უყვარს.

— მტრისას იმისთანა სტუმარი! გაისმა ხმა.

— რა ახასიათებს მალარიას? ერთგვარი შემოტევა. ამ შე-
 მოტევას სამი მუხლი აქვს: პირველად ავადმყოფს შეაჟრიალებს
 და შეამცივნებს; სახე გაუფითრდება, ტუჩები ჩაულურჯდება,
 ხელებზე თმის ბუსუსები აებურძგნება, ააკანკალებს და უნდა,
 რომ ყოველისფერი თავზე დაიყაროს: იქნება გავთბე როგორ-
 მეთა. ამის შემდეგ ავადმყოფი თანდათან თბება, ხურდება, შეა-
 ცხელებს, სიცხე დიდზე აიწევს; ასეთი მდგომარეობა გრძელ-
 დება რამდენიმე საათს, შემდეგ ავადმყოფს დაასხამს ოფლს და
 სიცხე ნელა-ნელა გამოიწვდება. როდესაც მალარია ახალია,
 ავადმყოფს ხელახლა შეაციებს მესამე ან მეოთხე დღეს ისევე
 იმ დროს.

ამგვარი შეციება და შეცხელება გრძელდება კარგა ხანს,
 თუ ავადმყოფმა წამალს არ მიმართა.

ყველა ეს ნიშანი მალარიის შემოტევისა ყოველთვის არ
 არის ერთნაირად გამოზეპირებული. ზოგჯერ შეციება სუსტად
 არის გამოხატული და ავადმყოფს უფრო სიცხე აწუხებს. ასეთი
 ავადმყოფი გეტყვით: არ მაციებს, მარტო მაცხელებსო. ზო-
 გჯერაც ავადმყოფი შეცხელებას იმდენად ვერა გრძნობს, რა-
 მდენადაც შეცივებას.

ხანდახან შეცივებაც მკრთალია, შეცხელებაც.

სანამ მალარიის შეტევა დაიწყებოდეს, ავადმყოფი უჩი-
 ნარად ატარებს ტანში ამ სენს მთელი ათი დღე მაინც.

ამ ხნის განმავლობაში ავადმყოფი სისუსტეს გრძნობს, ოდ-
 ნავ ზრინავს ტანში, ძვლები სტკივა, უმადოთ არის.

ხომ მოგხსენებათ: „ბოლოდ ყოვლი დამალული საქმე
 ცხადად გამოცხადდეს“.

მალარიაც თავის გამოცხადებას შეცივებით იწყებს და აი-
 მაშინ თქვენ იტყვით ხოლმე: ჯანში ჰქონდა დამალული და

ეხლა გამოუზებირაო. მალარია ზოგჯერ იწვევს გულის რღვევას და პირისღებინებას. ბევრჯერ ავადმყოფს ცალიერ ნალღველს წამოაღებინებს და ამაზე ამბობთ: დახაშმულაო. ზოგჯერ ავადმყოფს შეცივება და შეცხელება იმდენად არ აწუხებს, რამდენად ცხელი პირისღებინება და ასეთი ავადმყოფი დარწმუნებულია: მალარია კი არა მაქვს, კუჭი მტკივაო.

ზოგჯერ მალარია იწვევს თავის ტკივილს, ხანდახან სახსრებისას, ზოგჯერ ხველებას, პაპასკირს, ე. ი. სისხლიან შარდს, ფალარათობას, ცხვირიდან სისხლის დენას და სხვა.

ორი-სამი შეცივების შემდეგ ავადმყოფი ძალიან იცვლება: ფერსა კარგავს, ხდება, ყვითლდება, სუსტად არის, მუშაობა არ შეუძლია, მადა არა აქვს, მთელი სხეული მოდუნებული აქვს. უწამლოდაც რომ დარჩეს ავადმყოფი, ბოლოს და ბოლოს ციებ-ცხელება ნელდება და ჰქრება, მაგრამ კი არ ისპობა, მხოლოდ მიმალულია სხეულში.

გაივლის ხანი და ისევ წამოყოფს თავს, ავადმყოფს შეაქცევს. მალარიას ახასიათებს ეს შექცევა, რომელსაც არა აქვს განსაზღვრული წესი და რიგი: შეიძლება ავადმყოფი შეაქციოს ერთი კვირის შემდეგ, შეიძლება — სამი კვირის შემდეგ, ხშირად — რამდენიმე თვის შემდეგ.

ზოგიერთი დაკვირვება ამტკიცებს, რომ მალარიას უფრო უყვარს შექცევა ყოველი სამი კვირის შემდეგ. მალარიამ შეიძლება შეაქციოს შემოდგომაზედაც, ზამთარშიაც, მხოლოდ უფრო გამოზაფხულზე იცის შექცევა.

რა უწყობს ხელს ამ შექცევას? წყალში ან წვიმაში დასველება, გაცივება, დათრობა, სურდოხველა ან სხვა რაიმე მწვავე ავადმყოფობა.

თუ ადამიანს ტანში დახანებული მალარია აქვს, ეს უკანასკნელი ხშირად ყოველგვარი ახალი ავადმყოფობის დროს წამოაყოფს თავს.

გამოცდილი ადამიანი წინდაწინვე იგრძნობს შექცევას: სისუსტე აქვს, ძვლებისა და სახსრების ტეხვა, ზოგჯერ ტყირპის ჩხვლეტა.

ამგვარ შექცევას ზოგჯერ საზღვარი არა აქვს და მას შედეგათ მოსდევს ავადმყოფის საშინელი დაძაბუნება: გაყვითლებულია, სახე, თვალები, მუცელი, ფეხები—შეშუბებული, მუცელი დიდი და გაბერილი, სიარული უჭირს, საკმელი აწუხებს, თავბრუ ესხმის და თვალაბქუციალა ემართება, არაფრის ხალისი აღარა აქვს. თუ ბავშვი ავად, ინალრება, აღარ იზრდება. 17—18 წლის ახალგაზრდა 12 წლისასა ჰგავს. ქალს რივი ეკარება

— მალარია გადადის ქლექზე? იკითხა ერთმა.

— მალარია რომ ქლექად გადაიქცეს, ეს ყოველად შეუძლებელია, მხოლოდ მალარიით დასუსტებულსა და ღონე გამოფიტულ ადამიანს ქლექი და ყოველგვარი სხვა სნეულება ცუფრო ადვილად ემართება და ადვილად ერევა. ყოველი ავადმყოფობის დროს ადამიანის სხეულში სწარმოებს ბრძოლა. თუ სხეული მაგარია, იმარჯვებს: თუ დაძაბუნებულია, მარცხდება და სნეულება გამოდის გამარჯვებული.

დ) ცვლილებანი სხეულის სხვადასხვა ნაწილში მალარიის დროს.—მალარია ისეთი სნეულებაა, რომელიც დაღს აჩენს ჩვენი სხეულის ყოველ ნაწილს.

დავიწყით კანიდან. რა ემართება მას? ყვითლდება, მიწის ფერსაღებულობს, სახეზე ზოგჯერ ლაქები ჩნდებიან, გამოაყრის ტუჩებზე და ნესტოების გარშემო, ზოგჯერ ტანის სხვა ალაგებზედაც—ბარძაყებზე, თქოებზე, ასოზე; გვერდებზე ძველი მალარია შექცევის დროს ბევრჯერ იწვევს პარტახტს: შეცხელების შემდეგ ავადმყოფს წითლად გამოჰფენს მთელ ტანზე.

— კინქრის ციებას რომ იტყვიან, ის უნდა იყოს, გაისმა ხმა.

— კინქრის ციება ხშირად შედეგია დიდი აღელვებისა, კუჭის მოშლისა, რაიჟე სასმელისა, ან ხილისა. ამას არა აქვს კავშირი მალარიასთან. ყველას კარგად მოგეხსენებათ, რა ცვლილებასაც იწვევს მალარია ელენთაში. საკმარისია ერთი ან ორი შეციება, რომ ელენთა დასივდეს. ხშირი შეციების შემდეგ

ელენთა იმდენზე იზრდება, რომ მუცლის მთელ ღრუს იჭერს. გასივებულ ელენთას ჩვენ ვუწოდებთ ტყირბს.

მალარია იწვევს ღვიძლის ანუ შავი ჯიგარის შესივებას. ამის გამო ავადმყოფს მოყვითალო ფერი გადაჰკრავს, განსაკუთრებით თვალეებზე. თუ ღვიძლი საკმაოდ დასივდა და გამაგრდა, ავადმყოფს ზოგჯერ წყალმანკი უჩნდება. ჩვენი კუჭი ხარშავს შიგ დაგროვილ საკმელს იმ მთავე წვენის წყალობით, რომელიც კუჭის კედლებში დატანებული ჯირკვლებიდან მოჰყვანავს ყოველთვის საკმლის მიღების დროს და შემდეგ. მალარია აღუნებს კუჭს, აფერხებს იმის მუშაობას, მთავე წვენის გამოთევნას და მის გამო ავადმყოფი საკმელს ველარ ინელებს, ჰამის შემდეგ კუჭი ებერება, სტკივა, აწუხებს.

მალარია აზიანებს ნაწლავებსაც, რასაც ბევრჯერ შედეგად მოსდევს კუჭის მოშლა — ფაღარათი.

მალარია ზოგჯერ იწვევს თირკმელების ანთებას, გულისა და სისხლის მიღების დასნეულებას, ფილტვების დაზიანებას. მალარიით დასნეულებული ზოგჯერ ახველებს, ნახველში ხანდახან სისხლი ურევია. მალარია მოქმედებს ტვინზე და ნერვებზე, იწვევს ბევრჯერ შაკიკს, დამბლას. ზოგჯერ ეს სენი იმდენად ასნეულებს ტვინს, რომ ავადმყოფი აზრსა და გრძნობას ჰკარგავს. სასქესო ასოებს მალარია აღუნებს, აჩლუნგებს და ავადმყოფი ხან დროებით, ხან კი სამუდამოთ ცვედნდება.

მალარიის ზეგავლენით ბევრჯერ საშვილოსნო პატარავდება, ილევა; ქალს ეკარგება რიგი და შვილოსნობა ესპობა.

— მე უბრალო ავადმყოფობა მეგონა და თურმე რა ყოფილა! წარმოსთქვა ერთმა.

— მალარია მძიმე ავადმყოფობაა და მას დიდი ყურადღება უნდა მივაქციოთ, რომ საერთო ძალ-ღონით დააძროთ კბილები.

— საიდან გავიგეთ, რომ მალარია ასე აზიანებს მთელსხეულს? როგორც თქვენა ბრძანებთ აღარაფერი აღარა რჩება იმას დაუკბილავი. იკითხა ვილაცამ.

— საიდან გავიგეთ? მოგახსენებთ. მალარია ბევრჯერა ჰხოცავს ავადმყოფებს. როდესაც ასეთი მიცვალებული გასქრეს

და შეამოწმეს გული, კუჭი, ნაწლავები, ფილტვები, ტვინი და სხვა, აღმოჩნდა ყოველივე ის, რაც მე ახლა ჩამოვითვალეთ.

ე) მალარიის სხვადასხვანაირობა.—მალარია ერთნაირიც რომ იყოს, მე უკვე მოგახსენეთ, რომ ის სხვადასხვანაირად მიმდინარეობს სხვადასხვა ადამიანში: ერთს ახველებს, მეორეს პირისღებინება აუვარდება, მესამეს ფლარათობა, მეოთხეს სისხლის დენა ცხვირიდან და სხვა. ერთს უფრო ხურცება აწუხებს, მეორეს შეცივება.

დაუმატეთ ამას ის გარემოება, რომ მალარია სხვადასხვანაირია. რაში გამოიხატება ეს სხვადასხვაობა? დაკვირვებიდან გექნებათ შენიშნული, რომ ზოგს აცივ-აცხელებს მესამე დღეზე, ზოგს—მეოთხეზე; ზოგს მისცემს სიცხეს და მთელი ორი-სამი დღე აღარ ნელდება. ჩვენში უფრო ხშირია დღეგამოშვებით ციებ-ცხელება; ერთ დღეს გააციებს და გააცივლებს ავადმყოფს, მეორე დღეს კარგად არის, მესამე დღეს ხელახლა უბრუნდება ავადმყოფობა.

ეს მალარია ამ რიგად გახლავთ სამდღეური.

არის მეორენაირი მალარიაც, როდესაც ერთ დღეს გააციებს და გააცივლებს ავადმყოფს, მეორე და მესამე დღეს თავისუფალია, მეოთხე დღეს ისევ გახდება ავად.

ეს უკვე ოთხდღეული მალარია არის.

აი თქვენს სოფელში ზოგიერთ ავადმყოფს რამოდენიმე დღე სიცხე არ უნელდება, მივარდნილია, გაოგნებული. გეგონება, მალარია კი არა სახადიაო.

— სწორეთ მაგან ჩაგვაფიქრა ჩვენცა, თორემა ციებ-ცხელებას როგორ ვერ ვიცნობთ, მაგრამ ეს რაღაც სხვანაირია, წარმოსთქვა ერთმა.

— დიახ, დიახ. ეს სხვანაირი მალარია არის. ამას ჩვენ ვუწოდებთ ტროპიკულს ანუ ცხელი ქვეყნის მალარიას, რადგანაც მოტანილია ცხელი ქვეყნიდან.

— ვინ მოიტანა მერე? იკითხა ვილაცამ.

— ვისმე მოჰყვებოდა, რომელიმე ჯარისკაცს. ოსმალეთის მხარეზე აქედან არავინა ჰყოფილა ომის დროს?

— ბევრი, ძალიან ბევრი ვიყავით, გაისმა ხმა.

— ჰო და აი რომელიმე თქვენგანს მოჰყვებოდა, შემდეგ გადასდეთ სხვებს.

ციებ-ცხელება განა გადამდებია? იკითხა ერთმა.

— სწორეთ გადამდებია.

— პირველად მესმის. წარმოსთქვა ერთმა.

— შე დალოცვილო! ჩემი შვილი რო ავად იყო აქეთ მე უწეჭი, იქით ჩემი ცოლი და რატომ არ შეგვხვდა მერე? იკითხა ვილაცამ.

— მაგის პასუხს შემდეგ მოგახსენებთ, ახლა კი ისევ მაღარიის სხვადასხვაობას დაუბრუნდეთ. სამი სხვადასხვანაირი მაღარია უკვე ჩამოეთვალეთ. ხშირად ავადმყოფი რომელიმე ერთნაირი მაღარით არის ავად; მაშინ მისი გამოცნობა არ არის ძნელი. მაგრამ ზოგჯერ მოხდება, ავადმყოფს ორი და ხანდახან სამნაირი მაღარია სჭირს. მაშინ სწეულების მიმდინარეობა იმდენად ახირებული და არეულია, რომ თქვენ კი არა ჩვენც გვიძნელდება გამოცნობა.

— ხანდახან რომ დღეში ორჯერ შეაკვივებს და შეაცხელებს ზოგს, ეს რისი ბრალია? იკითხა ერთმა.

— აი რისი ბრალია. შესაძლებელია ერთსა და იმავე ავადმყოფს სამდღეული მაღარიაც სჭირდეს და ოთხდღეულიც. ამ შემთხვევაში შეიძლება იმას ორჯერ გააციოს და გააცხელოს; მხოლოდ ერთი შემოტევა იქნება სამდღეული მაღარიის, მეორე—ოთხდღეულია.

შე უკვე ჩამოგივალეთ სამნაირი მაღარია. ამათში განსაკუთრებით მაგარია და ბევრჯერ საშიშიც ტროპიკული მაღარია. ამ მაღარიამ სიცხე იცის ძალიან დიდი, შეცივება კი ოდნავი. სიცხე გრძელდება რამდენიმე დღე და სუსტი ან ხნიერი ადამიანისათვის მარტო ასეთი მოძალეებული სიცხე წარმოადგენს თავისთავად საშიშროებას.

ტროპიკული მაღარია ზოგჯერ მოგვაგონებს ტვინის ანთებას: ავადმყოფი აზრსა და გონებასა ჰკარგავს, გაოგნებულია, გული ერევა, პირს ალებინებს. ბევრჯერ ის სახადს მიემსგავ-

სება: ავადმყოფი გასაოთებულია, სწუხს, თავი სტკივა, პირი უშრება.

ხანდახან ის წააგავს ფილტვის ანთებას: ავადმყოფს ქვლე-
 ბი აწუხებს, ახველებს, ნახველი სისხლიანიია.

არის შემთხვევა, როდესაც ტროპიკული მალარია მუცე-
 ლას მოგაგონებთ: ავადმყოფს ხშირი ყვანა აქვს, აქინთებს,
 სისხლზე გადის. ზოგჯერ ტროპიკულმა მალარიამ სისხლის
 ლებინება იცის, სისხლი წამოსკდება ცხვირიდან, სასქესო ასო-
 ბიდან.

— ჩემ ციებას რომ მოგახსენებენ, ის რალა არის? იკით-
 ხა ერთმა.

— აი სწორეთ მაგას მივადგით ახლა. ზოგჯერ ადამიანს
 არც აციებს, არც აცხელებს, მალარია კი აქვს ტანში. რაში
 გამოიხატება მისი არსებობა?

ავადმყოფს სისუსტე აწუხებს, უმადობა, ზოგჯერ ხან-
 გამოშვებით ასტკივა თავი თითქმის ერთსა და იმავე დროს,
 ხან თვალი, ყური, კბილები, მუცელი, ძვლები. ეს არის შე-
 დეგი ჩუმი, მალული ციებისა.

ვ) რა იწვევს მალარიას. — ვიდრე ჩემს საუბარს განვა-
 გრძობდე, შემატყობინეთ თქვენი აზრი, საიდან ჩნდება მალა-
 რია?

— ჰაერიდან იხაშმება ადამიანი და უჩნდება მალარია,
 მიუგო ერთმა.

— სასმელი წყალი აჩენს, სასმელი წყალი, წარმოსთქვა
 მეორემ.

— ხილის ბრაღია, ხილისა. ტყემალსა და კიტრსა ვკამთ
 ზაფხულში, ზედ წყალს დავაყოლებთ, მალარია გაგვიჩნდება
 აბა რა დაგვემართება? გაისმა ხმა.

— ნაოფლარზედა სიგრილე დაგკვრამს და აპითი ვხვდებით
 ავითა.

სიჩუმე ჩამოვარდა.

— როგორცა ჩანს სათქმელი აღარავისა აქვს; მე უნდა
 მოგახსენოთ, რომ თქვენ მიერ ჩამოთვლილი მიზეზები არც

ერთი არ არის მართალი. მაგრამ დიდი ხანი არ არის მას აქვს რაც მეცნიერებსაც ისე ეგონათ, როგორც ახლა თქვენ. თქვენ იცით, რომ სხვადასხვა გადამღებ სენს უჩინარი არსებანი არიან. მალარია გადამღები სენია, მაშასადამე, მასაც უნდა იწვევდნენ უჩინარი არსებანი. თქმა ადვილია, მაგრამ საქმე პოვნაში მიგნება. და აი სწორეთ ეს უჩინარი არსებანი მიაგნო საფრანგეთის ექიმმა ლავერანმა 1880 წელს. მან მრავალჯერ გასინჯა მიკროსკოპში მალარიით დასნეულებულის სისხლი და ბოლოს წააწყდა შიგ პატარ-პატარა არსებებს, რომლებიც სისხლში მოძრაობდნენ. გასინჯა სალი ადამიანების სისხლი, — ვერაფერი ამის მსგავსი შიგ ვერ აღმოაჩინა. ლავერანი მუშაობამ და დაკვირვებამ დაარწმუნა, რომ სწორეთ ეს პატარა არსებანი იწვევდნენ მალარიას.

მათი აღმოჩენის პატივსაცემად უწოდეს ამ უჩინარ არსებებს ლავერანის პლაზმოდები.

— რამხელა იქნება ნეტავი. იკითხა ვილაცამ.

— ძალიან პატარა, უნდა გაადიდოთ ხუთასჯერ, რომ მოზრდილი წერტილის ოდენა გამოჩნდეს.

მეცნიერებმა აიღეს მალარიით ავადმყოფის სისხლი, შეესწავლეს საღ ადამიანს, გავიდა რამდენიმე დღე და სალი ადამიანი გახდა ავად მალარიით.

აქედან რა მტკიცდება! მტკიცდება ის, რომ მალარიას იწვევენ პლაზმოდები.

სადა სცხოვრობენ ეს პლაზმოდები? ადამიანის სისხლში თქვენ ახლა იცით, რომ სისხლი არ წარმოადგენს ერთნაირ სითხეს, არამედ შესდგება სხვადასხვა ნაწილისაგან: თხელ წბოლში დატურავენ წითელი და თეთრი ბურთულები. როგორც წითელი, ისე თეთრი ბურთულები ჩვენთვის მეტად საჭირონი არიან. მალარიის პლაზმოდები ბინადრობენ და იზრდებიან წითელ ბურთულებში. ისინი არიან სისხლის მუქთახორები; არცა ხნავენ, არცა სთესენ, არცა მკიან, არამედ სხვის ხარჯზე ნებივრობენ.

ეს მუქთახორები ცოცხალი არსებანი არიან, საზრდოთ

ბენ, იზრდებიან და მრავლდებიან. რას მიირთმევენ? სისხლის წითელ ბურთულებს. მოიკალათებენ წითელ ბურთულებში, მიირთმევენ მას, იზრდებიან და როდესაც შესქამენ მთლიანად ბურთულებს, გაიყოფიან, დაიშლებიან და გამოეფინებიან სისხლის წბოლში. ამრიგად, თითო ცალი იძლევა ათს, თხუთმეტს, ოცდახუთ ჩამომავლობას. ეს ახალგაზრდა პლაზმოდები დაძვრებიან სისხლის წბოლში ცოტახანს, შემდეგ შეძვრებიან სისხლის წითელ ბურთულებში, მოიკალათებენ შიგ და იწყებენ ზრდას და საზრდობას.

ამგვარად, — ერთ მოდგმას მეორე მოსდევს, მეორეს — მესამე, მესამეს — მეოთხე, — რა ეხარჯებათ — რა! ხომ გაგიგონიათ, თუ შენი არა იხარჯებოდეს — რა, ლხინს ნურაფერი გირჩევენიაო.

მალარიით ავადმყოფის სისხლი რომ გასინჯოთ მიკროსკოპში, განცვიფრებაში მოხვალთ: ხშირად ის გაქლენთილია ერთიანად მალარიის პლაზმოდებით. რაც უფრო ბევრია სისხლში პლაზმოდები, მით უფრო მძიმეა ავადმყოფის მდგომარეობა. ამავე დროს მალარიის პლაზმოდები ბლომად გროვდებიან ელენთაში, ღვიძლში და მოგრძო ძვლებში, სადაც ძვლის ტვინია.

როგორც მოგახსენეთ, პლაზმოდები მიირთმევენ ჩვენი სისხლის წითელ ბურთულებს; ამიტომაც არის, რომ ორი-სამი შეცივების შემდეგ ავადმყოფი ფერსა ჰკარგავს, სისხლი აკლდება და სუსტდება.

გარეგნობა მალარიის პლაზმოდებს მეტად ცვალებადი აქვთ თავისი ზრდისა და განვითარების დროს. მოზრდილი პლაზმოდები უმეტეს შემთხვევაში ბეჭედს წააგავენ. ამიტომაც მეტ სახელად უწოდებენ მათ მალარიის ბეჭედებს.

პლაზმოდები სცხოვრობენ, საზრდობენ და იზრდებიან სისხლის წითელ ბურთულებში, — ეს თქვენ უკვე იცით.

როდესაც დასრულდებიან და დასუქდებიან, რა ემართებათ, აბა მიპასუხეთ?

— გაიყოფიან და პატარა პლაზმოდები სისხლში გამოეფინებიან. გაისმა ხმა.

— მართალია, მართალი, დაგისომებიათ, ხოლო ვინაა ეფინებიან სისხლის წბოლში და დაუწყებენ ძებნას წითელ ბურთულებს, რომ შიგ შედგრენ და მოიკალათონ.

სანამ პლაზმოდები ბურთულებში არიან და იზრდებიან, ავადმყოფი ველარაფერსა გრძნობს. ხოლო როდესაც ახალგაზრდა პლაზმოდები ბურთულებიდან სისხლის წბოლში გამოვლენ, სწორედ მაშინ იწყება შეცივება და შემდეგ შესხელება.

— გამოხატულზედა შენი ჰირიმე, ერთი კვირე ზედღედ მაცივ-მაცხელა. დავლიე წამალი, გამაშვებინა და თქვენი ჩამოსვლის წინა კვირესა ისევ შემაქცია. ამ თვე ნახევარში სად იყვნენ მერე ი რაღაც პლაზმოდებია? იკითხა ერთმა ფერმკრთალმა გლეხმა, რომელსაც მართლაც აჩნდა სახეზე ციებ-ცხელების დალი.

— ვინდათ, გაიგოთ სად იმყოფებიან პლაზმოდები მაღარის მიუღების დროს? როდესაც წამლობის ან სხვა მიზეზებისა გამო პლაზმოდები სისხლში ველარა მრავლდებიან, გადაბარგდებიან ელენთაში, ლვიძლში, ძვლების ტვინში და აქ უცდიან ხელის შემწყობ პირობებს. თუ სხეული დაასუსტა რამემ, ისინი გაძვრებიან ისევ სისხლში და გააჩაღებენ ციებ-ცხელებას.

— თქვენა თქვით, ციებ-ცხელება სამნაირიაო და იმის ბაქიებიც სამნაირია? იკითხა ერთმა.

— ბაქიები კი არა პლაზმოდები, გაუსწორა მეორემ.

— ღიახ, მაღარია სამნაირია და თვითეულ მათგანს საკუთარი პლაზმოდები იწვევენ.

სამდღეული და ოთხდღეული მაღარის პლაზმოდები ერთმანეთს ძალიან მიემგვანებიან. მთავარი განსხვავება აი რაში მდგომარეობს: სამდღეული მაღარის პლაზმოდების გაზრდასა და დასრულებას 48 საათი სჭირდება, ე. ი. ორი დღე და ღამე, ოთხდღეულისას კი—72 საათი, ე. ი. სამი დღე და ღამე. ტროპიკული მაღარის პლაზმოდები უფრო მომცრო ტანისა არიან და განახევრებულ მთვარეს მიემგვანებიან ზოგ-

ჯერ, ზოგჯერ კი ბეჭედს. მათი დისრულებისათვის ხან დღედაღამე კმარა, ხან კი ორი დღედაღამეა საჭირო. ჩვეულებრივი მაღარაის პლაზმოდები სისხლის წითელ ბურთულებში მოათავებენ ხოლმე სრულ გაზრდასა და მომწიფებას, ტროპიკული მაღარაისა კი—ელენთაში, ღვიძლში, ძვლების ტვინში. ჩვეულებრივი მაღარაის პლაზმოდები დასრულების შემდეგ გაიყოფიან ათ, ოც და მეტ პატარა პლაზმოდებად, ტროპიკულისა კი მხოლოდ ორად, ოთხად, ექვსად.

— თუ ორი და სამი დღე უნდება იმათ გაზრდასა და მოშენებას, ზოგსა რათ აცივ-აციხელებს ყოველ დღე? იკითხა ერთმა.

რის ყოველ დღე, ჩემ ბიქსა ორი კვირის განმავლობაში დღეში ორჯერ აციებდა! დაუმატა მეორემ.

— სრული ქემმარიტებაა. საქმე იმაშია, რომ ავადმყოფის სისხლში ხშირად რამდენიმე სხვადასხვა მოდგმაა მაღარაის პლაზმოდებისა. ერთი მოდგმა გამოვა სისხლის წბოლში დილით, მეორე საღამოს. მაშინ ავადმყოფს დილითაც გააციებს, საღამოსაც. თუ ერთი მოდგმა გამოეფინა სისხლის წბოლში ერთ დღეს და მეორე კი მეორე დღეს, მაშინ ავადმყოფს ყოველ დღე გააციებს.

— ახლა სულ ველარაფერი გავიგე, სხვადასხვა მოდგმაი საიდანღა ჩნდება! იკითხა ერთმა.

— ეგ არის სულ სხვა საკითხი: საიდან ჩნდება ადამიანის სისხლში მაღარაის პლაზმოდები?

— წყალშია, ნამდვილად, მკვახე ხილში, დახაშმულ ჰაერში და იქიდან ჩნდება, წარმოსთქვა ერთმა.

— მე ერთხელ უკვე მოგახსენეთ, რომ ეს აზრი ყალბია: არც წყალში, არც ხილზე, არც ჰაერში მაღარაის პლაზმოდები არ არიან, ისინი არიან მხოლოდ ავადმყოფის სისხლში.

— ბიქოს! კარგად ვიყავი და ავად გავხდი, აბა საიდან გაჩნდნ ამ ჩემ სისხლში ეგ პლაზმოდები! იკითხა ერთმა.

— აკი მოგახსენეთ, ეგ არის სრულებით ახალი საკითხი, რომლის განხილვასაც ახლა შევეუდგებით.

ზ) საიდან ჩნდება იანი სალი ადამიანის სისხლში მალარიის პლაზმოდები. უძველესი დროიდან შენიშნულია შემდეგი მოვლენა: მალარია ჩნდება უმთავრესად ქაობიან ადგილებში, სადაც ბევრია წყალი და საერთოდ სინესტე.

ამიტომ მეცნიერებიც კი ფიქრობდნენ, მალარიის შხამი არის ნიადაგში, აქედან გადადის ჰაერში, წყალში და ადამიანი ავად ხდება მალარიით ამგვარი მოშხამული წყალის სმითა და წამხდარი ჰაერის სუნთქვით.

ასეთ შეხედულებას ბოლო მოუღო ლავერანის აღმოჩენამ. როდესაც ლავერანმა აღმოაჩინა მალარიის პლაზმოდები, სხვადასხვა მეცნიერი შეუდგა ამ პლაზმოდების საფუძვლიან შესწავლას. დაუწყეს მათ ძებნა ქაობის წყალში, ნიადაგში, ჰაერში, მაგრამ ვერსად ვერაფერი ვერ ნახეს. ხანგრძლივი კვლევისა და ძიების შემდეგ გამოიკვია და დამტკიცდა ერთი რამ: მალარიის პლაზმოდები იმყოფებიან მხოლოდ ადამიანისა და ზოგიერთი მამულის სისხლში.

მაშ როგორაა ხდება სალი ადამიანი ავად?

ამკარაა, უნდა იყოს ვილაცა, ვისაც ეს პლაზმოდები გადააქვს ავადმყოფის სისხლიდან სალი ადამიანის სისხლში.

ვინ არის ეს ბოროტი და ავსული, როგორაა ვსტაცოთ მას ხელი?

ეს ბოროტი არსება დაიჭირა და დაუტკიცა მას მისი ვერავობა ინგლისელმა ექიმმა როსმა 1898 წელს.

ვინ აღმოჩნდა ეს დაუნდობელი მტერი?

კოლო-მზუილა!

როსი მსახურებდა ინდოეთის ჯარში და დიდი ხნის განმავლობაში უკვირდებოდა მალარიას. მან მიაქცია ყურადღება შემდეგ გარემოებას: მალარია იწყებოდა გამოზაფხულზე, ვრცელდებოდა საშინლად ზაფხულსა და შემოდგომაზე, ზამთარში კი საგრძნობლად კლებულობდა და ცხრებოდა.

ხანგრძლივი დაკვირვების შემდეგ მან შენიშნა, რომ ქაობიან ადგილებში უფრო ხშირად ისინი ხდებოდნენ ავად, ვინც გარეთ იძინებდა ან ღამე მუშაობდა. აქედან როსმა შემ-

დები დასკვნა გამოიყვანა: ვილაცა არის ეს ბოროტი, დღე დამალულია, ღამე გამოდის, პარავს ავადმყოფს პლაზმოდებს და გადააქვს კარგამყოფის სისხლშიო.

როსი ჰხედავდა, რომ მალარიან ადგილებში აუარებელი იყო კოლო.

კოლოები დღისით მიმალული იყვნენ ჩრდილში, ხეების ფოთლებში, მზის ჩასვლიდან მზის ამოსვლამდე კი გარედ გამოეფინებოდნენ და სწოვდნენ ხალხს სისხლს.

ყველა ამის შემდეგ როსმა გადაწყვიტა: ნამდვილად ეს კოლოები არიან ჩვენი დამლუპველიო, და ჩაუსაფრდა მათ.

დალამდებოდა თუ არა და გამოეფინებოდნენ კოლოები, როსი სტაცებდა ხელს, დააჯენდა მალარიით სნეულის ტანზე, ამოასრუტნიებდა სისხლს და შემდეგ გადაიყვანდა სალი ადამიანის ტანზე; აბა ვნახოთ, შეჰყრის თუ არა მალარიასაო. კარგა ხანს იყო ასეთს მუშაობაში ჩაბმული როსი, მაგრამ ვერაფრითარ შედეგს ვერ მიახწია. მისგან დატყვევებული კოლოები ავადმყოფსაცა ჰკებდნენ, კარგამყოფსაც, მაგრამ მალარიით არავინ არ დაუსნეულდებიათ.

მაშინ როსი შეუდგა თვით კოლოების შესწავლას და დარწმუნდა, რომ ზოგიერთ კოლოს წყალის ფერი ფრთები ჰქონდა, ზოგს კი — ქორფლიანი; ის კი იქერდა წმინდა ფრთებიან კოლოებს. დაანება მათ თავი და მოსდგა ფრთაქორფლიანებს. წარმოიდგინეთ მისი აღტაცება, როდესაც მალარია გამოაჩნდა ათი-თორმეტი დღის შემდეგ სულ ყველას, — ვინც კი ამ კოლოებს დააკბენია.

დამალული მტრის აღმოჩენამ დიდი აურზაური გამოიწვია, მრავალი მეცნიერი შეუდგა ამ ჯიშის კოლოების შესწავლას: აქნეს, გასინჯეს მიკროსკოპში და კოლოების სხეულში მალარიის პლაზმოდები არ აღმოაჩინეს!

— როდესაც კოლო ავადმყოფს დაჰკებნს, სისხლი და პლაზმოდები ხომ კუჭში ჩავა? იკითხა ერთმა.

— კოლოს კუჭში, რა თქმა უნდა!

— მერე კოლოს კუჭი თუკი სისხლს ინელვებს, პლაზმოდები ვეღარ მოინელვებს? იკითხა მანვე.

— საქმეც მაგაშია, რომ კოლოს კუჭში პლაზმოდები არ იხოცებიან, არამედ შეძვრებიან კოლოს კუჭის კედლებში და საშინლად მრავლდებიან.

— ჯერ კოლო რა არის, მერე მისი კუჭი და შემდეგ ამ კუჭის კედლები რაღა უნდა იყოს? გაისმა ხმა.

სად თავდება მცირეზე უმცირესი, არაფინ არ იცის. მიუხედავად იმისა, რომ კოლო პატარა არის, იმის კუჭის კედლებში ათი ათასობით ეტევა მალარიის პლაზმოდუმი. კოლოს კუჭში მოშენებული პლაზმოდები ამოდიან კოლოს პირში და დაბინავდებიან სანერწყვე ჯირკვლებში, ჩვენ ხომ მუდამა გვაქვს პირში ნერწყვი. ეს ნერწყვი მოყვენავს პირის სანერწყვე ჯირკვლებიდან. კოლოსაცა აქვს სანერწყვე ჯირკვლები და ახალგაზრდა პლაზმოდები აქ ბინავდებიან.

— მერე იქიდან როგორღა გადადიან სალი ადამიანის სისხლში, კოლო ხომ მარტო სისხლსა სწუწნის? იკითხა ერთმა.

— მაგას ახლავე გაიგებთ, მიუგო ექიმმა. მოგეხსენებათ, კოლოსგან ნაკბენი ადგილი შესივდება და აგეკავებათ, რა იწვევს ამ შესივებასა და ქაილს? არ იცით? მაშ მე მოგახსენებთ: კოლოს ნერწყვი.

— კოლოს ნერწყვსა ჩვენს კანში რა უნდა? გაროცა ერთმა.

— აი რა უნდა. ხომ გინახავთ, კოლოს ხორთუმი აქვს, ხორთუმის ბოლო მჭრელია, რის გამო კოლო ადვილად ჩაისობს ხოლმე მას ადამიანის კანში. ხორთუმთან შედარებით სისხლი სქელია და ადვილად არ შედის ხორთუმის ღარში. მაშ რა არის საკირო? სისხლის გათხელება. ხორთუმში კოლოს ორი ღარი აქვს; ერთი ღარი სანერწყვე ჯირკვლებს უერთდება; ამ ღარით კოლო ჩაუშვებს ჩვენს სისხლში ნერწყვს და გაათხელებს მას, შემდეგ ხორთუმის მეორე ღარით ადვილად ამოსწავს შეთხელებულ სისხლს. მაგრამ სანერწყვე ჯირკვლებ-

ში კოლოს მალარიის პლაზმოდები ჰყავს. ეს პლაზმოდები ნერწყვს ჩაჰყვებიან ჩვენს სისხლში, შეძვრებიან წითელ ბურთულეებში, დაიწყებენ ზრდასა, გამრავლებას და ციებ-ცხელება მზად გახლავთ.

— თუ უმალ ციებიანი არ დაკბინა კოლომა, მაინც ეყოლება სანერწყვე ჯირკვლებში პლაზმოდები? იკითხა ერთმა.

— არა, თუ კოლოს ციებიანი არ დაუკბენია, იმის კუჭსა და სანერწყვე ჯირკვლებში არც იქნებიან პლაზმოდები. თუ ციებიანი ავადმყოფი არ არის, კოლო რაც უნდა ბევრი იყოს, მალარია არ გაჩნდება. ხოლო როცა მალარიით ავადმყოფი არის სადმე, კოლოებს ავადმყოფიდან კარგამყოფებზე გადააქვთ მალარია და ამრიგად ავრცელებენ ამ სნეულებას. ყოველგვარ კოლოს არ უდევს ბრალი ამ ბორცუტებაში, არამედ მხოლოდ ერთ ჯიშს — ფრთაქორფლიან კოლოს.

ვილაძამ იკითხა: ზოგიერთს რათ აციებს დილა-სალამოს ან დღეში ერთხელ, თუ მალარია სამდღეული და ოთხდღეულიაო. აი ახლა შემიძლია აგიხსნათ: წარმოიდგინეთ, რომ კოლომ დაკბინა სამდღეული მალარიით ავადმყოფი, შემდეგ ამ კოლომ დაკბინა სალი ადამიანი, ვთქვათ, სალამოს. განა არ შეიძლება, რომ იმავე კოლომ იგივე ადამიანი დაკბინოს კიდევ გათენებისას. არა თუ შეიძლება, ასეთი შემთხვევა ძალიან ხშირია. ამრიგად, პლაზმოდების ერთი მოდგმა სალამოს შვეა დაკბენილის სისხლში, მეორე მოდგმა კი დილით და როცა გამრავლდებიან, ავადმყოფს დილითაც შეაციებს, სალამოსაც, შესაძლებელია ერთმა და იმავე კოლომ ერთ დღესაც დაკბინოს ვინმე, მეორე დღესაც. მაშინ მას ყოველ დღე გამოუზებირებს მალარია. შესაძლებელია, ერთხელ სამდღეული მალარიის პლაზმოდებით დატვირთულმა კოლომ დაკბინოს ვინმე, მეორე დღეს ოთხდღეული ან ტროპიკული მალარიის პლაზმოდებით დატვირთულმა კოლომ. მაშინ ციების ხასიათი და მიმდინარეობა ისე აირვეა, რომ გამოცდილ ექიმსაც კი საგანებელში ჩააგდებს.

კოლო მამალიც არის, დედალიც. თქვენ იქნება გგონიათ,

რომ ორივე ჰკბენს ადამიანს. არა; მამალი კოლო სისხლს არ ეკარება, ის ბალახებსა სწუწნის წვეს და მათი იკვებება, დედალიც ბალახების წვენით საზრდოობს, სანამ განაყოფიერდებოდეს. როდესაც განაყოფიერდება და იმის მუცელში კვერცხები ზრდას დაიწყებენ, კოლოს ბალახის წვენი აღარ ყოფნის და გამწარებული დაეძებს სისხლს.

— რაღა მარტო ადამიანსა ჰკბენს? იკითხა ერთმა.

— ვინც მოხვდება ყველასა ჰკბენს, ოღონდ სისხლი იწოვოს.

— ამბობენ, ქათამსაც ემართება მალარიო, მართალია? იკითხა ერთმა.

— ფრინველები სწეულდებიან მალარიით, ხოლო მათი მალარია ჩვენსას არა ჰგავს, მათი პლაზმოდები სხვა არის, ჩვენი — სხვა, ფრინველებზე მალარია გადააქვს წმინდა ფრთებიან კოლოს.

თ) მალარიის გადამტანი კოლო. — რადგანაც კოლოს ასეთი დიდი მნიშვნელობა აქვს მალარიის გავრცელებაში, გვეცნოთ მას უფრო კარგათ.

• კოლო მრავალნაირია. ჩვენში შეხვდებით უმთავრესად ორგვარ ჯიშს; ერთია წმინდა ფრთებიანი, მეორეს კი პატარა პატარა მუქი ლაქები აქვს ფრთებზე წინწყლებივით; ისე ვერც კი გაარჩევთ ერთმანეთში. აქვს ორივეს სამი წყვილი ფეხი, ორი ულვაში და შუაში ხორთუმი. ზამთარში კოლო მოსძებნის თბილ ბინას, ბოსელს, თავლას და იქ სძინავს; როგორც კი გაზაფხულდება და ჰაერი გათბება, გარეთ გამობრძანდება, წელში გაიმართება და დედალ მამალი დაუწყებენ ერთმანეთს ძებნას. სანამ ჰაერი კარგად არ გათბება, ერთმანეთს არ ეკარებიან; როგორც კი ჰაერი გათბება, მამალი კოლო ანაყოფიერებს დედალს ჰაერში. ამის შემდეგ იწყება კვერცხების დება აპრილის გასულიდან შემოდგომის დამლევამდე.

თითო დაღებაზე კოლო სდებს ორასამდე კვერცხს და, თუ კარგი დარი დაუდგა, გაზაფხულიდან შემოდგომამდე ექვსჯერ

დასდებს. ამრიგად, ერთ კოლოს შეუძლია დასდოს ათასი კვერცხი და მეტიც

ახლა არ იკითხავთ სად სდებს კოლო კვერცხებს?

— მიწაში. გაისმა ხმა.

— წყალში, წყალში. გაისმა რამოდენიმე ხმა მცირედენი სიჩუმის შემდეგ.

— დიახ, წყალში, ისიც დამდგარ, დაგუბებულ წყალში, რადგანაც ჩქარი წყალი იტაცებს და სპობს კოლოების კვერცხებს. აი ამიტომაც მრავლდება კოლო იქ, სადაც ჭაობია ან დამდგარი წყალი. თუ საკმაო სითბო არის, ორი სამი დღის შემდეგ კოლოს კვერცხიდან ჭია გამოიჩეკება. ჭია სცხოვრობს დამდგარ წყალში, იკვებება მცენარეულობით, წვრილი მწერებითა და ჭიაღუებით. ჭია იზრდება, სამი კვირის განმავლობაში ოთხჯერ გამოიცვლის კანს და გადაიქცევა ბოჯოთ, რომელიც წყლის ზედაპირს არა შორდება. სამი-ოთხი დღის შემდეგ ბოჯო გადაიქცევა დასრულებულ კოლოდ.

აი ამ კოლოს მეცნიერებმა დაარქვეს სახელად ანოფელესი. ჩვენ ვუწოდოთ ფრთაქორფლიანი ან ფრთადაწინწყლული კოლო.

მზე და ნათელი მას ძალიან ეჯავრება, ამიტომ დღისით დამალულია ჩრდილში, ხის ფოთლებში, ბოსელში, სარდაფში და ბნელ ოთახებში. ჩავა თუ არა მზე, გამოძვრება და მზის ამოსვლამდე დაეძებს საზრდოს. შორს გაფრენა, ან ძალიან მაღლა ფრენა კოლოს არ უყვარს, თუ ქარმა არ მოიტაცა.

ი) მალარიის მკურნალობა.—მალარია კაცობრიობის ძველის-ძველი სენია და ხალხი მუდამ ეძებდა რაიმე საშუალებას იმის წინააღმდეგ. სამხრეთ ამერიკაში საკმაო სითბო, მდიდარი მცენარეულობა, ჭაობები ძალიან უწყობდენ ხელს კოლოების გამრავლებას და, მაშასადამე, მალარიის გავრცელებასაც. ბევრი ძებნის შემდეგ აღდილობრივმა მცხოვრებლებმა მიმართეს ერთ ხეს, რომელსაც მწარე ქერქი ჰქონდა. გააძვრეს ქერქი, დაახმეს, დაფხვნეს და დაუწყეს სმა მალარიით ავადმყოფობის დროს. აღმოჩნდა, რომ სწეული ხშირად იკურნებოდა ასეთი წამლობით.

მე-17 საუკუნეში ესპანელებმა დაიპყრეს ამერიკის ერთი ნაწილი. ესპანელი გრაფის ქალი ციმბონა გაემგზავრა დაპყრობილ ქვეყანაში და იქ მძიმე ავად გახდა მალარიით. მიმართა ადგილობრივ საშუალებას — მწარე ხის ქერქს და განიკურნა. ციმბონამ ეს წამალი ევროპაში წამოიღო და ამის შემდეგ ეს საშუალება მთელს ევროპაში გავრცელდა გრაფის ქალის პატივსაცემლად ამ ქერქს სახელად დაარქვეს ციმბონა და აქედან წარმოსდგა ხინა ანუ ქინა. ქინაქინის ხეს ახლა ყველგან აშენებენ. ბათომი, ჩაქვა და საერთოდ ჩვენი შავი ზღვის ნაპირი საღკეთესო პირობებს იძლევა თურმე ამ ხის მოშენებისათვის და მთავრობა კიდევ შეუდგა ამ საქმეს. უნდა ვიქონიოთ იმედი, რომ ოდესმე ჩვენც გვექნება საკუთარი ქინაქინის ხის ტყეები.

დღეს განსაკუთრებული ქარხნებია ევროპასა და ამერიკაში. ამ ქარხნებში ქინის ხის ქერქიდან ამზადებენ თეთრსა და მწვანე ფხვნილს, რომელსაც ჩვენ ქინაქინას ვუწოდებთ.

ერთი საუკეთესო წამალი მალარიის წინააღმდეგ არის ქინაქინა, რომელიც საწამლაგვით მოქმედებს მალარიის პლაზმოდებზე. ასეთი მოქმედებისათვის აუცილებელია, რომ ქინაქინა შეხვდეს სისხლში პლაზმოდებს.

თქვენ ახლა იცით, რომ ავადმყოფს შეაციებს მაშინ, როდესაც მომრავლებული პლაზმოდები წითელი ბურთულეებიდან გამოვლენ და სისხლის წბოლში დასცურავენ. ამიტომ ქინაქინა იმ დროს უნდა მიიღოს ავადმყოფმა, რომ ის სისხლში დახვდეს პლაზმოდებს.

ქინაქინას რომ მიიღებ, სანამ კუჭში გაიხსნებოდეს, ნაწლავებში გადავიდოდეს და იქიდან სისხლში, დაახლოებით სკირდება მას 5—6 საათი. მაშასადამე, გაციებამდე 5—6 საათით ადრე უნდა მიიღოს ის ავადმყოფმა.

ეს ყველაფერი ადვილი საქმეა, როდესაც იცით გაციების ვადა, მაგრამ ხშირად ციება არეულია, ხან ადრე აციებს ავადმყოფს, ხან უფრო გვიან, ხან დილით, ხან შუადღისას,

ხან სალამოთი. როდის უნდა მიიღოს მაშინ ავადმყოფმა ქინაქინა, რომ ის სისხლში დახვდეს პლაზმოდიებს?

— როგორ, ქინაქინა რომ სისხლში გადავა მერე სულ იქ არა რჩება? იკითხა ერთმა.

— სისხლში დიდხანს არასტყერი არა რჩება, არც ქინაქინა. რამოდენიმე საათის შემდეგ ქინაქინა სისხლში დაიშლება და შემდეგ შარდს გამოჰყვება თირკმელებიდან. ამრიგად, როდესაც ვაციების ვადა არეულია, ქინაქინის ერთხელ მიღება აღარა კმარა; საჭიროა, რომ ის მუდამ ტრიალებდეს სისხლში, რათა მუდამ მზად იყოს პლაზმოდიების შესახვედრად. ამისათვის აუცილებელია მისი მიღება დღეში რამდენჯერმე, ხოლო უფრო პატარა რაოდენობით.

— ბევრი დავლიე, მაგრამ რო არ მიშველა, წარმოსთქვა ერთმა.

— თუ მალარია საკმაოდ დახანებულია, ხშირად ქინაქინაც ვეღარ ერევა; ბევრჯერ კი თქვენივე ბრალია, თუ ქინაქინა ვეღარა გშველით: არ იცით, როდის მიიღოთ და რამდენი. როდესაც შეციების ვადა დანამდვალეობით იცით, დიდმა უნდა მიიღოს ქინაქინა ერთი გრამი 5—6 საათით აღრე. თუ ვადა არეულია, მაშინ იგივე რაოდენობა ქინაქინისა უნდა გაჰყოთ სამად, ოთხად და მისცეთ ავადმყოფს მთელი დღის განმავლობაში.

როგორც კი ავადმყოფს ციებ-ცხელება თავს გაანებებს, 5 დღის განმავლობაში მაინც უნდა მიიღოს ხოლმე ქინაქინა ამ წესით; შემდეგ ოთხი დღე შეისვენოს. ოთხი დღის შემდეგ სამი დღის განმავლობაში კიდევ მიიღოს ქინაქინა და ამგვარის წესით წამლობა განაგრძოს ორ თვემდე.

რაც უფრო დროზე დაუწყებთ მალარიით ავადმყოფს წამლობას, მით უფრო მალე რჩება; რაც უფრო დაავიანებთ ამ წესით წამლობას, მით უფრო ძნელია მალარიის გამოდენა კანიდან, რადგანაც ნორჩი პლაზმოდიები ქინაქინას ვერ უმაგრდებიან, ხანმოთეულებს კი ქინაქინა ვეღარ ერევა.

რადგანაც ზოგჯერ ქინაქინა კუქსა სწყენს, უმჯობესია მისი მიღება საქმლის შემდეგ.

წყალში გახსნილ ქინაქინას უშხაბუნებენ აგრეთვე კანქვეშ, კუნთებში, სისხლის ძარღვებში, მაგრამ ეს უკვე ექიმის საქმეა და ამიტომ სიტყვას აღარ გაგიგრძელებთ.

ზოგი ქინაქინას ვერ იტანს, პარტახტს დააყრის, კანი უსივდება, ექავება, გული ერევა, პირსაღებინებს, ნაწლავები სტკივა, ზოგს სისხლისდენა აუვარდება პირიდან, ტანიდან, ცხვირიდან.

ზოგჯერ ქინაქინა აჩლუნგებს სმენას, მხედველობას, არიან ისეთი პირებიც, რომლებიც სისხლიანსა შარდავენ, როგორც კი ქინაქინას მიიღებენ.

ყოველივე ეს არის იშვიათი შემთხვევა, უმთავრესად გამოწვეული ქინაქინის უთავბოლოდ ხმარებით.

უნდა იცოდეთ, რომ საუკეთესო საშუალება მაღარის წინააღმდეგ ქინაქინა არის.

ხოლო იმის მიღებას ცოდნა უნდა.

სხვადასხვა ავადმყოფში მაღარია სხვადასხვანაირად აშკარავდება და მიმდინარეობს. ამიტომ არსებობს ბევრგვარი წესი ქინაქინით წამლობისა. ყოველ კერძო შემთხვევაში მხოლოდ ექიმი გამოგვირკევეთ, ვის როგორი წამლობა შეეფერება.

მაღარის სამუდამოდ მორჩენა შეიძლება? იკითხა ერთმა?

— თუ დროზედ დაიწყებთ წამლობას, მაღარია რჩება; მაგრამ შესაძლებელია, ხელახლად დაჰკბინოს კოლომ და ისევ გახდეთ ავად.

თუ თავს დროზედ არ უწამლეთ და მაღარია სხეულში გაგიჯღათ, მისი გამოდენა ძალიან ძნელია. ის თანდათან და შეუჭერებლად ასუსტებს სხეულს და ძალიან ბევრსა ჰხოცავს.

მძიმე შემთხვევაში, როდესაც ქინაქინა ველარა შევლის, აუცილებელია ჰაერის გამოცვლა, მთის ჰაერი, რომელიც სისხლში იწვევს ბევრნაირ ცვლილებას და ხელს უწყობს მაღარის პლაზმოდების მოსპობას.

ჩვენში საუკეთესო ადგილებია ამ მხრივ აბასთუმანი, ცე-

მი, ბაკურიანი, სურამი, ჯავა, შოვი, გადაღმა სვანეთი, თეთრი შთა, ბახმარო.

კ) ქინაქინით თავის დაზღვევა მაღაროისაგან. — როდესაც მაღარო ვრცელდება, ქინაქინა მარტო ავადმყოფმა კი არ უნდა სვას, არამედ კარგამყოფმაც.

— კარგამყოფსა წამალი რათ უნდა?

გაიოცა ერთმა.

— კარგამყოფს იმისათვის უნდა წამალი, რომ ავად არ გახდეს, ქინაქინას სწორედ ასეთი თვისება აქვს. ნიადაგ რომ ქინაქინა ყლაპოს კარგამყოფმა, მანებელიც არის, არც საჭიროა. მაღარო ვრცელდება მაშინ, როდესაც კოლოები ჩნდებიან, ე. ი. აპრილის გასულიდან შემოდგომის დამლევამდე. ვინც ციებიან ადგილასა ცხოვრობს მუდმივად ან დროებით, გაზაფხულიდან გაციებას არ უნდა უცადოს, არამედ წინდაწინვე დაიწყოს ქინაქინის სმა.

— მაინც ვერ გავიგე, რა აზრი აქვს ქინაქინის წინდაწინვე სმას? იკითხა ერთმა.

— აი რა აზრი აქვს: — ვთქვათ, გიკბინათ კოლომ, სისხლში ჩაუშვებს მაღაროის პლაზმოდებს; თუ იქ ქინაქინა დაუხვდა, პლაზმოდები ველარ მოშენდებიან, დაილუპებიან და აღარ გაგაციებთ. კოლოსაგან კი არავინ არ არის დაფარული, იქ სადაც კოლო მრავალია.

— ეს მართლა კარგი ყოფილა! გაისმა ხმა.

— ქინაქინის წინასწარი მიღება მაღაროისაგან თავის დასაცავად ერთი საუკეთესო საშუალებაა ამ სენთან ბრძოლის დროს და ეს საშუალება რაც უფრო გავრცელდება ჩვენში, მით უფრო გაჯანსაღდება ჩვენი ხალხი. მე მოგახსენეთ, რომ კოლოსაგან დაკბენის შემდეგ მაშინათვე კი არ გამოჩნდება მაღარო, არამედ დაახლოვებით ათი დღის მერე; ამიტომ თავის დაცვისათვის საჭირო არ არის ქინაქინის ყოველდღე მიღება, არამედ ხანგამოშვებით. დაკვირვებით და გამოცდილებით დამტკიცდა, რომ საკმარისია ქინაქინის მიღება კვირაში ერთხელ ერთსა და იმავე დღეს.

რამდენი უნდა მიიღოს დიდმა? ერთი გრამი, მაგრამ ერთად კი არა, არამედ გაპყოს სამად ან ოთხად და მიიღოს მთელი დღის განმავლობაში.

ასეთის წესით ყოველ ჩვენგანს შეუძლია თავი იპატიოს მალარიისაგან.

ლ) ბრძოლა კოლოებთან. საუკეთესო საშუალება მალარიის წინააღმდეგ არის მისი პლაზმოდების სრული მოსპობა: მაგრამ ეს ყოველად შეუძლებელია. ათას კაცში ერთი მალარიანიც რომ გამოერიოს, სულ ყველას დაასნეულებს, თუ კოლოები გაჩნდნენ. აქედან რა არის ცხადი?

— კოლო უნდა მოესპოთ. გაისმა ხმა.

სრული კეშმარიტებაა, სრული. მალარიის წინააღმდეგ ბრძოლა ყველგან სწარმოებს ორი მიმართულებით:

სპობენ პლაზმოდებს ავადმყოფების წამლობით და სპობენ კოლოებს.

მალარიის კოლოებთან ბრძოლასა აქვს მეტად დიდი ეროვნული და სახელმწიფოებრივი მნიშვნელობა, განსაკუთრებით ისეთს ქვეყნებში, სადაც მალარია ძველიდგანვე გავრცელებულია. ასეთია ჩვენი საშობლოც, რომლის ზოგიერთ მხარეს მალარია მუსრს ავლებს. არის ჩვენს ქვეყანაში ისეთი ადგილები, სადაც ას კაცში ოთხმოცი მალარიით არის შეპყრობილი. საქართველოში დაახლოებით ნახევარი მილიონი მცხოვრებია დასნეულებული მალარიით და ორი ათასამდე ავადმყოფი ყოველ წლიურად იღუპება ჩვენში ამ სენით.

ამრიგად, მალარია ჩვენი ეროვნული მტერია; ის განადგურებას გვიქადის და ამიტომ ბრძოლა მასთან ყოველი შეგნებული ადამიანის მოვალეობაა. ამ დიდ საქმეში ხალხი და მთავრობა ხელი-ხელ ჩაკიდებული უნდა მოქმედებდნენ. მთავრობა არ უნდა დაერიდოს არავითარ ხარჯს, მოსახლეობამ კიდევ უნდა შეასრულოს მთავრობის ყოველგვარი დავალება მალარიისთან ბრძოლის საქმეში.

მთავრობა უკვე შეუდგა დიდი ქაობების ამოწრობას

ჩვენში. პატარა ქაობებისა და გუბეების ამოშრობა კი თქვენი მოვალეობა და საქმეა.

თქვენს სოფელს გარშემო ქაობიანი ადგილები აკრავს, წვიმისა და თოვლის წყალი გუბდება. ამ დაგუბებულ წყალში გროვდება კოლო და ავრცელებს მალარიას. გასქერით, გაიყვანეთ არხები, დაშრება გუბეები და ქაობები და მალარიაც მოისპობა თქვენს სოფელში. ყოველ სოფელს ხომ მთავრობა ვერ დაუვლის და ვერ ამოაშრობს იმის გუბეებს.

— არ ვიცოდით, შეუგნებელი ვართ, თორემ თუ ვინმე თვალებს აგვიხელს, ჩვენი თავის მტერი ხომ არა ვართ? გაისმის ხმა.

— მაშ დანიშნეთ დღე, გამოდით სუყველა და გაიყვანეთ არხები თქვენი ქაობების ამოსაშრობად.

დანიშნეს დღე და ყველა დიდი მოხარული იყო.

— ჩვენში ბევრგან არის დიდი ქაობი, რის ამოშრობაც ადგილობრივ მცხოვრებლებს არ შეუძლიათ, რადგანაც ამას უნდა ცოდნა, ხელმძღვანელობა, დიდი დრო და დიდი ხარჯი. ყველა ასეთი ქაობების ამოშრობას მთავრობა შეუდგა. ჩვენს ქვეყანაზე გაცილებით უფრო დასწეულებული იყო მალარიით იტალია. ორ მილიონზე მეტი ყოველწლიურად ავად ხდებოდა იქ მალარიით და ოცდა ათი ათასამდე ყოველწლიურად იხოცებოდა ამ სენით; დღეს კი იქ მალარიით სწეულთა რიცხვმა მეტისმეტად იკლო და ძალიან შემცირდა მალარიით გარდაცვლილთა რაოდენობაც.

— ვინ უშველა ასე! იკითხა ერთმა.

— ვინ და მთავრობისა და ხალხის შეთანხმებულმა მოქმედებამ. აი ასეთი შეთანხმებული მოქმედებით ჩვენც მოვერევით კოლოს. მოგვხსენებათ, კოლო კვერცხებსა სდებს დამდგარ წყალში, გუბეში, ქაობში. თქვენი სოფლის გარშემო, სახლთან, ეზოში, სულ პატარა გუბეც კი არ უნდა დასტოვოთ ამოუშრობი ზაფხულობით.

— ზოგანა ამოშრობა არ უხერხდება, არხს ვერსაიდან ვერ მიუყენებთ. წარმოსთქვა ერთმა.

— სადაც ამოშრობა არა ხერხდება, იქ უნდა შეეცადოს კვერცხებიდან გამოჩეკილი ქიების ამოხოცვას.

ამისათვის საუკეთესო საშუალება არის ნავთი, რომელიც უნდა მოასხათ ქაობის ან გუბის ზედაპირზედ. ერთი ბოთლი ნავთი ერთ პატარა გუბეს ეყოფა. ნავთი ხომ წყალში იძირება, არამედ ზედაპირს გაეკვრის. კოლოს ქიები კი სულ ზედაპირზე არიან წყალში, რადგანაც ჰაერითა სუნთქავენ.

წყალზე გადაკრული ნავთი ჰაერს იჭერს და ქიები მალე დაიზოცებიან უჰაერობით. რადგანაც ნავთი იორთქლება, საჭიროა მისი მოსხმა ყოველ ორ კვირაში მაინც, თორემ კოლო ხელახლად დასდებს კვერცხებს და გამოვლენ ქიები.

ზოგიერთი ჯიშის თევზი და მწერი, ჩვენი მოკავშირეები არიან ამ ბრძოლაში. პატარა თევზები: ნაფოტა, გველენა და ლორჯო კოლოს ქიებით საზრდოობენ და საზღვარ-გარეთ სწორეთ ასეთ თევზებს ამრავლებენ დამდგარ წყალსა და გუბებში. რომელთა ამოშრობაც რაიმე მიზეზისა გამო არ შეიძლება.

მწერებში თოხისტარა და წყალის ხოქო მუსრს ავლენ ბენ მალარიის კოლოს ქიებს.

ზოგიერთი მცენარე ეხმარება ადამიანს კოლოებთან ბრძოლაში.

— მთლად უნუგეშო არა ყოფილა ჩვენი მდგომარეობა. იოხუნჯა ერთმა.

— ადამიანს ბევრი უჩინარი მტერი ყავს, მაგრამ მეცნიერება დაულაღვად ებრძვის მათ. ზოგი მოსპო, ზოგსაც ახლო მომავალში მოუღებს ბოლოს და დადგება ისეთი დრო, როდესაც მალარიისა და საერთოდ ყველა გადამდები სენის ხეწებაც კი აღარსად იქნება. საერთოდ ბალახეულობა ქაობებში მეტად მავნებელია, რადგანაც ადვილად ემალებიან მტერს კოლოს ქიები ამ ბალახებში: გარდა ამისა კოლოც საუცხოო ბინასა შოვილობს კვერცხების დასადებად. მაგრამ არის ზოგიერთი მცენარე, რომელიც თავის წვნიან პარკებში იზიდებს და ჰხოცავს კოლოს ქიებს. საზღვარ-გარეთ ამ მცენარეს განსაკუთრებით აშენებენ ქაობიან ადგილებში.

მალარიის კოლო იმდენ კვერცხსა სდებს, განსაკუთრებით თუ ამინდმა ხელი შეუწყო, რომ მისი ქიების ერთიანად მოსპობა შეუძლებელია; რა ზომასაც უნდა მივმართოთ, მაინც დარჩება საკმაო რიცხვი ქიებისა და ამრიგად გაჩნდება კოლო. რა თქმა უნდა, ეს არ ნიშნავს, რომ კოლოს ქიასთან ბრძოლა უქმი იყოს: უნდა ვებრძოლოთ ქიებს, ხოლო მარტო ეს არა კმარა, საჭიროა ბრძოლა თვით კოლოებთან.

კოლოებთან ბრძოლის გაჩაღება უფრო ადვილია დაზამთრებისას. კოლოები ამ დროს ეძებენ თბილ, მყუდრო და უმზეო ადგილს ზამთრის ძილისათვის. ტყე და ქაობი მათთვის ხელსაყრელი არ არის და მიაშურებენ სოფელს, რადგანაც იქ უფრო შოვილოებენ თავიანთვის ხელსაყრელ ბინას. მათ უყვართ ბოსელი, სარდაფი, მარანი, ბელელი, თავლა. ასეთ ბინაზე ბევრჯერ აუარებელი კოლო იყრის თავს მალარიან ადგილებში; შეძვრებიან ქვიტკირის პატარა ნაპრალებში, ხის ნაბზარებში, ქოთნებში, მტვერში და არიან იქ განაბული მთელი ზამთრის განმავლობაში.

საუკეთესო საშუალებაა იმათ წინააღმდეგ გოგირდი. უნდა ამოავსოთ ხერელები და ქუქურუტანები, აბოლოთ გოგირდი, ჩაპკეტოთ კარები და კოლოები იხოცებიან. კარგ შედეგს იძლევა თუთუნის ბოლებაც, თუ გოგირდი ხელთ არ გექნებათ.

არის ერთი ცხოველი, რომელიც ყველას გვეჯავრება. ჩვენ მას ვემტერებით, ბევრჯერ სიცოცხლესაც ვუსპობთ ისე, ტყუილუბრალოდ: ის კი ჩვენი ერთგული მეგობარია. ვინ არის? აბა ვაიხსენეთ აკაკის ლექსი:

ერთმა უგნურმა თავუნამ
 იუკადრისა თავგობა,
 დასწყევლა თვისი გაჩენა,
 ბუნების იწყო მან გმობა:
 „იმ უსამართლო ბუნებამ
 თავგად რად გამაჩინაო?
 მე სხვაგან ყოფნა მინდოდა,
 მან ქერ-ქვეშ მომცა ბინაო!“

— ღამურა, ღამურა. წამოიძახა რამოდენიმემ ერთად.

— ოო, ღამურა! ეს საცოდავი ცხოველი, რომელიც თავგებშიაც გამოსხლეტილია და ფრინველებშიც, მუსრს ლებს მალარიის კოლოებს. კოლოები დღე დამალული არიან და ღამე გამოფრინდებიან საზრდოს საქებნელად. ღამურებსაც ასეთი ჩვეულება აქვთ.

კოლო საუკეთესო საკმელია ღამურებისათვის, მეტადრე თუ ადამიანის სისხლით არის გაბერილი. ღამურა მთელი ღამე ნადირობს და ადვილი წარმოსადგენია, რამდენ კოლოს გადასანსლავს, რომ კუჭი ამოიყოროს და მთელი დღე მოსვენებული იყოს.

აი ამიტომაც ამერიკაში მეტად დიდ პატივშია ღამურა. იქ მას ცალკე ბინას უშენებენ მალარიის ადგილებში და ყოველნაირად უწყობენ ხელს იმის მოშენებას.

კოლოს ძალიანა სძულს კვამლი. ამიტომ, როდესაც მალარია ვრცელდება, კარგია ღამეობით ჩალის, თივის, ბზის, ან გამხმარი ტოტების დაწვა სახლთან კვამლის დასაყენებლად.

რადგანაც კოლო იკბინება მზის ჩასვლიდან მზის ამოსვლამდე, მალარიის ადგილებში მუშაკაცი ყანაში სამუშაოდ არ უნდა გავიდეს მზის ამოსვლამდე და, მზე ჩავა თუ არა, მუშაობას თავი უნდა გაანებოს; არც უნდა დაიძინოს ღამე ყანაში, ან საზოგადოდ გარეთ.

როდესაც სადმე კალია გაჩნდება, ერთი ამბავი და აურზაურია, სანამ არ მოსპობენ. კოლო კალიაზე ვუარესი და უფრო საშინელი მტერია; ჩვენ კი ის არაფრად არ მიგვაჩნია. კოლოს წინააღმდეგ ისეთივე ფიცხელი ზომებია საჭირო ყოველ გაზაფხულზე, როგორც კალიის წინააღმდეგ. მალარიის ადგილებში უნდა იგზავნებოდეს ყოველწლიურად კოლოს წინააღმდეგ მებრძოლი რაზმები მკოდნე, გამოცდილი და დახელოვნებული პირების ხელმძღვანელობით.

მთავრობას გადაწყვეტილი აქვს მალარიის წინააღმდეგ ყოველგვარი ზომების მიღება, ხოლო მარტო მთავრობა ვერას

გახდება ამ დიდ და საშვილისშვილო საქმეში, თუ თქვენც მთელი ხალხი, შეგნებულად არ ამოუდგებით მას გვერდში.

— რასაც კი დაგვავალებს, რასაც, ყოველისფერს შევასრულებთ, ყოველისყერს. გაისმა ხმები.

— სანამ ჩვენს საუბარს დავასრულებდეთ უნდა მივითითოთ ზოგიერთ ცრუმორწმუნოებაზედ, რომელიც ჯერ კიდევ პატივშია თქვენში. მალარიის დროს თქვენ ხშირად მიმართავთ შინაურ წამლობას. ბევრგან არის განთქმული შინაური წამალი მალარიისა, ხოლო უმეტეს მათგანში ქინაქინა ურევია. განსხვავება მხოლოდ ის არის, რომ შინაურულად შეზავებული ქინაქინა თქვენ გაცილებით უფრო ძვირი გიჯდებათ, ვიდრე პირდაპირ აფთიაქიდან შეძენილი. სხვადასხვა პირის საღებინებელი საშუალება ხალხში მალარიის უებარ წამლად ითვლება. ავადმყოფი მიიღებს ისეთ წამალს, რომელიც დედის ხსენს აღარ შეარჩენს კუქში, ნაღველსაც კი წამოაღებინებს და გახარებულია: ესა მკლავდა, ხაშიმი მქონდა გულზე დახვეული და ძლივს მეშველათ. ასეთი სიხარული ყოველთვის ხანმოკლე გამოდგება ხოლმე და მეორე-მესამე დღეს ავადმყოფს კიდევ უფრო გააციებს. ეს ასეც უნდა იყოს, რადგანაც პირიდან სასაქმებელი წამალი ავადმყოფს ასუსტებს და დასუსტებულს კი მალარია უფრო ერევა. დიდ პატივშია ორი-სამი კვერცხის გული არაყში გათქვეფილი.

— უებარია, უებარი! ერთი დაღვევის მეტი არ დაგჭირდებაო, აიშედეგენ ავადმყოფს. არც კვერცხის გულსა და არც არაყს მალარიის მორჩენა არ შეუძლიათ. ტყირპის წინააღმდეგ მიღებულია თქვენში სხვადასხვა შემოსადები წამალი და ყურის აცრა.

ავადმყოფს მუცლის კანი დაეწვის და აეყვლიფება ზურგ წამხდარი ცხენივით, ტყირპი კი დაუგორავს არხენად მუცელში.

გარედან რომ კანი დასწვათ, შიგნით ტყირპს რა დაუშავდება ამითი! ყურის აცრა ხომ მთლად სისულელეა; ყურიდან სისხლი რამდენიც უნდა გამოადინოთ, ტყირპს ამითი არა

დააკლდება რა. ზოგსა კიდევ ტყირპის წამალი ბევრი მუშაობა და სიარული ჰგონია

როდესაც ეტყვი, ტყირპი გაგჩენიაო, გაოცდება:

— რასაც მე დავდივარ და ვმუშაობ, ტყირპი საიდან გამიჩნდებოდაო? სიარული და მუშაობა არც მალარიას არჩენს, არც ტყირპს.

ტყირპს და მალარიას არჩენს ცოდნა, მეცნიერება და მეცნიერებისადმი სრული ნდობა. რევოლიუცია იმიტომ მოხდა, რომ ყოველგვარი კრუმორწმუნოება ძველთან ერთად დამარხოთ და ახალი ცხოვრების შენებას შეუდგეთ ცოდნით შეიარაღებული და გონებით გაბრწყინებული.

მეცნიერება თქვენი საუკეთესო ფარხმალია ყოველგვარ მტერთან ბრძოლაში და უერთგულესი მეგობარი. დაენდეთ მეცნიერებას, გაჰყევით იმის გზას და ის მიგიყვანთ ისეთ ცხოვრებასთან, სადაც დამარცხებული და მოსპობილი იქნება ყოველგვარი გადამდები სენი, მათ შორის მალარიაც.

— — —

ნაწილი მესამე

ბულის სწულმბანი.

1. შესავალი.

აღამიანის სხეულის რომელი ნაწილიც უნდა გასინჯოთ შიკროსკოპში, ერთ გარემოებას დაინახავთ:

ყოველი ნაწილი—კანი, ხორცი, კუჭი, გული, ნაწლავები, ძვალი, ტვინი და სხვა,—შესდგება პატარ-პატარა ნაჭრებისაგან ანუ უჯრედებისაგან. ხომ გინახავთ ნაჭრის საბანი?

— როგორ არ გვინახავს, ჩვენმა ქალებმა მეტი რაიციან? გვეუბნება სამსონა.

აი სწორეთ ასეთი სურათი გადაგეშლებათ დაახლოვებით თვალწინ, გამადიდებელ შუშებში რომ გასინჯოთ ჩვენი სხეულის ნაწილები.

— ძვალსა და ხორცსა ერთნაირი უჯრედები აქვს? მეკითხება თედო.

ვანსხვავება არის, რა თქმა უნდა, მაგრამ ყველაფერი აშენებულია უჯრედებისაგან.

რომ გასინჯოთ მცენარე-ხე, ბალახი—აქაც უჯრედებისაგან შესდგება ყოველი ნაწილი.

აღამიანი, მცენარე, ცხოველები შესდგებიან მრავლისაგან უმრავლესი უჯრედებისაგან.

არიან ერთ უჯრედიანი არსებანიც.

აი, მაგალითად, ჩვენი ნაცნობი ბაცილების მთელი სხეული თითო უჯრედისაგან შესდგება.

ჩვენი სხეულის ყოველი უჯრედი ცოცხლობს, მუშაობს, საზრდოობს. მას ყოველ წამს უნდა მოუდიოდეს ახალახალი

საზრდო, — უამისოდ მას არსებობა არ შეუძლია; მაშასადამე არ შეუძლია მთელ სხეულსაც, რადგანაც სიცოცხლე არის შედეგი ყველა ჩვენი უჯრედების მწყობრი, შეთანხმებული და შეუჩერებელი მუშაობისა.

ამიტომაც უნდა იყოს ისეთი ასო ჩვენს სხეულში, რომელიც განაგებდეს საზრდოს შეუჩერებელ განაწილებას.

ასეთი ასო მართლაც გახლავთ, — ეს არის გული და სისხლის მიღები.

გული მიღების შემწეობით ატრიალებს სისხლს მთელ სხეულში და ყოველ უჯრედს უგზავნის საზრდოს.

აიღეთ რომელიმე მანქანა; როდესაც ის მუშაობს, ნაცარი გროვდება, კვამლი; ყოველივე ეს უნდა მოაშოროთ მანქანას, თორემ გაჩერდება.

ასეა ჩვენი სხეულიც. მუშაობის დროს ყოველ ასოში, თვითოეულ უჯრედში გროვდება უვარგისი, გამოუხსადეგარი ნივთიერება, რომელსაც მოშორება უნდა, თორემ ჩვენი ასოები ვეღარ შეძლებენ მუშაობას, მოიშლებიან და გაჩერდებიან.

სისხლს მართა საზრდო კი არ მიაქვს ჩვენს უჯრედებთან, ეს უვარგისი ნივთიერებაც გამოაქვს იქიდან და აძლევს ღვიძლს, თირკმელებს, კანს და ფილტვებს: გადაჰყარეთ, სადაც გინდათ.

ამგვარად, სისხლი კიდეც ასაზრდოებს და კიდეცა სწმენდავს ჩვენს სხეულს ერთს და იმავე დროს.

ამ საქმეს ასრულებენ სისხლის წითელი ბურთულები.

სისხლშივე არის დაბანაკებული ჩვენი სხეულის ჯარი — თეთრი ბურთულები, რომლებსაც სისხლი იქითკენ გააქანებს, საიდანაც მტერი შემოესევია ჩვენს სხეულს.

ასეთ დიდ საქმეს სისხლი ასრულებს გულის შემწეობით. გასაოცარია გული.

მთელი სიცოცხლის განმავლობაში ის შეუჩერებლად მუშაობს, იკუმშება, მოეშვება და ამგვარად ერეკება სისხლს.

ერთი წამის განმავლობაში გული დაახლოვებით ოთხ-

მოკვებ იკუმშება, ერთი საათის განმავლობაში — ოთხი-ათასჯერ.

დღე და ღამეში ას ხუთი ათას ორასჯერ და წელიწადში, დაახლოვებით ოცდა თერამეტ ნახევარ მილიონჯერ.

ენა ადვილად იტყვის, თორემ ეს ნამდვილი სასწაულია.

გულის სისადეს უდიდესი მნიშვნელობა აქვს ადამიანის ჯანმრთელობისათვის.

თუ გული მოიშალა, გათავდა ყოველისფერი.

მისმა პატრონმა კიდევ რომ გასძლოს რამოდენიმე ხანს, მაინც არაფრად ევარგება.

მუშა კაცს ხომ გულის დასნეულებას ის ურჩევნია, რომ ბარემ ერთბაშად მოკვდეს.

გულს ისეთი დიდი და მძიმე საქუშაო აწევს, რომ ჩვენ უნდა ცუდილობდეთ შევეუმსუბუქოთ მას ტვირთი.

ჩვენ კი ძალიან ხშირად ჩვენი უგუნურობის წყალობით საშინლად ვუმძიმებთ გულს რვირთს.

მშრომელმა ხალხმა უნდა იცოდეს, როგორია გულის სხვადასხვა სნეულება და რა შედეგი მოსდევს მას.

ამისათვის კი საჭიროა უმალ ის გავიგოთ, როგორ არის თვითონ გული მოწყობილი და როგორ ატრიალებს ის სისხლს სხეულში.

ადამიანსა და ყველა ძვლიან ცხოველებს გული აქვთ გულის ყაფაზში მარცხნით, ორივე ფილტვებ შუა.

მარცხენა ძუძუს ქვეშ რომ ხელი დაიდვათ, შენიშნავთ გულისცემას, რაც გამოწვეულია გულის შეკუმშვით.

გული წააგავს დაყირავებულ მსხალს — თავი განიერი აქვს, ბოლოში მოვიწროებულია.

ადამიანის გული განიყოფება ოთხ ნაწილად: თავშია ორი წინგული — მარცხენა და მარჯვენა, ბოლოში ორი პარკუჭი — მარცხენა და მარჯვენა.

უმთავრესი მნიშვნელობა აქვთ ამ პარკუჭებს, რადგანაც ესენი ერეკებიან სისხლს მთელს სხეულში.

თავში პარკუქებს დატანებული აქვთ ოთხი კარი: ორი შესავალი, ორი გამოსავალი.

ორი უფრო დიდი კარით პარკუქები უერთდებიან წინგულემს.

ამ კარებში დატანებულია მაგარი ბადე ანუ სარკველი; მარცხენა პარკუქშია ორფრთიანი სარკველი, მარჯვენაში — სამფრთიანი. ეს სარკველები იღებიან, მაგრამ ყოველ მხარეზე არა და ამასა აქვს მეტად დიდი მნიშვნელობა სისხლის მოძრაობაში.

დიდი კარები იღება შიგნით და წინგულებიდან თავისუფლად შეხვალთ პარკუქებში.

შხოლოდ, თუ პარკუქებიდან უკან დაბრუნება მოისურვებთ ისევ წინგულებში, ნურას უკაცრავად: სარკველები მიიხსურებიან და რაც უფრო მაგრად მოაწვებით, მით უფრო მაგრად ჩაიკეტება კარი.

მაშ როგორ უნდა გამოვიდეთ პარკუქებიდან?

ორი დანარჩენი პატარა კარი არის სწორედ პარკუქებიდან გამოსავალი გზა.

აქ დატანებულია სამ-სამ ფრთიანი სარკველები, რომლებიც იღებიან შიგნიდან გარეთ; თუ პარკუქებიდან მოაწეკით გაიღებიან და გამოგიშვებენ; თუ გარედან მოაწეკით, დაიხსრებიან მაგრად და პარკუქებში არ შეგიშვებენ. ამ პატარა კარით იწყება მარცხენა პარკუქიდან სისხლის დიდი მილი აორტა, რომლითაც სისხლი მიუდის მთელ ჩვენს სხეულს; მარჯვენა პარკუქიდან კი იწყება სისხლის მილი, რომელსაც სისხლი მიაქვს ფილტვებში.

მარცხენა პარკუქი აორტის შემწეობით ერეკება სისხლს მთელ სხეულში, მარჯვენა კი — მარტო ფილტვებში.

აქედან ცხადია: მარცხენა პარკუქს გაცილებით უფრო დიდი და მძიმე საქმე აქვს, ვიდრე მარჯვენას.

ამის გამო მარცხენა პარკუქის კედლები ბევრად უფრო სქელია, ვიდრე მარჯვენასი.

წინგულეებიც პატარა პარკებს წარმოადგენენ; მათი კედლები თხელია, რადგანაც მძიმე საქმე არა აქვთ დაკისრებული; ისინი აგროვებენ, აგუბებენ სისხლს და ერეკებიან პარკუჭებში. იმ მიღებს, რომლებითაც სისხლი გულიდან მოდის სხეულისაკენ, ეწოდება არტერიები.

იმ მიღებს, რომლებითაც სისხლი უკან ბრუნდება გულში, ეწოდება ვენები.

აქედან ცხადია, რომ პარკუჭებიდან გამოდიან არტერიები და მარცხენა პარკუჭის არტერიას ეწოდება აორტა.

წინგულეებში კი ჩადიან ვენები,

მარჯვენა წინგულს უერთდება ორი დიდი ანუ ღრუ ვენა. ერთს მოაქვს აქ სისხლი ჩვენი სხეულის ქვედა ნაწილიდან; მეორეს კი—ჩვენი სხეულის ზედა ნაწილიდან.

მარცხენა წინგულში კი ჩადის ოთხი ვენა, რომლებსაც მოაქვთ სისხლი მხოლოდ ფილტვებიდან.

სად მიდის წინგულეებში ჩამოსული სისხლი?

პარკუჭებში და აქედან მთელ სხეულში.

სხეულიდან ბრუნდება ისევ წინგულეებში.

წინგულეებიდან პარკუჭებში და ასეთი ტრიალი სწარმოებს შეუჩერებლად მთელ სიცოცხლის განმავლობაში.

გულის კედლები შესდგებიან ხორცისაგან ანუ კუნთებისაგან და ამ კუნთების მუშაობაზეა დამოკიდებული გულის ცემაც და სისხლის მოძრაობაც.

ორი წამის განმავლობაში სისხლი შემოივლის მთელს სხეულს ხუთჯერ.

არტერიებში ოთხჯერ უფრო ჩქარა მოძრაობს სისხლი, ვიდრე ვენებში.

მეტად დიდ დახმარებას უწევენ გულს ის სარქველები, რომლებიც გულის კარებში არიან დატანებული.

სარქველები წარმოადგენენ მაგარ კანს, იხორებიან და იღებიან გულის ცემის დროს და სისხლის მოძრაობას აძლევენ სწორ მიმართულებას.

როდესაც პარკუქები შეიკუმშებიან, სისხლს ერეკებიან და გადენიან სისხლის მილებში.

როდესაც მოეშვებიან მოდუნდებიან, წინგულებიდან იხსებიან სისხლით.

ავილოთ მარცხენა პარკუქი, როდესაც საცეა სისხლით: აი შეიკუმშა ის, აქ ხომ ორი კარია,—ერთი წინგულში გადის, მეორე აორტაში. რომელი კარით გასწევს სისხლი? სისხლი მიაწვება ორივე კარს, მაგრამ სარქველები ისეა მოწყობილი, რომ წინგულისაკენ გასავალი კარის სარქველები იხსრებიან, აორტაში გასავალი კარისა კი იღებიან და სისხლი გასწევს აორტაში. ამგვარსავე მოვლენას ვხედავთ მარჯვენა პარკუქის შეკუმშვის დროს.

ასე რომ არ იყოს, პარკუქების შემკუმშვის დროს სისხლი უკან გასწევდა წინგულებში, პარკუქების მოდუნების დროს ვენებიდან და აორტიდან სისხლი უკანვე მოაშურებდა პარკუქებს და ისეთი არევიდარევა გამეფდებოდა სისხლის მოძრაობაში, რომ გული ველარ გაართმევდა თავს, მალე მოიშლებოდა, გაგანიერდებოდა და გაჩერდებოდა ბოლოს.

აორტა იყოფა მრავალ წვრილ მილებად, ანუ არტერიებად, ესენი კიდევ უფრო წვრილ მილებად და ბოლოს აორტის ტოტები თმაზე უფრო წვრილდებიან.

ასეთი წვნიკი სისხლის მილებით დაქსელილია მთელი ჩვენი სხეული. ეს წვნიკი არტერიები უერთდებიან წვნიკ ვენებს, ესენი ერთდებიან, შეადგენენ მსხვილ ვენებს, ამათ სისხლი მოაქვთ მარჯვენა წინგულში და აქედან მარჯვენა პარკუქში.

ეს სისხლი არის მუქი, შავი, მას ესაქიროება გაწმენდა.

მარჯვენა პარკუქი ამ სისხლს აგზავნის ფილტვებში, აქ სისხლი ჰაერის შემწეობით იწმინდება, ჰაერს აცლის იმ ენგბადს, რომელზედაც ჩვენ უკვე გვქონდა საუბარი და რომელიც აღვივებს სითბოს ჩვენს სხეულში.

ამგვარად დაწმენდილი და განახლებული სისხლი ფილტვებიდან ბრუნდება უკან, მარცხენა წინგულში, აქედან მარცხენა პარკუქში და აორტით ურიგდება მთელ სხეულს.

— ძალიან კი ყოფილა მოწყობილი! გაიძახის გეო.

2. გულის კუნთების დასნეულება.

ადამიანის გული მოთავსებულია პარკში, რომელსაც ეწოდება გულის პერანგი.

გულს აქვს საკუთარი ნერვები.

გულიდან გამოდიან და გულში ჩადიან სისხლის ძარღვები—არტერიები და ვენები.

გულის ავადმყოფობაც ამიტომ სხვადასხვანაირია იმისდა მიხედვით, თუ რომელი ნაწილია დასნეულებული.

პირველია თვითონ გულის კუნთების დასნეულება.

მეორე—გულის სარქველების დასნეულება, მესამე—გულის ნერვებისა, მეოთხე—გულის პერანგისა, მეხუთე—სისხლის ძარღვებისა.

ცალ-ცალკე განვიხილოთ ჩვენ ყველა.

ყოველი ჩვენგანის მუშაობა, მოქმედება, დამოკიდებულია კუნთებზე, რასაც თქვენ ხორცს ეძახით.

კუნთები გაბმული არიან ძვლებსა და ძვლებს შუა, მათი თვისებაა—გაჭიმვა და მოკუმშვა.

ამით კუნთებს მოძრაობაში მოჰყავთ ჩვენი სხეულის სხვადასხვა ნაწილი.

კუნთები გვაქვს მარტო ძვლებს შუა კი არა, არამედ კუჭში, ნაწლავებში, გულში.

გულის მუშაობა დამოკიდებულია იმის კუნთებზე.

თუ გულის კუნთები საღია, გულიც კარგად მუშაობს.

თუ გულის კუნთები დასნეულდა, მაშინ გულის მუშაობაც ფერხდება და ბოლოს სრულებით გაჩერდება.

რაკი გულის კუნთები საგრძნობლად დასნეულდებიან, მორჩენა შეუძლებელია, შეიძლება ავადმყოფმა რიგიანი მოვ-

ლითა და ყურადღებით ასე თუ ისე გააქიანუროს თავისი სი-
ცოცხლე.

თუ გულის კუნთებს ცოტა აქვს სნეულება შეპარებულ, მორჩენა შესაძლებელია.

ამიტომ გულს დიდი ყურადღება უნდა და დიდი გაფრთხილება.

გულის კუნთები ხშირად სნეულდება სხვადასხვა მოარულის დროს, როგორც არის სახადი, ყვაილი, ქუნთრუშა, ყელქირვება.

ავადმყოფი მაშინ სუსტდება, სახე უფითრდება, მაჯა ხან ჩქარა უცემს და უსწორ-მასწოროდ, ხან ძალიან ნელა.

საღ ადამიანს მაჯის ცემა აქვს უახლოვებით ოთხმოცი, ცოტა მეტი ან ნაკლები წამში.

ავადმყოფობის დროს მაჯის ცემა მატულობს, მაგრამ თუ ის ას ორმოცდა ათს გადასცდა სიცხის დროს ან სამოცამდე ჩამოვიდა, ეს უკვე მაჩვენებელია გულის კუნთების დასნეულებისა.

რა ჩნდება ამ დროს გულის კუნთებში?

ანთება.

ზოგჯერ გულის კედლებში ჩირქიც კი დაგროვდება.

ადამიანი ხანდახან მოულოდნელად კვდება გულის დამბლით: გულის დასნეულებული კუნთები გაჩერდებიან, სისხლის ტრიალი შეწყდება და სიცოცხლე ისპობა.

თუ ავადმყოფმა გადიტანა, როგორც კი გაივლის გულის სნეულების გამოწვევი მოარული, გულიც თანდათან გამოკეთდება, ხოლო რამდენიმე ხანს მაინც საჭიროა თავის მოვლა, ზომიერად ცხვრება და მოსვენება.

ხშირად არის, ადამიანს მოარული არა სჭირებია, მაგრამ გულის კუნთები მაინც დასნეულებული აქვს.

სნეულება შეეპარება გულს ნელა-ნელა და დიდხანს მიმდინარეობს შეუმჩნეველად, დაფარულად. გულის კედლებში ხორცი თანდათან ილევა, ჰქრება და მის ალაგას ჩნდება სქელი კანი, როგორც, მაგალითად, ქრილობის ალაგზე ქრილობის მოშუშების შემდეგ.

როდესაც დიდი ნაწილი გულისა ამგვარად დასწეულდება, აი მაშინ ვერ აუღის მუშაობას, განიერდება, გულის კედლები თხელდება.

მუშაობისა და მოძრაობის დროს ავადმყოფი მალე იღლება, სიარული უძნელდება, შეღმართში ხშირად უნდა დაისვენოს, თორემ სული ეგუბება, სუნთქვა უჭირს. თუ მადიანთა სკამა სადილი, გულზე აწუხებს, გული უძგერს, სუნთქვა უძნელდება.

ხანდახან ავადმყოფი ტკივილებსა გრძობს მარცხენა ძუძუში, მარცხენა ბეჭსა და მკლავში.

შეიძლება ავადმყოფი უცებ მოკვდეს გულის დამბლით ან გულის გახეთქით: გული როცა განიერდება, მისი კედლები თხელდება, გათხელებული კედელი კი ხშირად სკდება გულის შეკუმშვის დროს, მაშინ გული რა თქმა უნდა ჩერდება.

თუ ავადმყოფს ასეთი ბედი არ ეწია, სისუსტე თანდათან მატულობს: ავადმყოფს ფეხები უსივდება, სახე, ხელები, წყალმანკი უჩნდება და კვდება. ასეთი ნელი და ხანგრძლივი დასწეულება გულის კუნთებისა არის შედეგი სხვადასხვა ავადმყოფობისა: სახსრების მძაფრი ქარებისა, ათაშანგისა, დამბალ ციებისა, ლოთობისა, თლთუნის უზომოდ წვევისა.

უზომოდ სმა-ქამა, ლოთობა, გარყვნილება, ბევრი თამბაქო, ქარები, ათაშანგი და ტანში გამჯდარი ციებ-ცხელება გულის მტრები არიან.

ეს კარგათ უნდა გახსოვდეთ ყველას, ვისაც გინდათ, რომ გული მთელი გქონდეთ. თქვენისთანა მუშაკაცს თუ გული დაუსწეულდა, აღარაფრად აღარ ვარგა, რადგანაც რამდენიც უნდა იცოცხლოს, მუშაობას ვეღარ შესძლებს, და მუშაკაცმა თუ ხელი ვეღარ გაანძრია, წყალწაღებულია ისიც, მისი ოჯახიც.

3. გულის გასუქება.

გულსა სრვევია ერთგვარი ავადმყოფობა—გულის გასუქება. თუ კი საერთოდ სიმსუქნე ჯანმრთელობის ნიშნად არის მიღებული, რათ ეშინია ყველას გულის გასუქებისა?

იმიტომ რომ სუქანი გული ცუდად მუშაობს, მალე იქანცება და ბოლოს განიერდება.

გულის სიმსუქნე უფრო ხშირად ხვედრია სუქანი ადამიანისა, მაგრამ შეიძლება ადამიანი ხმელ-ხმელი იყოს, გული კი გასუქებული ჰქონდეს.

გულის გასუქების დროს, კუნთების ალაგს გულში თანდათან იქერს ქონი.

რაც დრო გადის, ქონი თანდათან მატულობს და იზრდება ამავე დროს გულის სისუსტეც.

ნიშნები და ბოლო იგივეა, რაც გულის კუნთების დასწეულების დროს:

ავადმყოფი მალე იღალეება, სიარული და მუშაობა უჭირს, გული უძგერს, თავბრუ ესხმის; წასადილევეს უფრო სწუხდება.

ბოლოს ან უცებ კვდება, ან არა და სისუსტე თანდათან მატულობს, ფეხები უსივდება, ხელები, სახე, კანი, წყალმანიკი უჩნდება და კვდება.

მორჩენა შეუძლებელია, ხოლო მოვლითა და გაფრთხილებით შეიძლება დღის გაგრძელება.

— აბა რაღა ყოფილა დოხტურობაი, თუ ვერ მოარჩენთ ამისთანა ავადმყოფსა? ამბობს ეგერ სოლო.

შენ, ჩემო სოლო, ობრული ცხოვრებით გული გაიფუჭე, შემდეგ მიდი ექიმთან და მოსთხოვე: ახალი გული ჩამიდევით. ვერ ჩაგიდებს!

ექიმობა გასწავლის, როგორ უნდა იცხოვრო, რომ არ დასნეულდე, — დანარჩენი შენი საქმეა.

გულის სიმსუქნე არ არის მუშა ხალხის ავადმყოფობა, გულის სიმსუქნე იმას ემართება, ვინც სმა-ჭამაში მამაცია და მუშაობაში ზარმაცი.

მაგრამ არის ერთი სენი, რომელიც თქვენ შორისაა გავრცელებული და რომელიც იწვევს გულის გასუქებას, ეს არის ლოთობა, განსაკუთრებით არაყის სმა უზომოდ.

— მე არაყი წამალი მგონია, ამბობს ბესარიონი.

წამალს შენ, ბესარიონ, ნიადაგადა სვამ?

— რაზე მწყევლი ექიმო? თუ ღმერთმა შემეწია და ავად არ გავხდი, წამალს როგორ დავლევ?

— არაყიც წამალია, ჩემო ბესარიონ, და მხოლოდ ხანდახან უნდა დალიო, როგორც წამალი.

თუ ნიადაგ სვი, გული დაგისნეულდება, გჯეროდეს ჩემი.

4. გულის მანკი.

როგორც იცით ჩვენი საუბრიდან, გული შესდგება ოთხი განყოფილებისაგან: ქვეითა არის ორი პარკუჭი, რომელზედაც ზევიდან დამხობილია ორი წინგული.

ოთხივე შეერთებული არიან ორი კარით; კარში დატანებულია მაგარკანიანი სარქველები, რომლებიც თავისი გაღებამოხურვით სისხლს აძლევენ სწორ მიმართულებას.

რა არის გულის მუშაობა? მხოლოდ შეკუმშვა, მოშვება და ცოტა შესვენება ხელახალი შეკუმშვის წინ.

მხოლოდ წინგულები და პარკუჭები ერთსა და იმავე დროს არ იკუმშებიან და არ მოეშვებიან, არამედ რიგ-რიგად, წინგულები რომ შეიკუმშებიან, მაშინ პარკუჭები მოღუნდებიან და ღებულობენ წინგულებიდან სისხლს.

როდესაც პარკუჭები აივსებიან, მაშინათვე შეიკუმშებიან და სისხლს ერეკებიან არტერიებში. ამ დროს კი წინგულები მოეშვებიან და სისხლით ივსებიან.

სხვა და სხვა მოარულის დროს ხანდახან სწეულდებიან გულის სარქველებიც.

რაში გამოიხატება ეს დასწეულება?

ბაცილები მომრავლდებიან ზედ, გამოიწვევენ სარქველების ანთებას, ამას კი შედეგათ მოსდევს სარქველების მოღპობა ან მოკრუნჩხვა, დამოკლება.

• რა უნდა ბაცილებს გულის სარქველებზე?

თქვენ ახლა იცით, სხვა და სხვა მოარულის დროს ბაცილები შემოიკრებიან ხოლმე ჩვენს სხეულში; ეს ბაცილები ზოგჯერ გაძვრებიან სისხლში და გაჰყვებიან მას, შევლენ გულში და დაბინავდებიან სარქველებზე.

რა შედეგი მოსდევს სარქველების მოღობობას, ან მოკრუნ-ჩხეასა და დამოკლებას?

სისხლის მოძრაობის სრული არეგ-დარევა.

ავილოთ მარცხენა წინგული და მარცხენა პარკუტი.

მარცხენა წინაგულიდან სისხლი ჩამოდის მარცხენა პარკუტში, აქედან კი აორტაში. წარმოიდგინეთ ახლა, რომ ამათი შემაერთებელი კარის სარქველები მოღპენ.

მაშინ მარცხენა პარკუტის შეკუმშვის დროს სისხლი მარტო აორტაში კი არ გასწევს, არამედ უკანვე გაბრუნდება წინგულში, რადგანაც სარქველების მოღობობის ან მოკრუნჩხვის გამო ეს კარი მუდამ ღია იქნება. მაშინ წინგულს ფილტვებიდანაც აწვება სისხლი, პარკუტიდან ცალკე მოაწვება.

ამდენი სისხლის დასატევათ ის უნდა გაიწელოს, შეკუმშვის დროს ამდენი სისხლი უნდა ჩამოდენოს პარკუტში.

პარკუტიც ზედმეტათ უნდა გაიწელოს, რომ ამდენი სისხლი დაიტვიოს და ამის გამო წინგული და პარკუტი თანდათან განიერდებიან. გაგანიერებულ პარკუტს კი ძალა აღარა აქვს, საქმეს ველარ აუღის, საქმე კი არ ეშვება და თანდათან იქანცება.

როცა გულის მარცხენა ნაწილი გაგანიერდება და მოიშლება, ამით ჯაფა ემატება მარჯვენა ნაწილსაც; ბოლოსისიც გაგანიერდება, სიგანიერე ვრცელდება მთელ გულზე.

პირველი შეხედვით ეს სარქველები უბრალო რამ არიან, მაგრამ გულის მუშაობაში და სისხლის მოძრაობაში მათ დაუფასებელი მნიშვნელობა აქვთ და მათი დასნეულება ბოლოს იწვევს მთელი გულის დასნეულებასა და გაგანიერებას.

აი ამ სნეულებას ეწოდება გულის მანკი.

— ყველა მოარული იწვევს გულის მანკს? ჰკითხულობს ომანი.

ყველა არა.

გულის მანკს იწვევს სისხლის მოწამლევა, სახსრების მძაფრი ქარები, ქუნთორუშა, ყელჭივრება, — ისიც ყოველთვის არა. გულის მანკი შეიძლება გამოიწვიოს მალლიდან გადმო-

ვარდნამ, ძალიან მძიმე ტვირთის აწევამაც: დაძალებისაგან გულის სარქველები დაწყდებიან ხოლმე.

ზოგს ის დაბადებით დაყვება.

გულის მანკი მოურჩენელი ავადმყოფობაა.

— რატომ არა რჩება ნეტავი? გვეკითხება ოტია.

კაცს რომ ხელი მოსჭრა, ცხვირი ან ყური, ახალი აღარ გამოგბის? არა.

ასეა გულის სარქველიც; რაკი ერთხელ მოღპება ის, ან მოხმება და მოიკრუნჩხება, ახალს ვეღარ გამოაბამს ვერაფრითა-რი წამალი.

— აბა მაშინათვე მოკვდება აღამიანი? მეკითხება მათია.

არა, გულის მანკი შეიძლება ათეული წლები ჰქონდეს აღამიანს, მაგრამ არც კი ემჩნეოდეს, არ აწუხებდეს ძალიან.

გული ისეთი აგებულების არის, რომ ძალიან დიდხანს უძლებს ზედმეტ ჯაფას და არ გაგანიერდება.

სანამ არ გაგანიერდება, მანამდე მის პატრონს არაფერი არ აწუხებს, ვერც კი ამჩნევს ავადმყოფობას.

რაკი დაიწყებს გაგანიერებას, მაშინ მოიშლება მთელი სხეულიც: ავადმყოფს სიარული უჭირს, მუშაობა არ შეუძლია, სული ეგუბება, ეხუთება, გული უძგერს, ნასადილევს გული უწუხს, ფეხები შეუშუპდება, ხელები, სახე; ხშირად წყალმაკი უჩნდება და კვდება.

როდესაც ვინმე გულის მანკით დასნეულდება, მორჩენაზე ფიქრს თავი უნდა დაანებოს და შეურიგდეს თავის ბედს.

უნდა ეცადოს მხოლოდ, რომ გულმა გაგანიერება არ დაიწყოს.

რა არის ამისათვის საჭირო?

მძიმე საქმეს უნდა ერიდოს, იცხოვროს მოსვენებით, საკმელი სკამოს ზომიერად და მეგარ სასმელებზე ხელი აიღოს.

5. გულის ნერვების სნეულება.

გულის კუნთების დასნეულების, გულის სიგანიერისა და მანკის დროს, ავადმყოფს ხშირად აქვს გულის ძგერა და ჩხვლეტა გულში.

ბევრმა თქვენგანმა ეს კარგად იცის და აუძგერდება თუ არა გული, ან თუ იგრძნო ჩხვლეტა მარცხენა ძუძუში, შიშით აღარ არის.

— გულის სიგანიერე მაქვს, გულის მანკიო, უნდა გამოვიცხადოთ შემდეგი:

ბევრჯერ ადამიანს გულის ძგერა აქვს, ჩხვლეტაც გულში, მაგრამ მიუხედავად ამისა თვითონ გული მთელია, — არც სიგანიერებულია, არც მანკია, არც ქონია და კუნთებიც მშვენიერად არის.

— აბა რაშია საქმე? იკითხავთ თქვენ.

რაშია და ნერვებში. უცებ როდესაც შეგშინებიათ, არ შეგინიშნავთ გულის ძგერა? შიში მოქმედებს ნერვებზე, ნერვები კიდევ იწვევენ გულის ჩქარ ამუშავებას.

გული შეერთებულია პირდაპირ ტვინთან ნერვებით და ტვინის ანუ ჩვენი გონებრივი ცხოვრების სხვადასხვა მდგომარეობა გულზე ძალიან მოქმედობს.

მაგარი სასმელები სწამლავენ გულის ნერვებს და იწვევენ გულის ძგერას, ხშირად ისე ძლიერს რომ ავადმყოფს მოსვენება ეკარგება.

თუთუნმაც ხშირად იცის გულის ძგერა. რა თქმა უნდა, თუ რომ ადამიანი მთელი წლოვით ლოთობს და უზომოდ ეწევა თუთუნს, მარტო გულის ნერვები კი არ უსნეულდება, არამედ თვითონ გულიც და ბოლოს და ბოლოს გულის სიგანიერე ემართება.

გულის სიგანიერეს აღარა აქვს წამალი? ჰკითხულობს
ონისიმე.

არავითარი, ამიტომაც თქვენისთანა მუშაკაცი განსაკუთ-
რებით უნდა გაუფრხილდეს გულს.

თქვენს გულს მძიმე მუშაობის გამო ისეც დიდი ჯაფა
ადგია. თუ ის კიდევ არაყითა და უზომო ღვინის სმით მო-
წამლეთ, რა თქმა უნდა, ვერ აიტანს, მალე მოიქანცება, მო-
იშლება და გავგანიერდება.

უსისხლო ადამიანმა ხშირად იცის გულის ძგერა და ჩხვლე-
ტა გულში, თუმცა თვითონ გული სრულებით საღი აქვს.

არის ერთგვარი ავადმყოფობა — ჩიყვი ანუ ყიყვი; ჩიყვიანს
ხშირად აქვს გულის ძგერა.

გულის ძგერა ხშირად არის გამოწვეული კუჭისაგან.

კუჭი გულთან მეტათ ახლოს იმყოფება, მათ შუა გადა-
ქიმულია თალივით მაგარი ბადე, რომელსაც საძგიდი ეწოდებ-
ბა. ეს საძგიდი ჰყოფს ერთმანეთისაგან გულის ყაფაზს და
მუცლის ღრუს.

ზოგიერთ ადამიანს ნამეტანი უყვარს ქამა, გაივსებს უზო-
მოდ კუჭს; კუჭი გაიბერება, მიაწვება ზევით საძგიდს, საძ-
გიდი კიდევ გულს ამოაწვება და გული იწყებს ძგერას.

ლორ-მუცელა ადამიანი მე არ მიყვარსო, ეუბნება ასეთი
გული თავის პატრონს.

— გულმაც იცის ლაპარაკი თუ? ოხუნჯოძს ეგერ ბესია.
საუცხოვო, თუ რომ ყურს დაუგდებთ?

როდესაც ზორბად გადაჰკრავთ და გული აგიძგერდება,
ეს აძგერება გულის ლაპარაკი გახლავთ.

გული მაშინ გიცხადებთ:

— ამდენი სასმელის ატანა არ შემძლია, გამიგონე,
თორემ მოვიშლები, გავგანიერდები და მაშინ თავში ქვა
იხალეო.

— იმისთანა წამალი არ არი, რომ ლოთობაზე ხელი
აილოს კაცმა? მკითხავთ თქვენ.

როგორ არ არის: შეგნება და სურვილი, აი წამალი!

— გულის ძგერა ხშირად შედეგია გაანჩხლებისა, შეშინებისა; თქვენ რომ იტყვიტ ხოლმე: გული გადაბრუნებიაო.

— ბუდიდან ამოვარდა გულიო, რომ იტყვიან, მართალია? გვეკითხება თებრო.

გულის ბუდიდან ამოვარდნა, ან გადაბრუნება, ყოვლად შეუძლებელია, ასე მხოლოდ ხალხს წარმოუდგენია შემცდარად გულის ძგერის მიზეზი შეშინების ან გაანჩხლების დროს.

სხვადასხვა მოარულის დროს ავადმყოფს ხშირად აქვს გულის ძგერა, რასაც იწვევს ერთის მხრით სიცხე, მეორე მხრით მოარულის შხამი.

გულის ძგერა და ტკივილი ჩვეულებრივი მოვლენაა ისეთი ადამიანისათვის, რომელსაც ნერვები აქვს დასუსტებული ან აშლილი. ასეთ ადამიანს სულ უბრალო მოძრაობის დროს, ან უმიზეზოთაც, აუვარდება გულის ძგერა, ზოგჯერ ჩხვლეტა გულში.

როდესაც საღსალამათ ადამიანს გული საღი აქვს, გულის ჩხვლეტა და ძგერა კი სჩვევია, ეს არის შედეგი ნერვების ავადმყოფობისა.

ამას ექიმები უწოდებენ გულის ნევროზს.

ასეთი ადამიანი უნდა ეცადოს, რომ ნერვები გაიმაგროს.

ამისათვის საჭიროა შემდეგი: ძალიან მძიმე მუშაობას დროებით თავი უნდა დაანებოს, სასმელებზე და თამბაქოზე ხელი უნდა აიღოს, პილპილსა, ცხარე ძმარსა და ძალიან მლაშე საჭმელს ერიდოს და იბანაოს ცივ წყალში ზაფხულობით. თვითონ გულის ძგერის დროს საჭიროა მოსვენება და ცივ წყალში დასვენებული ტილო გულზე.

კარგია მთის ჰაერი, ზღვაში ბანაობა.

6. გულის პერანგის ანთება.

გული მოთავსებულია მაგარ პარკში, რომელსაც გულის ბადეს, პერანგს ვეძახით. აი ამ პერანგს გულისას სჩვევია სხვა და სხვა ავადმყოფობა.

უმთავრესი ავადმყოფობა გულის პერანგისა არის ანთება, რომელიც ხშირი შედეგია სხვადასხვა სნეულებისა: სახადისა, სახსრების ქარებისა, ყელჭირვებისა, ქუნთრუშასი, ფილტვების ანთებისა, ქლექისა და სხვ.

თქვენ კარგად მოგეხსენებათ, რომ სხვადასხვა მოარულს სჩვევია გართულება ე. ი. ახალი ზედმეტი ავადმყოფობის გამოწვევა.

გულის პერანგის ანთებაც არის ხშირად გართულება ამა თუ იმ მოარულისა.

როგორც იცით მოარულსა ჰყავს თავისი ბაცილები; ეს ბაცილები ზოგჯერ მოედებიან მთელ სხეულს, დაბინადებიან გულის პერანგში და გამოიწვევენ იმის ანთებას.

გულის პერანგის ანთება იწყება სიცხით, მაგრამ ამ ავადმყოფობამ საერთოდ სიცხე არ იცის დიდი.

ავადმყოფსა აქვს გულის ძგერა და ჩხვლეტა, ხანდახან დიდი ტკივილებიც მარცხენა ძუძუსთან.

სნეულება გრძელდება ერთ თვემდე და შემდეგ ნელა-ნელა ჰქრება.

ზოგჯერ გულის პერანგის ანთება ასე იოლად არა ჰქრება და ზედ ერთვის წყალის მსგავსი სითხის დაგროვება გულის პერანგში

სითხე თუ ბევრი მოგროვდა, გულის მუშაობა ფერხდება; ავადმყოფს მაშინ სიარული უძნელდება, სული ეხუთება, ახვე-

ლებს უმეტესად მშრალად ან და ძალიან ცოტა ნახველს აძლევს, სახე შემუბებული აქვს და მოლოურჯო ფერი გადაჰკრავს, მუცელი ებერება, ფეხები უსივდება.

თუ სითხე ცოტა დაგროვდა, შესაფერის წამლობით თანდათან შრება.

ხოლო თუ სითხე ბლომად დაგროვდა, საჭიროა სითხის გამოშვება შესაფერის იარაღით, თორემ შესაძლებელია ავადმყოფს გულის დამბლა მოუვიდეს.

ხანდახან წყალისებური სითხის მაგიერ ჩირქი დაგროვდება გულის პარკში.

მაშინ საჭიროა აპერაციის გაკეთება, თორემ ავადმყოფი არ გადაარჩება.

— გულის აპერაცია შეიძლება? მკითხვეთ თქვენ.

აქამდის ეგონათ, გული აპერაციისათვის შეუვალა არისო, გულზე როგორ შეიძლება რაიმე აპერაციის გაკეთება, შეიძლება გაჩერდეს და ადამიანი მოკვდესო.

დღეს კი ექიმები თავისუფლად აკეთებენ სხვადასხვა აპერაციას მარტო გულის პერანგზე კი არა, თვითონ გულზედაც.

როდესაც ვინმე გულის პერანგის ანთებით გახდება ავად, უნდა იწვევს წყნარად და მოსვენებული იყოს. გულზედ უნდა ედვას ყინულით ან თოვლით საესე პარკი.

არავითარი სასმელი არ შეიძლება წყალსა და რძეს გარდა, ყოველგვარი ჩქარი მოძრაობა, წამოდგომა, გადატრიალება მეტად მავნებელია.

საქმელი უნდა აძლიოთ ავადმყოფს მსუბუქი და ადვილად მოსანელებელი: მაწონი, ქათმის წვენი, თოხლო კვერცხი, რძის ფაფა, კარაქი.

ერთი სიტყვით ყოველი ღონე უნდა იყოს მიღებული, რომ გულს მუშაობა გაუადვილდეს.

გულის პერანგს ის მნიშვნელობა აქვს, რომ გულს იფარავს სხვადასხვა მავნებლობისაგან.

გულს რომ პერანგი არა ჰქონდეს, ის უფრო ხშირად დასნეულდებოდა. მაგალითად, ფილტვების ანთება ხშირად ვა-

დავიდოდა გულზე, რადგანაც გული ფილტვში არის, და გამოიწვევდა გულის ანთებას.

თუ სინამდვილეში ამას არა ვხედავთ, იმიტომ რომ პერანგი იფარავს გულს. პერანგში ერთგვარი სისველეა და ეს უადვილებს გულს მუშაობას.

ზოგჯერ გულის პერანგის ანთება იწვევს ამ პერანგის გახშობას და გულზე შეხორცებას.

ამას შედეგად მოსდევს გულის დასუსტება და დაძაბუნება.

— მერე მორჩენა არ შეიძლება? შენა ჰკითხულობ თომა?

შეიძლება, მხოლოდ ახალი პერანგის მოპოვებით, მაგრამ რადგანაც ეს შეუძლებელია, ამიტომ მორჩენაც შეუძლებელია.

— როგორცა სჩანს, გულის ავადმყოფობასა წამალი არა ჰქონია, მეტყვით თქვენ.

მართლაც ბევრჯერ გულის ავადმყოფობას არა აქვს არავითარი წამალი გარდა თავის მოვლისა.

რადგანაც სხვადასხვა სნეულებისაგან არავინ არ არის დაზღვეული, ამიტომ განსაკუთრებული ყურადღება უნდა გულს, მით უმეტეს მუშა ხალხისაგან, საღი და მაგარი გული უწინარეს ყოვლისა თქვენთვის არის საჭირო.

თქვენ წინ გიძევსთ მეტად დიდი და მძიმე საქმე: აშენება ახალი ცხოვრებისა, მუშურგლებური წყობილებისა. გაცვეთილი, დაძაბუნებული გულით ასეთი ცხოვრება არ აშენდება. ძლიერი, გრიგალისებური გაქანება წინ!

აი რას ითხოვს თქვენგან ახალი ცხოვრება.

ამისათვის კი საჭიროა მთელი, მაგარი გული.

7. სისხლის ძარღვების დასნეულება.

მთელი ჩვენი სხეული დაქსელილია სისხლის სხვილი და წვრილი ძარღვებით.

აბა, დაუკვირდით თვალის კაკალს, როგორი წვრილი ძარღვებია ზედ ქახრაკივით დახლაკნილები.

ჩვენს სხეულში ამაზე უფრო გაცილებით წვნიკი ძარღვებია.

ამ წვნიკი ძარღვების საშუალებით ჩვენი სხეულის ყოველი ნაწილი, ყოველი უჯრედი სისხლით ირწყვება.

სისხლის ძარღვები ორნაირია: ერთში სისხლი გულიდან მოდის სხეულისაკენ, მეორეთი სისხლი უკან ბრუნდება გულში.

პირველია არტერიები, — მეორე ვენები.

გულიდან გამოდის ერთი სხვილი ძარღვი — აორტა და ყველა არტერია წარმოადგენს ამ აორტის ტოტს.

სწეულება ბევრჯერ სისხლის ძარღვებშიაც იჩენს თავს და უფრო სწეულდებიან არტერიები. სისხლის ძარღვებს რბილი, გამჭიმავი კედლები აქვთ, რაც გულს მუშაობას უადვილებს.

სისხლის ძარღვების კედლები რომ მაგარი იყოს, მაშინ გულს მეტი შრომა დასჭირდებოდა სისხლის გასადენად, ეს კი გულს მოჰქანცავდა.

გულის მოქანცვას კი ბოლოს და ბოლოს შედეგად მოზღვეს გულის დასნეულება, მოშლა და გაგანიერება.

უმთავრესი ავადმყოფობა სისხლის ძარღვებისა არის მათი კედლების გამაგრება.

ორმოცი წლიდან მოყოლებული სიბერემდე ძარღვების გამაგრება ნელა-ნელა ეპარება ყოველ ჩვენგანს. ეს გამაგრება

ვითარდება სიბერესთან ერთად და არის შედეგი საერთოდ მთავარი ხუცებულობისა.

მაგრამ ბევრჯერ ძარღვების გამაგრება ადამიანის წლოვნებას არ შეეფერება; ზოგჯერ ძარღვების გამაგრება იძლევა ძლიერია, რომ ადამიანს აწუხებს და ეს უკვე ავადმყოფობაა.

ამ სნეულების დროს ავადმყოფსა აქვს უმთავრესად თავბრუ, ზოგჯერ გულის ძგერა და ტკივილები სხეულის სხვადასხვა ნაწილში.

რა იწვევს ამ სნეულებას? ლოთობა, თამბაქოს უზომოდ წვევა, მთავარი ათაშანგი ანუ სიფილისი, მალარია, მეტად მძიმე მუშაობა.

რაკი ერთხელ დაიწყება ძარღვების გამაგრება ადამიანის სხეულში, მათი სრულებით მორჩენა შეუძლებელია; შესაძლებელია მხოლოდ შეჩერება.

ამისათვის უმთავრესი მნიშვნელობა აქვს სასმელ-საქმელს და თუთუნს; საქონლის ხორცს, ლოთობას, თუთუნს ამისთანა ავადმყოფმა თავი უნდა დაანებოს.

შეიძლება ამ სნეულებით ადამიანმა ღრმა სიბერემდე იცოცხლოს, შეიძლება რამოდენიმე წელიწადში მოისპოს სიცოცხლე. ეს იმაზეა დამოკიდებული, ვინ როგორ უვლის თავის თავს და ვინ როგორ ასრულებს ექიმის დარიგებას.

ხომ გაგიგონიათ, ამასა და ამას დამბლა დაეცაო. აი ეს გახლავთ შედეგი სისხლის ძარღვების გამაგრებისა.

როდესაც სისხლის ძარღვები საკმარისად გამაგრდებიან, ავადმყოფს ან დამბლა დაეცემა, ან უცებ მოკვდება გულის დამბლით.

გამაგრებული ძარღვი ადვილად სკდება. თუ ძარღვი ტვინში გასკდა, სისხლი ტვინში ჩაიღვრება. თუ სისხლი ბევრი ჩაიღვარა ტვინში, ავადმყოფი აზრსა ჰკარგავს, ვეღარ ლაპარაკობს, ნახევარი მხარე უდამბლავდება, ხრიალებს და მალე კვდება; ზოგი ერთ დღეს გასძლებს, ზოგი—ორს, სამს.

თუ სისხლი ცოტა ჩაიღვარა, ავადმყოფი აზრს ან არა ჰკარგავს, ან მალე უბრუნდება, ხოლო ხელი და ფეხი დიდხანს აქვს დაღუნებული და ნელა-ნელა რჩება.

ხანდახან ხელისა და ფეხის დამბლა სრულებიდ გაივლის უფრო ხშირად კი არა, რაც უფრო ხნიერია ადამიანი, მით უფრო საშიშია მისთვის ტვინის დამბლა.

თუ ხელი და ფეხი ერთი წლის განმავლობაში არ გამოსწორდა, შემდეგ აღარაფერი ეშველება.

ტვინის დამბლის დროს პირველი საშუალებაა წურბელი ყურის ძირებში ათამდე, და თოვლი, ყინული ან ცივი წყალი თავზე.

რა იწვევს გულის დამბლას ძარღვების გამაგრების დროს?

როგორცა ვსთქვი, ძარღვების გამაგრებას შედეგად მოსდევს გულის ზედმეტი მუშაობა, მოქანცვა, გავანიერება და ბოლოს გულის დამბლა.

ძარღვების გამაგრებას ზოგჯერ შედეგად მოსდევს გულქიდება.

გულს აქვს საკუთარი ძარღვები, რომლებიც მას ასაზრდოებენ. ხანდახან ეს ძარღვები ისე გამაგრდებიან, რომ ძალზე მოვიწროვდებიან და სისხლი ძლივს გაქირვებით გადის შიგ.

მაშინ გული ვეღარ საზრდოობს რიგიანაჲ და სნეულდება.

რაში გამოიხატება ეს სნეულება?

ავადმყოფს დრო და დრო მოუვლის ტკივილები გულის ფიცარზე, ტკივილი ვრცელდება მარცხენა ბეჭსა და ხელში; ავადმყოფს ამ დროს სუნთქვა უძნელდება და რაღაც გამოურკვეველი შიშით არის შეპყრობილი.

ტკივილი ზოგჯერ იოლია, ზოგჯერ კი მძლავრი, ავადმყოფი მოსვენებას ვერა პოულობს, ვერა წევბა.

ტკივილი გაივლის და ავადმყოფი სრულებით კარგადა გრძნობს თავს, სანამ ხელახლად არ გაუხსენებს.

ავადმყოფობა გრძელდება რამოდენიმე წელიწადს და თავდება გულის დამბლით: ავადმყოფი უცებ კვდება ტკივილების დროს, ან წვალობს რამოდენიმე საათს. ხანდახან ტკივილების შემოტევა გრძელდება მთელი დღედაღამე, შემდეგ ავადმყოფი მოიკეთებს, მაგრამ ამ დროს მოუხსრებს გულის დამბლა და მოპკლავს.

გულქიდება შედეგია ლოთობისა და ათაშანგისა. როგორც უკვე მოგახსენებთ, გულის მარცხენა პარკუქიდან გამოდის მთავარი ძარღვი, აორტა, რომელსაც მიაქვს სისხლი ჩვენი სხეულის ყველა ნაწილებთან

აორტა გულიდან ზევით ამოდის გულის ფიცარს უკან, აქ უგზავნის ძარღვებს თავს, ხელებს, ტვისს. შემდეგ გადორება და დაუხვევს მუცლისაკენ.

გულიდან ზევითკენ, მოხრილ ალაგამდე აორტა ძალიან სხვილია.

ზოგჯერ სწეულება ჩნდება აორტის კედელში, კედელი რომელიმე ალაგას გამოიბერება, რადგანაც გამოიბერილ ალაგას სისხლი შეუჩერებლად აწეება გულიდან, გამოიბერილი ალაგი თანდათან მატულობს ქათმის ჩინჩახვივით.

სანამ გამოიბერილი პატარაა, ავადმყოფი ვერც კი ამჩნევს, არ აწუხებს, მაგრამ როდესაც გამოიბერილი მოიმატებს, ავადმყოფს ტკივილები აქვს გულის ფიცარზე.

ხმა ჩაეხლიჩება, სუნთქვა უძნელდება, გამოიბერილი კედელი გულისა თანდათან თხელდება, ბოლოს გასკდება და ავადმყოფი მალე კვდება.

ავადმყოფობა მოუჩინებელია, გრძელდება სულ რამოდენიმე თვეს. ეს ემართება ლოთებს და იმათ, ვისაც ათაშანგი კარგად არ მოუჩინია.

აორტამ იცის გამაგრება, ანთება, დასიება, რაც მეტად მძიმე სწეულებაა. ავადმყოფს ტკივილები აქვს გულის ფიცარზე, სუსტად არის, სიარული უჭირს, მალე იღლება, სადილის შემდეგ ცუდათა გრძობს თავს.

თუ ავადმყოფმა რიგიანად არ უწამლა თავს, მალე კვდება. ასეთი დასწეულება აორტასი შედეგია ლოთობისა და სიფილისისა.

ნაწილი მეოთხე.

საქმიანობის მომხმარებელი ასოების სწავლება.

1. პირისა და სახლაპავი მილის ავადმყოფობა.

პირის უმთავრესი დანიშნულება არის საქმიანობის მიღება და წინდაწინვე მისი იმგვარად გადამუშავება, რომ კუქს მისი მონელება გაუადვილდეს.

კბილების შემწეობით პირი ჰღებავს, სრესავს და აქუცმა-მაკებს საქმიანობას, ნერწყვის შემწეობით კი საქმიანი რბილდება, ადვილადაც ჩადის კუქში და უფრო ადვილი მოსანელებელიც არის.

გარდა ამისა, ნერწყვი თვითონ ინელებს საქმიანობის ზოგიერთ ნაწილს.

ენის ძირში, ქვედა ყბის კუთხეში და ყურის ძირში დატანებულია მოზრდილი ჯირკვლები, რომლების ნერწყვისადენი მილი პირში გამოდის და შეუჩერებლად მოაქვს ნერწყვი.

თვითონ პირს გამოკრული აქვს ლორწოიანი გარსი, რომელშიც დატანებულია პატარ-პატარა ჯირკვლები, ესენი ამზადებენ ლორწოს და ამის გამო პირი მუდამ სველია.

პირის დანიშნულება ერთის მხრით იმაში გამოიხატება, რომ კუქს საქმიანი მიაწოდოს, მეორეს მხრივ იმაში, რომ კუქს საქმიანობის მონელება გაუადვილოს.

პირი ასრულებს ხშირად ცხვირის მოვალეობასაც, ხმის ამოღებასა და ლაპარაკში ხომ პირის დანიშნულება ყველასათვის ცხადია.

პირით სუნთქვა მვენებელი ჩვეულებაა, ეს იწვევს ხშირად ყელის გაციებას, ბრონხიტს.

რადგანაც პირი დიდ სამსახურს უწევს კუქს, ამიტომ ძალიან დიდი მნიშვნელობა აქვს პურის ქამის წესს.

დაღალულზე პურის ქამა არ ვარგა, ჯერ საქიროა სვენება.

ზოგმა იცის ჩქარი ქამა და დაუღეპავათა ჰყლავებს საქმელს, რაც მეტად მავნებელია და იწვევს ბოლოს და ბოლოს კუქის დასნეულებას.

მიწის მუშებს ძალიან კარგი ჩვეულება გაქვთ; იჯრის წინ და იჯრის შემდეგ დასვენება გიყვართ და ქამის ღროს აჩქარება არ იცით; მაგრამ თუ სტუმრათა ხართ, ლხინია, ქორწილი, ნათლობა და ან სხვა რამ ასეთი, — თქვენს მტერს — სუფრიდან ადგომას ველარ მოახერხებთ; ეს კი მეტად მავნებელი ჩვეულებაა და იწვევს კუქის, ნაწლავების, ღვიძლის დასნეულებას და ბუასილს.

— ლხინშიაც რომ არ დაისვენოს მუშაკაცმა, მა რა ქნას? ვიცი, მეტყვიით თქვენ.

უნდა დაისვენოს, ამისი წინააღმდეგი ვინ არის, მაგრამ საქმეც იმაშია, რომ დასვენება არ არის ის, რასაც თქვენ დასვენებას უძახით.

შვიდი-რვა საათი როდესაც კაცი სავსე სუფრაზე ზის და შეუსვენებლად სჭამს და სვამს, ეს განა დასვენება არის? ამა ერთი თქვენს კუქსა და გულს დაეკითხეთ მაშინ, ისვენებენ ისინი თუ არა.

ერთი შემაწუხებელი ავადმყოფობა პირისა არის სუნთქვა. ზოგჯერ სრულებით საღ ადამიანს პირიდან ამოსდის უსიამოვნო სუნთქვა; პირი უყარსო, იტყვიით ხოლმე თქვენ.

პირის სიმყრალის მიზეზი ზოგჯერ კბილებისა და ღრძილების ავადმყოფობაა, ზოგჯერ კი — ცხვირისა და კუქისა.

როდესაც ვისმე კბილები გამოხრული აქვს, ხშირად პირი უყარს.

როდესაც ვისმე პირში იარები აქვს, პირი უყარს.

როდესაც ვისმე ღრძილები სტკივა, ესეც ბევრჯერ იწვევს პირის სიმყრალეს.

როგორც პირის დაწყლულება, ისე ღრძილების დასიება

ხშირად შედეგია უმარულისა. უმარულისათვის სწვამენ ვერცხლის წყალს, რომელიც მეტისმეტად მავნებელია პირისა და ღრძილებისათვის. უმარული აფუჭებს კბილებს, ღრძილებს, იწვევს პირის სიმყარეს და კბილების აღრე დაცვენას.

უმარული ბოლოს და ბოლოს იწვევს პირისაზის კანის დანაოჭებას და მოპუქნას.

იგივე ითქმის ფერზე; იმაში გარეულია სხვადასხვა საღებავი, რაც საწამლაია, როგორც პირის კანისათვის, ისე ღრძილებისათვის.

ამიტომ, სოფლის ქალებმა უნდა განდევნონ ფერ-უმარული ხმარებიდან.

პირის ლორწოვანმა გარსმა იცის ატკიება და დაწყლულება სხვადასხვა მარულის—ყვავილის, ყელჭარვების, ქუნთრუშის, სახადის დროს და სხვა. ამიტომ ყველა ამ ავადმყოფობის დროს საჭიროა ხშირად გამორეცხა და გამოწმენდა პირისა, თუნდაც უბრალო ცივი წყალით.

პირის ლორწოვანმა გარსმა ბევრჯერ იცის ანთება. ლოყებსა და ენაზე გარსი სივდება და თეთრი ფერი გადაკრავს, ზოგჯერ კი დაწითლებულია და კბილების ნაქდვევი ამჩნევია ენაზე და ლოყებზე შიგნიდან.

ავადმყოფს პირი უხურს, ეწვის და ნერწყვი ბლომად მოსდის. ამ ნიადაგზე ზოგჯერ ჩნდებიან პირში წყლულები.

თუ ვისმე კბილები აქვს გამოხრული, ნახევრად შექმული კბილების წვეტები აქვს და ზედ ხახუნით ლაპარაკისა და პურის ქამის დროს ენის გვერდებზე ჩნდება წყლული.

სოფლებში გავრცელებულია შინაური წამლობა ათამანგისა ბოლით, უბოლებენ ვერცხლის წყალს; ვერცხლის წყალის ბოლი შედის პირში და იწვევს ღრძილებისა და პირის ლორწოვანი გარსის დაწყლულებას.

წყლული ხანდახან ღრმა არის, ღრძილები ღებება და კბილები სცივია. შინაური ექიმები ამითი ხალხს ატყუებენ:

— ა თუ არა! ტანში იყო გამჯდარი ავადმყოფობა და ახლა პირში გამოხეთქაო.

ჩვილ ბავშვებს ხშირად უჩნდება პირში წყლული კბილების ამოჭრის დროს.

ბავშს ლოზი მოსდის ბლომად, ჰემა უძნელდება და სიცხეს აძლევს ხშირად ორმოც მენაკამდე; ზოგჯერ კისრის ჯირკვლებიც კი უსივდება და უფრო კი ყბებ ქვეშ მდებარე წერილი ჯირკვლები.

თუ ძუძუმწოვარი ბავში დასუსტდა კუჭის მოშლით, ან სხვა რაიმე მიზეზით, პირში გამოაფენს თეთრად და ზოგჯერ მთელი პირი, სასა, იენა, ტუჩები მთლად ერთიანად გამოეგლისება.

ყველა ასეთ შემთხვევაში საჭიროა პირის გამორეცხვა და გამოწმენდა ხშირად.

ერთი ჩაის კოვზი შაბი გახსენით ერთ ჩაის ჭიქა ცხელ წყალში; ან ბორის სიმეავე და ბერტოლეს მარილი—თითო ჩაის კოვზი უნდა გახსნათ თითო ჩაის ჭიქა ადუღებულ წყალში.

ბავშვებსა სჩვევიათ განსაკუთრებით ზაფხულობით ლოყების დაწყლულება შიგნიდან. წყლული თანდათან ღრმავდება, ჩირქდება, ასიებს და ალპობს მახლობლად ღრძილებს, ხორცს, რის გამო ბავშს სიცხეს აძლევს, პირი უყარს. ეს არის წყლის კიბო.

წყლული ზოგჯერ მთელ ლოყას გამოაღობს და თუ დროზე არ მიეშველეთ, ბავში კვდება. ამ ავადმყოფობას იწვევენ ბაცილები და წამლობა უნდა დროზე აქ ჩამოთვლილ საშუალებით.

ზოგჯერ აღამიანს პირი არა სტკივა, მაგრამ საშინელი ნერწყვის დენა აქვს, ამის მისეზი ბევრჯერ ჰია არის და იმას უნდა ნაწლავებიდან გამოდენა.

სანერწყვე ჯირკვლებსაც უჩნდება ხშირად ავადმყოფობა; ყველა იცნობთ ყბაყურას.

ყბაყურა ზოგჯერ ერთვის ქუნთრუშასა და სახადს. მაშინ დასიებულ ჯირკველში ზოგჯერ ჩირქიც დგება და საჭიროა გაჭრა.

პირის ავადმყოფობას ეკუთვნის ხუნაგიც.

რბილ სასას აქვს თაღები და ამ თაღების ძირში მოთავსებულია ორი ნუშისმაგვარი ჯირკვალი.

ამ ჯირკვლებზე დაბინავდებიან ხოლმე ბაცილები და იწვევენ ანთებას, რასაც თქვენ ხუნაგს უწოდებთ.

ეს ჯირკვლები უყვართ აგრეთვე ქუნთრუშას, ყელჭირვებს და ორივე მოარული აქედან იწყება.

ხუნაგი იწყება შეციებით, სიცხით, რომელიც ადის ორმოც მენაკამდე. მალე ზედ დაერთვის ყელის ტკივილი გადაყლაპვის დროს.

ხუნაგი სხვადასხვანაირია.

ზოგჯერ ჯირკვლები მხოლოდ წითლდებიან და ცოტათი სივდებიან. ზოგჯერ თეთრად დააყრის აქა იქ ღომის კაკლებით.

ზოგჯერ ანთება მთელ ჯირკვლებს მოედება და ჯირკვლების შიგნით ჩირქი გროვდება, რაც ძალზედ აწუხებს ავადმყოფს, სანამ არ გასკდება და არ გამოირწყვება, ან ექიმი არ გასჭრის.

ხუნაგის დროს ზოგჯერ ყურებშიც იცის ატკიება და ხანდახან დაჩირქებაც.

ხუნაგის წამალია ცივი კომპრესები ყელზედ დღეში ხუთჯერ-ექვსჯერ და პირში გამოვლება ხშირ-ხშირად მარილწყლისა, ან შაბწყლისა.

ზოგჯერ მარგებელია გამოხდილი ტყლაპის ქამა.

ბევრჯერ ხუნაგმა შემოაჩვევა იცის: ყოველ წელიწადს რამდენჯერმე უხსენებს ადამიანს. ხუნაგიდან ხშირად ჩნდება სახსრების ქარები, გულის პერანგის ანთება, გულის მანკი.

ამიტომ თუ ხუნაგი ხშირად უმეორდება ვისმე, საჭიროა აპერაცია, ნუშისებური ჯირკვლების ამოჭრა ყელში.

აპერაცია ადვილია.

ზოგჯერ პირში ჩნდება კიბო ტუჩზედ, ღრძილებზე, ლოყაზე, ენაზე. უმაღლესი გაჩნდება თხილისოდენა მგარი სხმო, თანდათან გაიზრდება, იარავდება, მოჭამს ხორცს, დაასიებს ყბის ქვეშ ჯირკვლებს, იბარტყებს, ჩაბრუნდება გულგვამში და კლავს ავადმყოფს.

თუ ტუჩზე გამოვიდა, ან ენაზე, დროზე აპერაციით
დევე შეიძლება გადაარჩინა:

უნდა მოიჭრას ტუჩი დიდზე და ენა.

— ენა რომ ვისმე მოჭრან, იცოცხლებს კიდევ? — ჰკითხულობს ესტატე.

რა დაუშლის? ეს არის — ლაპარაკით ვეღარ ილაპარაკებს და პურის ქამაზედაც დააბრკოლებს ცოტა.

როგორც მოგახსენეთ, სასის უკან არის ხახა, რომლის ძირიდანაც იწყება ორი მილი: ხორხი და საყლაპავი.

საყლაპავი უკან მდებარეობს კისრისაკენ და თითქმის ხერხემალზე არის მიკრული.

როდესაც საყლაპავი კუქს მიუახლოვდება, ძაბრით განიერდება და ჩადის კუქში.

იმ ალაგს, სადაც საყლაპავი კუქს ერთვის, ეწოდება კუქის პირი.

მოხდება ხოლმე, ვინმე პურის ქამის დროს მაგარ ლუკმას გადაყლაპავს, პურის დაუღექავ ყუას, ძვალს, საყლაპავი გაიკაწრება და ამის შემდეგ იცის რამოდენიმე ხანს ტკივილი პურის ქამის დროს.

ავადმყოფი ტკივილსა გრძნობს გულის ფიტრის დაყოლება შეგნიდან.

თუ ვინმემ ძალიან ცხელი საქმელი მიიღო, ბევრი პილიპილი, ბევრი სვა მაგარი არაყი, — ზოგჯერ ეს გამოიწვევს საყლაპავის ანთებას.

ავადმყოფს გული ეწვის, ერუჯება, საქმელის ან სასმელის გადაყლაპვის დროს ტკივილები აქვს, ზოგჯერ ცოტაოდენ სიცხესაც აძლევს. ანთების ნიადაგზე ხანდახან ჩნდება პატარ-პატარა წყლული.

ყველა ასეთ შემთხვევაში უმთავრესი წამალია სასმელ-საქმელი.

ავადმყოფმა უნდა მიიღოს მხოლოდ ცივი რძე, მაწონი, ქათმის წვენი და ხშირ-ხშირად სვას ცივი წყალი.

— რძე აღუღებულნი ჯობია, თუ უმი? გვეკითხება იაკობი.

აუღლარი უფრო მარგებელია, მაგრამ ხშირად ძროხა ავადმყოფია და მაშინ აუღლარ რძეს შეუძლია ავადმყოფობის გადაღება.

შესაძლებელია, ძროხა კლექიანი იყოს; მაშინ რძეში გამოერევა კლექის ბაცილები და, თუ აუღლარი დალიეთ, ნაწლავების კლექი დაგემართებათ.

ამიტომ უფრო საიმედოა აღუღებული რძის სმა.

ზოგჯერ შეცდომით, ან განზრახ, თავის მოკვლის მიზნით ვინმე დაღვეს რაიმე საწამლავს, რომელიც კანსა სწვავს.

ასეთ შემთხვევაში საყლაპავის ლორწოიანი გარსი დაითუთქება, დასივდება, აიბერება, დაწყლულდება და იწვევს საშინელ ტკივილებს.

თუ რომ ავადმყოფი გადარჩა, საყლაპავი ნელა-ნელა დაშუშდება, მაგრამ დამწვარ ალაგას გადაეკვრის მაგარი კანი, რომელიც მოსწევს საყლაპავის კედლებს და ამგვარად საყლაპავი მოვიწროვდება.

მოვიწროება საყლაპავისა ზოგჯერ იმდენად დიდია, რომ მხოლოდ წყალი, რძე, და საზოგადოდ სითხე გადის შიგ. ასეთს მოვიწროებას საყლაპავისას აღარაფერი გაეწყობა.

საყლაპავის მოვიწროებას ზოგჯერ იწვევს რაიმე მაგარი საგნის შიგ გაკვება.

ბავშებსა სკირთ ახირებული ზნე; ცხვირში, ყურში ჩაიტენიან ბლის კურკას, სიმინდის მარცვალს, გადაყლაპავენ ქლიავის, ატმის კურკას.

კურკა გაეხიდება საყლაპავში, აღარც იქით მიდის, აღარც აქეთ. ზოგჯერ კურკა თავისით ჩაიკურდება, ზოგჯერ კი ისე გაიკედება, რომ საჭირო ხდება აპერაცია.

ზოგჯერ ავადმყოფი ჩივის, ლუკმა მადგიაო; თუმცა კარგად ჰყლაპავს, მაგრამ მაინც დარწმუნებულია, რომ ყელში ლუკმა აქვს გაჩერებული.

ასეთი მოვლენა შედეგია ნერვების ავადმყოფობისა, ზაფრის ქარებისა, რაც უფრო ხშირად ქალებსა სჩვევია.

რაიმე დიდი მწუხარება, ფიქრი, შიში, ხშირი გაბორო-

ტება, აღელვება, ბოლოს და ბოლოს იწვევს ნერვების და
ნეულებას.

ასეთ ადამიანს ხშირად ემართება საყლაპავის კრუნჩხვა და
ლუკმა მართლაც გაჩერდება ხოლმე საყლაპავის რომელიმე
აღაგას ცოტა ხნით, შემდეგ ჩაცურდება კუჭში, მაგრამ
გრძნობა, თითქოს ყელში რაღაც არის გაჩერებულიო, დიდ-
ხანსა რჩება ავადმყოფს, და ამიტომაც ჩივის: ლუკმა და-
დგაო.

ყველაზედ უფრო საშინელი ავადმყოფობა საყლაპავის
არის კიბო. ის ჩნდება ხორხშიაც იმ ალაგას, სადაც ხმის სი-
მები იმყოფება, მაგრამ აქ ზოგჯერ მოსახერხებელია აპერაცია.

საყლაპავის მდებარეობა ისეთია, რომ აპერაცია მო-
ხერხებელია.

თავდაპირველად საყლაპავის კიბო წარმოადგენს პატარა,
მაგარ სხმოს; მალე იზრდება, წყლულდება და თანდათან ავი-
წროებს საყლაპავის ლულას

პირველად ავადმყოფი ამჩნევს, რომ ლუკმა ცოტა ხანს
ჩერდება და შემდეგ ჩადის, თითქოს რაღაცას ედებო.

ეს მოვლენა შემდეგ და შემდეგ იმდენად მატულობს, რომ
ავადმყოფი იძულებულია, წყალი დააყოლოს ყოველ ლუკმას,
რომ გადიტანოს.

შემდეგ წყალიც ვეღარ შევლის: მაგარი საქმელი საყლა-
პავში აღარ გადადის; ავადმყოფი იძულებულია, მარტო თხე-
ლი საქმელი მიიღოს; თანდათან სუსტდება, ხდება; თხელი
საქმელიც ზოგჯერ აღარ გადადის, დაგროვდება საყლაპავში
და შემდეგ უკან ამოაღებინებს.

როდესაც კიბო იმდენად გაიზრდება, რომ მთელ საყლა-
პავს გამოავსებს, საყლაპავი სრულებით იკეტება, წყალიც კი
აღარ გადადის და ავადმყოფი კვდება შიმშილით.

2. კუჭის სნეულეაზნი.

შესავალი.

სასმელ-საჭმელის ნამდვილი გადახარშვა იწყება კუჭიდან, ამიტომ მივმართოთ კუჭს.

კუჭი წარმოადგენს მოგრძო პარკს, რომელიც მოთავსებულია მარცხენა ფერდში, გრძლად არის გაწოლილი ფერდიდან კიპისაკენ და ცოტა დაქანებულია. გულის ყაფაზი და მუცლის ღრუ გაყოფილია ერთმანეთისაგან მაგარი საძგიდით, რომელიც თალივით არის ამოკრული. ამ თაღს ზევით რჩება გული და ფილტვები. ქვევით — მუცლისასოები: კუჭი, ღვიძლი, თირკმელები, ელენთა, ნაწლავები და სხვა. საყლაპავი მილი გადის საძგიდში და უერთდება კუჭს. აქ არის ჩასავალი, ანუ კუჭის პირი. კუჭი აქ უფრო განიერია.

კუჭი მოხრილია: ზევიდან არის ჩადრეკილი, ქვევიდან — გამოდრეკილი; კუჭსა აქვს გამოსავალი, რომლითაც ის უერთდება ნაწლავებს; გამოსავალთან კუჭი უფრო მოვიწროვებულია და ამგვარად მიემზგავსება გრძელსა და მოხრილს საორშიმო გოგრას. კუჭის კედლებში დატანებულია კუნთები, რომლებსაც კუჭი მოჰყავთ მოძრაობაში. კუჭის მოძრაობა კი აუცილებელია საჭმელის მონელებისათვის. შიგნიდან კუჭს გამოკრული აქვს ლორწოიანი გარსი, რომელშიაც დატანებულია აუარებელი ჯირკვალი. ეს ჯირკვლები ამზადებენ კუჭში მკავე წვენს, ურომლისოდაც საჭმელის მონელება, გადახარშვა, ყოვლად შეუძლებელია. კუჭის გამოსავალს კუნთები შემოხვეული აქვს მორგვივით; ეს მორგვი ხან მოიშუპება და დაჰკეტავს გასავალს, ხან მოეშუპება და გააღებს მას; ამ გარემოებას

მეტად დიდი მნიშვნელობა აქვს საქმელის მონელებაში. კის ლორწოიანი გარსი შიგნით ნაოქებად არის დაკეცილი.

მამაკაცის კუჭში ეტევა საშუალოდ 8 გირვანქა წყალი, დედაკაცის კუჭში კი—5.

— დახედეთ კიდევ რომ იძახიან: თანასწორი ვართო!—
ოხუნჯობს ეგერ ჩვენი პეტრე.

— სმა-კამაში თანასწორობა ჩვენ დიახაც არ გვინდა; დიდი და განიერი კუჭი მამაკაცებისთვის დაგვითმია. გიბასუხებს ეგერ თებრო.

ეხლა თქვენ თვითონ წარმოიდგინეთ, რა დღეს აყენებს თავის კუჭს ის ადამიანი, რომელიც ოთხ-ხუთ გირვანქა საქმელს ჩაჰყრის შიგ და ზედ კიდევ 15 და 20 გირვანქა ღვინოს დაასხავს! ნეტავი რამ ამიტყევა კუჭიო, მერე თვითონვე უკვირს.

ადამიანის ჯანმრთელობისათვის კუჭს მეტად დიდი მნიშვნელობა აქვს. მუშაკაცის სამუშაო ძალღონეს ერთობ დიდი კავშირი აქვს კუჭთან. თუ კუჭი დასნეულებულია, მოშლილი, საქმელს კარგად და ღროზედ ვეღარ ინელებს; მუშაკაცის სხეულს აღარ მიუღის მაშინ სამუშაო მასალა თავის ღროზედ და კარგად გადახარშული, სხეული სუსტდება და მუშაკაცს სამუშაო ძალღონე ეცლება. ამავე დროს ცუდი საზრდოობის გამო ნერვები სუსტდებიან და მუშაკაცს ხასიათი ეცვლება, ცუდ გუნებაზეა, გულგატეხილი, აღრენილი, მოწყენილი. ამიტომ, როგორც კარგი გული, ისე კარგი კუჭი მუშაკაცისათვის უსაჭიროესი რამ არის.

სწეული კუჭი, სწეული გული და მაგარი, ღონიერი, მებრძოლი მუშა ერთად შეუძლებელია.

ამიტომ კუჭის მოვლა განსაკუთრებით თქვენი მოვალეობაა. ძალიან დიდი გავლენა აქვს კუჭზე სასმელ-საქმელის რაოდენობას.

თუ ადამიანი უქონლობის, სიღარიბის, ან სხვა მიზეზის გამო ძალიან ცოტა საზრდოს ღებულობს, ბოლოს და ბოლოს კუჭი სწეულდება.

თუ ადამიანი ძალიან ბევრსა სჭამს და ბევრსა სვამს, რის

გამო კუჭი მუდამ ძალზე გატენილია, ბოლოს და ბოლოს კუჭი დასნეულდება.

ზოგიერთ ადამიანს კბილები აღარ უფარგა, ადრე უსნეულდება და ზოგს დასცინდება კიდეც ნაადრევად. ზოგიერთს კბილები კარგი აქვს, მაგრამ ჩვეულებათა სკირს ჩქარი ქამა. ყველა ასეთ შემთხვევაში საქმელი დაუღეპავი ჩადის კუჭში და ზედმეტი მუშაობისა გამო ბოლოს და ბოლოს კუჭი სნეულდება.

ზოგიერთი ადამიანი უსახსრობის გამო იძულებულია, ხშირად სქამოს მაგარი, ძნელად მოსანელებელი, უფარგისი, წამხდარი საქმელი, რასაც შედეგად მოსდევს კუჭის დასნეულება.

ზოგიერთი განსაკუთრებით ეტანება ცხარე, მლაშე, ზედმეტად მკავე საქმელებს და ეს იწვევს კუჭის დასნეულებას.

ზოგიერთი სიჩქარის, ან ცუდი ჩვეულებისა გამო ისეთ ცხელ საქმელსა სქამს, რომ პირი ეთუთქება. ამას შედეგათ მოსდევს კუჭის დასნეულება.

ზოგიერთი ადამიანი გაურჩევლად ქამს რაც მოხვდება: შეხვდება უმი ხორცი, უმი თევზი, ქათამი, მაწყინარი სოკო და ყოველივე ეს იწვევს კუჭის დასნეულებას.

ზოგიერთი ადამიანი ნამეტნავად ეტანება მაგარ სასმელებს — ღვინოს, არაყს, — რასაც შედეგად მოსდევს კუჭის დასნეულება.

ზოკჯერ გაციება, მაღლიდან გადმოვარდნა და მუცელზე დაცემა ხელს უწყობს კუჭის დასნეულებას.

ამგვარივე მნიშვნელობა აქვს მოუსვენარ ცხოვრებას, ფიქრს, დარდს, მეტად მძიმე შრომას, სხვადასხვა საწამლავეს.

ზოგიერთ ადამიანს ბუნებით დაჰყვება სუსტი კუჭი, რომელიც ხშირად ვერ ინილებს ისეთ რასმე, რისი მოწელებაც ჩვეულებრივი კუჭისათვის სულ ადვილი საქმეა.

ასეთს შემთხვევაში მნიშვნელობა აქვს მემკვიდროებას. ნათქვამია: მსგავსი ყოველი მსგავსსა შობსო. ეს მსგავსება მართო გარეგნობაში კი არ იხატება, არამედ შიგნეულობაშიც:

თუ დედ-მამას სუსტი კუჭი ან გული აქვს, შეილება სუსტი კუჭი და გული დაჰყვებათ და სხვა.

როგორ უნდა დავითაროთ თავი კუჭის ავადმყოფობისაგან? ჩვენს კუჭსა ჰყავს ორი დიდი დარაჯი: გემოვნება და ყნოსვა. უმეტეს შემთხვევაში მავნებელია კუჭისათვის ყოველივე ის, რასაც ცუდი გემო აქვს, ან ცუდი სუნი.

მესამე დარაჯიაგ — რძნობა გაძლომისა. მართალია, ერთი უფრო მალე ძღება, მეორე უფრო გვიან, მაგრამ ეს გრძნობა გაძლომისა ყოველ საღ ადამიანსა აქვს. სამწუხაროდ ზოგიერთი ადამიანი ამ გრძნობას არ უგდებს ყურს და, როდესაც აღარა შია, მაინცა ჰამს: საკმელი გემრიელიაო. ეს არის მსუნაგობა, ღორმუცლობა.

თქვენ რომ ყური უგდოთ ამ სამ გრძნობას, ბევრჯერ დაიფარავთ თავს კუჭის ავადმყოფობისაგან:

ზედმეტად მთავე, მლაშე, ცხარე, ნამეტანი პილპილიანი, ისეთი საკმელი, რომელსაც უკვე სუნი უდის, არავენ არ უნდა მიიღოს. ჰამა უნდა ნელი, აუჩქარებელი, ყოველი ლუკმა უნდა ილეკებოდეს კარგად. როგორც კი გაჩნდება გაძლომის გრძნობა, პურის ჰამა უნდა გათავდეს. ჰამის შემდეგ საჭიროა მუშაკაცისათვის ცოტა მოსვენება, თვალის წატყუება; ძილი მაშინათვე მავნებელია, გვიან ვახშამი მეტად ცუდი ჩვეულებაა: ვახშამი უნდა ისეთ დროს, რომ ორი-სამი საათი კიდევ იყოს დაძინებამდე.

რამდენჯერ არის საჭირო ჰამა საღი ადამიანისათვის? როდესაც აგებულებისათვის საჭიროა საზრდო, კუჭი თვითონ ატყობინებს პატრონს შიმშილის გრძნობით. გამოცდილებით შემჩნეულია, რომ საკმარია სამი იჯრა: საუზმე, საღილი და ვახშამი.

ჩვენებურ სოფლის მუშას სამი იჯრა არა ყოფნის და მას ესაჭიროება სამხარი. სამხარი გამოწვეულია იმ გარემოებათ, რომ ჩვენი მიწის მუშა რიგიანად ვერ იკვებება. კარგ საღილს სამხარი აღარ ესაჭიროება, მაგრამ ჩვენი მიწის მუშის საზრდო არის პური ან მჰადი და ლობიო; მას აკლია ერთი უმთავრესი ნივთიერება — სიმსუქნე, ცხიმოვანი.

მსუქანი, პოხიერი საქმელი მუშაკაცს ყოველდღე უნდა ჰქონდეს; ჩვენებურ მუშას კი თვეში ერთხელ თუ შეხვდება ისიც მუშაობის დროს კი არა, — წვეულებაში. კარაქი, ერბო რა არის, ჩვენი სამშობლოს ზოგიერთ კუთხეში არც კი იციან, ამით აიხსნება სხვა მიზეზებთან ერთად, ის მოვლენა, რომ ჩვენში მეტად გავრცელებულია ყოველგვარი ქლექი; სადაც უფრო ნაკლებად ხმარობს ჩვენი ხალხი მსუქან საქმელს, იქ ქლექიანიც უფრო მეტია. ღორის ქონი და ერბო აუცილებელია ადამიანის ჯანმრთელობისათვის და ამას უნდა მიაქციოთ დიდი ყურადღება განსაკუთრებით თქვენ — მიწის მუშებმა.

საერთოდ მუშაკაცი ხშირად იკვებება იმითი, რაც უფარვისია, გადასაყრელი.

სად სალდება აყროლებული ხორცი?

მუშებში.

სად სალდება ძველი ძეხვი?

მუშებში.

სად სალდება წამხდარი თევზი?

მუშებში.

სად სალდება გაფუჭებული ყოველგვარი სანოვაგე?

მუშებში.

სად სალდება დამპალი ხილი?

მუშებში.

მუშა ღარიბია, ადვილად მოსატყუებელი; ამით სარგებლობს ბაზარი და ხელს უწყობს მისი კუჭის დასნეულებას.

ამასა აქვს ერთად-ერთი წამალი — მთავრობის მაგარი ხელი.

სხვადასხვა სნეულების დროს ავადმყოფსა აქვს ნახველი.

ნახველში მუდამ არის ბლომად ამა თუ იმ სენის ბაცილები. ზოგიერთ ადამიანს ჩვეულებათა აქვს ნახველის გადაყლაპვა; ნახველთან ერთად კუჭში ჩადიან ბაცილები და იწვევენ კუჭის დასნეულებას.

ამიტომ ეს მეტისმეტად მავნებელი და საზიზღარი ჩვეულება — ნახველის გადაყლაპვა უნდა იქნეს განდევნილი ყოველი ოჯახიდან.

როგორც მთელი სხეულისათვის, აგრეთვე კუჭის სისალი-
სათვის მეტად დიდი მნიშვნელობა აქვს კარგ და სუფთა წყა-
როს წყალს. სადაც წყარო არ არის, იქ საჭიროა ქვით ამო-
შენებული ქა. ქა უნდა ამოითხაროს ისეთ ალაგას, რომ არც
ბოსელი, არც საჭათმე, არც სალორე, არც ფეხსალაგი არ იყოს
მის სიახლოვეს, თორემ ქის წყალს უსუფთაობა შეერევა. წე-
ლიწადში ორჯერ-სამჯერ მაინც ქას ამოწმენდა ესაჭიროება.

შეუძლია თუ არა ხილს კუჭის ავადმყოფობის გამოწვევა?

თუ ხილი მოუსვლელია, მკვახე, მასში არის ერთის მხრივ
სიმკვავე ბევრი, რაც კუჭზედ ცუდად მოქმედობს; მეორეს
მხრივ ბევრია ისეთი ნაწილები, რომელთა მონელება კუჭს
უჭირს და მაშასადამე მავნებელია.

რაც უნდა მწიფე და მოწეული იყოს ხილი, კანი და
ჩურჩა მაინც ძნელი მოსანელებელია. ამიტომ კურკა, მარცვა-
ლი, კანი, ჩურჩა უსათუოდ უნდა გამოიყაროს ქამის დროს.

ხილზედ მრავლდებიან სხვადასხვა მავნებელი ბაცილები,
ამიტომ თუ ხილი ზოგჯერ სწყენს ადამიანს, თავისთავად კი
არა, არამედ იმ ბაცილების წყალობით, რომლებიც ხილს ჩა-
ჰყვებიან კუჭში.

ეს რომ თავიდან აიცილოთ, საჭიროა ხილის კარგად
გარეცხვა-გასუფთავება. სხვებ ხილი მეტად მარგებელი და სა-
ჭიროა.

ა) კუჭის მწვავე კატარი.—ავადმყოფობის გამოცნობა
ძნელი საქმეა, სოფელში კი ამ საქმეს ვინ არ გინდათ, რომ
არ ასრულებდეს.

ხშირად ავადმყოფს კუჭი სტკივა; გული მტკივაო, გაიძა-
ხის. ხშირად კუჭი არა სტკივა, ის კი მაინცა და მაინც კუჭს
უჩივის. რა არის მიზეზი?

მიზეზი არის ის გარემოება, რომ ზოგიერთი ავადმყოფო-
ბა იწყება ტკივილებით კუჭის არეში.

გულის მანკმა, ახლად დაწყებულმა ქლექმა, ნერვების
აშლილობამ, თირკმელების ანთებამ, ღვიძლის ავადმყოფობამ,
ნაწლავების ავადმყოფობამ სულ ხშირად იცის მუცელზე ბერვა,

ბოყინი, უმადობა, გულის რევა, პირისღებინება და ტკივილი გულის კოვზთან. ერთი სიტყვით, —სრული მზგავსებაა კუჭის ავადმყოფობასთან; ჭია, ორსულობა პირველ ხანებში, ციებ-ცხელება სულ ხშირად იწვევენ გულის რევას, პირისღებინებას, და ტკივილებს კუჭის ალაგას.

მაგრამ ავადმყოფობის მიზეზი ყველა ამ შემთხვევაში კუჭში კი არ არის, არამედ სხვაგან—გულში, ჰ ფილტვებში, თირკმელებში, საშვილოსნოში და სხვ.

ამიტომ ვინც კუჭის ავადმყოფობას სწამებს თავის თავს, ის არ უნდა ენდოს არც საკუთარ გრძნობას, არც შინაურების ცოდნას და უნდა მიმართოს ექიმს.

ავადმყოფი კი ხშირად საუკეთესო დროს ხელიდან გაუშვებს, სანამ მოჩინა შეიძლებოდა, ექიმს არ მიმართავს და შინაურულად სწამლობს; როდესაც უკვე დაგვიანებულია და მოჩინა არ შეიძლება, მაშინ მივა ექიმთან.

რა თქმა უნდა, ექიმი ველარას უშველის.

კუჭის მძაფრი კატარი იწყება ერთბაშად ნაწყენზე ან ზედმეტად გაძლომის შემდეგ.

წამადარი ხორცი, ან თევზი, უმი ღორის ხორცი ან უმი ქათამი, მაწყინარი სოკო—ხშირად ხდება მიზეზი ასეთი ავადმყოფობისა.

ავადმყოფს მაღა ეკარგება, პირი უშრება, ენაზე თეთრად გადაეკვრის, მუცელზე წამოებრავს, აბოყინებს, გული ერევა, გულის კოვზთან მწვავე ტკივილები აღვარდება; მალე პირის ღებინებას დაწყებინებს.

ჯერ საქმელი ამოდის, შემდეგ წაღა, ნალველი: ნარწყევს მწავე სუნი აქვს; ავადმყოფს ტანში ამტვრევს, თავის ტკივილი აღვარდება, გულის წვა და რუჯვა აწუხებს, ზედ დაერთვის ფლარათი და ზოგჯერ სიცხეც ოცდა ცხრამეტ მენაკამდე.

გულის რევა ზოგჯერ იმდენად მძლავრია, რომ ავადმყოფი წყალსაც კი ვერა ჰყლაბავს: მაშინათვე წამოაღებინებს.

სიცხე ხანა აქვს ავადმყოფს, ზოგჯერ კი სრულღებით არა.

ყველა ეს მოვლენა—სიცხეც, ტკივილებიც, გულის რევაც, პირღებინებაც თანდათან კლებულობს და ავადმყოფი რამდენიმე დღეში რჩება, თუ შესაფერისი ზომა მიიღო.

ხოლო მორჩენის შემდეგ საჭიროა რამოდენიმე ხანს საემელ-სასმელზე გაფრთხილება.

მწვავე კატარის დროს კუჭის ლორწოიანი გარსი სიფლდება, წითლდება, ხურს და ზედ გადაეკვრის ლორწო, რომელიც ბლომად ამოდის პირისღებინების დროს.

როგორ უნდა მოიპოვოთ კუჭის მწვავე კატარი?

ავადმყოფი ერთი დღე და ღამე უნდა იყოს სრულგვით მშვიერი, უნდა ყლაპოს ცოტაოდენი ცივი წყალი, ყინული.

თუ სიცხე არა აქვს და ტკივილები აწუხებს, მაშინ კარგია თბილი ან ცხელი რამ კუჭზე: წყალი ბოთლით, მოშუშული ქატო, გამთბარი მარილი.

თუ სიცხე აქვს, მაშინ უმჯობესია ცივ წყალში დასველებული ტილოები, თოვლი ან ყინული კუჭზე.

ერთი დღის შემდეგ, თუ რომ გულის რევა აღარა აქვს, უნდა მიიღოს რძე, ტკბილი მაწონი, ქათმის წვენი და შემდეგ ნელა-ნელა და თანდათან გადავიდეს ჩვეულებრივ საკმელზე.

როდესაც კუჭის მწვავე კატარი გაივლის, საჭიროა ერთ თვეს მაინც გაფრთხილება სასმელ-საკმელზე, რომ კუჭი რიგიანად გამომრთელდეს, თორემ მწვავე კატარი ნელა-ნელა და შეუქმნევლად გადიქცევა დახანებულ კატარად და მაშინ მორჩენა მეტად გაძნელდება.

მორჩენის შემდეგ ბევრჯერ იცის რამოდენიმე ხანს გულის წვა და რუჯვა.

ამის წინააღმდეგ ძალიან კარგია მთავე წყალი—ბორჯომისა, ან სოდა—ერთი პატარა კოვზი ნახევარ ჩაის ჰიქა ცივ წყალში.

ჩვენში მწვავე კატარი კუჭისა ხშირად შედეგია ლოთობისა.

განსაკუთრებით მტერია კუჭისა ახალი მაქარი, თუ ის ზომიანად მეტი დალიეთ.

— რა არის ზომა? მეკითხება ბესო.

რამდენიმე საღვინე ქიქა. ამიტომ რაკი ერთხელ მორჩება სასმელით გამოწვეული მწვავე კატარი კუჭისა, დიდხანს უნდა ერიდოთ ღვინის მოკარბებულად სმას, თორემ მწვავე კატარი შეუმჩნევლად გადიქცევა დახანებულ კატარად და სიცოცხლეს გაგიმწარბსთ.

ბ) კუჭის დახანებული კატარი.—მე უნდა გესაუბროთ ახლა კუჭის ისეთ ავადმყოფობაზედ, რომლის შექენაც მეტად ადვილია, მორჩენა კი—ერთობ ძნელი.

ეს გახლავთ კუჭის დახანებული კატარი.

საიდან ჩნდება ეს ავადმყოფობა?

აი საიდან.

როდესაც რომელიმე ასო გადაიტანს ამა თუ იმ ავადმყოფობას, მას რჩება ერთგვარი მიდრეკილება ამ ავადმყოფობისაკენ. მაგალითად, თუ ადამიანმა ფილტვების ანთება გადაიტანა, მეორედ უფრო ადვილად ხდება ანთებით ავად.

თუ ბრონხიტი გადაიტანა, მეორედ უფრო ადვილად სწეულდება ბრონხიტით.

თუ ვინმემ კუჭის მწვავე კატარი გადაიტანა, მეორედ და მესამედ უფრო ადვილად ემართება კატარი.

თუ კატარმა ხშირად გაუხსენა, ბოლოს ის ღებულობს ხანგრძლივ მიმდინარეობას და ამგვარად ჩნდება დახანებული კატარი.

ხშირად დახანებული კატარი ნელ-ნელა შემოეპარება ადამიანს.

თუ ვინმე დიდი ხნის განმავლობაში ცუდათ იკვებება, ან წამეტანი ბევრსა სჭამს, მაგარ სასმელებს ეტანება, ჩქარა სჭამს, რიგიანად არა ჰღეკავს, ცხარე და მლაშე საჭმელებსა სჭამს, ნელ ნეოა დაუსწეულდება კუჭი და გადაექცევა დახანებულ კატარად.

სოფლად დიდ პატივში არის ვენერიული ავადმყოფობის წინააღმდეგ ბოლით წამლობა. სუსუსნატი ექირვები ვისმე, უბრალო ათაშანგი, თუ სიფილისი, —სულ ერთია—ყველას ბოლოს აყლაპებენ!

ბოლი კი ხშირად იწვევს კუჭის დაზანებულ კატარს.
 მწვავე კატარი იწყება ერთბაშით; გულის რევით, ტკივი-
 ლებით, ფალარათობით, სიცხით, თავის ტკივილით და სხვა.
 დაზანებული კატარი კი იწყება ნელა-ნელა; ავადმყოფი
 მადას კარგავს, მუცელი ებერება, ზოგჯერ უგრიალებს.
 შემდეგ და შემდეგ ზედ ერთვის გულის წვა და ტკივი-
 ლები.

ტკივილები გულის კოეზთან იწყება ყოველი იჯრის შემ-
 დგ და მია უფრო შემაწუხებელია, რაც უფრო მაგარი და
 მძიმე მოსანელებელია საქმელი; იჯრის შემდეგ ავადმყოფი
 აუვარდება ყვედრება, ბოცინი და პირიდან ამოსდის ლა-
 კვერცხის სუნის.

შემდეგ და შემდეგ ზედ ერთვის პირისღებინება, მუ-
 ცელში შეკრულობა, ზოგჯერ ფალარათი, გულის ძმარვა, თავის
 სინძიმე, თავის ტკივილი და გლახა გუნება. ავადმყოფი
 პირი უშრება, პირში საძაგელი გემო აქვს, ზოგჯერ სუნის,
 ენა-კი მუდამ თეთრი.

დანით უნდა გადავიფხიკოვო, ჩივის ავადმყოფი.

კუჭის ასეთი დასნეულება ხშირად მოქმედობს ადამიანის
 ხასიათზე; ავადმყოფი გულგატეხილია, მოწყენილი, უბრალო-
 ზე ღელავს, გული მოსდის, გულმავიწყი ხდება, მალე იღლე-
 ბა, გონებრივი მუშაობა უძნელდება.

თუ ასეთი მდგომარეობა დიდხანს გაგრძელდა, კუჭის
 ლორწოიან გარსში დატანებული ჯირკვლები ისპობიან, კუჭში
 აღარ ევენავს მტავე წვენი და ავადმყოფის მდგომარეობა მეტად
 უარესდება. ის ველარ ინელებს ქათმის წვენსა და რძესაც კი,
 საშინლად ხდება, ყვითლდება, სუსტდება და ბოლოს კვდება
 კიდევ.

კუჭის დაზანებულ კატარს ხშირად შედეგად მოსდევს კუ-
 ჯის გაგანიერება; კუჭი გაიწელება, გაიბერება, მოღუნდება,
 მოეშვება, ველარ მოძრაობს, სულ ადვილად მოსანელებელი
 საქმელიც კი დიდხანს რჩება შიგ; ავადმყოფს გული ერვია,
 მუცელზე ჰბერავს, მუცელი ეწვის, სტკივა, უგრიალებს და

სხვა. კუქში გროვდება აუარებელი ლორწო და ისე სქლად მოედება კუქს, რომ სულ იოლი, თხელი საკმლის მონელებაჲ კი შეუძლებელი ხდება. დახანებული კატარის დროს, კუქის მკეავე წვენი მომეტებული აქვს ავადმყოფს, ზოგჯერ კი — დაკლებული.

თუ სიმკეავე ავადმყოფს მოკარბებული აქვს კუქში, მაშინ მას ტკივილები, გულის წვა და ძმარვა აუვარდება საკმლის მიღებიდან ორი-სამი საათის შემდეგ და აგრეთვე, როცა მშეირია.

როდესაც სიმკეავე კუქში დაკლებულია, მაშინ ავადმყოფს ბოყინი და ტკივილი აუვარდება გულის კოვზთან საკმლის მიღებისთანავე.

ყოველივე ამას მნიშვნელობა აქვს წამლობისთვის: თუ სიმკეავე კუქში მოკარბებულია, მაშინ ავადმყოფს შეუძლია მიიღოს თოხლო კვერცხი, ვარია მოხარშული, ახალი თევზი, კარაქი; თუ სიმკეავე დაკლებულია, მაშინ პირველ ხანებში მაინც აუცილებელია მხოლოდ თხელი საკმელი.

კუქის დახანებული კატარი მეტად მძიმე ავადმყოფობაა. მორჩენა ხშირად ძნელია, ბევრჯერ — შეუძლებელი. დახანებული კატარის დროს კუქის ლორწიანი გარსი სივდება, შემდეგ თანდათან იღვეა და მასში დატანებული ჯირკვლები ზოგჯერ სრულებით ისპობიან, მაშინ კუქში აღარ მუშავდება მკეავე წვენი და კუქი ველარაფერს ველარ ინელებს. პირველ ხანებში კუქს ნაწლავები ეხმარებიან საკმლის მონელებაში, მაგრამ კუქის დახანებულ კატარს ბოლოს და ბოლოს ზედ ერთვის ნაწლავების კატარიც, — საკმელს ველარც კუქი ინელებს, ველარც ნაწლავები, ავადმყოფი სუსტდება, ხდება, ყვითლდება და კვდება.

— მაშ რა უნდა ვქნათ? მკითხავთ თქვენ.

გაუჭრთხილდით კუქს, სანამ ის სალია; კუქს რომ ენა ჰქონდეს, იმისი საცოდავობით დავიწოდით. როგორ ვეპყრობით, როგორ ვტანჯავთ, რას არა ვყრით შიგ, რას არ ვასხავთ!

— თუ კი არც არაფერი ჩავყარე, არც ჩავასხი, მა კუქი რა ეშმაკედ მინდა? ამბობს ეგერ ჩვენი კაკო.

განა კუჭი იმისათვის აქვს ადამიანს, რომ ღორად გადაიქცეს? კუჭზე დამოკიდებულია მთელი სხეულის ჯან-ღონე, სიხალისე, კარგი გუნება. ამიტომ არავენ არ უნდა უფრთხილდებოდეს თავის კუჭს ისე, როგორც თქვენისთანა მუშა ხალხი.

კუჭს მარტო შიმშილი კი არ ასწეულებს, არამედ ძაღვზე ძლომაც. მდიდარი და ღარიბი ერთნაირად სწეულდებიან კუჭით: ერთს ღორმუცლობა ასწეულებს, მეორეს ის, რომ გაძლომა არ ეღირსება.

მუშა ხალხს ძაღვზე საძლომად საქმელი არა აქვს, მაგრამ ხანდახან არის შემთხვევა, როდესაც მიწის მუშის კუჭსაც დიდი ძალა ადგება, ეს არის: დღეობა, ქორწილი, ნათლობა, ქელეხი, დღესასწაული, ხატობა. შეიძლება ერთმა სადილმა ისე დაასწელოს ადამიანის კუჭი, რომ ერთს წელიწადსაც ვეღარ გამოვარგდეს.

— მუშაკაცმა რომ ხანდახან დრო არ გაატაროს, მაგორ იქნება? გამიგონია ბევრჯერ.

მე სრულებითაც არა ვარ დროს ტარებისა და მხიარულების წინააღმდეგი; პირიქით, მე მინდა, რომ მუშა ხალხი მუდამ კარგ გუნებაზე იყოს, მუდამ ამაყი, შეუპოვარი, მომღერალი, მხიარული; მე მინდა, რომ მუშა ხალხი შრომაშიც დროსტარებასა ჰხედავდეს; მაგრამ ამავე დროს მე მინდა, რომ თქვენი დროს ტარება უფრო გონივრული იყოს და მარტო სმა-კამასა და ლოთობაში არ გამოიხატებოდეს.

კუჭს განსაკუთრებით ასწეულებს არაყის უზომო სმა. ჩვენი ქვეყნის ზოგიერთ კუთხეში, მაგალითად: ჯავახეთში, სვანეთში, რაჭის მთიან ნაწილებში, ფშავ-ხევსურეთში, საქართველოს ოსეთში—არაყის უზომოთ სმა მეტად გავრცელებულია, რაც პირდაპირ ძირს უთხრის ამ კუთხეების ჯანმრთელობას. ღვინისა და არაყის უზომოდ სმა დიდი უბედურებაა, რამდენი მღვეივით ვაჟაკი ვიცი ღვინისა და არაყისაგან გაფუჭებული.

ზომიერი სმა სასარგებლოა, უზომო სმა — მავნებელი, ლოთობა — დამღუბველი.

თუთუნის წევა ხელს უწყობს კუჭის დასნეულებას და ხანებული კატარით; თუთუნის ლექვა ხომ პირდაპირ საწამლავია კუჭისათვის.

აქედან ცხადია თქვენთვის შემდეგი: ვინც ადამიანურათა სცხოვრობს და სმა-კაპაში ზომიერებას იცავს, ის კუჭის დახანებული კატარით ძალიან იშვიათად თუ გახდება ავად. როდესაც ვისმე კუჭის დახანებული კატარი გამოაჩნდება, მორჩენა შეიძლება მხოლოდ შესაფერი სასმელ-საქმელით. თუ ავადმყოფი ყველაფერს მუცელში იყრის განურჩევლად და ზეიდან წამალს ასხავს, ტყუილად ნუ ატყუებს თავის თავს და ნურც ხარჯს ეწევა: არ მორჩება. მთელი ერთი თვის განმავლობაში მაინც და ხშირად მეტ ხანსაც ავადმყოფმა უნდა მიიღოს რძე, ტკბილი მაწონი, დო, ქათმის წვენი, გამომშრალი პური და წყალი, — არც ხორცი, არც მწვანილი, არც ხილი, არც სამარხო, არც ყველი, არც კვერცხი, არც შუქადი, არც ღომი, არც თევზი, არც ღვინო, არც არაყი არ შეიძლება. [თუ ემხრობა, უნდა მოიტანოს ან წავიდეს მთავე წყალზე. როდესაც დაატყობს გაუმჯობესებას ნელა-ნელა უნდა მიუმატოს: თოხლო კვერცხი, ახალი ყველი, მოხარშული ახალი ქათამი, ახალი თევზი, მოხარშული ისპანახი, ფხალი, კარგი ხილი — გათლილი და გასუფთავებული. მორჩენის შემდეგაც კი დიდ ხანს უნდა ერიდოს: მთავეს, ცხარეს, მლაშეს, პილპილს, არაყს და გვიან ვახშამს.

ჩამოთვლილი საქმელებიდანაც კუჭის დახანებული კატარით სნეულმა უნდა მიიღოს პატარ-პატარა და ხშირად დღეში ხუთჯერ, საქმელი უნდა სკამოს დასვენებით, ჰლექოს რიგაინად და იჯრის წინ და შემდეგ კარგად გამოიჩეცხოს პირი.

თუ რომ ავადმყოფს კბილები არ უვარგა, კბილები უნდა მოიჩინოს, ჩაიჯინოს, — უამისოდ წამლობიდან ვერაფერ შედეგს ვერ მიიღებს.

— რა ჩვენი საქმეა კბილების ჩაჯენა? სამაგისო შეძლება სადა გვაქვს? ვიცო, მეტყვით თქვენ.

როგორ თუ თქვენი საქმე არ ჯარის! მაშუვისი საქმეა?

მშრომელი ხალხის დღე ეხლა თენდება. თქვენ უნდა იყოთ ძლიერი თქვენის შეგნებით, თქვენის სხეულით—ჯანმრთელი და მაგარი. სწორედ მშრომელ ხალხს უნდა ჯანმრთელობა, რომ შეასრულოს ის დიდი საქმე, რომელსაცა ჰქვია მშრომელი ხალხის სრული განთავისუფლება და ბატონობა. რაც შეეხება ხარჯსა და ფულს, ერთი ათად აინაზღაურებთ და, თუ ამისი შეგნება იქნება, ფულსაც იშოვით.

კუქის დახანებული კატარის დროს ერთი საუკეთესო საშუალებაა მჟავე წყალი.

ავადმყოფმა წყალი უნდა სვას დილით უზმოდ, ერთი ან ორი ჭიქა, სადილის წინ და საღამოზე. მჟავე წყალის დაღუვის შემდეგ ერთი საათი, ან ნახევარი მაინც ავადმყოფმა საკმელი არ უნდა მიიღოს, რომ ამით საშუალება მისცეს მჟავე წყალს, დააშუშოს კუქის ლორწოიანი გარსი და მოაშოროს ლორწო, რომელიც ბლომად გროვდება კატარის დროს კუქში და მჟავე წვენი გამოჰყვანას აფერხებს.

დახანებული კატარის დროს საჭიროა კუქის ამორეცხვა, რაც ექიმის საქმეა. მე აქ მხოლოდ იმაზე უნდა მიგითითოთ, რომ საჭიროა ამორეცხვა ყოველ დღე მთელი თვის განმავლობაში და უფრო ხანგრძლივადაც. ზოგი ავადმყოფი კი ამორეცხვინებს ექიმს კუქს ორჯერ-სამჯერ და შემდეგ თავს ანებებს,—არ მიშველაო.

დახანებული კატარით სნეულმა ჯერ უნდა ამორეცხვინოს კუქი ყოველ დღე ერთი თვის გენმავლობაში, შემდეგ წავიდეს მჟავე წყალზე.

მართალია, ბორჯომის მჟავე წყალი ჩვენში ბოთლებით იყიდება, მაგრამ ადგილზე სმა მჟავე წყალისა გაცილებით უფრო სასარგებლოა.

მჟავე წყალზე უნდა წავიდეს ასეთი ავადმყოფი წელიწადში ორჯერ მაინც და დაჰყოს იქ არა ნაკლები ერთი თვისა და, თუ მეტს დარჩება, კიდევ უკეთესი. ჩვენში არ არის მჟავე წყალი ისე მოწყობილი, რომ ზამთარში იქ ცხოვრება შეიძლებოდეს, თორემ მჟავე წყალზე წასვლა ზამთარშიაც შეიძლება.

ჩვენში კი მთავრე წყალზე მოსახერხებელია უფრო გაზაფხული და ზაფხულზე.

კუქის ხანგრძლივ კატარს შველის აგრეთვე თბილი აბანები და ზაფხულობით მდინარეში, ზღვაში ბანაობა.

თუ კუქში სიმთავრე სულ არ არის ან ძალიან დაკლებულია, მთავრე წყალი მაშინ უსარგებლოა და ხანდახან მავნებელიც.

გ) კუქის ანთება, წყლული და კიბო. — კუქის ანთება არის ორნაირი: ბაცილებით გამოწვეული და საწამლაით. თქვენ უკვე იცით, რომ არიან ერთგვარი ბაცილები, რომლებიც აჩირქებენ სხეულის იმ ნაწილს, სადაც დაბინავდებიან. კუქში ჩასული ბაცილების დიდი ნაწილი კუქშივე იხოება.

რა ჰხოცავს მათ?

— კუქის მთავრე წვენი! გვეუბნება ჩვენი ლუარსაბი.

მართალია, მართალი! კუქის მთავრე წვენს საქმელის მონელების გარდა ერთი დიდი თვისება აქვს: ის ჰხოცავს ბაცილებს, მაგრამ ყველას ვერ ერევა. თუ ჩირქის გამომწვევი ბაცილები როგორმე გადაუჩინ კუქის წვენს და გაძვრენ ლორწოვანი გარსს ქვეშ, აჩირქებენ კუქს და იწვევენ კუქის ანთებას. ამგვარი ანთება კუქისა მეტად იშვიათი სნეულება არის და სულ მალე უსაბობს ავადმყოფს სიცოცხლეს, — მორჩენა შეუძლებელია. ავადმყოფს უცებ შეაციებს, მისცემს დიდ სიცხეს, კუქი წამოებება, სტკივა, განსაკუთრებით ხელის დაქერის დროს; გული ერევა, პირსაღებინებს, ბოდავს, აზრსა ჰკარგავს და კვდება.

თუ აღამიანმა შეცდომით ან განზრახ დალია რაიმე მგარი საწამლაი, დაემართება კუქის ანთება, აუვარდება საშინელი ტკივილი მუცლისა, გულის რევა, პირისღებინება. თუ დროზედ მიეშველა ექიმი და კუქი ამოურეცხა, კიდევ შეიძლება გადარჩენა; თუ არა და ავადმყოფი კვდება რამდენიმე დღის განმავლობაში. ზოგიერთი გადაიტანს, მაგრამ კუქი იმდენად დაუსნეულდება, რომ ვერავითარ საქმელს ვეღარ მოინელებს, თან-

დათან დასუსტდება და შემდეგ მაინც სიკვდილის მსხვერპლად შეიქნება.

დ) კუქის რგვალი წყლული. — ზოგიერთ შემთხვევაში კუქში შიგნიდან ჩნდება წყლული, რომელსაც ექიმები ვულვულდებთ რგვალ წყლულს, რადგანაც წყლული მართლაც რგვალა და ისეთი სწორი ნაპირები აქვს, თითქოს ვილაყის საგანგებოდ შემოაუქრია დანითო.

ეს ავადმყოფობა უფრო სჩვევია საშუალო წლოვანებას, — ბავშებს და მოხუცებულებს ძალიან იშვიათად ემართება.

რა აწუხებს ავადმყოფს კუქის წყლულის დროს? გულისწვა და ტკივილები, განსაკუთრებით საქმლის მიღების შემდეგ. ზოგჯერ ავადმყოფს ნიადაგ აქვს ტკივილები გულის კოვზთან, მაგრამ ტკივილი მატულობს საქმლის მიღებიდან და განსაკუთრებით აწუხებს ავადმყოფს საქმლის მიღებიდან ორი საათის შემდეგ; მერე ნელ-ნელა ჰქრება. ზოგჯერ ავადმყოფს იმდენად გულის კოვზთან არ აწუხებს ტკივილი, რამდენადაც უკა ზურგში, ბექს დაბლა მარცხენა მხარეზე, ტკივილების გარდა ზოგჯერ ავადმყოფს თვითონ ზურგის კანი ეწვის. ავადმყოფს მუცელზე ბერვა აქვს, და ზოგჯერ პირისღებინება, რაც საქმლის მიღებისთანავე კი არ აუვარდება, არამედ — ორი სამი საათის შემდეგ; ნარწყვეი მეტისმეტად მტავე არის. ზოგჯერ ავადმყოფს სისხლის ღებინება აუვარდება.

თქვენ მოგეხსენებათ, რომ კლექიანსაც ამოსდის ზოგჯერ პირიდან სისხლი. მაშ როგორ უნდა გაიგოთ, საიდან მოდის სისხლი ფილტვებიდან თუ კუქიდან?

როდესაც კლექიანს ამოსდის სისხლი, მაშინ ავადმყოფს ახველებს, სისხლი ამოდის ხველების დროს, ზოგჯერ სისხლთან ერთად ნახელიც არის, პირველ ხანებში სისხლი თხელი არის და ალის ფერი.

როდესაც სისხლი კუქიდან ამოდის, მაშინ ავადმყოფს კი არ ახველებს, არამედ პირს აღებინებს და სისხლი დაკვეთილია, შავი და ნაფლეთ-ნაფლეთად ამოდის ღვიძლის ნაქრებივით. ამავ დროს ავადმყოფს განავალი შავი აქვს ახლად დაბადებულ

ბავშვივით; ეს აიხსნება იმ გარემოებით, რომ ნაწილი კუჭში გამოსული სისხლისა ნაწლავებში გადადის, საკმელში აირევა და განაეაღს აშავებს. როგორც კლექმა არ იცის ყოველთვის სისხლის ხველება, ისე კუჭის წყლულმაც არ იცის ყოველ კერძო შემთხვევაში სისხლის ღებინება. კუჭის წყლული ზოგჯერ პატარაა, ზოგჯერ დიდი, პირი განიერი აქვს, ძროსაკენ თანდათან ვიწროვდება.

შესაძლებელია, წყლულმა კუჭის კედელი გამოსქამოს და კუჭი გახვრიტოს. მაშინ ავადმყოფს უმეტეს შემთხვევაში მუცლის აპკის ანთება ემართება და მალე კვდება.

შესაძლებელია, ავადმყოფმა კუჭის წყლულიდან იმდენი სისხლი დაჰკარგოს, რომ სისხლიდან მთლად დაიკალოს და მოკვდეს. რა საშუალებას უნდა მივმართოთ, როდესაც ავადმყოფს კუჭის წყლული გამოაჩნდება?

ორი კვირის განმავლობაში მაინც საჭიროა წოლა და მოცხელო წყალში დასველებული ტილო, ან კარგათ გამთბარი დანაყილი მარილი, ან ქატო გულის კოვზზე. რამდენიმე დღე მაინც ავადმყოფმა სრულებით არ უნდა სქამოს საკმელი და ულაპოს ცოტა ცივი წყალი, თუ ვერ გაძლო უნდა იკეთოს დღეში ორჯერ-სამჯერ მასაზრდოებელი ოყნა; შემდეგ უნდა სვას მარტო რძე, მიიღოს მაწონი, კარაქი ორი კვირის განმავლობაში; მესამე კვირაზე უნდა მიუმატოს თოხლო კვერცხი და ქათმის წვენი; მეოთხეზე -- მოხარშული წიწილი, გამხმარი ლავაში და ახალი თევზი; მეხუთეზე და მეექვსეზე უნდა მიუმატოს ცოტადენი გამომშრალი პური. ექვსი კვირის შემდეგ თანდათან უნდა გადავიდეს ჩვეულებრივ საკმელზე, მაგრამ ყოველივე ცხარეს, მლაშეს, არაყს, ზედმეტ ღვინოს უნდა ერიდოს. ავადმყოფობის დროს კარგია მკაფე წყალი.

თუ კუჭის რგვალი წყლულით ავადმყოფს სისხლის ღებინება აუვარდა, აუცილებელია დაწოლა და სრული მოსვენება. ერთი ან ორი დღის განმავლობაში ავადმყოფმა არაფერი არ უნდა ჩაუშვას პირში: არც წყალი, არც რძე, არც სხვა რაიმე საკმელი; მუცელზე უნდა იფინოს ცივ წყალში დასველებული

ტილოები და ხშირ-ხშირად გამოიცვალოს. როდესაც სისხლის ლეზინება შეწყდება და ტკივილები დაუჩრდება, საზრდოობა უნდა დაიწყოს რძიდან ისე, როგორც საერთოდ საჭიროა კუჭის წყლულის დროს.

თუ სისხლის ლეზინება არ შეწყდა, ან ხშირად გაუმეორდა, ან თვითონ წყლული არ წავიდა მორჩენაში, მაშინ ცილებელია აპერაცია

— კუჭის გაჭრა შეიძლება? იკითხავს ვინმე

არა თუ გაჭრა, ამოჭრაც კი შეიძლება და ადამიანი მაინც სკოცხლობს.

აპერაცია იმაში მდგომარეობს, რომ ზუცელს გასჭრიან, კუჭს წყლულს ამოჭრიან და ამოჰკერავენ. ხანდახან წყლული ჩნდება ზედ კუჭის გასაველთან და როდესაც მორჩება, იძენაჲ მოავიწროებს გასაველს, რომ მონელებული საჭმელი კუჭიდან ნაწლავებში ველარ გადადის. ავადმყოფს კუჭი უგანიერდება, ტკივილები აქვს საჭმელის მიღების შემდეგ, პირის ლეზინება. ამ შემთხვევაშიაც საჭიროა აპერაცია: კუჭის გამოსაველთან წელს სრულებით მოსჭრიან და გამოსაველს ამოჰკერავენ; შემდეგ სხვა ალაგას გასჭრიან კუჭს და ნაწლავს მიაკერებენ.

— მერე ჭამას არ დაუშლის? იკითხავთ თქვენ.

— არა თუ არაფერს არ დაუშლის, ავადმყოფი სრულებით გამომრთელდება და გასაღდება.

ე) კუჭის კიბო. — კიბო წარმოადგენს სიმსივნეს, ანუ სხმოს, რომელსაც განსაკუთრებით უყვარს კუჭი. კუჭში კიბო უჩნდება ადამიანს ორმოცი-ორმოცდა ათი წლის შემდეგ. ემართება მეტად ახალგაზრდასაც, მაგრამ ძვირად.

კუჭის რომელიმე ალაგას ლორწოიანი გარსში გაჩნდება პატარა თხილის ოდენა სხმო, სწრაფად იზრდება და ვრცელდება კუჭის კედლებზე. პირველ ხანებში, როდესაც კიბო ახალი გაჩენილია, ავადმყოფს სრულებით არაფერი არ აწუხებს, ტკივილები არა აქვს, ჭამასა და სმას არ უშლის და სხვა.

რა კი სიმსივნე წამოიზრდება, ავადმყოფი ტკივილებს

გრძნობს კუქში და ამ ტკივილებს არა აქვს კავშირი საქმელის მიღებასთან, როგორც კუქის კატარის დროს,—ხან შშიერზე სტკივა, ხან იჯრის შემდეგ. ტკივილებს ერთვის უმადობა; ავადმყოფი ზოგჯერ იძენათა ჰკარგავს მადას, რომ საქმელი ეზიზღება, შემდეგ ზედ ერთვის გულის რევა და პირისღებინება. როდესაც კიბო საკმაოდ გაიზრდება, ის იარავედება, ჩირქდება, ლპება; ამიტომ ავადმყოფს ცუდი სუნის ამოსდის პარიდან, პირი უშრება, ენაზე თეთრად აქვს გადაკრული; პირის ღებინების დროს საქმელთან ერთად ზოგჯერ კიბოს ნაგლეჯები ამოსდის და ბევრჯერ ნარწყვევი არის მოშაო ფერისა ყავასავით

ამ ხანებში კიბო იმხელაა, რომ გულის კოეზსა და ქიპს შუა ხელით შეიძლება მისი გასინჯვა, ხელში მოგზვდებათ მაგარი, ხორკლებიანი სხმო. თვითონ ავადმყოფიც ამჩნევს ამ სხმოს და თავისებურად ხსნის: კუქის პირი დამსიებიანო, ლუკა დამდგომიანო და სხვა. ავადმყოფი საშინლად ხდება, ყვითლდება, ფერსა ჰკარგავს, სუსტდება.

თუ კიბო კუქის პირის სიახლოვეს გაჩნდა, რაკი გაიზრდება, საქმელს აღარ უშვებს საყლაპავიდან კუქში და ავადმყოფი შიმშილითა კვდება. თუ კიბო კუქის გამოსავალთან გაჩნდა, მაშინ რაკი გაიზრდება, საქმელს აღარ გაუშვებს კუქიდან ნაწლავებში; ავადმყოფს დიდი ტკივილები აქვს, პირის ღებინება და ბოლოს კვდება სისუსტისა გამო. რა აღაგასაც უნდა გაჩნდეს კუქში კიბო, ის სწრაფად იზრდება, იბარტყებს, ტანში დაიბნევა, გადადის ღვიძლში, ნაწლავებში, მუცლის ჯირკვლებში და ავადმყოფს რამოდენიმე თვეში ჰკლავს.

თუ ავადმყოფმა დროზედ მიმართა ექიმს, ზოგიერთ შემთხვევაში კიდევ შეიძლება აპერაციით გადარჩენა, ან სიცოცხლის გაგრძელება.

— ნეტა საიდან ჩნდება კუ? მკითხავთ თქვენ.

ეს საკითხი ჯერაც არ არის მეცნიერებაში გადაწყვეტილი. ზოგი იმ აზრისა არის, რომ კიბოს აჩენენ ერთგვარი თვალით უხილავი არსებანი—ბაცილები, მაგრამ ჯერ ეს დამ-

ტკიცებული არ არის, ჯერ ვერ აღმოუჩენიათ. სხეულები ამ უარპყოფენ და აწერენ მას ხანგრძლივ გაღიზიანებას, მემკვიდრეობას და სხვ.

ვ) საზოგადო ზომები კუქის სხვადასხვა ავადმყოფობის დროს. — ყოველი დასნეულებული ასოს მოსარჩენად საჭიროა მისი დასვენება. ამ პირობის შესრულება ხშირად შეუძლებელია, — როგორ დაასვენებთ, მაგალითად, გულს? ხშირად — მეტად ძნელია. შეუძლებელია კუქის დიდხანს დასვენებაც, რადგანაც სულ მშვიერი მხოლოდ რამოდენიმე დღე თუ გასძლებს ადამიანი, შემდეგ საზრდო უნდა მიიღოს, რაც უნდა კუქი სტიკოიდეს.

ამის გამო კუქის ავადმყოფობა ძნელი მოსარჩენია და ეს სიძნელე მით უფრო დიდია, რაც უფრო დახანებულია სნეულება. როგორც კი შენიშნავთ კუქის ტკივილს, მაშინათვე უნდა მიაქციოთ ყურადღება, მიიღოთ ზომები. სამწუხაროდ ჩვენი მიწის მუშა არასოდეს არ მიდის ექიმთან მაშინ, როდესაც კუქის ავადმყოფობა ახალი დაწყებულია. გაივლის, გაივლისო; ამ დღეს-ხვალიობაში გადის დრო და ავადმყოფი მიმართავს ექიმს მაშინ, როდესაც დაგვიანებულია.

რაკი დაგვიანდება, კუქის გამომთელება ან მეტად ძნელია, ან შეუძლებელი.

კუქის ავადმყოფობით შეპყრობილს უნდა ახსოვდეს ერთი რამ: ვერავითარი წამლობა ვერ მოუტანს მას სარგებლობას, თუ უმთავრესი ყურადღება არ მიაქცია შესაფერი სასმელ-საჭმელის შერჩევას; ასეთ ავადმყოფს ყველაფერი არ ექმევა; მისი საჭმელია რძის ქაში, ახალი მაწონი, ქათმის წვენი, უმი ან თოხლო კვერცხი და გამხმარი თეთრი ლავაში. თანდათან, მოკეთებასთან ერთად, მან უნდა დაუმატოს მოხარშული ვარია, შემდეგ ქათამი, გამომშრალი და წინა დღით გამომცხვარი პური. სასმელი — მხოლოდ რძე და წყალი.

კუქით ავადმყოფმა უნდა სკამოს ცოტა და ხშირად — დღეში ოთხჯერ, რომ დასუსტებულ კუქს ძალია არ მოუფიქროს რაკი ავადმყოფი შეატყობს, რომ საჭმელს უფრო ადვილად

ინელებს, ტკივილების სიმძიმეს აღარ გრძნობს, ნელა-ნელა უნდა მოუმატოს კამას; ერთი სიტყვით ავადმყოფი უნდა დაუკვირდეს თავის კუჭს და ის თვითონ გააგებინებს, რისი და რამდენის მონელება შეუძლია.

ზედმეტი სიფრთხილე საჭიროა აღარ არის მაშინ, როდესაც კუჭის მდგომარეობა და მუშაობა შესამჩნევად გამოკეთდება.

არის ბევრჯერ ისეთი ავადმყოფობა კუჭისა, როდესაც აუცილებელია კუჭის სრულებით დასვენება რამოდენიმე ხნით. ამ შემთხვევაში ავადმყოფი უნდა კვებოთ უკანა ტანიდან. ამ გვარი კვება დამყარებულია იმ დაკვირვებაზედ, რომ გამოსავალ ნაწლავს შეუძლია ზოგიერთი საჭმლის შეთვისება. უნდა აიღოთ ერთი ჩაის ჭიქა თბილი რძე, გათქვიფოთ შიგ ორი ან სამი კვერცხის გული, შეურიოთ ცოტაოდენი მარილი, ერთი ან ორი სუფრის კოვზი წითელი ღვინო და ოყნით გაუკეთოთ ავადმყოფს. ასეთი ოყნა უნდა გაუმეოროთ დღეში რამდენჯერმე — სამჯერ-ოთხჯერ. ეს არის მასაზრდოვებელი ოყნა.

ასეთი ოყნის წინ ავადმყოფს ოყნა უნდა გაუკეთოთ ჩვეულებრივი თბილი წყალით, რომ კუჭი გაეწმინდოს, თორემ შესაძლებელია მასაზრდოვებელი ოყნა ავადმყოფმა ვერ დაიკავოს.

მასაზრდოვებელი ოყნის შემდეგ ავადმყოფი წყნარად უნდა იწვეს საათი-საათნახევარი მაინც. ასეთი კვება ზოგჯერ აუცილებელია, როდესაც ავადმყოფს სისხლის ღებინება აქვს ავარდნილი კუჭის წყლულის გამო. ამგვარი კვებით შეიძლება ავადმყოფი შეინახოთ ერთ კვირამდე ან ცოტა მეტი. ამასობაში კი კუჭი გამოკეთდება იმდენად, რომ მცირეოდენი საჭმელის მიღებას აიტანს. ზოგჯერ კუჭის სნეულების დროს ავადმყოფს იმდენად ეკარგება მადა, რომ ყოველგვარი საჭმელი ეზიზღება. შინაურები კი ჩასციებიან:

— შექაიე რაზე, შენ გენაცვალე, დასუსტებიო.

ასეთ ავადმყოფს თვითონ კუჭი ატყობინებს; დამასვენებ ბატარახანსო. ავადმყოფმაც უნდა დაასვენოს კუჭი და მთელი დღედაღამე ან ცოტა მეტიც სრულებით არაფერი არ მი-

ილოს; მხოლოდ წყალი უნდა მოსვას ხოლმე ცოტა და, თუ დიდი წყურვილი აქვს, პირში გამოივლოს ხშირად ცივი წყალი.

კუჭის სნეულების დროს, თუ ავადმყოფს მუცელში შეკრულობა აქვს, სასარგებლოა სასმელად დო.

კუჭით ავადმყოფმა არ უნდა მიილოს არც ძალიან ცხელო, არც ძალიან ცივი სასმელ-საქმელა

დიდი მნიშვნელობა აქვს სნეული კუჭის წამლობის დროს პირის სისუფთავეს. როგორც კი გამოიღვიძებს ავადმყოფი, პირი უნდა გამოირეცხოს კარვად; იგივე საქაროა ყოველთვის საქმელის წინ და შემდეგ.

აგრეთვე საქაროა, რომ ავადმყოფი ყოველ დღე გადიოდეს გარეთ; კუჭის ავადმყოფობას ზოგჯერ თან დასდევს მუცელში შეკრულება. ნიადაგ სეფალარათოს ხმარება მავნებელია. საუკეთესო საშუალებაა: დილით უხმოზე ცივი წყალი, დო, მაწონი, ბორჯომის წყალი.

— ჩვენი საქმელი ლობიოა და ნეტავი მარგებელია კუჭისათვის თუ მაწონარი? შენა ჰკითხულობ ლევან?

ლობიოსი, მუხუდოსი, ცერცვის შექამადი მუშაკაცისათვის მარგებელია, რადგანაც ნოციერია, მაგრამ მძიმე მოსანელებელია, ამიტომ კუჭის ავადმყოფობის დროს მათი ჯამა შეუძლებელია. წვანილი, ძალიან ცხარე, მჟავე, მლაშე საქმელი, მკვახე ხილი კუჭის ავადმყოფისათვის მავნებელია.

ღვინო შეიძლება მხოლოდ ცოტა და იგიც ზოგიერთ შემთხვევაში.

როგორცა ჰხედავთ, კუჭის მორჩენას უნდა ხასიათი, მოთმენა და მჯიკე ნება. ვისაც ეს არა აქვს, ის კუჭს იღვილად დაისნეულებს, მორჩენით კი ძნელად მოიჩენს.

ზ) მჟავე წყალი კუჭის ავადმყოფობის დროს.—საუკეთესო ექიმია ბუნება და ვერავითარი ჯანაოზი მას ვერ შეედრება. სხვადასხვა სნეულების წინააღმდეგ თვითონ ბუნება იძლევა საშუალებას; ბუნება იძლევა წამალს აგრეთვე კუჭის ავადმყოფობის წინააღმდეგ. ეს წამალი გახლავთ მჟავე წყალი. მჟავე წყალში ხშირად ურევია რკინა. ამას ამჟღავნებს ერთის

მხრით გემო, მეორეს მხრით აგურის ფერი, რომლითაც რკინანარევი მთავე წყალი ღებავს იმ ადგილს, სადაც გადმოდის. მთავე წყალი ზოგი თბილია, ზოგი—ცხელი, ზოგი—ცივი. უნდა იცოდეთ, რომ მთავე წყალი უკვდავების წყარო არ არის, რომ ხელად განკურნოს ავადმყოფი.

საქიროა თავის დროზე და ზომაზე სმა მთავე წყალისა; საქიროა სასმელ-საქვლზედ გაფრთხილება მთავე წყლით წამლობას დროს

ავადმყოფმა უნდა დაჰყოს მთავე წყალზე არა ნაკლებ ერთი თვისა და ასეთი წამლობა გაიმეოროს თუ ორჯერ არა ერთხელ მაინც ყოველ წელიწადს სამი-ოთხი წლის განმავლობაში.

— ამდენი დრო სოფლის კაცს სადა აქვს? იცით თქვენ თქმა.

ავადმყოფობის დროს უნდა იშოვოს. სიკოცხლის უდროით დაკა-გვას, ან სამუდამოდ დასნეულებასა და ტანჯვას ის არა სჯობია, ცოტაოდენი დრო დაკარგოთ და განიკურნოთ? ჩვენში წავლენ მთავე წყალზე, დარჩებიან სამ-ოთხ დღეს, სვამენ უღელში დაღლილი ხარით და შემდეგ ჩივიან: არ მომოგვიხდა, ანდა — გვაწყინაო.

რა თქმა უნდა, ასეთს პირობებში მოხდენა ყოველად შეუძლებელია, წყენა კი აუცილებელი, მაგრამ მთავე წყალი აქ რა შუაშია? მთავე წყალი უნდა სვას ავადმყოფმა დილით უზმოზე, ერთი ან ორი ჩაის კიკა, სადილის წინ და საღამოს. საქმელი უნდა მიიღოს წყალის დაღვევიდან მხოლოდ ერთი საათის შემდეგ.

— იჯრის შემდგომ არ დაიღვევა მთავე წყალი? შენა კითხულობ თადეოზ?

რატომ არ დაიღვევა სამწყურვალოდ, მაგრამ როგორც წამალი, ის უფრო სასარგებლოა მაშინ, როდესაც კუჭი ცარიელია.

ზოგიერთი ავადმყოფი ერთ ჯერზე დაღვევს ხუთ კიკას, ათს და მეტსაც; შედეგად მიიღებს მოხდენის მაგიერად მხოლოდ წყენას.

მეავე წყალით წამლობის დროს საჭიროა გაფრთხილება სასმელ-საქმელზე. ზოგიერთი ავადმყოფი გაუსვამს ხელსა და ყოველგვარ საქმელსა სკამს. აქაო-და მეავე წყალსა ვსვამო, ასე ჰგონია: სასმელ-საქმელზე გაფრთხილება საჭიროა აღარ არისო.

ეს დიდი შეცდომაა: ვინც ამევე დროს სასმელ-საქმელს არ გაუფრთხილდება, იმას მეავე წყალზე წასვლა სრულეებით უქმად ჩაუვლის.

თუ რკინა ბევრი ურცვია მეავე წყალში და ავადმყოფს კუჭის სიმაგრე აქვს, ასეთი მეავე წყალი მისთვის არ ვარგა. თუ ავადმყოფს კუჭი მოშლილი აქვს, მისთვის თბილი ან გამთბარი სჯობია; თუ უფრო სიმაგრე სჩვევია კუჭისა, მაშინ მეავე წყალი ცივი უფრო სასარგებლოა.

ჩვენს სამშობლოში მეავე წყალი თითქმის ყოველი ფეხის გადადგმაზე არის და ასეთი ბუნებრივი სიმდიდრით ჩვენი ქვეყანა პირველ რიგში დგას. მე ჩამოგითვლით აქ უმთავრეს ადგილებს:

1. ბორჯომი. საუცხოვო მეავე წყალია და რკინის წყალი
2. ურაველი. ახალციხესთან, მეავე წყალია რკინანარევი
3. ფშავეში. ვაჟა ფშაველას სოფელ ჩარგალში მეავე წყალია რკინანარევი
4. ჯავის ხეობაში ბევრგან არის მეავე წყალი და რკინის წყალი.
5. წაღვერი-ბორჯომის თავზე, რკინანარევი მეავე წყალი.
6. ლესევი. დაბა საჩხერიდან ოცდახუთი ვერსის მანძილზე, მეავე წყალი და რკინის წყალი. საუცხოვო ბუნებაა.
7. უწყრა—რკინის მაზრაში. მეავე წყალი და რკინის წყალი. საუცხოვო ბუნებაა. ონის მახლობლად რაქაში ძალიან ბევრ ალაგას არის საუცხოვო მეავე წყალი.
8. ლაშხეთი—გადმოღმა სვანეთში. საუცხოვო მეავე წყალია და რკინის წყალი.
9. გადაღმა სვანეთში ბევრგან არის საუცხოვო მეავე წყალი.
10. ოზურგეთის მაზრაში - გურიაში ბახმაროს ძირში არის მეავე წყალი.

11. ბაღდაღში—საირმეში არის საუცხოვო მეთვე წყალი. სამეგრელოში თეთრ მთაზედ (ჩეგოლა და ლიბარდე) არის მეთვე და რკინის წყალი. ამავე დროს ჰაერი და ბუნება საუცხოვოა.

12. კობი—საუცხოვო მეთვე წყალი. და მრავალი სხვა ადგილები.

თ) სხვადასხვა საეკიმო საშუალებანი კუქის ავადმყოფობის დროს.—კუქის ავადმყოფობის დროს ხალხში გავრცელებულია ერთგვარი საშუალება—კუქის დახელება. ზოგიერთ შემთხვევაში კუქის დახელება სასარგებლოა, მაგრამ დახელება-საც ცოდნა უნდა. მაგრად დახელება დიდხანს ყოველად დაუშვებელია; დახელება უნდა მსუბუქად, ხუთ-ექვს წამს და არა მშიერ კუქზე, არამედ ნასადილევეს ორი-სამი საათის შემდეგ. თუ კუქის ტკივილი ახალია, ხშირად კარგია ცივი ტილოები კუქზე საფენად ან ცივი წყალის კომპრესები.

როდესაც სნეულება ძველია, ან ტკივილი დიდია, და ავადმყოფს სიცხე არა აქვს, მაშინ ხშირად შველის ცხელ წყალში დასველებული ტილოები, გახურებული ქატო, მარილი, კვეცი.

როდესაც კუქი მოდუნებულია და საქმელს ვერ იწელებს, კარგია ცივი წყალში ბანაობა. როდესაც ავადმყოფს უფრო ტკივილი აწუხებს და კუქი ხშირად აქვს აშლილი, მაშინ კარგია თბილი აბაზანები.

კუქის ავადმყოფობას უხდება სუფთა და კარგი ჰაერი; ამიტომ ვისაც მეთვე წყალზე წასვლა არ შეუძლია, მახლო ბელ მთას მაინც უნდა მიაშუროს და იქ დაჰყოს რამოდენიმე ხანი. მეთვე წყალზე წასვლა სხვათაშორის იმიჯიცი არის სასარგებლო, რომ სადაც მეთვე წყალია ჩვენში, ჰაერიც მთისა არის, მეტად სუფთა და სასარგებლო.

არის ბევრი ავადმყოფობა კუქისა, რომლის წინააღმდეგაც საჭიროა აპერაცია, ხალხში ბევრსა ჰგონია: თუ კუქი წამლობით არა რჩება, მაშინ აპერაცია არის საჭიროვო. მეტად შემცდარი აზრია: არის ბევრი ავადმყოფობა კუქისა, რომ

მელსაც აპერაცია არ ეხერხება. აპერაცია აუცილებელია მშინ, როდესაც კუქის გასაფალი შეკრულია ან მოვიწროვებული, როდესაც კუქში წყლულია და წამლობით არა რჩება, როდესაც კუქში რაიმე მაგარი საგანია, რკინა ლურსმანი და სხვა, — ზოგი განზრახ გადაყლაპავს, ზოგს გადასცდება. აპერაცია საკიროა, როდესაც კუქში კიბო არის ახლად დაწყებული. ყოფილა მაგალითი, როდესაც ამოუჭრიათ ორი მესამედი კუქისა და ავადმყოფი მორჩენილა.

— მერე, როგორღა უნდა ქამოს საქმელი? კითხულობს თომა.

დასკირდება უფრო ხშირად ქამა და თითო ჯერზე ცოტა საქმელის მიღება, — მეტი არაფერი.

ზოგჯერ კუქის ავადმყოფობას უხდება კუქის ამორტიკა წამლით ან თბილი წყლით.

• — — •

3. ნაწლავების სწეულებანი.

შესავალი.

ბევრსა ჰგონია, საქმელი მარტო კუჭში იხარშებაო.

ეს შეცდომაა. კუჭი სულაც რომ ამოსქრან ადამიანს, მაინც დიდხანს იცოცხლებს.

ეს არის, ხშირხშირად დასჯირდება ქამა.

ნაწლავები უკეთაცა ხარშავენ საქმელს, ვიდრე კუჭი.

როგორც კი გათქვეფილი საზრდო კუჭიდან ნაწლავებში გადავა, აქ მას შეერევა ღვიძლის წვენი — ნალველი, კუჭქვეშა ჯირკვლის წვენი და ნაწლავების წვენი.

სულ ყველა ესენი საქმელს საუცხოოდ ხარშავენ;

ამგვარად გადამუშავებულ და გათქვეფილ საქმელს შეისვამს ნაწლავების ხაო და გადაგზავნის მას სისხლში, რომელსაც მიაქვს ეს საზრდო გულში.

გზად ამ საზრდომ უნდა გაიაროს ღვიძლში.

უმეტესი ნაწილი სისხლის ძარღვებისა, რომლებიც ნაწლავებში იწყებიან და შესრუტნულ საზრდოს ღებულობენ, ერთად მოიყრის თავს და შეადგენს ერთ დიდ ძარღვს, რომელიც შედის ღვიძლში.

ღვიძლი წარმოადგენს ერთგვარ საბაჟოს;

გადაათვალიერებს საზრდოს, რაც არ მოეწონება, სტაცებს ხელს და გულისკენ აღარ გაუშვებს.

დანარჩენს კი გულისაკენ გადაგზავნის.

ამ უფარგისი და მავნებელი ნაწილებიდან ის აშხადებს ნალველს და ხმარობს მას საქმლის მოსანელებლად.

ნალველი გროვდება ნალველის პარკში, რომელიც პატარა მილით ნაწლავებს უერთდება.

წვრილ ნაწლავებში საზრდო რჩება ორ-სამ საათს, შემდეგ ის გადადის სხვილ ნაწლავებში, აქ თანდათან სქელდება და ღებულობს განავალის სახეს.

ადამიანის ნაწლავები სხვადასხვა ალაგას სხვადასხვა სახისაა და სახელებიც სხვადასხვა ჰქვია.

კუჭის გასავლიდან იწყება თორმეტგოჯა ნაწლავი, რომელიც ნალივით მოგრებილია.

აქ იყრიან თავს ნღველისა და კუჭქვეშა ჯირკვლის წვენის სადენი მილები.

შემდეგ იწყებიან წვრილი ნაწლავები.

წვრილი ნაწლავები მრავალ გრებილებად არიან დაკეცილი მუცელში, და ხერხემალზე არიან მიბმული ჯორჯალით.

წვრილი ნაწლავების ლორწოიანი გარსი დაფარულია ხაოთი, რომელსაც უდიდესი მნიშვნელობა აქვს.

ხაოს ის თვისება აქვს, რომ სწოვს საზრდოს, შეისრუტნის რაც კარგია და გადაგზავნის სისხლის წვრილ მილებში, რომლებითაც გამოტენილია ხაოს კედლები.

წვრილი ნაწლავები უერთდებიან მსხვილს მარჯვენა ფერდში და ამ ნაწილს სხვილი ნაწლავისას ეწოდება ბრმა ნაწლავი.

ბრმა ნაწლავს გამობმული აქვს კუდივით წვრილი ლულანაწლავი, რომელმაც ზოგჯერ ანთება იცის და ბევრს ის ტუმრებს საიქიოს.

— თუ საიქიო არ არი? ოხუნჯობს ეგერ თედო.

მართალია, მართალი! თუმცა არ არის, მაგრამ ენაა მიწვეული.

ბრმა ნაწლავიდან იწყება უმთავრესი ნაწილი სხვილი ნაწლავებისა — კოლინჯი, ადის მარჯვნივ ღვიძლისაკენ ასწვრივ; შემდეგ გაუხვევს მარცხნივ, გაივლის არდიგარდმო კუჭს ქვეშ, დაუხვევს მარცხენა ფერდიდან დასწვრივ და უერთდება სწორ ნაწლავს, რომელიც თავდება საჯდომით.

ნაწლავების კედლებში დატანებულია კუნთები, რომლებსაც მოძრაობაში მოჰყავთ ნაწლავები.

ამ მოძრაობის წყალობით საკმელი ნელ-ნელა მიცურავს ნაწლავებში, ვარგისი ნაწილი გადადის სისხლში, უვარგისი კი გამოდის გარეთ.

ნაწლავების დაცლა ბუნებრივად სწარმოებს დღეში ერთ-ხელ ან ორჯერ. როგორც გადამეტება ე. ი. უფრო ხშირად გასვლა, ისე დაგვიანდება ე. ი. უფრო ძვირად გასვლა, ავადმყოფობაა და დროზედ უნდა მიაქციოს ყოველმა თქვენ-განმა ყურადღება.

ნაწლავების სხვადასხვა ავადმყოფობას სჩვევია ლორწო, ჩირქი და სისხლი.

ლორწო ზოგჯერ თხელია და ცილასავით ვარდება, ზოგჯერ არეულია თხელ განავალში, ზოგჯერ კი სქელ განავალსა აქვს შემოკრული გარედან. ზოგჯერ ლორწო სქელია საცივივით, ზოგჯერ კი მაგარი და კანის ნაგლეჯებს მიემსგავსება.

თუ სისხლი ნაწლავების ზედა ნაწილიდან მოდის, ის შერეულია საკმელში, განიცდის საკმელთან ერთად სხვადასხვა ცვლილებას ნაწლავებში და ცნობა ძნელია: განავალი ამ შემთხვევაში არის მოშავო, ახალ დაბადებული ბავშვის პირველი განავალივით.

თუ სისხლი ნაწლავების ქვედა ნაწილიდან გამოდის, მაშინ ის უცვლელია,

ჩირქი ნაწლავებმა იციან ცოტა ზოგიერთი ავადმყოფობის დროს.

— ჩემ ბავშს რომ მუცელს სკირდა, ცოტა კი არა თითო მუცა ჩირქი ვარდებოდა ყოველ გადადგომაზედა! გვეუბნება იაკობი.

ვგ არ არის ჩირქი, არამედ სქელი ლორწო: აი ამ გასქელებულ ლორწოს თქვენ შეცდომით უწოდებთ ხოლმე ჩირქს.

ა) მუცელში შეკრულობა. — როგორც მოგახსენეთ, ჩვეულებრივად დღეში ერთხელ, ხან ორჯერ აქვს ადამიანს მუცლის საკმობა.

მაგრამ ზოგიერთი ავადმყოფობის დროს კუჭი ვეღარ მუშაობს და ავადმყოფი მუცელში იკვრება.

სწეულება გაივლის, მუცელში შეკრულობაც თავისი
ჰქრება.

არის ისეთი ადამიანიც, რომელიც ჩვეულებრივად
სამ დღეში, კვირაში ერთხელ გადის გარეთ; ასეთია მისი
დაყოლილი თვისება, თავისებურება.

ბევრჯერ სრულებით საღ ადამიანს, რომლის კუჭიც ყო-
ველდღე მუშაობდა საუცხოვოდ, დასჩემდება მუცელში შეკრუ-
ლობა, ყაბზობა და რამოდენიმე დღე ისე გაივლის, რომ გარეთ
არ გავა და არც მოუხდება.

ასეთი ადამიანი არც კარგად არის, არც ავად; პირი უგე-
მური აქვს, მუცელზე ჰბერავს, მადა ხშირად ეკარგება, მუცე-
ლი უყვირის და ზოგჯერ კიდევ სტკივა, თავი დამძიმებული
აქვს და ზოგჯერ თავბრუ ესხმის.

ამგვარი ავადმყოფობა შედეგია ნაწლავების სიღუნისა,
გაზარმაკებისა; ზოგიერთი ადამიანი თავის ნაწლავებს თვითონ
აღუნებს; რაიმე მიზეზისა ან საქნის გამო ფეხისალაგზე მამა
არ გადის, როდესაც მოთხოვნილება აქვს, არამედ შემდეგ,
ზოგჯერ საკმაოდ დროს გადააცილებს; სადილოს ხან ადრე სჯამს,
ხან გვიან. ასეთი წესი იწვევს ნაწლავების მოღუნებას და
ყაბზობას.

მუშაკაცმა იჯრა უნდა სჯამოს ნიადაგ ერთსა და იმავე
დროს და მოთხოვნილებებისთანავე გავიდეს ფეხისალაგზე.

ჩვენში ნაწლავების მოღუნებას ხელს უწყობს ფეხისალა-
გის უქონლობა,

ხშირად მთელ სოფელს გაივლით და ერთ ფეხისალაგს
ვერა ნახავთ.

— ფეხისადგილები განათლებული ხალხის საქმეა! მებ
ყვით აღბად.

ძალიან შემცდარი ხართ! ჰეფის მთავრობამ ჩაგიქვდა
ის ყალბი აზრი, თითქოს თქვენ სხვანაირი ხალხი იყოთ, ვა-
ნათლებული კიდევ — სხვა; ყველა სწორი ვართ და ყველ
ტოლი.

მეორე — ის უნდა მოგახსენოთ, რომ ახალს ცხოვრებაში ყველა უნდა განათლდეს.

გაუნათლებელი ხალხი ნიკოლოზის მთავრობას უნდოდა, რომ დიდხანს შეენარჩუნებია ბატონობა. ახალს წყობილებას კი განათლებული ხალხი ესაქიროება და ამიტომ ყველა უნდა დაეწაფოს განათლებას, განსაკუთრებით კი — მუშები.

მესამე ისა, რომ ფეხისადგილი ყოველი ოჯახისათვის შეადგენს აუცილებელ საჭიროებას.

რა საშუალებით შეიძლება ნაწლავეების სიდუნისა და ყაბზიობის მოარჩენა?

ასეთი ავადმყოფი უნდა ერიდოს თბილ, ახალ გამომცხვარ პურს, ძალიან მსუქან საკმელს, წითელ ღვინოს, გვიან ვახშამს.

უნდა მიეძალოს ხილს, ჩირს, სამარხოს, შავ პურს, მკადს, ბოლოკს, საერთოდ მწვანილეულობას და მაწონს.

დილით უზმოდ უნდა დალიოს ერთი დიდი კიკა ცივი წყალი, იჯრაზე სვას თეთრი ღვინო; კარგია აგრეთვე სასმელად ღო.

ძალიან სასარგებლოა ცივ წყალში ბანაობა, ღამ-ღამე ცივ წყალში დასველებული ტილოთი მუცლის დახეღვა, მთის ჰაერი, მთავე წყალი, რომელსაც რკინა ნაკლებად ურევია.

მოთხოვნილება სრულებითაც რომ არ ჰქონდეს ასეთ ადამიანს, მაინც ყოველ დღე ერთსა და იმავე დროს ერთხელ ან ორჯერ უნდა გავიდეს ფეხისალაგზე და იჯდეს რამოდენიმე ხანს, თუნდაც სრულებით უქმად.

ეს არის ერთგვარი ვარჯიშობა, მუჯლუგუნო, რომელიც ნაწლავეებს ნელა-ნელა გადააჩვევს სიზარმაცეს.

ბ) ბუასილი. — თქვენ ხშირად იცით თქმა: ბუასილი ჩიტსაც კი ემართებაო. რა თქმა უნდა, ჩიტს ბუასილი არ ემართება, მაგრამ ადამიანს კი — ხშირად და ბევრ შემთხვევაში ძალიან შემაწუხებელი ავადმყოფობა არის.

ბუასილი სჩვევია ადამიანს ორმოცი-ორმოცდა ათი წლიდან, მაგრამ ზოგჯერ ის გამოაჩნდება ახალგაზრდასაც.

ხშირად ემართება ბუასილი ქალს ორსულობაში.

ბუასილის წარმოშობაში ძალიან დიდი მნიშვნელობა აქვს შემკვიდრეობასა და ცხოვრებას.

თუ დიდ-მამას ბუასილი აქვს, შესაძლებელია, შეილებს ძალიან ადრე გამოაჩნდეს ბუასილი.

ვინც ბევრსა სკამს და ცოტას მოძრაობს, ბუასილი ვისი სტუმარია.

ლოთობა ძალიან უწყობს ხელს ბუასილის გაჩენას. ხშირად მუცელში შეკრულობა, მუდამ ერთ ალაგას ჯდომა, ძალიან მძიმე სამუშაო—ყოველივე ეს ადვილად იწვევს ბუასილს.

ამიტომ ხარაზებში, მკედლებში, ბუასილი ხშირია.

რა არის ბუასილი?

ეს მგონია ყველამ კარგად იცით: ბუასილი არის გამოსავალი ნაწლავის ავადმყოფობა.

გამოსავალ ნაწლავში შიგნით და გარეთ ნაპირებზე ჩნდება ზოგჯერ პატარა, ზოგჯერ კი დიდი ღეჯეჯები, რასაც ხალხი ბუასილის სოკოებს უწოდებს.

თავდაპირველად ღეჯეჯი პატარაა, შემდეგ თანდათან იზრდება და ასეთი სოკოებით მთელი გამოსავალი ნაწლავი გამოტენილია ხშირად.

ღეჯეჯები ზოგჯერ ძალზედ დაიბერებიან, დასივდებიან, იწვევენ ტკივილებს, ტეხას; ავადმყოფი მუცელში იკრება და, თუ ძალა დაატანა თავს, უკანა ტანი გადმობრუნდება და ზოგჯერ აღარ შებრუნდება, თუ ავადმყოფმა ხელით არ შებრუნა და არ შეავდო.

დაბერილი სოკოები სკდებიან და იწვევენ ისეთ სისხლის დენას, რომ ავადმყოფი სისხლიდან იწრიტება და ყვითლდება.

ზოგიერთს ხშირადა სჩვევია სისხლის დენა, რადგანაც სოკოები ადვილად სკდებიან; ეს არის ნედლი ბუასილი.

ზოგიერთს სისხლი იშვიათად მოსდის; ეს არის ხმელი ბუასილი.

ხანდახან სისხლის დენა ისეთი მძლავრია, რომ ყოველ გარეთ გასვლის დროს სისხლი პირდაპირ სჩქეფს უკანა ტანიდან, ავადმყოფი სისხლიდან იცლება, ველარ გამობრუნდება და კედება. ასეთი შემთხვევა იშვიათია.

უფრო ხშირად სისხლის დენა თავს იჩენს დროდა დრო. ავადმყოფი დასუსტებულია, ჩამოყვითლებული, ჯანი აღარა აქვს, ღონე, მუშაობა აღარ შეუძლია.

ბუასილმა ხშირად იცის საჯდომის ქავილი, ზოგჯერ მეტის მეტად მამბზარი და შემაწუხებელი.

ბუასილი იწვევს წელის ტკივილს, მუცლის გრიალსა და ტკივილს, თავის სიმძიმეს, თავბრუს. ყოველივე ამას თქვენ ეძახით ბუასილის ქარებს, ქარბუასილს.

თუ ბუასილი შიგნით არის, სოკოები ზოგჯერ მოლპებიან, ჩნდება იარები, იარები გამოალბობენ ნაწლავის კედელს; შიგნიდან გარეთ საჯდომის მახლობლად ჩნდებიან ხვრელები და იქიდან ავადმყოფს ნიადაგ ჩირქი სდის;

კოტახანს შეიძლება წაივიწყოს თავი, მაგრამ ისევ მალე გაიხსნება.

უაპერაციოდ ასეთი ხვრელები არა რჩებიან.

საიდან ჩნდება ბუასილი?

სისხლის მიღებიდან.

როგორ, რანაირად?

ბუასილის თვითეული ლეჯეჯი წარმოადგენს სისხლის გავანიერებულ და დასიებულ ძარღვს. გამოსავალ წელს საჯდომთან რამდენიმე წყებად შემოხვეული აქვს სისხლის წვრილი ძარღვები. თუ აღამიანი დიდ ხანსა ზის უძრავად ერთ ალაგას, მძიმე ასაწვევ-დასაწვევი ხვდება ხშირად, ლოთობს, თუ ქალს საშვილოსნო აქვს დასიებული ან ორსულად არის, მაშინ სისხლი ამ ძარღვებში ველარ მოძრაობს კარგად, ჩერდება, შეიკვრის, შედედდება, ჩნდება პატარ-პატარა ლეჯეჯები; ესენი თანდათან იზრდებიან, სივდებიან, ასიებენ სისხლის ძარღვებს და ამგვარად თავს იჩენს ბუასილი.

როგორ შეიძლება ბუასილის წამლობა?

ყველა იმ მიზეზების თავიდან აცილებით, რომლებსაც ხელს უწყობენ ბუასილის გაჩენას.

როგორც კი შეატყობთ ბუასილის გაჩენას—პატარა ღეგეგებს, ქავილს, მაშინათვე უნდა მიაქციოთ ყურადღება, თორემ ბუასილი მოგერევათ და ძალიან შეგაწუხებს.

დილით და საღამოთი საჯდომი ცივი წყალით მოიბანეთ და კარგად შეიმშრალეთ.

საზოგადოათ მეტის-მეტად სასარგებლოა, რომ ყოველმა ჩვენგანმა გარეთ გასვლის შემდეგ საჯდომი ცივი წყალით მოიბანოს; ამით სისუფთავესაც დაეიცავთ, ბუასილისაგანაც ვიპატიებთ ხშირად თავს.

განსაკუთრებით საჭიროა ეს მიწის მუშებისათვის, რადგანაც მძიმე საქმეს ეწევიან და ბუასილი ადვილათ გიჩნდებათ.

კარგია ხანდახან წურბელიც, მაგრამ ცოტა—ექვსი, რვა; თქვენ კი ხშირად ოცდა ათს მიიჯენთ და მთლად დაიცილებით სისხლიდან.

უმთავრესი ყურადღება უნდა მიაქციოთ მუცელში შეკრულობას: თუ ეს არ მოიშორეთ, ბუასილი არ აგცდებათ.

ბუასილის ღეგეგებმა ხშირად იციან სისველე, წბოლი უკანა ტანიდან, რაც ძალიან აწუხებს ავადმყოფს, განსაკუთრებით სიცხეში.

საჭიროა ცივი წყალით მოიბანა და კარტოფილის ფქვილის მოყრა ღღეში რამდენჯერმე.

როდესაც სოკოები დიდია ან ავადმყოფს ხშირი სისხლის დენა აქვს, ერთად ერთი საშუალება არის აპერაცია.

გ) ნაწლავების მწვავე კატარი. — ციებ-ცხელებამ, ყვავილმა, სახადმა ხშირად იციან მუცლის ტკივილი და ფაღარათი. იგივე სჩვევია ზოგიერთ სხვა მოარულსაც.

ზოგჯერ მოხდება, რომ სრულებით საღ ადამიანს ერთბაშად ასტკივდება მუცელი, ხანდახან ტანშიაც დაამტვრევს და სიცხეს მისცემს; შემდეგ აუვარდება ხშირი ყვანა, ბევრჯერ ქინტვა, მუცლის გრიალი.

პირველად გაიყვანს ზედრზედ რამდენჯერმე, შემდეგ თან-

დათან უკლებს; განავალი თავში სქელია, შემდეგ თანდათან თხელდება, ბოლოს წყალივით არის, მოყვითალო ფერის ან მომწვანო; ზოგჯერ დუქიანია და შიგ ბლომად არის ლორწო.

ამავე-დროს შარდი ძალიან კლებულობს, განსაკუთრებით იმ შემთხვევაში, თუ ავადმყოფი ჩვილი ბავშვა: ზოგჯერ მთელი დღე და ღამე ბავში აღარა შარდავს და დედამამას გული უსკდება, — შარდი შეეკრაო.

შარდის დაკლება და შეჩერება აიხსნება მხოლოდ იმ გარემოებით, რომ ნაწლავებიდან კარგავს ავადმყოფი ბევრ წყალსა და თირკმელებიდან ამის გამო აღარაფერი გამოდის.

ავადმყოფობა გრძელდება რამოდენიმე დღეს, ხანდახან რამდენიმე კვირესაც და დიდი ადამიანი ყოველთვის რჩება, თუ ნამეტანი დასუსტებული არ არის; პატარა ბავშვებს კი ხშირად ჰხოცავს. ეს არის ნაწლავების მწვავე კატარი.

ნაწლავების მწვავე კატარი უფრო ხშირია ზაფხულის ცხელ დღეებში და უმეტეს შემთხვევაში შედეგია წყენისა: უში ხორცი, გაფუჭებული თევზი, დაძველებული ხორცი, სოკო, ძალიან მკავე, მოუსვლეელი, უსუფთაო ხილი — ხშირად იწვევენ ნაწლავების კატარს.

ყოველ ასეთ შემთხვევაში ნაწლავების მოშლასთან ერთად არსებობს კუჭის მწვავე კატარიც: გულის რევა, პირღებინება, კუჭის ტკივილი.

როგორ შეიძლება ნაწლავების მწვავე კატარის მორჩენა? ჯერ უნდა მიიღოთ ზეთი, რომ კუჭი გაიწმინდოს.

უმთავრესი მნიშვნელობა აქვს სასმელ-საქმელს.

ერთი დღე და ღამე მაინც ავადმყოფმა არაფერი არ უნდა მიიღოს გარდა ცოტაოდენი წყალისა.

შემდეგ უნდა ხვრიპოს მხოლოდ ქათმის წვენი და თანდათან მიუმატოს ხმელი ლავაში თეთრი, თოხლო კვერცხი, ახალი გაწურული მანონი, მოხარშული ვარია.

ვინც ასე არ მოიქცევა და მარტო წამალს დაემყარება, ნაწლავების მწვავე კატარი არ გაუვლის და გადაეჭევა დახანებულ კატარად, რაც ძნელი მოსარჩენია და ხშირად რამოდენიმე

დენიმე წელიწადს და მთელ სიცოცხლესაც აწვალავს ავად-
მყოფს.

დ) ნაწლავების დახანებული კატარი. — ეს ავადმყოფობა ნაწლავებისა არის შედეგი ზოგჯერ მწვავე კატარისა, რო-
დესაც ავადმყოფი თავის თავს ყურადღებას არ აქცევს და არ
ირჩენს თუნდაც სულ უბრალო მოშლილობას ნაწლავებისას.

ზოგჯერ კი ის იწყება ნელა-ნელა და შეუმჩნეველად ცუ-
დი საქმელის, ან ლოთობის ზეგავლენით და სხვა.

ავადმყოფს მუცელი უგრიალებს, ხან შეკრულია მუცელ-
ში და რამდენიმე დღე გარეთ არ გადის, ხან ფალარათი აუ-
ვარდება. განავალში არის ლორწო და ზოგჯერ იმდენი, რომ
ავადმყოფი ცალიერ ლორწოზე გადის.

თქვენ ამგვარ შემთხვევაში იტყვიეთ ხოლმე: ქონზე გა-
ვიდაო.

ზოგჯერ მთელი ნაწლავებია დასნეულებული, ზოგჯერ
კი მარტო რომელიმე ნაწილი.

როდესაც სნეულება მარტო თორმეტგოჯა ნაწლავშია,
მაშინ ავადმყოფს უფრო კუჭის ტკივილი აწუხებს და ხანდა-
ხან სიყვითლე ემართება.

რა იწვევს ამ შემთხვევაში სიყვითლეს?

თორმეტგოჯა ნაწლავში გამოდის, როგორც იცით, ნა-
ღველის სადინარი მილი.

კატარის დროს ნაწლავის ლორწოიანი გარსი სივდება,
ნაღველის სადინარი პირი შეიკვრის, ნაღველი ნაწლავში ველარ
იკლება, გაბრუნდება სისხლში და ამის გამო ყვითლდება
მთელი სხეული.

სიყვითლე ამგვარად არის შედეგი სხეულის გაქვინთისა
ნაღველით.

თუ დასნეულებულია წვრილი ნაწლავები, ფალარათი არ
არის ხშირი, დღეში ორჯერ-სამჯერ, განავალში არეულია
ლორწო და აგრეთვე საქმელის მოუნელებელი ნაწილები,
რასაც სხვილი ნაწლავების კატარის დროს არასოდეს არა აქვს
აღაგი.

თუ სხვილი ნაწლავებია დასნეულებული, მაშინ ფალარათი ხან ძალიან ხშირია და ზედ ერთვის ქინტვა, ხან სრულეებით არ არის, მაგრამ ყოველთვის ბევრია ლორწო, რომელიც განაეალშიაც არის არჩული, ცალკეც ხშირად გამოდის.

ავადმყოფს დრო და დრო მუცელი სტკივა, უგრიალებს. ხანდახან რამდენიმე დღე განაეალი კარგია: მერე ისევ მოიშლება კუჭი სრულეებით უმიზეზოთ.

წამლობაში უმთავრესი მნიშვნელობა აქვს სასმელ-საჭმელს, ხილისა და სამარხოს ქაშა, ბევრი სასმელი შეუძლებელია.

ავადმყოფმა უნდა მიიღოს მხოლოდ: ვარიის შორვა, თოხლო კვერცხი, გაწურული ახალი მაწონი, ბრინჯის ქაში, ცოტაოდენი წითელი ღვინო; მუცელი უნდა ჰქონდეს თბილად და ღამე კარგია თბილ წყალში დასველებული ტილოებით მუცლის შეკვრა.

სასარგებლოა თბილი აბაზანები, მთავე წყალი — მხოლოდ შემთბარი და მთის ჰაერი.

ძალიან სასარგებლოა ნაწლავების დახანებული კატარის დროს მზის აბაზანები: ავადმყოფმა უნდა გაიშიშვლოს მუცელი და შუადღეზე წამოწვეს მზეზე პირველათ ხუთი წუთი, შემდეგ ათი, თხუთმეტი, ნახევარი საათი, საათი და ბოლოს მეტიც.

გ) ხორველისნაირი კატარი ნაწლავებისა. — როგორც მოგესწენებათ, ხორველა ჩვენში გადმოვიდა ინდოეთიდან და მას იწვევენ განსაკუთრებული ბაცილები.

არის ერთგვარი ავადმყოფობა ნაწლავებისა, რომელიც ძალიან წააგავს ხორველას, ხოლო განსხვავება იმაში მდგომარეობს, რომ შედარებით უფრო ადვილად მიმდინარეობს და არც ხორველის ბაცილებია აქ ავადმყოფობის მიზეზი.

სალ აღამიანს ერთბაშად აუვარდება პირისღებინება და ფალარათი, სუსტდება, თვალეები ჩაუცვინდება, ხელოფები უცივდება, სიცხეს არ აძლევს, ზოგჯერ წვივები ეკრუნჩხება, ხმა მიელევა.

ასეთი მდგომარეობა გრძელდება ორი-სამი დღე და შემდეგ გაივლის. თუ დასუსტებულ მოხუცებულს დაემართა ან

ჩეილ ბავშს, გადატანა ზოგჯერ უჭირთ და გულის სისუსტის მსხვერპლი ხდებიან.

ბავშვის ნაწლავების კატარი. ბავშვის ნაწლავების კატარი იმგვარსავე სურათს წარმოადგენს, როგორც დიდი ადამიანის ნაწლავების კატარი, მაგრამ სიმძაფრე და მიმდინარეობა სხვადასხვანაირია და ამიტომ გამოვყავი ცალკე.

ნაწლავების კატარი მუსრს ავლებს ზაფხულობით პატარა ბავშვებს; ბავშვების დიდი უმრავლესობა ამ სენით იხოცება ზაფხულობით და ეს ძალიან კარგად უნდა გაითვალისწინოს ყოველმა დედ-მამამ.

ზაფხულობით საშინლად მრავლდებიან სხვადასხვა ბაქტერიები, რომლებიც იწვევენ ნაწლავების კატარს.

სიცხეში საკმელი, რძე ადვილად ფუჭდება; სიცხეში ბავშვის სხეული უფრო სუსტია, მოდუნებული. ყველა ეს პირობები ერთად ხელს უწყობენ ბავშვის ნაწლავების დასნეულებას ზაფხულობით.

ამავე დროს დედ-მამა სრულებით არ უჭრთხილდება პატარა ბავშვებს ზაფხულობით. ბავშვები სკამენ მთავე, დამპალ ხილს და ემართებათ ნაწლავების კატარი.

ბავშს მისცემს სიცხეს, აუვარდება პირისღებინება, ფლარათი, განავალში ლორწოა, ზოგჯერ სისხლნარევი. თუ სიცხე დიდია, ჩვენ ამას ეუწოდებთ ნაწლავების ანთებას.

თუ მარტო წვრილი ნაწლავია დასნეულებული, ბავშვი ქვეშ ისვრის დღეში ხუთჯერ-ექვსჯერ და განავალში ხშირად არის საკმლის მოუნელებელი ნაწილები, მოუნელებელი რძის კოშტები.

როდესაც სხელი ნაწლავია დასნეულებული, მაშინ ბავშვი უფრო ხშირად ისვრის ქვეშ ათჯერ, ოცჯერ.

ბლომად არის შიგ ლორწო; ბავშს ჰინტვა აქვს, საჯდომი უწითლდება, უსკდება და ზოგჯერ უბრუნდება. ნაწლავების კატარის დროს ბავშვის განავალი პირველ ხანებში მთავე სუნისა არის, შემდეგ კი ძალიან მყრალი.

ზოგიერთი ავადმყოფი პირველ დღეებშივე კვდება. ზოგჯერ ნაწლავებში იარები ჩნდება; ბავშს სიცხე გამოუღვევლადა აქვს, სუსტდება და კვდება.

ზოგჯერ კატარი ღებულობს ხანგრძლივ მიმდინარეობას, ბავშვი სუსტდება, ხდება, სახე უქცნება და მოექყანება, დაუნაოქდება ღრმა მოხუცივით.

სისუსტის გამო ბავშვი ხშირად სივდება, მუწუყებს აყრის. კატარი ნაწლავებისა ბევრჯერ იწვევს თირკმელების ანთებას და დასუსტებულ ბავშვს ბოლოს მოუღებს ხოლმე.

როგორ უნდა დავიფაროთ ბავშვი ნაწლავების კატარი-საგან?

არსებობს მხოლოდ ერთად-ერთი საშუალება: გონივრული საზრდოობა. არასოდეს არ უნდა გააშვებოთ ბავშვს დედამ ძუძუ ზაფხულზე ან გაზაფხულზე, არამედ მხოლოდ შემოდგომაზე ან ზამთარში.

ძროხის რძე უნდა მისცეთ ბავშვს მუდამ ახალი, ახლად აღუღებული, ჩვილს არ უნდა მისცეთ არც პური, არც მკადი არც ხილი. ზოგიერთი დედ-მამა კი ექვსი-შვიდი თვის ბავშვს ხილს მისცემს ხელში და სეირს უყურებს: ჰოჰო, როგორ ზარბაღ იტენის პირში ეს მამაძლიო. ბავშვის საზრდოობა და ჯანმრთელობა სათამაშო და გასართობი საქმე არ არის.

— როდის უნდა გავაშვებინოთ ბავშვს ძუძუ? იკითხა ერთმა ქალმა.

— სანამ ბავშვს კბილები არ ამოუვა, საქმელს არ უნდა მიაჩვიოთ; მაშინაც უნდა დაიწყოთ წყალ-ნარევი ძროხის ან თხის რძიდან. თუ რომ დედას რძე ბლომად აქვს, წლამდინ საქირო არ არის, რომ ბავშვი საქმელს მიაჩვიოთ, განსაკუთრებით უნდა ერიდოთ საქმელის მიჩვევის დაწყებას ზაფხულზე. სანამ ბავშვი წლინახვერისა არ გახდება, ძუძუს არ უნდა მოაცილოთ.

— ვთქვით, გაწყრა ღმერთი და დედა დ.ორსულდა, წარმოსთქვა ერთმა.

— ორსულ ქალს შეუძლია ოთხ-ხუთ თვემდე აწოვოს ძუძუ ბავშს, მიუგო ექიმმა.

— ჩვენ რომ თმობა ვიცით, მართალია? იკითხა ერთმა ქალმა.

— საქმლის თვისება მოქმედობს რძის თვისებაზედაც და, თუ რომ დედა ამჩნევს, რომ ზოგიერთ საქმელს ძუძუმწოვარი ბავში ვერ იტანს, აღარ უნდა სჯამოს, მიუგო ექიმმა. ბევრი ძმარი, უხარე, მლაშე რამრძეზედაც მოქმედობს და ბავშვის თვის არ არის კარგი. სხვებ თმობა სრულებით ზედმეტია. სოფელში ხანდახან ისეთი თმობა იცით, რომ უბრალო ლობიოს მეტს არაფერს არა სჯამთ ბავში უფრო გამეზღებო, და ასეთმა საზრდომ რა რძე უნდა ჩააყენოს ძუძუებში? საერთოდ გადაქარბებული არაფერი არ ვარგა.

ვ) ნაწლავების წყლული.—სხვადასხვა ავადმყოფობის დროს ნაწლავებში ჩნდება წყლული. თქვენ იცით, რომ სახადმა იცის წყლულის გაჩენა წვრილ ნაწლავებში.

თუ ნაწლავების კატარი გაძნელდა, ხშირად ჩნდება ნაწლავებში წყლული. სხვილი ნაწლავის დაწყლულება იცის ბუკრჯერ მუცელამ. ნაწლავებში ზოგჯერ ჩნდება წყლული კლექის დროს და ამას ჩვენ ვუწოდებთ მუცლის კლექს.

თუ განავალი ქვასავით გამაგრდა მუცელში შეკრულობის დროს და სადმე გაიქედა ნაწლავებში, გაქედნილ ალავს გამოიღებება ნაწლავის ლორწოიანი გარსი და ჩნდება წყლული. თორმეტჯოჯა ნაწლავს სჩვევია რგვალი წყლული იმის მსგავსად, როგორც ეს ჩნდება კუჭში. ავადმყოფობას აქვს იმგვარივე ნიშნები, როგორც კუჭის წყლულს. საქმლის მიღების შემდეგ იწყება ტკივილები. ზოგჯერ ავადმყოფს პირს აღებინებს, ამონაღები ხანდახან დაკვეთილი სისხლისგან შესდგება.

ხანდახან ავადმყოფს შავად გაიყვანს, სიშავეს აძლევს განავალს წყლულიდან გამოსული და ნაწლავებში მონელებული სისხლი.

ერთად ერთი წამლობა არის აპერაცია. ხანდახან წყლუ-

ლი თავისით მოწესდებოდა, მაგრამ თორმეტგოჯა ნაწლავი მოვიწროვდება და კუჭიდან საკმელს აღარ უშვებს.

კუჭი მაშინ გრიალებს, რუხრუხებს, კუჭის მოძრაობას გარედან შეატყობთ თვალით; კუჭი განიერდება. საკმლის მიღების შემდეგ, ავადმყოფს აუვარდება ტკივილები და სანამ არ წამოაღებინებს, ვერ მოისვენებს.

წამონალებში ბევრჯერ ნახავთ ორი-სამი დღის წინაღ მიღებული საკმლის ნაწილებს, რაც ცხადად ამტკიცებს კუჭის გასაფლის დაკეტვას.

ერთადერთი წამლობაა დროზე აპერაცია, თორემ ავადმყოფი სისუსტეს გადაჰყვება.

კლექის წყლული ნაწლავებში უჩნდება უმეტეს შემთხვევაში ფილტვების კლექით ავადმყოფს.

თუ აღამიანმა კლექიანი ძროხის უღულარი რძე იხმარა, შესაძლებელია რძეს ჩაჰყვეს კლექის ბაცილები და ნაწლავებში გააჩინოს კლექის წყლული.

კლექიანს ნაწლავებში უჩენს წყლულს ბაცილებით საესე ნახველი, რომელსაც ის ხშირად ჰყლაპავს. ნაწლავებში ჩნდება მაშინ პატარ-პატარა ბორცვები ანუ ხორკლები, როგორც ფილტვებში კლექის დროს; ბორცვები დაჩირქუებიან, მოლპებიან, დაიარავლებიან და ამგვარად ჩნდება წყლული.

ავადმყოფს სიცხეს უმატებს, მუცელი სტკივა, უქყრიალებს; აფლარათებს, თანდათან სუსტდება და მალე კვდება. იარებს აჩენს ნაწლავებში აგრეთვე სიფილისი. ავადმყოფს აფლარათებს, განავალში ლორწო, ჩირქი და სისხლი ურევია. რჩება სიფილისის საწინააღმდეგო წამლობით.

— იმ რჯულ ძალსა ნაწლავებში რაღა უნდა. იკითხა ერთმა.

აღამიანის სხეულში არ მოიპოვება არც ერთი ასო, სადაც არ შეეძლოს გაჩენა სიფილისის წყლულს, მიუგო ექიმმა. სიფილისს აჩენენ ბაცილები; სადაც კი ეს ბაცილები გაძვრებიან ჰველგან გააჩენენ სიფილისის წყლულს. სიფილისის იარები ჩნდებიან კანზე, ძვლებში, ტვინში, ფილტვებში, გულში,

ღვიძლში, თირკმელებში, ნაწლავებში—როდესაც ავადმყოფი არ სწამლობს რიგიანად, გაიკეთებს რამდენჯერმე ბოლს და ჰგონია, ახლა სრულებით განთავისუფლებული ვარო.

ზ) ნაწლავების კიბო.—კიბო ჩნდება ნაწლავების ყოველ ნაწილში, მაგრამ მას განსაკუთრებით უყვარს გამოსავალი ნაწლავი.

ნაწლავების კიბო იწყება ნელ-ნელა და შეუძინველად. ავადმყოფი ძალას ჰკარგავს, სუსტდება, გამოურკვეველი და მსუბუქი ტკივილები აქვს მუცელში: როდესაც კიბო წამოიზრდება, მაშინ ხელით შეატყობთ მუცელში გამაგრებულ სიმსივნეს.

კიბო სჩვევია ნაწლავებში ხანში შესულ ადამიანს. იშვიათად ბავშვებსაც ემართება.

ერთადერთი წამლობა არის დროზედ აპერაცია.

თ) ნაწლავების ჩავარდნა.—ნაწლავების ჩავარდნა არის შედეგი მუცლის კუნთების დასუსტებისა. უფრო ხშირად ემართება ქალებს ხშირი მშობიარობის შემდეგ. მუცლის კუნთები მობოშდებიან და ზოგჯერ იღვეიან, მუცელი ჰკარგავს სიმკვრივეს, მოღუნდება; შიგნეულობას ველარა ჰკაობს და როგორც ნაწლავები, ისე კუჭი ძირს ჩამოეშვებიან, ჩავარდებიან. ავადმყოფს მუცლის ქყრიალი აწუხებს, ტკივილები, მუცელში შეკრულობა. ერთადერთი წამლობა არის—ბევრი ჭამა, მთის ჰაერი და მუცლის შეკვრა.

ი) ბრმა ნაწლავის დანამატის ანთება-აპენდიციტი.—ნათქვამია, ერთ ქვეყანაში ხოლერა გაჩნდა და ყველას მუცელზე ეჭირა ხელიო.

ხომ უბრალო აზრია, დიდი სიმართლე კი არის.

შიშს დიდი თვალები აქვს და ხშირად იმასაც ხელავს, რაც ნამდვილად არ არსებობს.

როდესაც რაიმე მაგარი ავადმყოფობა გამოჩნდება ერთს, ორს, სამს, ნაცნობებში, ნათესავებში, მეზობლებში, ძალიან ბევრი შიშობს, მეც არ გამომაჩნდესო. შიშით შეპყრობილს კი ხშირად ეჩვენება, ნამდვილად მეც ისე ვარ ავადო, და

დღედაღამ ამ ავადმყოფობაზე ჰუიქრობს, გულზე ხელს იდებს, მაჯას ისინჯავს, მუცელს ითვალისწინებს და ისრესავს.

შიში განსაკუთრებით ქალებს სჩვევიათ. თუ მეზობელი ან ნათესავი ქლეკით გარდაიცვალა, ისიც ფიქრს მიეცემა, უკვირდება თავის თავს, გვერდებში ჩხვლეტას გრძნობს, თითქოს კიდეც ახველებს, გამოიწოვს ღრძილებს, გააფურთხებს, — ჰხედავს, შიგ სისხლია. ამის შემდეგ დააჯერეთ, რომ მას ქლეკი არა აქვს.

ამგვარი შიში წარმოშვა უკანასკნელ დროს ბრმა ნაწლავის დანამატის ანთებამ.

მართალია, ეს ავადმყოფობა ძალიან გახშირდა, მაგრამ რამდენიც ავადმყოფია, ათი იმდენი იქვეთ სნეულია: კი არა სტკივა, ჰგონია მტკივაო, და სანამ არ ამოაქრევიან ამ საწყალ დანამატს, ვერ მოისვენებს.

ექიმები ამ სნეულებას აპენდიციტს უწოდებენ, ხალხი — ბრმა ნაწლავის ანთებას. უკანასკნელი სახელი სინამდვილეს არ გამოჰხატავს, რადგანაც ამ შემთხვევაში ანთება ბრმა ნაწლავს კი არ უჩნდება, არამედ იმის კუდს — დანამატს.

ბრმა ნაწლავი წარმოადგენს სხვილი ნაწლავის დასაწყისს.

ამ ბრმა ნაწლავს მიბმული აქვს პატარა და წვრილი კუდი, რომელიც ქიაცელას მიემგვანება. ეს გახლავთ ბრმა ნაწლავის დანამატი, ლათინურად ანუ ექიმების ენაზე — აპენდიქსი. აქედან ავადმყოფობის სახელი — აპენდიციტი, ესე იგი დანამატის ანთება.

ეს დანამატი პატარაა, წვრილი, სიგრძით რამოდენიმე გოჯი, მაგრამ ზოგჯერ უშველებელ ვაეკაცს წააქცევს.

რას აკეთებს, რა დანიშნულება აქვს ადამიანისათვის ამ დანამატს?

ამ საკითხში მეცნიერებამ ჯერ-ჯერობით ვერაფერი ვერ გამოარკვია. მომავალში, რა თქმა უნდა, ესეც გამოირკვევა და აიხსნება.

რა იწვევს იმის ანთებას?

სხვადასხვა მიზეზი.

ზოგჯერ სხილი ნაწლავიდან ჭია ჩადის შიგ, მოკვდება, დაიშლება და ნელ-ნელა ანთებას იწვევს. ზოგჯერაც კურკანს სხვა რამ მაგარი ნაწილი საქმელისა ჩაცურდება შიგ, ნელ-ნელა აღიზიანებს დანამატის ლორწოვან გარსს და ამ ნიადაგზე ბოლოს ანთება ჩნდება.

ჩვენში ხშირია სხილი ნაწლავების კატარი ანუ კოლინჯი. ამ ავადმყოფობის დროს ლორწოვანი გარსი სხილი ნაწლავისა შეშუპებულია, ნაწლავში გროვდება ლორწო ანუ ნაწლავების ნახევწი, რომელიც საუცხოვო საზრდოს წარმოადგენს სხვადასხვა მავნებელი ბაცილებისათვის.

ამგვარი ბაცილები ბლომად არიან როგორც საღ ნაწლავებში, აგრეთვე განავალში.

დაავადმყოფებული ნაწლავიდან ლორწო განავალს გამოსდევს, მაგრამ ხანდახან ნაწილი გროვდება ბრმა ნაწლავის დანამატში. ლორწოს თან ჩაჰყვებიან ანთების გამომწვევი ბაცილები. ლორწო გააღიზიანებს დანამატის გარსს, გარსი შესივდება, შიგ ბაცილები იწყებენ გამრავლებას და ამგვარად ჩნდება დანამატის ანთება.

კოლინჯს კი უმთავრესად იწვევს ცუდი კვება და სხეულის მოღუნება, დასუსტება.

ბრმა ნაწლავის დანამატის დასნეულება სხვადასხვაგვარია.

ზოგჯერ ავადმყოფი გრძნობს მხოლოდ ჩხელეტას მუცლის დრუში მარჯვენა მხარეზე, კიპს ქვემოთ. თუ კუჭი კარგად გაეწმინდა, ტკივილები ჰქრება.

ზოგჯერ ავადმყოფს აუვარდება ტკივილი აღნიშნულ ალაგას, გული ერევა, ხანდახან პირსაც წააღებინებს, სიცხე ოცდათვრამეტ მენაკამდე აღის. ასეთი მდგომარეობა გრძელდება რამოდენიმე დღეს, ერთ კვირას და შემდეგ თანდათან ცხრება.

ზოგჯერ კი ავადმყოფი მოულოდნელად იგრძნობს დიდ ტკივილებს ბრმა ნაწლავის არეში. ტკივილი ვრცელდება წმლისა და საპარცავისაკენ; ამცივნებს, სიცხეს აძლევს ორმოც მენაკამდე. მუცელი გაბერილი აქვს, მარჯვენა მხარე შესივებული, მუცელში შეკრულია, პირი მწარე აქვს, სწყურია.

ზოგჯერ ანთება დანამატისა იმდენად მძაფრია, რომ აპერაციაც ველარას შველის.

საუკეთესო დრო აპერაციისათვის მაშინ არის, როდესაც სიცხე დაეა და ტკივილები სრულებით მიუჩნდება.

მაგრამ თუ ავადმყოფობის მიმდინარეობის დროს აღმოჩნდა, რომ დანამატი დაჩირქებულია და მოსალოდნელია, რომ გასკდეს, მაშინ დახანება საბედისწეროა და დაუყოვნებლივ აპერაცია საჭირო. თუმცა შესაძლებელია, ამანაც არ იხსნას ავადმყოფი, მაგრამ ნათქვამია, ცდა ბედის მონახვერეაო.

ხანდახან სოფლად მოხდება, რომ ჩირქი ნაწლავებში გაიკვლევს გზას და განაეაღს გამოჰყვება, ან გარეთ კანში გამოჰხეთქავს, გასკდება და ავადმყოფი თავისით რჩება.

კ) ნაწლავების მუქთახორები.—მიწის მუშასავეთ ვინ იცნობს მუქთახორებს? ცოტა მუქთახორა გაჯდათ კისერზე და გწოვდათ სისხლს? ჩაბარდა ყველა პატრონს. ასეთია ბედი ყველა მუქთახორებისა: ბოლო არასოდეს არა აქვთ კეთილი.

მუქთახორები უნდა მოისპონ ყველგან და სამუდამოდ ქვეყანა ეკუთვნის მხოლოდ შშრომელს.

თქვენა გგონიათ, მუქთახორები მარტო ადამიანებში არიან?

იმათ ყველგანა პნახავთ: მცენარეებში, ცხოველებში.

ფითრი რომ მსხლის ტოტზე ამოვა, იმისი წვენი იზრდება და სქელდება, მუქთახორა არ არის?

ტკიპა რომ ხარს მიაჯდება, სისხლსა სწოვს და სივდება, ხომ მუქთახორაა?

ამის მზგავსი მუქთახორა აუარებელი გვყავს. იმათ განსაკუთრებით უყვართ ნაწლავები: სითბო საკმარისია, საკმელი ბევრი, ვაწეკილი ინებივრე!

მართლაც არიან ჩვენს ნაწლავებში გაწოლილი სხვადასხვა გვარი ქიები—ზოგი წვრილი, ზოგი მსხვილი, ზოგი მოკლე, ზოგი გრძელი, ზოგი რგვალი, ზოგი პრტყელი.

ძლებიან ჩვენს ხარჯზე, მრავლდებიან ჩვენს წვლებში და ბევრჯერ სრულებით არ გვაწუხებენ, ხანდახან კი ჩვენს კ-

ასეთი მდგომარეობა გრძელდება ერთ კვირას, ორ-სამსაღ. შემდეგ ავადმყოფობა ნელ-ნელა კლებულობს, ან თანდათან პატულობს და იწვევს დანამატის დაწყულებას და დაჩირქებას.

ხანდახან ავადმყოფობა იმდენად მძაფრია, რომ ატკივებიდან ოცდა ოთხი საათის განმავლობაში ბრმა ნაწლავის დანამატი დაჩირქდება, გასკდება შიგნით და იწვევს მუცლის აპკის ანთებას. ავადმყოფი მუცელზეა გაბერილი, ასლოკინებს, გული ერევა, პირს აღებინებს ხშირად, ამოდის ბაყაყის ბუდისფერი შწვანე სითხე პირიდან და ერთ ან ორ დღეში კვდება, გადარჩენა ყოველად შეუძლებელია.

ამრიგად, ბრმა ნაწლავის დანამატის ავადმყოფობა ზოგჯერ მეტად იოლია, უჩხვლეტავს რამდენჯერმე ავადმყოფს და ძალე გაუვლის; ზოგჯერ კი მეტად მძიმეა და ავადმყოფს სწრაფად უსპობს სიცოცხლეს.

აუცილებელია წოლა წყნარად და ყინული მტკივან აუგულზე. სადაც ყინული ან თოვლი არ იშოვება, აფინეთ ცივ წყალში დასველებული ტილო და ხშირად უცვალეთ. ხანდახან მოხდება, ავადმყოფი ცივს ვერა ჰგუობს, ისევ თბილი უფრო უჩუყებს ტკივილებს და აძლევს მოსვენებას. ასეთ შემთხვევაში კარგია გამთბარი კეცი, მარილი, ქატო.

უმთავრესი მნიშვნელობა აქვს სასმელ-საქმელს. ავადმყოფს უნდა აძლიოთ მხოლოდ წყალი, ქათმის წვენი და ცოტაოდენი რძე ან მაწონი, — სხვა არაფერი არ შეიძლება.

თუ ავადმყოფი მუცელში შეკრულია და გაბერილი, არამც და არამც არ მისცეთ საფლარათო, რადგანაც ნაწლავებს გაუღიზიანებს და გამოიწვევს ან გაუარესებას ან და დანამატის გაჩეთქვას, თუ დაჩირქებულია. მაშინ ავადმყოფის გადარჩენა შეუძლებელია.

თუ დანამატი დაჩირქდა, საჭიროა დროით აპერაცია, რადგანაც დაჩირქებულ დანამატს ყოველ წამს შეუძლია გასკდეს და გამოიწვიოს მუცლის აპკის ანთება, რის გადატანაც შეუძლებელია.

ლებს შიშის ქარებს აუშლიან, თუ ზევით ამოისეირეს და პირში ან ცხვირში გამოჰყვეს თავი.

რ გვალი ქია. ამას უძახიან აგრეთვე უსულო ქიას. ქიაყელას ძალიან მიემგვანება; ზოგი მოყვითალოა, ზოგი აგურის ფერი; დედალ-მამალია; მამალი უფრო პატარა და წვრილია, დედალი უფრო დიდი და მსხვილი. აუარებელ კვერცხებსა ჰყრიან; ბუდობენ წვრილ ნაწლავებში, მაგრამ როცა მოექეიფებათ, ყალი უყვართ. ამოდინ ბევრჯერ პირში, ცხვირში. საერთოდ უვნებელი არიან, მაგრამ ზოგჯერ საყლაპავში ამოვლენ, ჩაძვრებიან ხორხში, სასულეში და პატარა ბავშს მოჰგუდავენ კიდევ. თორმეტი გოჯა ნაწლავიდან ზოგჯერ შეჰყვებიან ნალვლის სადინარ მილს, შევლენ ღვიძლში და იწვევენ ღვიძლის ან ნალვლის პარკის ანთებას. ბრმა ნაწლავის დანამატის ანთებაც ზოგჯერ მათი ბრალია.

პატარა ბავშვებში ხშირად იწვევენ გულის რევას, პირწყალს, გულყრას, მუცლის ძლიერ ტკივილს, უსისხლობას, საერთო სისუსტეს.

ხანდახან საშინელი მომრავლება იციან ნაწლავებში; ყოფილა შემთხვევა, როდესაც სამი წლის ბავშს ხუთასზე მეტი დაუყრია.

წვნიკი ქია. განსაკუთრებით ბავშვებსა სჩვევიათ ნაწლავებში პატარა, წვნიკი, თეთრი ქიები, რომლებიც ძაფს მიემგვანებიან. დედალ-მამალია, აუარებელ კვერცხსა ჰყრიან. ღამე ლოგინში თავს იყრიან სწორი ნაწლავის გამოსავალთან, იწვევენ საშინელ ქავილს და პატარა ბავშვებს აღარ აძინებენ, მოსვენებას არ აძლევენ. გამოცოცდებიან გარეთ, შეუძვრებიან ბავშს საშოში; ბავში ქავილისა გამო იფხანს ასოს და ეჩვევა მეტად ცუდ სენს: ასოს წვალებას ხელით.

ანხილოსტომა. ცხელ ქვეყნებში გავრცელებულია ერთგვარი ქია, რომელიც ტანით წვნიკ ქიაზე ცოტა მეტია და მოსხო. დედალ-მამალია, აუარებელ კვერცხებსა ჰყრის, მიკვრის თორმეტგოჯა ნაწლავის კედელს, წურბელასავით სწოვს სისხლს და ამის გამო იწვევს საშინელ სისუსტეს და სისხლნაკლებობას.

მას ეწოდება ანხილოსტომა.

— ჩვენებურად რა ჰქვიაო, მეკითხებით?

ჩვენში ჯერ ის არ მოუხათლავეთ და ამიტომ არც სახელი დაურქმევიათ, რადგანაც იმისი არსებობა არც კი იცოდენ. გაყვითლებულ ადამიანს რომ ნახავდენ ჩვენში, — იპ, მალარია არისო და აყლაპებდენ ქინაქინას. ბოლოს განავალის გამოკვლევამ დაამტკიცა, რომ ეს ქია მოდებულია ჩვენში ყველგან. ავადმყოფი სუსტია, ყვითელი, უჯანო; თავბრუ ესხმის, მუშაობა არ შეუძლია.

წამლობა შველის, უწამლოდ ბევრსა ჰხოცავს.

პეპელა ქია. პეპელა ქიას ვეძახით აგრეთვე, ბტყელი ქიას. არის სამნაირი ჯიშისა: ზოგი უფრო გრძელია, ზოგი უფრო მოკლე, ზოგი უფრო წვრილია, ზოგი უფრო ბტყელი. გადმოდიან ჩვენს სხეულში უმთავრესად ღორისა და საქონლის ხორციდან, ხანდახან თევზიდანაც.

პეპელა ქიასა აქვს ქინძისთავივით თავი, შემდეგ ძაფივით წვრილი და გძელი კისერი, ტანი კი ბტყელი და პეპლებად ერთმანეთზე გადაბმული. ხშირად პეპლები თავისით ცვივიან უკანა ტანიდან. ხანდახან სრულებით არ გვაწუხებენ; ზოგჯერ კი იწვევენ გულის ძგერას, სისხლნაკლებობას, თავბრუს, უმადობას, გულის რევას, გულის შემოყრას და სხვ.

4. მუცლის აპკის სნეულებანი.

მუცლის ღრუს შიგნიდან გამოკრული აქვს თხელი აპკი, რომელიც მუცლის კედლებიდან შიგნეულობაზე გადადის—კუქნაწლავებზე, ღვიძლზე და სხვ.

მუცლის აპკს სჩვევია ბევრნაირი სნეულება, რომელთაგანაც ზოგი მეტის მეტად საშიშია.

ა) მუცლის აპკის მწვავე ანთება.— თუ მუცლის აპკზედ როგორმე გაჩნდენ ჩირქისა და ანთების გამომწვევი ბაცილები, ავადმყოფს დაემართება მუცლის აპკის ანთება.

მუცლის აპკი ყოველი მხრიდან შემოზღულდული და დახურულია; მაშ საიდან უნდა გაძვრენ იქ ბაცილები? არის ბევრნაირი გზა. თქვენ მოგეხსენებათ, რომ სახადის დროს წვრილ ნაწლავებში წყლოლები უჩნდება ავადმყოფს. ხანდახან წყლოლი გარმავდება და ნაწლავის კედელს გამოაღობს. მაშინ განავალი მუცელში ჩაიღვრება: განავალს გაჰყვებიან ბაცილები და გამოიწვევენ მუცლის აპკის ანთებას.

წარმოიდგინეთ, რომ ავადმყოფს ანთება აქვს კულა წელისა, ბრმა ნაწლავზე რომ არის გამობმული. ნაწლავი ზოგჯერ ჩირქდება და სკდება, ჩირქი ჩაიღვრება მუცელში, ჩირქს ჩაჰყვებიან ბაცილები და გამოიწვევენ მუცლის აპკის ანთებას.

ზოგჯერ ქალს საშვილოსნოს ლულა აქვს დასიებული და დაჩირქებული; ლულა ვასკდება, ჩირქი შიგნით ჩაიღვრება და გამოიწვევს მუცლის აპკის ანთებას.

თუ ჩხუბის დროს ხანჯლით დასკრეს ვინმე მუცელში, შესაძლებელია ნაწლავები არ ჰქონდეს გაქრილი, მაგრამ მაინც დაემართოს მუცლის აპკის ანთება, თუ ხანჯლის წვერს ბაცილები შეჰყვენ მუცელში.

ამგვარად, მუცლის აპკის მწვავე ანთებას ბევნაირი მიზეზი აქვს.

ავადმყოფობა იწყება ერთბაშად. ავადმყოფს თვალები ჩაცვივნილი აქვს და ამოლილავებული, ცხვირი წაწვრილებული მომაკვდავსავეთ, ხელფეხი ცივი, ცივი სიმწრის ოფლი სდის, ძალზე დასუსტებულია. სიცხე ავადმყოფს ხანდახან დიდი აქვს, ტანში ამცივნებს, აფრიალებს, ხანდახან კი სიცხე ჩვეულებრივზე ნაკლებია; ავადმყოფს მუცელი სტკივა, ნამეტურ ხელის დაჭერის დროს. მუცელი უმეტეს შემთხვევაში გაბერილია და მაგარი. ავადმყოფს ასლოკინებს, გული ერევა, პირს ალბინებს შეუწყვეტლად, მუცელში შეკრულია. უმეტეს შემთხვევაში ავადმყოფი მალე კვდება—რამოდენიმე დღეში. მოხდება ხანდახან—ათასში ერთხელ, რომ ავადმყოფი გადიტანს, მუცელში დაგროვდება ჩირქი, ჩირქი ქიპიდან გამოხეთქავს და ავადმყოფი ნელ-ნელა რჩება.

დიდი უმრავლესობა მუცლის აპკის მწვავე ანთებით პირველ დღეებშივე იხოცება. არის ისეთი შემთხვევა, როდესაც ანთება მთელ მუცლის აპკს კი არ მოედება, არამედ იმისრომელიმე ნაწილს. ავადმყოფს სიცხე აქვს, მუცლის ტკივილი განსაკუთრებით იმ ალაგას, სადაც ანთება არის. სიცხე თანდათან დაიკლებს, ტკივილი იკარგება და ანთება ჩაქრება, ან ნაანთებარ ალაგს ჩირქი დაგროვდება და აპერაცია არის მაშინ საჭირო.

ბ) მუცლის აპკის ქლექი.—ბევრი თქვენგანი უთუოდ იტყვის: მუცლის აპკზე ქლექს რაღა უნდაო. ქლექს, როგორც იცით, ქლექის ბაცილები იწვევენ. სადაც ისინი დაბანაკდებიან, ყველგან ქლექს გააჩენენ. ქლექის ბაცილებს ძალიან უყვართ მუცლის აპკი; როგორც კი მომრავლდებიან ისინი მუცლის აპკზედ, აპკი სივდება, მაგრდება, ზედ გამოპყრის ღომის კაკალივით პატარა რუხ ბორცვებს, ბორცვები ჩირქდებიან და იარავდებიან.

ამის შემდეგ ავადმყოფობა ხან მშრალად მიმდინარეობს; ავადმყოფს სიცხე აქვს, მუცელი სტკივა, ხდება; ხან კი მუ-

ცელში წყალისნაირი სითხე გროვდება, წყალმანკი უჩნდება ავადმყოფს და მუცელი თანდათან ეზრდება.

ერთად ერთი წამლობა მუცლის აპკის ქლექისა არის აპერაცია, თუ მუცელში სითხე დაგროვდა. რაც უფრო ადრე გაიკეთებს ავადმყოფი აპერაციას, მით უფრო უმჯობესია. კარგ შედეგს იძლევა მზის აბაზანა და ზაფხულზე—მთა, შემოდგომაზე — ზღვა.

მუცლის აპკის ქლექით უმეტესად ახალგაზრდები სნეულდებიან.

ჩვენში ბავშვებსაც ხშირად ემართება ეს ავადმყოფობა.

გ) წყალმანკი.—რა არის წყალმანკი?

როდესაც მუცელში წყალისნაირი სითხე დაგროვდება და მუცელი გაიბერება, წყალმანკი გაუჩნდაო, — ვიტყვით მაშინ.

როდესაც წყალმანკით დასნეულდება ვინმე, ეს იმას ამტკიცებს, რომ ავადმყოფს რაღაცა სენი გაუჩნდა.

ვის უჩნდება წყალმანკი?

დიდსაც, პატარასაც, ახალგაზრდასაც, მოხუცსაც, ქალსაც, კაცსაც. უფრო ხშირად წყალმანკი მაინც ხანში შესულ მამაკაცებს უჩნდებათ.

ხანდახან სითხე ნამეტანი ბევრი გროვდება მუცლის ღრუში.

საიდან ჩნდება ამდენი სითხე?

ეს სითხე წარმოადგენს უმთავრესად სისხლიდან გამოწვევენ წბოლოსა და წყალს. მუცელს შიგნიდან გამოკრული აქვს ლეჩაქივით აპკი, რომელშიაც გახვეულია ნაწლავები, კუჭი, ღვიძლის ნაწილი. წყალმანკის დროს სითხე ამ აპკიდან მოქვევნავს; სითხე რომ გამოუშვათ მუცლიდან და მუცლის ღრუ სრულად დასცალოთ, ზოგჯერ რამდენიმე დღის განმავლობაში ხელახლა იივსება.

ადამიანი სუამს წყალს, ღვინოს, რძეს—ერთის სიტყვით სხვადასხვა სითხეს. დიდი ნაწილი ამ სითხისა უკანვე გამოდის უმთავრესად თირკმელების საშუალებით.

რა მოჰყვება შედეგად, რომ ეს სითხე სხეულში დარჩეს და უკან ვეღარ გამოვიდეს?

სხეული დასივდება, ბოლოს გაჩნდება წყალმანკი.
როდის მოხდება ეს?

ცხადია მაშინ, როდესაც დასნეულებიან თირკმელები,
რადგანაც ამათ გამოაქვთ ჩვენი სისხლიდან ზედმეტი სითხე.

მართლაც, როდესაც თირკმელებში თავს იჩენს დახან-
ბული ანთება და შარდი ძალიან კლებულობს, ბოლოს და
ბოლოს ავადმყოფს უსივდება ფეხები, ხელები, შეემუშება სა-
ხე, მთელი ტანი და უჩნდება წყალმანკი.

ამიტომ ერთ-ერთი ხშირი მიზეზი წყალმანკისა არის თირ-
კმელების ანთება. როდესაც თირკმელების ანთება ახალი დაწყე-
ბულია, მორჩენა შეიძლება.

საუკეთესო წამლობა ასეთ დროს არის შესაფერი სასმელ-
საქმელი. თუ ავადმყოფი საქმელზე ფრთხილად არ იქნა, წა-
მალი უქმია.

თირკმელების ანთების დროს ავადმყოფმა უნდა მიიღოს
მხოლოდ რძე დღეში ორ ჩარეკამდე, ტკბილი მიწონი, ჩაი
და შემწვარი ან მოხარშული გოგრა. ასეთს ულუფაზე უნდა
იყოს ავადმყოფი ორ თვემდე. ამ ხნის განმავლობაში უნდა
იწვეს ლოგინში. თუ ავადმყოფი ასე არ მოიქცა, თირკმელებ-
ის ანთება მიიღებს დახანბული სნეულების ხასიათს და მა-
შინ მორჩენა შეუძლებელია. ავადმყოფი დასუსტდება, შეუ-
შუბდება ხელოფები, სახე, სხეული, გაუჩნდება წყალმანკი და
მოკვდება.

თირკმელებში სისხლი თავისი სურვილით ხომ არ ჩა-
დის, —მას გული ერეკება. თუ გული დასუსტდა, მაშინ სისხლს
ველარ ერეკება მძლავრად თირკმელებისაკენ; ამის გამო შარ-
დი კლებულობს, სისხლში თანდათან გროვდება ზედმეტი სი-
თხე და ის ნელ-ნელა თავს იყრის ბევრჯერ მუცელში.

ამ რიგად ჩნდება წყალმანკი.

როდის არის გული განსაკუთრებით სუსტი?

როდესაც ის არის გასუქებული, გაგანიერებული ან მან-
კით დაზიანებული.

მთელი ის სისხლი, რომელიც გულიდან მოდის ნაწლა-

ვებში, უკან გულისკენ გაბრუნებისას თავს იყრის ერთ დიდ მილში, რომელიც ღვიძლს უერთდება. ამ სისხლმა უნდა გაიაროს ღვიძლი და შემდეგ ჩავიდეს გულში.

ვთქვათ, ღვიძლი გაჯიუტდა და ეს სისხლი აღარ გაუშვა. რა მოხდება მაშინ?

სისხლი დაგროვდება მუცელში და წყალი დაიწყებს ევენას მუცლის ღრუში. ამრიგად გაჩნდება წყალმანკი.

არის ერთგვარი სნეულება ღვიძლის, რომელსაც ეწოდება ღვიძლის ციროზი. ამ სნეულების დროს ღვიძლი ჯერიზრდება, შემდეგ კი ქცნება, იკუმშება, სისხლი შიგ ველარ მოძრაობს და ჩნდება წყალმანკი.

თუ მუცლის ღრუში სადმე კიბო გაჩნდა, ანუ როგორც სოფელში იტყვიან: კუ გაჩნდაო, მას უმეტეს შემთხვევაში შედეგად მოსდევს წყალმანკი.

ხომ იცით ქლექი? ფილტვების სნეულებაა, რომელსაც იწვევენ ერთნაირი ბაცილები. ეს ბაცილები ზოგჯერ გაძვრებიან მუცელში და დაბანაკდებიან მუცლის აპკზე, რომელზედაც ჩნდება ამის შემდეგ მრავალი პატარ-პატარა ხორკლები. ეს ხორკლები წარმოადგენენ ქლექის ბაცილების ახალშენებს. შიგ მუცელში თანდათან გროვდება სითხე და ამრიგად ჩნდება წყალმანკი.

მაშასადამე, წყალმანკს იწვევს აგრეთვე მუცლის აპკის ქლექი. ეს ავადმყოფობა უჩნდება ბავშებსა და ახალგაზრდებს.

ამრიგად, წყალმანკი არ არის რაიმე განსაზღვრული ავადმყოფობა. ის არის მხოლოდ შედეგი და თანამგზავრი ბევრნაირი სრულებით სხვადასხვაგვარი სნეულებისა.

5. ღვიძლის სწავლება.

ხომ გინახავთ საქონლის ღვიძლი. სწორედ იმგვარივე აგე-
ბულები, თვისების და მოყვანილობისა არის ადამიანის ღვი-
ძლიც; წონით ის ოთხ გირვანჯა ნახევარს უდრის.

ღვიძლი დახვრელილია წვრილი მილებით, ესენი ერთ
მილში ერთდებიან და ეს უკანასკნელი კი ჩადის ნალველის
პარკში, რომელიც ქვევიდან აქვს მიკრული ღვიძლს. ამ მი-
ლით ღვიძლიდან ნალველი ჩამოდის პარკში. პარკიდან კიდევ
გამოდის მეორე მილი, რომელიც ნაწლავს უერთდება. ამ მი-
ლით ნალველი მოდის ნაწლევებში.

რა მნიშვნელობა აქვს ნალველს? ის ხელს უწყობს საქმე-
ლის გადახარშვასა და მონელებას; იმგვარად გადაამუშავებს
განსაკუთრებით მსუქან საქმელს, რომ შემდეგ მისი შესრუტენა
ნაწლავებში ადვილი ხდება.

გარდა ამისა ნაწლავების მოძრაობასაც უწყობს ნალველი
ხელს! როდესაც ავადმყოფობის დროს ნალველი ნაწლავებში
ალარ გადის, მაშინ ავადმყოფი კუჭში იკვრება.

ა) **სიყვითლე — ყვითა.** — ნალველი რომ ნაწლავებში ალარ
გავიდეს, განა არ მოკვდება კაცი? იკითხა ერთმა.

— მარტო ამის მიზეზით მეტის მეტად იშვიათად თუ მო-
კვდება ვინმე, ისიც ძალზე დასუსტებული ან ღრმა მოხუცი
უნდა იყოს, მიუგო ექიმმა, — მხოლოდ ნალველი სისხლში გა-
ბრუნდება, ტანში დაიბნევა და ავადმყოფი გაყვითლდება. ამას
თქვენ ეძახით სიყვითლეს, ყვითას.

სიყვითლე სხვადასხვა მიზეზისგან წარმოსდგება; თუ კატარით
არის დასნეულებული ნაწლავის ის ადგილი, სადაც ნალველის
მილი გამოდის, ნაწლავის ლორწოიანი გარსის დასიების გამო ამ

მილის პირი შეიკვრის და ნაღველი ნაწლავებში ველარ გავა. ავადმყოფს სიყვითლე ემართება. ეს არის უბრალო სიყვითლე, რომელიც ხშირია გაზაფხულზე, ზაფხულზე. შეწუხება მაინც და მაინც დიდი არ იცის; ხანდახან იცის ცოტაოდენი სიცხე, მუცელზე ბერვა, მუცელში შეკრულობა. ავადმყოფმა ღვინო და არაყი არ უნდა სვას, — ხორცი არ უნდა სჭამოს, დაადგეს მარტო რძეს, მაწონს, ქათმის წვეს, ქაშს, ლავაშს, კარგ ხილს და რამდენიმე კვირაში ავადმყოფობა ჰქრება.

სულ სხვა არის, თუ ღვიძლში კიბო გაჩნდა; კიბო ხშირად იწვევს სიყვითლეს; ასეთი სიყვითლე რა თქმა უნდა აღარ ჰქრება და ავადმყოფს ჩაჰყვება სამარეში.

ნაღველის ბუშტში ხანდახან ჩნდებიან კენჭები-თაზარი. კენჭი ხანდახან გაეკვება ნაღველის მილში და იწვევს სიყვითლეს. კენჭი ან გაძვრება ნაწლავებში, ან უკან გაბრუნდება და სიყვითლეს ჰქრება. სიყვითლე თითქმის აუცილებელი ავადმყოფობაა ყოველი ახლად დაბადებული ბავშვისა. სიყვითლე ხშირად თანამგზავრია აგრეთვე დამპალი ციებისა. სიყვითლის დროს ავადმყოფს ძალიან მუქიშარდი აქვს. ეს აიხსნება იმ გარემოებით, რომ ნაღველი სისხლს ერთვის, სისხლიდან კი ის გამოჰყვება შარდს, ამიტომ შარდი მუქია. რადგანაც ნაწლავებში ნაღველი ველარ გადის, ამის გამო ავადმყოფის განავალი უფერულია, მოთეთრო და ხშირად ზედმეტად მყარია. თუ რომ სიყვითლე დიდხანს გაგრძელდა, იწვევს გულის სისუსტეს, სისხლნაკლებობას, უძილობას, უმადობას, ტანის ქავილს და გახდომას.

ბ) ღვიძლის შეგუბება. — ე რაღა ეშმაკიაო, იტყვიო თქვენ. მართლაც დიდი არაფერი შვილია და მტერსაც კი არ უსურვებო. ღვიძლის შეგუბება არის შედეგი გულის სიგანიერისა.

ღვიძლი მეტის მეტად სისხლიანია; მთელი კუჭი ნაწლავების სისხლმა ღვიძლში უნდა გაიაროს და ისე ჩავიდეს გულში. როდესაც გული გაგანიერდება, მოიშლება, მაშინ სისხლს ველარ ერეკება კარგად, სისხლი შეგუბდება ღვიძლში და ღვიძლი გაიბერება, გაბიეფინდება.

ღვიძლი მდებარეობს მარჯვენა ფერდში ნეკნებ ქვეშ და

კუჭის მოსაზღვრე არის. როდესაც ღვიძლი შეგუბდება, თითქმის კიპამდე ჩამოდის, ამოიბერება, გამაგრდება და ავადმყოფს სუნთქვა უძნელდება, მუცელი სტკივა, ფეხები უსივდება, სახე, ტუჩები ულურჯდება.

თუ გულის მუშაობა გამოკეთდა, ღვიძლიც ნელ-ნელა კლებულობს და ცხრება.

გ) ღვიძლის დაჩირქება.—თუ ღვიძლში როგორმე გაძვრენ ჩირქის გამომწვევი ბაცილები, ღვიძლს დააჩირქებენ.

— ღვიძლი ხო მუცელშია დამალული და რა ეშმაკები უნდა იქ ბაცილებსაო. იკითხა ალფესამ.

კუჭში და თორმეტგოჯა ნაწლავში რგვალი წყლული ჩნდება; მუცელამ, სახადმა იციან იარები ნაწლავებში, ამ იარებზე ზოგჯერ არის ჩირქის ბაცილები; ეს ბაცილები გაჰყვებიან აქედან სისხლს და ხომ თქვენ მოგეხსენებათ, — კუჭ-ნაწლავებიდან მინაეალი სისხლის გზა ღვიძლზე მიდის; ამიტომ ბაცილები ამოჰყოფენ ღვიძლში თავს და დააჩირქებენ მას, მიუგო ექიმმა.

ღვიძლში ხანდახან კენჭები ჩნდება: კენჭები იწვევენ ზოგჯერ ღვიძლის დასიებას და დაჩირქებას. ავადმყოფს აციებს, სიცხე ადის ორმოც მენაკამდე, ხან ისევ დაიწვეს და შემდეგ ისევ ავარდება, როგორც ციებ-ცხელების დროს; ღვიძლი სივდება და მარჯვენა ფერდი გაიბერება, ავადმყოფს სუნთქვა უჭირს, მუცელში ტკივილები აქვს, სახე და ტანი უყვითლდება. ავადმყოფობა ხანგრძლივია, ხშირად გასტანს რამოდენიმე კვირას და რამოდენიმე თვესაც. თუ დროზე აპერაცია არ გაუკეთეს, ავადმყოფი კვდება; ხანდახან ჩირქი კიპისკენ გაიკვლევს გზას, გამოხეთქავს და ავადმყოფი თავისით რჩება. უმეტეს შემთხვევაში ჩირქი მუცლისაკენ ან ფილტვებისაკენ გაიკვლევს გზას და ავადმყოფი მალე კვდება მაშინ.

დ) ღვიძლის ციროზი.—ღვიძლსა სჩვევია ორნაირი ავადმყოფობა: ერთი ავადმყოფობის დროს ღვიძლი თანდათან ილგვა და პატარავდება, თითქოს ხმებაო; მეორე ავადმყოფობის დროს კი ღვიძლი პირიქით, იზრდება, დიდდება.

ჩვენ, ექიმები, ორივე ამ ავადმყოფობას ვუძახით ციროზს.

ორივე ავადმყოფობა გრძელდება ხუთ-ექვს წლამდე და თავდება სიკვდილით, — მორჩენა შეუძლებელია. ღვიძლის დაღვივის დროს ავადმყოფობა ნელ-ნელა, შეუმჩნევლად იწყება. ავადმყოფი უმადოთ არის, ოდნავ სისუსტე ემჩნევა და შემდეგ ოდნავ სიყვითლე გადაჰკრავს, მერე მუცელზე ბერვას დაუწყებს და თანდათან წყალმანი გაუჩნდება. ავადმყოფი სუსტდება, ხდება, ფეხები უსივდება და კვდება.

ზოგიერთ შემთხვევაში წყალმანკამდე არ მიდის საქმე, ავადმყოფს სიცხეს მისცემს, ლოგინად ჩააგდებს, გაყვითლდება, პირს აღებინებს და მალე კვდება.

ღვიძლის მომატების დროს ღვიძლი თანდათან იზრდება, მაგრდება; ავადმყოფს მაღა ეკარგება და ნელ-ნელა ყვითლდება, ზოგიერთ შემთხვევაში სიყვითლე ოდნავ ემჩნევა ავადმყოფს და აღარ მატულობს, ზოგჯერ კი ნაღველის ფერი დაედება, მუცელი ებერება, ეზრდება, მაგრამ ამ ავადმყოფობამ წყალმანი არ იცის, ან მეტად იშვიათად და ისიც სიცოცხლის მიწურულში.

რაკი ავადმყოფობა დაიწყება, მორჩენა შეუძლებელია. ვინც თავს უვლის ხუთ-ექვს წელიწადს გასძლებს, ვინც არა და უფრო ადრე კვდება.

რა იწვევს ორივე ავადმყოფობას?

უმეტეს შემთხვევაში არაყით ლოთობა და სიფილისი. ეს ავადმყოფობა უჩნდება ადამიანს ორმოცი წლის შემდეგ, ხანდახან ბავშვიც ხდება ავად ამ სენით, თუ ციებ-ცხელებით ან სხვა რამით ძალზე დასუსტდა და დაინაღრა.

ვ) ღვიძლის ქლექი და სიფილისი. — ღვიძლის ქლექი თავისთავად არავის არ უჩნდება, — ის არის გართულება ფილტვებისა და ნაწლავების ქლექისა. თუ ავადმყოფს ნაწლავების ქლექი სჭირს, ბაცილების ნაწლავებიდან ხშირად გაძვრებიან ღვიძლში და დაიწყებენ იქ მოშენებას, ღვიძლს მოეფინება პატარ-პატარა რუხი ხორკლები, რომლებიც შემდეგ დაჩირქდებიან და დაწყლულდებიან.

ღვიძლის სიფილისი უჩნდება ზოგჯერ ისეთ ადამიანს, რომელსაც ეს სენი სჭირვებია და რიგიანად არ მოუჩინია თავი.

გამოჰყვება ხოლმე აგრეთვე ბავშვებს მემკვიდრეობით, თუ დედ-მამას სიფილისი სჭირვებია. ღვიძლი სივდება, ალაგ-ალაგ ამოიბერება, დაკორყდება, ზოგჯერ წყლულდება. ავადმყოფს ტკივილები აქვს, სიყვითლე ემართება, ზოგჯერ წყალმანკი უჩნდება და თუ დროზე არ მიმართა წამლობას—კვდება.

ვ) კიბო. — ღვიძლის კიბო იწყება ნელნელა. ავადმყოფი მადას ჰკარგავს, სუსტდება; ღვიძლი სივდება, იზრდება, მაგრდება, ალაგ-ალაგ ჩნდება მაგარი კორძები; ავადმყოფს დრო და დრო ტკივილები აუფარდება, სიყვითლე ემართება, შემდეგ წყალმანკი, თანდათან სუსტდება და კვდება.

— რამდენ ხანს გაუძლებს? შენა ჰკითხულობ, თედო?

— ბევრი-ბევრი, რვა თვე გაუძლოს.

ზ) ღვიძლის ეხინაკოკი. — ძალის ნაწლავებში ჰბუღობს ერთგვარი ბრტყელი ქია, რომელიც კვერცხებსა სდებს. თუ ეს კვერცხები რამენაირად მოხვდნენ სასმელ-საჭმელში და ადამიანის ნაწლავებში ამოჰყვეს თავი ერთ მშვენიერ დღეს, აქ გამოიჩეკებიან და გამოვლენ ერთი ცუცხა ქიები; ესენი ერთ ალაგას აღარა ჩერდებიან და უყვართ საშინლად ძრომიალი.

უფრო ხშირად ისინი ღვიძლში გაძვრებიან ხოლმე. აქ თვითეული ქია გადაიქცევა ბუშტად, რომელიც საესეა ცილის მზგავსი სითხეთი. ზოგიერთი ბუშტი ამ ქიისა ბავშვის თავის ოდენა იზრდება. აი ამასა ჰქვია ეხინაკოკი.

— სად ქია და სად ბუშტი! უკვირს აგერ ივანეს.

როგორ, არა გჯერა, ივანე? აბა ერთი ეს მითხარი, სად ქია და სად პეპელა? მაგრამ შენ ხომ იცი, რომ აბრეშუმის ქია პეპელად გადაიქცევა ხოლმე?

სად კვერცხი და სად—წიწილა? მაგრამ განა არ იცო, რომ კვერცხი წიწილად გადაიქცევა სითბოში? ასეა ძალის ბრტყელი ქია, — გაძვრება ადამიანის ღვიძლში და გადაიქცევა აქ ბუშტად. ღვიძლი სივდება და გამოიბერება; ტკივილები

იშვიათად იცის. ერთად-ერთი წაპლობა არის აპერაცია. თუ ავადმყოფმა დროზედ არ გაიკეთა აპერაცია, ღვიძლი ჩირქდება და ავადმყოფი კვდება.

ღვიძლის ქია მუშა ხალხში იშვიათი მოვლენაა, — ის უფრო ხშირად ემართებათ მდიდრებს, ბურჟუებს, რომლებიც საყვარელ ძაღლებს თავის ლოგინში იწვენენ,

თ) ღვიძლის ფაზარი. — შარდის ბუშტში, თირკმელებში, ნალველის პარკში ხშირად ჩნდებიან კენჭები, რასაც ჩვენი ხალხი ფაზარს უწოდებს. ფაზარი მარტო ადამიანს კი არა, ყველა ოთხფეხს უჩნდება. კენჭი ჩნდება ნალველის პარკში თვითონ ნალველიდან; კენჭი ძვირად არის ერთი ან ორი, — უმეტეს შემთხვევაში ის ბევრია, ხშირად ასზედ მეტი კენჭი უნახავთ ადამიანის ნალველის პარკში.

— უჰ, რამხელა პარკი ჰქონია ადამიანს! იძახის აგერ სოლო.

— ჩვეულებრივად არ არის დიდი, მაგრამ ხომ მოგეხსენებათ: გაკირვება მიჩვენე, გაქცევას გიჩვენებო. როდესაც გაუჭირდება, ნალველის პარკი თანდათან იწელება, განივრდება და იტევს კენჭებს. რა თქმა უნდა, ამდენი კენჭი ერთბაშად კი არ ჩნდება, არამედ ნელანელა, მთელის წლობით.

კენჭები ნალველის პარკში ბავშვებსაც უჩნდებათ ცამეტ-თოთხმეტ წლამდის, უფრო კი — ხანში შესულ ადამიანებს. ქალები გაცილებით უფრო ხშირად ხდებიან ამ ავადმყოფობით ავად, ვიდრე მამაკაცები.

— ცოდვილი ხალხია და იმიტომ!..

— შენ ოხუნჯობ კირილე?

ცოფავზედ რომ იყოს, მამაკაცებს ხომ ლოდები უნდა გაგვიჩნდეს ღვიძლში, მიზეზი სულ სხვა გარემოებაშია. თუ ნალველი თავისუფლად ვერ გამოდის პარკიდან ნაწლავებში და პარკში გუბდება, ეს იწვევს ნალველის გასქელებას, აქრას, ნალველის პარკის დასნეულებას და აქედან ნელა-ნელა ჩნდება პატარ-პატარა კენჭები, რომლებიც თანდათან იზრდებიან. ორსულობის, კარსეტის ტარების გამო ქალის სხეულში ნალველი

ვერ მოძრაობს თავისუფლად და ამიტომ ღვიძლის კენჭებიც უფრო ხშირია ქალებში.

ყოფილა მაგალითი, როდესაც ადამიანის ნაღველის პარკში ქათმის კვერცხის ოდენა ქვა უნახავთ.

ზოგჯერ კენჭებს ადამიანი სრულებით ვერ ამჩნევს, რადგანაც არავითარი ტკივილი არა აქვს.

ზოგჯერ კი ავადმყოფი სიმძიმესა და ცოტაოდენ ტკივილებსა გრძნობს გულის კოვზთან; ამ ტკივილებს ის თვითონ აწერს კუქს, მაგრამ საქმლის მიღებასთან და საქმლის თვისებასთან ამ ტკივილებს არა აქვს არავითარი კავშირი.

მეტად დამახასიათებელია ნაღველის კენჭებისათვის მწვავე და უეცარი ტკივილები, რომლებიც სრულებით მოულოდნელად წამოვებარება ჯანსაღ ადამიანს.

მძაფრი შემოტევა ტკივილებისა იწყება გულის კოვზთან უფრო მარჯვნივ, ადის მარჯვენა ბეჭში, ზურგში; ტკივილი იმდენად აუტანელია ხშირად, რომ ავადმყოფი ღრიალებს, გული ერევა, პირიდან აღებინებს, მუცელი წამოებერება და უმაგრდება მარჯვენა მხარეზე გულის კოვზთან, ღვიძლი სივდება; ავადმყოფს სიმწრის ოფლს ასხამს, ზოგჯერ შეამცივნებს და სიცხეში ჩააგდებს, მაგრამ ტკივილების დაამებისთანავე სიცხე ჰქრება. ტკივილი გრძელდება რამოდენიმე საათს, ზოგჯერ — რამოდენიმე დღეს.

ხანდახან ტკივილს ზედ ერთვის სიყვითლე.

კიპს ზევით მარჯვნივ თუ ხელი დააქირეთ, ტკივილები ავადმყოფს უძლიერდება. ტკივილები ეწყობა ავადმყოფს მაშინ, როდესაც კენჭები ნაღველის სადენი მილით ნაწლავებისაკენ მოდიან. კენჭი თუ მოზრდილია და წვეტიანი, გაეჩხირება სადენ მილში, შეიგუბებს ნაღველს; ავადმყოფს აუვარდება ტკივილები და გაყვითლდება კიდევ. გაძვრება კენჭი და ტკივილებიც გაივლის. მაგრამ რამოდენიმე ხანს შემდეგ ისევ გაუმეორებს, რადგანაც ახალ-ახალი კენჭები იწყებენ გასვლას ნაღველის სადენ მილში. თუ კენჭი ძალიან დიდია, მილში ვერ გაეტევა, ჩაიჭედება შიგ, ავადმყოფს ტკივილები დიდხანს გაჰყვება, გა-

ყვითლდება, დასუსტდება, გახდება და თუ აპერაცია არ გაუკეთეს, მოკვდება. კენჭები ბევრჯერ იწვევენ ღვიძლის დაჩირქებას.

შემოტევა ტკივილებისა ზოგს იშვიათად აქვს—წელიწადში ან რამოდენიმე თვეში ერთხელ; ზოგს კი ძალიან ხშირად—ყოველ კვირას, ან უფრო ადრეც.

ტკივილების დასაამებლად საჭიროა ოყნა, ცხელი წყალი ან გახურებული კეცი მუცელზე.

კენჭების გამოსადენად ძალიან კარგია სამარხო ზეთი ღლეში სამჯერ თითო სუფრის კოვზი ექვს—კვირის განმავლობაში და ბლომად გათლილი ვაშლი, მხოლოდ ნამეტანი მჟავე არ უნდა იყოს.

ავადმყოფმა ხელი უნდა აიღოს ხორცსა, არაყსა, ღვინოსა და ძმარზე.

აუცილებელია რბილი აბაზანები და მჟავე წყალი. ხანდახან შველის დაწმენდილი სკიპიდარი. ათ-ათი წვეთი რძით ღლეში სამჯერ საკმელის შემდეგ.

თუ ყოველივე, ამან რამოდენიმე თვეში შედეგი არ მოიტანა, აუცილებელია აპერაცია.

— ღვიძლის გაჭრა შეიძლება მერე? ჰკითხულობს მაკრინე.

ღვიძლს არ დასჭირდება გაჭრა, გასჭრიან მუცელს; ამოიღებენ ნალველის პარკს კენჭებიანა, თორემ თუ პარკი დასტოვეს, ხელახლა გაჩნდება შიგ კენჭები; შემდეგ ნალველის სადენ მილს ღვიძლიდან პირდაპირ ნაწლავს შეუერთებენ და ნალველი იდენს ღვიძლიდან ნაწლავებში.

ნაწილი მესამე

სასუნთქავი ასოების სწავლება.

1. ბ რ ნ ს ი ტ ი.

რატომ ვსუნთქავთ ჩვენ? აბა მიპასუხეთ.

— უსუნთქავად როგორ ვიცოცხლებთ? ამბობს სოლო.
რატომ ვერ ვიცოცხლებთ?

— ი ჰაერის ერთი ნაწილი რო არი, თქვენ რო ჟანგ-
ბადს უძახით, უიშისოთა ჩვენი სხეული ვერა სძლებს.

— მერე, მერე, სოლო, განაგრძე.

— მერედა სუნთქის დროს ჰაერი ჩადის ფილტვებში,
გულიდანა კიდევ სისხლი ამოდის და სისხლის წითელი ბურ-
თულები აკლიან ჰაერს ჟანგბადსა და მიაქვთ სხეულშიდა.

— სრული კეშმარიტებაა. სუნთქვის შემწეობით ჩვენი
სისხლი იწმინდება, ის აძლევს ფილტვებში ჰაერს სხეულიდან
წამოღებულ ჰაერისნაირ ნივთიერებას ნახშირჟანგს და სამა-
გიეროდ ართმევს ჟანგბადს, თუ რამდენად საჭიროა ყოველი-
ვე ეს ჩვენი სიცოცხლისათვის, იქიდანაც დარწმუნდებით რომ
სუნთქვის დიდხანს შეკავება ყოველად შეუძლებელია.

სასას უკან არის ხახა.

ხახის ძირიდან იწყება ორი მილი; წინა მილი მიდის
ფილტვებში—ეს არის ხორხი, უკანა მილი ჩადის კუკში,—ეს
არის საყლაპავი.

მიღებული სასმელ საკმელი რომ ხორხში არ ჩავიდეს,
მას აფარებული აქვს მაგარი სარქველი, კაკიტი.

ხორხის იმ ალაგას, სადაც გარედან მაგარი, კუთხიანი
ხტილია, გაბმულია ხმის სიმები.

ზოგჯერ ავადმყოფს დაემართება ამ სიმების დამბლა და ხმა დაეკარგება.

თუ დამბლამ გაიარა, ხმა ისევ დაუბრუნდება, თუ არ გაიარა, სამუდამოდ ხმაწასული დარჩება.

ხორხის გაგრძელება არის სასულე.

როდესაც სასულე ფილტვებს მიუახლოვდება, გაიყოფა ორ ტოტად ანუ ბრონხად: ერთი ჩადის მარჯვენა ფილტვში, მეორე მარცხენაში.

აქ ბრონხები გაიყოფებიან უფრო წვრილ მილებად, ესენი კიდევ უფრო წვრილ მილებად და ამგვარად ყოველი ბრონხი მიედარება პატარა ბუჩქს სხვილი და წვრილი ტოტებით. წვრილ მილებს შემოაჩირჩხული აქვთ გარშემო პატარა ბუშტუკები.

ფილტვები უმთავრესად აი, ამ, ბუშტუკებისაგან შესუფუბიან.

ბუშტუკების კანი მეტად თხელია; ზევიდან ჩადის ამ ბუშტუკებში ჰაერი, შიგნიდან მოადგება სისხლი და აქ სწარმოებს შეუჩერებელი გაცვლა-გამოცვლა ჰაერსა და სისხლშორის.

მე თქვენთვის ბევრჯერ მითქვამს, რომ სხვადასხვა მორაული—სახადი, წითელა, ყივანახველა და სხვ. ხშირად იწვევს სასუნთქავი მილების ანთებას.

ამას ჩვენ ექიმები ბრონხიტს ვეძახით.

მაგრამ სასუნთქავი მილების ანთება ხშირად საღსალამათ აღამიანსაც ემართება—უმეტესად გაციების შემდეგ.

სასუნთქავ მილებში შიგნიდან დატანებულია ლორწოიანი გარსი, რომელსაც სისველე არ გამოეღვევა.

ბრონხიტის დროს ეს გარსი სივდება.

ბრონხიტით ხშირად სნეულდებიან ის მუშები, რომლებსაც მტკრიან ალაგებში უხდებათ მუშაობა.

ასეაუბია: შავიქვის ჯა ქვანახშირის მალაროების მუშები, ასოთამწყობები, დებოს მუშები, თამბაქოს ქარხნის მუშები. მეწისქვილეები.

ბრონხიტის დროს ავადმყოფს ტკივილები აქვს გულმკერდში, ხველება, ოფლი და ცოტა სიცხე.

ბევრჯერ ავადმყოფს სუნთქვა უჭირს, გული აქვს დაქერილი, გათანგული და სუნთქვის დროს ხრიპინი ისმის; ნაფაზი აქვსო, იტყვიო.

ხველება ძალიან აწუხებს ავადმყოფს; ზოგჯერ ხველება მშრალია, ზოგჯერ კი ნახველი ბლომად არის.

ნახველი ხან თხელია, ქაფიანი; ხან ყვითელი და სქელი; ზოგჯერ აქა-იქ სისხლის ზოლებიც გამოვრევია.

თუ ავადმყოფი დროზე დაუწვა, ბრონხიტი ორ-სამ კვირეში რჩება.

თუ არ მიაქცია ყურადღება, რამოდენიმე თვესაც გაჰყვება, შესაძლებელია დახანებულ ბრონხიტად გადაქცეს და მთელი სიცოცხლე ატაროს.

ბრონხიტი თუ გაძნელდა, ფილტვების ანთებასაც იწვევს. ეს ემართება უფრო პატარა ბავშვებს და მოხუცებულებს. დახანებული ბრონხიტი ჩვეულებრივი თანამგზავრია მოხუცებულებისა და ლოთების.

ასეთი ბრონხიტი არა რჩება.

ავადმყოფს მუდამ ახველებს, ამოდის ხან თხელი, დუჟიანი ნახველი, ხან კი—სქელი; ნახველი ზოგჯერ ძალიან ბევრია.

მუდმივი ხველება ბოლოს და ბოლოს იწვევს ფილტვების გაგანიერებას, რაც მეტად შემაწუხებელი სნეულებაა:

ავადმყოფს სიარული უძნელდება, სული ეხუთება, ყოველ მოძრაობაზე ახველებს, სახე და ტუჩები ულურჯდება, ჰაერი არა ჰყოფნის.

ფილტვების გაგანიერებას ბოლოს და ბოლოს შედეგათ მოსდევს გულის გაგანიერება, დასიება და სიკვდილი.

ბრონხიტის დროს ზოგჯერ ავადმყოფს ამოსდის მეტად მკრალი და სუნიანი ნახველი, რომელიც ნამდვილ ჩირქს წააგავს.

არ გამოგიცდიათ, როგორი ხველება აგივარდებათ, თუ სასულეში წყალი ან ნამცეცი გადაგცდათ?

ზოგჯერ ნამცეცი კი არა მთელი ლუკმა, ძვალი და სხვა გადასტდება ადამიანს ჩქარი ჭამის დროს.

თუ ლუკმა დიდია, გაიჩხირება სასულეში და ადამიანი დაიხრჩობა.

თუ სასულე განვლო, ბრონხში ჩავა და იქ გაჩერდება.

ადამიანს აუვარდება საშინელი, მიყინებული ხველა—პირველად მშრალი; შემდეგ კი ჩნდება ჩირქიანი, ზოგჯერ სუნიანი ნახველი.

ყოფილა მაგალითი, როცა ვისმე ქათმის ძვალი გადაცდენია სასულეში, თხილი, კაკალი, კურკა, ლობიოს მარცვალი.

ამგვარი ბრონხიტი ხშირად რამდენიმე წელიწადს გრძელდება და რჩება მუდმივად, თუ ხველების დროს გადაცდენილი და სასუნთქვე მილში გაჩხირული საგანი ამოვარდა.

2. მ ს ე ნ ა.

სასუნთქავი მიწების ავადმყოფობაა ქსენა.

ქსენა იწყება უმეტეს შემთხვევაში ღამე.

სრულებით საღ ადამიანს ერთბაშად მოუქერს გულზე, ცხვირში, შეეხუთება სული, სუნთქვა უძნელდება—განსაკუთრებით ამოსუნთქვა, იმდენად, რომ ავადმყოფი ლურჯდება, კისრის კუნთები ეჭიმება, ჰაერი სტვენით ჩადის ფილტვებში, გულზე ახრიალებს,—გეგონებათ: აგერ-აგერ დაიხრჩობაო.

ავადმყოფი დაწოლილი ველარ ძლებს, ახველებს მშრალად. ასეთი მდგომარეობა გრძელდება რამოდენიმე საათს, ზოგჯერ რამოდენიმე დღესაც, შემდეგ ავადმყოფს აძლევს სქელ ნახველს, გული ამოეწმინდება და ქსენაც გაივლის, ხოლო რამოდენიმე ხანს შემდეგ ისევ გამეორდება.

ასეთ განმეორებას შედეგათ მოსდევს ფილტვების გაგანიერება.

ქსენას, ბრონხიტსა და ფილტვების გაგანიერებას ერთმანეთთან მჭიდრო კავშირი აქვთ.

ბრონხიტი ბევრჯერ იწვევს ქსენას და ფილტვების სიგანიერეს.

აგრეთვე ქსენა იწვევს ხშირად ბრონხიტსაც, ფილტვების სიგანიერესაც.

ფილტვების სიგანიერე თავის მხრივ იწვევს ბრონხიტსა და ქსენას.

როგორც მოგახსენეთ, ბრონხიტი ხშირად შედეგია გაციებისა; ზოგიერთი ადამიანი ისეთი აგებულებისა არის, რომ ადვილად ცივდება.

ერთად-ერთი საშუალება ამის წინააღმდეგ არის სხეულის გამაგრება ცივ წყალში ბანაობით.

როგორც მოგახსენეთ, სასუნთქავი მილების დასწავლუ-
ბა ბევრჯერ იწვევს ფილტვების გაგანიერებას.

ფილტვების გაგანიერება ზოგჯერ თავისთავადაც არის
შედგეგი მძიმე მუშაობისა და ემართება მკედლებს, მაღაროებ-
ში მომუშავეთ, ბოთლების ქარხნის მუშებს.

ფილტვების მუშაობა წააგავს საბერველის მუშაობას.

ჩასუნთქვის დროს გაიბერებიან, ამოსუნთქვის დროს დაი-
ფუკებიან, როდესაც ფილტვები გაგანიერდებიან, ისინი მუ-
დამ გაბერილი არიან და ჩასუნთქვის დროს ზედმეტი გაბერვა
უძნელდებათ.

სამწუხაროდ, მუდმივი გაბერვისა გამო დაფუკვის უნარი
ეკარგებათ, ასე რომ ავადმყოფს ჩასუნთქვაც უჭირს, მაგრამ
უფრო უძნელდება ამოსუნთქვა, რადგანაც ფილტვები აღარ
იკუმშებიან.

ფილტვების სიგანიერე ხშირად ემართება ლოთებს.

ავადმყოფს გულბოყვი გაბერილი აქვს, სუნთქვა უძნელ-
დება, რის გამო სიარული უჭირს, ასულმოკლებს ე. ი. მო-
კლე-მოკლედა სუნთქავს, ახველებს, ნახველი ამოსდის.

ფილტვების გაგანიერება მოურჩენელი ავადმყოფობაა.

ის შეიძლება ღრმა სიბერემდე შეჭყვეს ავადმყოფს: აწვა-
ლებს და კი არ მოკლავს.

ფილტვების გაგანიერებას ბოლოს და ბოლოს შედეგად
მოსდევს გულის გაგანიერებაჲ.

3. ფილტვების ანთება.

გულის ყაფაზის უმეტესი ნაწილი ფილტვებს უკავიათ.

ფილტვი ორია: მარჯვენა და მარცხენა.

ზოგან ჩვენი ხალხი ფილტვს უწოდებს ფიქვს.

ადამიანისა და ოთფების ფილტვები ძალიან წააგავან ერთმანეთს.

ფილტვები არის ის ადგილი, სადაც შეუჩერებლად სწარმოებს სისხლის გაწმენდა.

სხეულიდან წამოღებულ უვარგის ნივთიერებას ფილტვებში ატანს სისხლი ჰაერს. სამაგიეროთ ფილტვებშივე აცლის სისხლი ჰაერს იმ ჟანგბადს, ურომლისოდაც ჩვენ არსებობა არ შეგვიძლია.

თქვენ რომ გამადიდებელი შუშებით დაინახოთ ყოველივე ეს გაოცდებით, რა უზარმაზარი მუშაობა სწარმოებს ჩვენს ფილტვებში.

ამ დიდ მუშაობას ხომ იცით ვინ აწარმოებს?

— წითელი ბურთულები!

წითელი ბურთულები! მეუბნებით თქვენ.

— სრული ქეშმარიტებაა.

ამიტომაც არის, რომ ადამიანი კვდება, თუ ბევრი სისხლი დაჰკარგა.

თქვენ ხშირად სისხლის გამოშვება, გაღება იცით სამართებით, ნეშტრით, წურბელათი ექიმის დაუკითხავათ და ხანდახან იმდენს გამოუშვებთ, რომ ადამიანს სიკვდილის პირას დააყენებთ.

— სისხლის გამოშვება აბა საზარალოა? მეკითხება თომა.

ზოგიერთ შემთხვევაში სასარგებლოა, მაგრამ გამოშვებასაც ცოდნა უნდა.

იმდენი უნდა გამოუშვათ, რომ სარგებლობა მოსუტანით სხეულს და არა ზარალი.

ფილტვების მთავარ ნაწილს შეადგენენ ის ბუშტუკები, რომლებიც ყურძნის მარცვლებივით არიან შემომსხდარი წვნიკ სასუნთქავ მილებზე.

ამ ბუშტუკებში ჩადის ჰაერი და აქ სწარმოებს ჰაერსა და მისხლშორის შეუჩერებელი გაცვლაგამოცვლა.

ერთი მეტად გავრცელებული ავადმყოფობა ფილტვებისა არის ანთება.

ფილტვების ანთებას არ გააჩნია წლოვანება. ყველას ემართება, უფრო ხშირად კი—სუსტ ბავშვებსა და მოხუცებულებს.

ფილტვების ანთება ჩნდება როგორც ზამთარში, ისე ზაფხულში. უფრო ხშირად კი—გაზაფხულზე და შემოდგომაზე.

განსაკუთრებით ეტანება ის ლოთებს და ისეთ პირებს, რომლებსაც მტვერში უხდებათ მუშაობა: მალაროებში მომუშავეებს, სტამბის მუშებს.

ფილტვების ანთებას იწვევენ ბაცილები, მაგრამ ავადმყოფობა არ გადადის ავადმყოფიდან კარგამყოფზე პირდაპირ.

ანთების ბაცილები მრავლდებიან ჰაერში და აქედან ჩადიან ფილტვებში.

— გაციებაზედ არა ჩნდება მერე ანთება? მეკითხებით თქვენ.

ჩნდება, მაგრამ გაციება თვითონ კი არ აჩენს ანთებას, ის ანთების ბაცილებს ეხმარება.

გაციება ასუსტებს ფილტვებს და ბაცილები ადვილად მრავლდებიან შიგ.

იგივე ითქმის ლოთობასა და მტვერში მუშაობაზე.

მტვერი, მაგარი სასმელები ფილტვებს ასუსტებენ და ანთების ბაცილები ადვილად ერევიან დასუსტებულ ფილტვებს.

უმეტეს შემთხვევაში ანთება ჩნდება ერთ მხარეზე, — უფრო ხშირად მარჯვენაზე, ვიდრე მარცხენაზე.

რა ემართება ფილტვს ანთების დროს?

ის, რაც ემართება, მავალითად, კანს ანთების დროს.

კანი სივდება, გაწითლებულია, აბერილი, სისხლით გაფლენილი.

დაახლოვებით მსგავსი სურათია ფილტვში ანთების დროს. ფილტვი სივდება, სისხლით იტენება, ძალზე წითლდება, მძიმდება, ჰაერი შიგ ველარ ჩადის, რადგანაც ფილტვი სისხლითა და წბოლით არის სავსე.

ანთებიანი ფილტვი ემსგავსება ღვიძლს.

შემდეგ და შემდეგ, თუ რომ ავადმყოფმა ანთება გადიტანა, ფილტვში სისხლი კლებულობს, ნახველი ამოდის, ფილტვი იწმინდება, შუშდება, რჩება.

— რატომ გროვდება ამდენი სისხლი ფილტვში ანთების დროსა?

შარშანწინა მე რომ ანთებამჭირდა, სულ ცარიელ სისხლს მახველებდა. ამბობს ჩვენი დარჩია.

ეს თქვენ უნდა იცოდეთ.

ანთების დროს ფილტვებში შემოიჭრებიან ანთების გამომწვევი ბაცილები.

იმათ წინააღმდეგ სხეული გზავნის ჯარს—თეთრ ბუროთულებს

ეს ჯარი ხომ სისხლშია, ამიტომაც სისხლი ბლომად მიდის დასნეულებული ფილტვისაკენ, რომ რაც შეიძლება ბევრი გადასხას ჯარი.

უნდა იცოდეთ, რომ ფილტვის ანთება ორნაირია:

პირველი იწყება უცებ, მეორე კი დაერთვის გრიპს, ბრონაიტს, წითელას, ყვიანახველას და სხვ.

პირველი ანთება მოკლე ვადიანია: უმეტესად მეშვიდე დღეზედ თავდება, ხან მცხბრეზე, ზოგჯერ კი მეხუთე დღეზედაც.

როგორცა ჰხედავთ, კენტი რიცხვი უყვარს.

თქვენ მას ხშირად ჰვალს უწოდებთ.

ის იწყება ერთბაშად: ავადმყოფს შეაციებს, ერთი ან ორი საათის განმავლობაში სიცხე აიწევს 40 მენაკამდე და ამავე დროს ან მეორე დღეს დაადგება ჰვალი.

ავადმყოფი გრძნობს ტკივილსა და ხანდახან ^{სარგებლობა} ჩხვლეტას განსაკუთრებით ღრმად ჩასუნთქვის დროს.

ამიტომ ცდილობს, ზერეღედ ისუნთქოს და ამის გამო ჰქედას,—მოკლეთა და ჩქარა სუნთქავს.

ანთებამ ხშირად იცის ტუჩებსა და ცხვირის ნესტოებზე გამოყრა.

ამავე დროს ავადმყოფს აუვარდება ხველება.

ხველის დროს ავადმყოფს ტკივილები უძლიერდება და ამიტომ ის ცდილობს ხველების შეკავებას.

პირველად ხველება მშრალია, მაგრამ მალე ემატება სქელი, აგურის ფერი ან უფრო სისხლიანი, წებოს მსგავსი ნახველი.

აგურის ფერი შედეგია იმისი, რომ ნახველში ცოტაოდენი სისხლი ურევია.

ავადმყოფს ზოგჯერ აბოდებს, თავი სტკივა, პირი უშრება, ენაზედ თეთრად აქვს გადაკრული.

მეშვიდე ან მეცხრე დღეზე ავადმყოფი ცოტა შეწუხდება, სიცხე აუწევს, დაასხავს ოფლს და შემდეგ სიცხე ერთბაშად დაფარდება ვნ და ზოგჯერ ვნ მენაკამდეც, რაც შედეგია სისუსტისა.

აი ამას ეძახიან კრიზისს.

ბევრი ავადმყოფი ამ დროს კვდება გულის სისუსტის გამო.

პატარა ბავშვებს ფილტვების ანთება ხშირად გულისრევითა და პირისღებინებით ეწყება.

შეამცივნებს, ბავში მოითენთება, წვება; სიცხე ავარდება მალე და ზოგჯერ ბავში ამ დროს გადიქცევა, აზრსა ჰკარგავს, აკანკალებს და ბნედსავით გაუფლის.

სოფლად იტყვიან ხოლმე: საყმაწვილოაო, ზნის ქარებიო, მონჯიხაო, მომთვარაო, ფითქინა დაემართაო და სხვადასხვა.

ყოველივე ეს არის გამოწვეული ანთების ბაცილების შეხებით.

— რათი გავიგოთ, რომ ბნედა არ არის? ჰკითხულობს მათე.

ბნედის დამართების დროს ბავშს სიცხე არა აქვს და უსი-
ცხოდ მოუფლის ხოლმე დროდადრო.

ფილტვის ანთების დროს ხშირად ბავში მუცელს უჩივის;
მუცელი მტკივაო, და სუნთქვის დროს ცხვირის ნესტოები
ებერება.

ნახველს კი პატარა ბავში უფრო ხშირად ჰყლაპავს.

მობუცებულებს ანთების დროს სიცხე ზოგჯერ ცოტა
აქვთ, ზოგჯერ ოდნავ აიწივს და ხველებაც ნაკლები აქვთ.

ეს არის შედეგი სხეულის მოუძღურებისა, დაძაბუნებისა.

ფილტვების ანთებას ზოგჯერ ერთვის ტვინის ანთება, თუ
ანთების გამომწვევი ბაცილები როგორმე გაძვრენ ფილტვები-
დან თავის ტვინში.

მაშინ ავადმყოფს სიცხეს უფრო უმატებს, თავის ტკივი-
ლი აუვარდება, კისერი უშეშდება, თავი უკან გადაეზნეკება,
აზრსა ჰკარგავს.

ფილტვებს აკრავს აპკი, რომელზედაც ზოგჯერ გადადის
ფილტიდან ავადმყოფობა და ამგვარად ერთვის ფილტვის ან-
თებას ფილტვის აპკის ანთებაც.

ამ შემთხვევაში ქვლები, ჩხვლეთა და ტკივილი გვერდში
იმდენაღ მატულობს, რომ ავადმყოფს მოთმენა უჭირს.

ზოგჯერ ფილტვების ანთებას შედეგად მოსდევს ჩირქის
დაგროვება ფილტვში.

მაშინ სიცხე დიდხანს გაყვება ავადმყოფს, სანამ ჩირქი არ
გაიკვლევს გზას მახლობელ სასუნთქავ მილში და ფილტი ამ-
გვარად არ დაიცილება.

ზოგჯერ თვითონ ფილტვის ზედაპირს გახეთქავს ჩირქი
და ჩაიქცევა გულის ყაფაში.

მაშინ ავადმყოფს აპერაცია სჭირია: დაჩირქებულ მხარეზე
უნდა გამოიჭრას ერთი ან ორი ნეკნიდან პატარა ნაკერი, რომ
ჩირქს გზა მიეცეს და გვერდი დაიცილოს.

ფილტიდან ანთება ზოგჯერ გადადის გულის პერანგზე
და იწვევს პერანგის ანთებას.

ზოგჯერ ფილტვის ანთება იწვევს დასნეულებული ნაწილის სიკვდილს, დაღობას.

მაშინ ავადმყოფს პირიდან ამოდის მყრალი ნახველი, ნახველში სისხლია და ფილტვის გაშავებული ნაგლეჯები დედლის ნაჭრებივით.

დავარდება თუ არა სიცხე, ნახველი პირველ დღეებში მატულობს, ყვითელია, ჩირქის მსგავსი, შემდეგ და შემდეგ კლებულობს და ბოლოს სრულებით შესწყდება.

ეს არის ქვლიანი ანთება.

მაგრამ არის ფილტვების ანთება უქვლოც.

ის იწყება ნელანელა. სიცხე იცის ნაკლები—39 მენაკამდე. ზოგჯერ ჩაჭკრება ერთ ალაგას, გაჩნდება სხვაგან; ჩაჭკრება და ახლა სხვა ალაგას ამოჰყოფს თავს. ამას ეწოდება მოსიარულე ანთება.

ქვლები არ იცის, ნახველია თხელი, დუეიანი.

ამგვარი ანთება უფრო ხშირათ ემართება დასუსტებულ ბავშვებს, წითელასა და ყვიანახველის დროს, ან მოხუცებულებს გრიპის დროს და ხანგრძლივი მიმდინარეობა აქვს: თვე, ორი, სამი და მეტიც. განსაკუთრებით ხშირი თანამგზავრია ის გრიპისა. ასეთ ანთებას ხშირათ ზედ ერთვის ქლექი.

როგორც უკვე მოგახსენეთ, ფილტვის ანთებას თავისი ვადა აქვს.

— ვადამდე რომ ფეხები გავეჭიმო, ვადა რაღას მიშველის? მეტყვით თქვენ.

მართალია, მართალია:

ფილტვის ანთებას მოკლე ვადა აქვს, მაგრამ ამ ვადამდე მიტანება უჭირს ბევრს.

თქვენ იცით, რომ ყოველი გადამდები სენის, ყოველი მოარულის ბაცილები ამზადებენ ავადმყოფის სხეულში შხამს.

ზოგიერთი ბაცილების შხამი განსაკუთრებით მოქმედობს გულზედ, მაგალითად ხორველის ბაცილების შხამი.

ფილტვის ანთების გამომწვევი ბაცილების შხამი განსაკუთრებით გულზე მოქმედობს.

ანთებას ყოველთვის გალიტანს ავადმყოფი, თუ რომ გულმა გაუძლო.

ზოგჯერ ანთება გაჩნდება ორივე ფილტვში, უცებ შაბო-ედება და მოივლის ორივე ფილტვს.

ასეთ შემთხვევაში რაც უნდა მაგარი იყოს ავადმყოფის გული, მაინც გაუჭირდება გადატანა.

უმეტეს შემთხვევაში ანთება ჩნდება ერთ რომელიმე ფილტვში და ვისაც გული კარგი აქვს, გალიტანს.

მოხუცსა და ლოთს ძალიან უჭირს ანთების გადატანა თუნდაც ანთება პატარაზე ჰქონდეს.

ლოთს გული და ფილტვები დასუსტებული აქვს.

ღვინოში ადამიანი ძალიან ადვილად ცივდება.

ყოველივე ამის გამო ლოთი ადვილად ხდება ანთებით ავად და იშვიათად რჩება.

— ანთებიათს რათ ასმევთ აბა ექიმები ღვინოს? ჰკითხულობს დათა.

ღვინის სმა სხვა არის, ლოთობა კიდევ სხვა. სვით ზომიერად, ხანდახან კიდევ წაიქეიფეთ, მაგრამ ლოთობას ვრიდეთ, ლოთობა განდევნეთ თქვენი წრიდან, რადგანაც ის მშრომელი ხალხის უდიდესი მტერია.

ლოთობა ხასიათს აფუჭებს, ნებას ასუსტებს, გონებას აჩლუნგებს.

მტკიცე ხასიათი, რკინის ნება და სპეტაკი გონება, აი რა არის თქვენთვის საკურო განსაკუთრებით დღეს. აქამდე თქვენ მონები იყავით დღეს კი თავისუფლება დაიმკვიდრეთ ბრძოლით.

რად გინდათ თავისუფლება?

იმისთვის რომ ქვეყანა დაიპყროთ და ააშენოთ მშრომელი ხალხის საკეთილდღეოდ და საბედნიეროდ.

ლოთი კაცისაგან დაპყრობილი და აშენებული ქვეყანა ვის უნახავს?

ანთების წამლობა ექიმის საქმეა, ხოლო უნდა იცოდეთ შემდეგი:

თავი და თავი მნიშვნელობა აქვს ავადმყოფის მოვლას.

სადაც ავადმყოფია, ბევრმა ხალხმა, ბევრმა მნახველმა არ უნდა მოიყაროს თავი:

ერთი რომ ჰაერი ფუქდება და ანთებიანს სწორეთ სუფთა ჰაერი ესაქიროება, მეორე—ყოველი მნახველი ხან რასა ჰკითხავს, ხან რას და დასუსტებულ ავადმყოფს მეტიც არ უნდა.

— აბა მნახველი როგორ დავითხოვოთ? მეტყვით თქვენ. რათ უნდა დაითხოვოთ?

დაჯდეს ცალკე და კარგამყოფებს გემუსაიფოსთ!

ნამეტანი დაბურვა საბნებისა არ არის საქირო.

ისე კი ავადმყოფი თბილად უნდა იწვეს, რომ ქარი არსაიდან უბერავდეს, საქმელი აძლიეთ ნოყიერი და ადვილად მოსანელებელი, რომ გულს ჯაფა არ დაადგეს:

რძე, თოხლო კვერცხი, მაწონი, კარაქი, ვარისის შორვა.

სანამ სიცხე ექნება, საქიროა წყალში გარეული ძმარით ზელა მთელი ტანისა დღეში რამდენჯერმე.

ანთებიანისათვის აუცილებელია კომპრესი მთელი გულბოცვის გარშემო.

კომპრესი თქვენ მარტო წებონაქსი (კლიონკა) გგონიათ და ხშირად არ იცით გაკეთება.

უნდა აიღოთ ტილო, პირკალი, შეკეროთ ორფად ან სამფად, დაასველოთ ცივ წყალში, კარგად გასწუროთ, შემოაფინოთ გარშემო მარტო ანთებიან გვერდზედ კი არა ორივე გვერდზედ.

გარედან შემოდგათ წებონაქსი და შემდეგ მშრალი ტილოთი, თავსაფარით ან პირსახოცით შეუხვიოთ.

კომპრესი უნდა ჰქონდეს ავადმყოფს ორი-სამი საათი; შემდეგ შეხსნით.

ნახევარ საათს ან ერთს დაასვენეთ და ხელახლად გაუკეთეთ. ამგვარად უნდა გამოსცვალოთ დღეში სამჯერ-ოთხჯერ. ანთების დროს კარგია კოტონშები, რისი გაკეთებაც ყველამ უნდა იცოდეს ოჯახში.

აიღეთ ქიქები—დიდი, პატარა—როგორიც იყოს, მოუკიდეთ ცეცხლი ქალაღდის ნაგლეჯს, ჩააგდეთ ყოველ ქიქაშიდა

მიგრად მიადგით ავადმყოფს მტკივან მხარზე, გულზე, გვერდზე, ზურგზე, რამდენიც დაეტიოს.

როდესაც ხორცი კარგად ამოიწვევა გაფუებული ცომივით და გალურჯდება, მაშინ ქიქის ნაპირას თითი დააქირეთ კანს და ქიქა მოხსენით.

სანამ ანთებიანს სიცხე აქვს, ყოველ დღე საჭიროა კოტოშების კეთება.

თუ ავადმყოფს ტკივილები აქვს, ასულმოკლებს და სუნთქვა უძნელდება, ორჯერ-სამჯერაც შეიძლება კოტოშების დასხმა ყოველ დღე.

ვისაც ერთხელ ანთება გადაუტანია, იმას მეორეთაც ადვილად ემართება ეს ავადმყოფობა; ასე რომ მოხდა კი არ იცის—პირიქით შეჩვევა იცის.

ზოგიერთს სამჯერ-ოთხჯერ დაემართება ანთება, რასაც შედეგად მოსდევს ზოგჯერ ფილტვების დასუსტება და ქლექი. ანთება რომ არ შემოგეჩვიოსთ, რა არის საჭირო? ფილტვების გამაგრება მზით, წყალითა და ჰაერით.

როდესაც ანთებიანი გამომრთელდება, ზაფხულზედ უნდა წავიდეს მთაზედ, იბანაოს ხოლმე ცივ წყალში, შუადღისას მთლად გაშიშვლდეს და მზეზედ დაწვეს პირველ ხანებში ათი წუთი, შემდეგ 15, 20, ნახევარი საათი და ბოლოს ორ საათამდე.

თავი ამ დროს როგორმე უნდა დაიფარო მზისაგან, თორემ შესაძლებელია, თავის ტკივილი აუვარდეს.

ამას ვუწოდებთ ჩვენ მზის აბაზანას. მზეც, წყალიც, მთის-ჰაერიც ამაგრებენ როგორც მთელს სხეულს, ისე ფილტვებს.

4. ფილტვის აპკის ანთება.

ა) მშრალი პლევრიტი.—როგორც მოგახსენეთ, გულის ყაფაზის უმეტესი ნაწილი ფილტვებს უკავია.

გულის ყაფაზს შიგნიდან გამოკრული აქვს მაგარი კანი, ანუ აპკი, რომელიც გულის ყაფაზის კედლებიდან ფილტვებზე გადადის და ფილტვების კანს ანუ აპკს წარმოადგენს.

თუ სხვადასხვა ბაცილებმა როგორმე გაიკვლიეს გზა ამ აპკისკენ, იწვევენ იმის ანთებას.

ფილტვების აპკის ანთება ამიტომ ხშირად ერთვის ზედ ქუნთრუშას, სახადს, ყვავილს, ფილტვების ანთებას, სახსრების ქარებს, ქლექს.

ბევრჯერ პლევრიტი—ასე ვეძახით ფილტვების აპკის ანთებას—თავისთავად ჩნდება გაციების შემდეგ და ემართება მანამდე სრულებით საღ აღამიანს.

ასეთ შემთხვევაში ანთების გამომწვევი ბაცილები ასცდებიან ფილტვებს, გაძვრებიან პირდაპირ ფილტვების აპკისკენ და იწვევენ იქ ანთებას.

ავადმყოფს შეაციებს, შემდეგ მისცემს სიცხეს 39 მენაკამდე, ამავე დროს დაესობა ქვალი მტკივან გვერდზე და აუფარდება ხველება.

ქვალის დროს ავადმყოფს გვერდი იმდენად სტკივა ზოგჯერ, რომ სუნთქვა უჭირს—სულმოკლეობს; ხველებას იკავებს, რადგანაც ხველება ტკივილებს იწვევს, მტკივან გვერდზე ვერ წეება, რადგანაც დაწოლის გამო ტკივილი ემატება. ხველება უმეტესად მშრალია, ხანდახან აძლევს ავადმყოფს ცოტა დუჟიან ნახველს, რომელშიაც იშვიათად სისხლის ძაფები გამოერევა ხოლმე.

ასეთი მდგომარეობა გრძელდება ერთ კვირეს, ორს, სამს, და შემდეგ ნელ-ნელა ჰქრება.

სიცხე კლებულობს, ტკივილი იკარგება, ხველება ავადმყოფს გადაუვარდება, მხოლოდ ხანდახან ღრმად ჩასუნთქვის დროს მცირედენ ტკივილსა გრძნობს და ნაავადმყოფარი გვერდიდან ჩხრიალი ეყურება, თითქოს კაკლები ეხახუნებიან ერთმანეთს.

ანთების დროს ფილტვების აპკი სივდება და მაგრდება. ჩასუნთქვის დროს, როდესაც ფილტვები გაიბერებიან, დასიებული აპკი ფილტვისა ეხახუნება გულის ყაფაზის აპკს და ეს იწვევს ჩხრიალს. ამას ეწოდება მშრალი პლევრიტი.

ბ) სითხიანი პლევრიტი.—პლევრიტის დროს ზოგჯერ გვერდში სითხე გროვდება წყალის მსგავსი. სითხე ზოგჯერ ცოტა არის, ზოგჯერ კი იმდენად ბევრი, რომ თვალთ შეატყობთ: ავადმყოფს მთელი გვერდი გამოებერება, როდესაც სითხე ბლომად დაგროვდება, ავადმყოფს სუნთქვა უჭირს, ხველებას უმატებს, განსაკუთრებით მაშინ, თუ საღ გვერდზე დაწვა.

თუ სითხე ცოტა დაგროვდა, ავადმყოფს არ აწუხებს, დიდათ და შესაფერის წამლობით ნელ-ნელა შრება.

თვითონ ავადმყოფის სისხლი შეისვამს და შემდეგ ოფლსა და შარდს გამოჰყვება.

როდესაც სითხე ბლომად გროვდება, ის აწეება და სქექყავს ფილტვს, აწეება გულს და გადასწევს თავისი ბინიდან.

ყოველივე ამას შედეგად მოსდევს ზოგჯერ გულის დამბლა და სიკვდილი, ამიტომ საჭიროა დროზედ სითხის გამოშვება.

გ) ჩირქიანი პლევრიტი.—ზოგჯერ პლევრიტის დროს სიცხე აღარ ვარდება; ავადმყოფი სუსტდება; სიცხე ხან დაიწევს, ხან ისევ აიწევს და ავადმყოფს ტანში აერიალებს, ამცივნებს. ეს იმის მომასწავებელია, რომ ავადმყოფს გვერდში ჩირქი დაუგროვდა.

ჩირქიან პლევრიტს იწვევენ ჩირქის გამომწვევი ბაქტელები. თუ გვერდში ჩირქი დაგროვდა, მაშინ აუცილებელია აპერაცია.

თუ რომ პლევრიტი დაერთო ქლექს მაშინ გვერდში გროვდება ზოგჯერ სისხლიანი სითხე, ხან ჩირქი.

როგორც ხედავთ, ფილტვების აპკის ანთება მეტად რთული ავადმყოფობაა და მის სხვადასხვა მიზეზები იწვევენ.

თუ რომ ის არის გამოწვეული ქარებისაგან, შედეგია გაციებისა, ადვილად რჩება.

თუ რომ ის გამოწვეულია ქლექსის ბაქტელებით, მაშინ პლევრიტის გავლის შემდეგ სულ ხშირად იფეთქებს ხოლმე ქლექი.

როდესაც პლევრიტი ჩნდება უმიზეზოთ, გაზაფხულის თვეებში, ეს უმეტეს შემთხვევაში ცუდი ნიშანია.

აქ ქლექსის ბაქტელები უნდა ერიოს.

ამიტომ განკურნების შემდეგ ავადმყოფს ესაქიროება თავის მოვლა, რიგიანი სმა-ჰამა და მთის ჰაერი, რომ ქლექსისაგან დაიფაროს როგორმე თავი.

გვერდში სითხის დაგროვება ყოველთვის არ არის ფილტვების აპკის ანთების შედეგი.

თუ ავადმყოფს გული აქვს ძალზე გაგანიერებული და სისხლი კარგად ვერ მოძრაობს, შესაძლებელია გვერდში წყალივით სითხე ჩაუდგეს. თუ ავადმყოფს თირკმელების ანთება აქვს და შარდი ნაკლებად მოდის, შესაძლებელია, გვერდში წყალივით სითხე დაუგროვდეს.

თუ ვისმე ფილტვში ან აპკზე კიბო გაუჩნდა, მაშინაც გროვდება გვერდში წყალივით სითხე, ზოგჯერ სისხლნარევი.

ხომ გაგიგონიათ, ამა და ამის კიბო გაუჩნდაო.

5. ფილტვის აპკის კიბო და სარკომა.

კიბო არის ავადმყოფობა, ჩნდება სხვადასხვა ალავას: ტუჩებზე, თვალზე, პირში, ენაზე, კუჭში, ნაწლავებში, ფილტვებში, საშვილოსნოში, ღვიძლში, შარდის ბუშტში და სხვ.

უმაღლესი განვითარების მქონე ანუ სხმო თხილის კაკალივით, შემდეგ სწრაფად იზრდება, წყლულდება, ლპება, იბარტყებს, გადადის აქეთ-იქით და ადამიანს ჰკლავს.

არის მეორე ავადმყოფობა, რომელიც კიბოს მიემსგავსება და ისიც კიბოსავით მოურჩენელია.

ეს არის ღორთელი—ექიმები სარკომას ვეძახით.

ღორთელი თავდაპირველად თხილის ოდენა სხმოს წარმოადგენს, შემდეგ სწრაფად იზრდება, წყლულდება, იბარტყებს, მოედება ყველგან და ჰკლავს ავადმყოფს.

ღორთელი ჩნდება უფრო ყბებში, ხახაში, ძვლებში, სახსრებში.

ღორთელი უფრო ახალგაზრდას და ბავშვებს უჩნდება, კიბო—უფრო ხანში შესულ ხალხს.

თუ ისეთ ალავას გამოვიდა კიბო ან ღორთელი, რომ აპერაცია მოხერხდა, ხომ კარგი, თუ არა და მორჩენა შეუძლებელია: რამოდენიმე თვეში ჰკლავს ავადმყოფს.

ფილტვებში და ფილტვების აპკზედ ზოგჯერ ღორთელიც ჩნდება. ავადმყოფს გვერდში წყალივით სითხე უდგება; რაც უფრო იზრდება სხმო, მით უფრო სუსტდება ავადმყოფი.

ახველებს, სიარული უჭირს ფეხები, უსივდება და კვდება.

— საიდან ჩნდება ნეტავი კიბო და ღორთელი? იკითხავთ თქვენ.

მეცნიერებაში ბევრნაირი აზრია ამის შესახებ, მაგრამ ჯერ საბოლოოდ გამორკვეული არ არის.

6. ფილტვების ზღაპრი.

თითქმის არც ერთი სწეულება იმდენად გავრცელებული არ არის, როგორც ქლექი. მას არ გააჩნია არც ღრო, არც წლოვანება, — არც დიდს, არც პატარას ის არა ზოგავს, ზამთარი და ზაფხული მისთვის სულერთია.

განსაკუთრებით კი ქლექი ემტერება ჰასაკში მოსულ ახალგაზრდას.

მთელი დედამიწის ზურგზე ყოველწლიურად მილიონობით იხოკებიან ქლექით. გამოკვლეულია დაახლოვებით, რომ ერთი მეშვიდედი ყველა მიცვალებულისა ქლექს ეკუთვნის. არივითარი ომი, სისხლის ღვრა ამ საშინელს სენს არ შეედრება.

ქლექი თუმცა ყველგან შედის, მაგრამ ის განსაკუთრებით ეტანება მუშა ხალხს. ქლექი უფრო ხშირად ფილტვებში იწყება, მაგრამ ადამიანის აგებულებაში არ მოიპოვება არც ერთი ასო, არც ერთი ნაწილი, სადაც ქლექს არ შეეძლოს ფეხის მოკიდება.

ძვალი გინდათ, რბილი, კანი, პირი, თვალი, ცხვირი, კუჭი, ნაწლავები, თირკმელები, შარდის ბუშტი, ჯირკვლები, ყველგან ჩნდება ქლექი.

თქვენ კი ქლექი მარტო ფილტვების ავადმყოფობა გგონიათ.

— თიადორას რომ ვეტყვით, ჩვენ, თიადორას, ისიც ქლექია? მეკითხება აგერ ონისიმე.

თიადორას ზოგან ღურბელს ეძახიან, ზოგან კატაჯვარას. ეს არის ჯირკვლების ქლექი.

— ჯირკვლებიდან შეიძლება რომ ფილტვებზე გადავიდეს? მეკითხება ეგერ მარიამი.

ძალიან ადვილად, სულ ხშირად ქლექი იწყება ჯირკვლებიდან და შემდეგ გადადის ფილტვებზე.

რა თქმა უნდა, ყველაზე უფრო გავრცელებულია ფილტვების ქლექი.

ქლექი რომ გადამდები ავადმყოფობაა, ეს დიდიხანია იცოდნენ, მაგრამ რა იწვევდა ამ სენს, ვერავის გაეგო.

1881 წელს გერმანელმა მეცნიერმა კოხმა აღმოაჩინა ქლექის ნახველში ერთგვარი პატარა, ჩხირის მსგავსი ბაცილა და დაამტკიცა მრავალი მაგალითებით, რომ სწორეთ ეს ჩხირის ნაირი ბაცილა იწვევდა ქლექს.

ამის შემდეგ ქლექის ბაცილას დაერქვა სახელად კოხის ბაცილა, კოხის ჩხირი.

სად ცხოვრობენ და მრავლდებიან ქლექის ბაცილები? უმთავრესად ადამიანის ან სხვა რომელიმე ცხოველის სხეულში. შემდეგ აქედან გადადიან ჰაერში; ჰაერიდან კი ისევ ადამიანის ფილტვებში. ქლექიანს ახველებს და უმეტეს შემთხვევაში ბლომად აქვს ნახველი.

ნახველი სავსე არის ქლექის ბაცილებით. როდესაც ავადმყოფი ამოახველებს, ნახველს ამოყვება ქლექის ბაცილები.

ნახველი როცა გაშრება, ბაცილები ჰაერს შეუერთდებიან და სიმსუბუქისა გამო ჰაერში დაცურავენ.

ქლექის ბაცილები საშინლად არიან გავრცელებული ჰაერში, განსაკუთრებით კი იქ, სადაც ჰაერი სუფთა არ არის.

საერთოდ უნდა მოგახსენოთ, რომ უსუფთაობა, სიბინძურე საშუალებაა ქლექის ბაცილების გასავრცელებლად.

ქლექის ბაცილები საშინელის სისწრაფით მრავლდებიან.

— ვინ ავრცელებს ჰაერში ქლექის ბაცილებს? ჰკითხულობთ თქვენ.

რა თქმა უნდა, ქლექიანები.

ქლექის ბაცილები მილიონობით ირევიან ქლექიანის ნახველში. ქლექიანები წარამარა ახველებენ და, სადაც მოხვდებით აფურთხებენ; ნახველი შრება და მტვრად იქცევა, ბაცილები

კი ჰაერს შეუერთდებიან; ჰაერიდან გადადიან ჩვენს ფილტვებში სუნთქვის დროს.

აქედან ცხადია შემდეგი: უმთავრესი გზა, რომლითაც ქლექი ვრცელდება, არის ჰაერი.

მაგრამ დაქლექება სხვა გზითაც შეიძლება. თუ საქმელში შემთხვევით ურევია ქლექის ბაცილები, ისინი საქმელთან ერთად ჩადიან კუჭში, აქედან ნაწლავებში და ამგვარად აჩენენ ნაწლავებისა და ზოგჯერ კუჭის ქლექსაც.

თუ საქონელი ქლექიანია, შეიძლება მისი ხორცის კამით აღამიანს ნაწლავების ქლექი გაუჩნდეს.

აგრეთვე თუ ძროხა ქლექიანია, უღულარი რძე ასეთი ძროხისა აჩენს ნაწლავებში ქლექს.

რაიმე იარა კანზე ან პირში შეიძლება გახდეს ქლექის მიზეხად თუ ამ იარაზე შემთხვევით მოხვდა ქლექის ბაცილები.

სულ ხშირად ბავშვებს დურბელი უჩნდებათ კბილების ამოქრის დროს.

ამოსვლის დროს კბილები სჭრის ღრძილს; ბავშვის ჩვეულება ხომ იცით: მაინც და მაინც პირში უნდა იტანტროს ყველისფერი, რაც კი ხელთ მოხვდება.

ამგვარი ჩვეულების წყალობით მას ხშირად შეაქვს პირში ქლექის ბაცილები.

ბაცილები ჩაძვრებიან კბილებისაგან ამოჭრილ ღრძილში, აქედან გადავლენ ახლო-მახლო მდებარე ჯირკვლებში და აჩენენ დურბელს.

— ქლექის ბაცილები ყველგან არის ჰაერში? მეკითხებით თქვენ.

ყველგან.

ხოლო რაც უფრო სუფთა არის ჰაერი, მით უფრო ნაკლებია შიგ ქლექის ბაცილები.

სადაც ხალხი ბევრია და უსუფთაობაც არის, იქ ქლექის ბაცილებიც მეტია ჰაერში, მაგალითად, ბაზარ ადგილებში, ქალაქებში. სოფლად უფრო ნაკლებია, მთა ადგილებში კიდევ უფრო ნაკლები.

— თუ აგრეა, სუყველა ავად უნდა გავხდეთ ქლექით! შენ ლაპარაკობ ფასია?

— ჩამომავლობაზე გადადის, კაცო, ჩამომავლობაზე! ეს შენა ხარ, საჩინო?

მაგას ახლავე გავიგებთ. მართლაც და რაკი ამდენად არიან ყველგან გავრცელებული ქლექის ბაცილები და მათ თითქმის ყოველი ადამიანი ისუნთქავს ჰაერთან ერთად, რატომ ყველა არ ვსწეულდებით ქლექით, არამედ ზოგიერთი მხოლოდ?

იმიტომ, რომ ადამიანი სხვადასხვა ჯანმრთელობისანი არიან: ზოგი სუსტია, ზოგი ჯან-ლონით სავსე; ზოგი თავის ჯანმრთელობას უფრთხილდება, ზოგი კი ბედოვლათად ფლანგავს. ამიტომაც ქლექის ბაცილები ზოგს ერევიან, ზოგს კი ვერას აკლებენ.

ქლექი ისეთი ავადმყოფობაა, რომელსაც მაშინ უნდა წამლობა როდესაც ის არა გქირთ.

— თუ კი არა მქირს, რაღას უნდა ვუწამლო? გაკვირვებით შეკითხებით.

— უნდა იცხოვროთ ისე, რომ ქლექი არ შეგხვდეთ, — ეს არის საუკეთესო წამლობა, ვანა ცოტა არის ისეთი, რომ ღრმა სიბერემდე შეეძლო ეცოცხლა, მაგრამ ოხრული ცხოვრების წყალობით ადრე კვდება!

რიგიანი ცხოვრება საუკეთესო წამალია ყოველი სწეულების და განსაკუთრებით ქლექის წინააღმდეგ.

თუ ადამიანი მუდამ სიბინძურეში ცხოვრობს და სისუფთავე არ უყვარს, ქლექი ადვილად შეხვდება.

თუ ადამიანი ლოთია, ქლექი მას ადვილად ეტანება. თუ თვითონ გაღურჩა ქლექს, შეილებს გამოაჩნდება, რადგანაც ლოთის შეილები ყოველთვის სუსტი აგებულებისანი არიან.

ლოთობას რომ სიქლექემდე მიჰყავს ადამიანი, ძალიან ბევრი მაგალითია ამისი.

თუ ადამიანი რაიმე ავადმყოფობამ დაასუსტა, იმის დასუსტებულ ფილტვებში ადვილად ჩნდება ქლექი. თუ ადამიანს სასმელ-საქმელი აკლია და დახუთულ, წამხდარ ჰაერში ცხოვ-

რობს, ყოველივე ეს იმის აგებულებას ასუსტებს და კლექს უმზადებს.

თუ დედ-მამას სუსტი ფილტვები ჰქვია, ან კლექიანები არიან, შეილებსაც სუსტი ფილტვები გამოჰყვება და ამიტომ ხშირად ისინიც კლექდებიან.

თუ ვისმეს კლექი შეხვდა, ეს იმას ნიშნავს, რომ მას ფილტვები ან თავიდანვე სუსტი დაჰყვა, ან შემდეგ დაუსუსტდა სხვადასხვა მიზეზისა გამო.

როდესაც ოჯახში კლექიანია, ადვილი შესაძლებელია, რომ ოჯახის დანარჩენ წევრებსაც, განსაკუთრებით კი ახალგაზრდებს კლექი გადაედოთ.

შესაძლებელია, ქმრიდან ცოლს გადაედოს კლექი, ცოლიდან კი დეე ქმარს, რადგან სულ ერთად ცხოვრობენ.

კლექი უფრო ხშირად ახალგაზრდას ეტანება—თხუთმეტიდან ოცდა ათ წლამდე.

ისე კი ბავშსაც შეიძლება შეხვდეს კლექი და ხანში შესულ ადამიანსაც.

რა ემართება კლექით დასნეულებულ სხეულს?

რადგანაც კლექი უფრო ხშირად ფილტვებში ჩნდება, ამიტომ ჩვენც გავსინჯოთ კლექიანის ფილტვები.

ფილტვების იმ ალაგას, სადაც კლექის ბაცილები დაბინავდებიან და მოშენდებიან, ნელა ნელა ამოიბერება პატარა, პურის მარცვლის ოდენა რუხი სიმსივნე ანუ ბორცვი.

ეს ბორცვი შიგნით ბაცილებით არის გამოტენილი. რადგანაც კლექის ბაცილები შეუჩერებლად მრავლდებიან და ახალ-ახალ ალაგს გადადიან ფილტვში, ერთ ბორცვს მალე ემატება მეორე, მესამე, მეოთხე და ამგვარად ბორცვების რიცხვი თანდა თან მრავლდება.

ბორცვები ნელა-ნელა ერთმანეთს უერთდებიან, იმათ შიგნით მოქცეული ნაწილი ფილტვისა თანდათან ლპება, ჯერ სქელ ხაჭოს დაემსგავსება, შემდეგ ჩირქდება და ნახველს ამოჰყვება; იმის ალაგას ფილტვში ჩნდება გამომჰალი ალაგი ანუ იარა, წყლული.

წყლული თანდათან იზრდება, მას ემატება გვერდზე მეორე წყლული, მეორეს უერთდება მესამე და ამგვარად თანდათან ლპება ფილტვი.

ზოგჯერ სწულდება ნელის ნაბიჯით მიდის წინ, ავადმყოფი უძლებს რამოდენიმე წელს—ათს, ოცს, ოცდა ათსაც და მეტსაც. უფრო ხშირათ კი ფილტვები მალე ფუჭდებიან და ავადმყოფი აღრე ესალმები სიცოცხლეს.

ზოგჯერ კლექი ისე სწრაფად მოედება ფილტვებს, რომ ორ-სამ თვეში გააქრობს ავადმყოფს.

ეს არის სწრაფი კლექი.

ბევრჯელ მოხდება, რომ ფილტვში კლექი იჩენს თავს, გაჩნდება ჯერ ბორცვი, შემდეგ წყლული.

წყლულს გარეშემო შემოეკვრის სქელი კანი და კლექის ბაცილებს შიგ მოიწყვდევს, აღარსად გაუშვებს. წყლული თანდათან მოშუშდება, კლექი ველარ გავრცელდება, ჩაქრება იმავე ადგილას, ბაცილები დაიხოცებიან და ავადმყოფი რჩება.

როგორ იწყება ფილტვების კლექი?

უფრო ხშირად შემპარავად, ნელა-ნელა: ავადმყოფს ფერი აკლდება, სუსტდება, თავის ჯანზე აღარ არის; გვერდებში ტკივილებსა გრძნობს, ოდნავ ტანში აჟრიალებს. ასეთი მდგომარეობა ზოგჯერ რამოდენიმე თვე გრძელდება. შემდეგ ავადმყოფს აწყებინებს ხველებს; ხველება თანდათან მატულობს, ზედ ერთვის სიცხე და სხვა.

ზოგჯერ კი ავადმყოფობა იწყება ერთბაშად სისხლის ხველებით.

სისხლი მალე შენელებს, მაგრამ დარჩება ხველება; ავადმყოფი თანდათან ხდება, სუსტდება, სიცხეს აძლევს, ოფლი აქვს.

სხვადასხვა ავადმყოფში კლექი სხვადასხვა წაირად იჩენს თავს და სხვადასხვა სახით მიმდინარეობს.

ზოგს მალე ერევა, ზოგი მოხუცებულებამდე უძლებს.

თუ კლექი ახალი დაწყებულია, შესაფერის მოვლითა და ცხოვრებით კიდევ შეიძლება მოჩინა.

ბოლო თუ ქლეკი მორეულია და ავადმყოფს სიციხეს აძლევს, მორჩენა მეტად იშვიათია, — უმეტესობა იხოცება.

ქლეკს თან დასდევს ხველება, შემდეგ — დაერთვის სიციხე. სანამ ფილტვები დაწყულულდებოდნენ, ხველება მშრალია. როდესაც ფილტვი დაიარავლება და დაჩირქდება, მაშინ ავადმყოფს ჩირქიანი ნახველი მოსდის, ხშირად ძალიან ბევრი. ნახველს ღროდადრო სისხლიც გამოერევა ხან ცოტა, ზოგჯერ კი ბევრი.

თუ ქლეკი თავიდან სიციხით იწყება, ეს იმის ნიშანია, რომ ავადმყოფს მალე მოუღებს ბოლოს.

უმეტეს შემთხვევაში კი სიციხე დაერთვის ქლეკიანს შემდეგ და შემდეგ, როდესაც ავადმყოფობა გავრცელდება ფილტვებში.

თუ ავადმყოფს ამცივნებს და სიციხეს დიდს აძლევს, ძალიან ცუდი ნიშანია.

სიციხეს შედეგად მოსდევს დასუსტება და გახდომა, დამკლევება.

აი ამიტომაც უწოდა ამ ავადმყოფობას ხალხმა მქლეკი ანუ ქლეკი.

ფილტვების ქლეკი ხშირად გადადის ნაწლავებზე.

ნაწლავებში ჩნდება ქლეკის ბორცვები და შემდეგ იარები. ავადმყოფსა აქვს მუცლის ბერვა, გრიალი, ფალარათი, მუცელში ვლა, ტკივილები.

ფილტვებიდან ქლეკი გადადის ყელზე, თირკმელებში, ტვინში, ძვლებში.

სადაც უნდა გაჩნდეს ქლეკი, ყველგან ერთი და იგივე სურათია.

უმალ ამოაყრის ბორცვებს; ბორცვები შიგნით ჩირქდებიან და ჩნდება მათ ალოგას წყლული.

წყლული თანდათან იზრდება, ერთი მეორეს ემატება და ამგვარად ნელა-ნელა ღებება და იშლება დასნეულებული ასო.

გრძნობა და აზრი ქლეკიანებს სრულელებით სალი აქვთ უკანასკნელ წუთამდე.

მხოლოდ თუ ქლეკი ტენში ავიდა, მაშინ ავადმყოფი მალე კარგავს აზრს და მალეც კვდება.

შეიძლება თუ არა ქლეკის მორჩენა?

ბევრჯერ ადამიანი ისე მოიხდის ქლეკს, რომ ვერც კი შეამჩნევს.

როდესაც ქლეკი ახალი დაწყებულია, ავადმყოფი არ არის დასუსტებული და სიცხეს არ აძლევს, მისი მორჩენა შესაძლებელია. ბევრი კიდევ რჩება.

ამიტომ გაჩნდება თუ არა ადამიანის აგებულებაში ქლეკი, მაშინათვე უნდა რიგიანი წამლობა.

რაც უფრო ფეხს მოიმეგრებს ქლეკი ადამიანის აგებულებაში, მით უფრო ძნელია მისი მორჩენა.

რა გზით შეიძლება, რომ ადამიანმა თავი იპატიოს ქლეკისაგან?

უნდა ერიდოს ლოთობას, სკამოს კარგად, დაიცვას ოჯახში, ეზოში და ტანზე სისუფთავე, საცვლები დაირეცხოს, ტანი დაიბანოს ხოლმე.

ზაფხულობით ცივ წყალში იბანოს.

— ჩვენ მაგას მოვნიღამივართ და საქმე ვიღამ აკეთოს? ჩაილაპარაკა ეგერ ონისიმემ.

შეგნებული ადამიანი პირსაც დაიბანს და საქმესაც მოასწრებს, შეუგნებელი კი—საქმეც არა ჰქონდეს—ქუჭქს მაინც არ მოიშორებს, ქორწილშიაც გაზითხული წავა.

რითი, რა საშუალებით შეიძლება ქლეკის მორჩენა?

არ არსებობს არც ერთი წამალი, რომელსაც შეეძლოს ქლეკის მორჩენა, მეცნიერებამ ჯერ არ იცის ასეთი უებარი წამალი ქლეკისა.

ერთად ერთი საშუალება ქლეკის დასაძლევად არის მოსვენება, კარგი სმა-ჭამა, ჰაერი, მოთმინება და მტკიცე ხასიათი.

ქლეკიანებისათვის განსაკუთრებით მარგებელია მთის ჰაერი. თუ ქლეკიანი დასუსტებულია, მისთვის ზამთრობით ზღვა სჯობია.

მუშა კაცის ოჯახში რომ კლექი გაჩნდება, დიდი უბედურებაა, რადგანაც ოჯახში ვიწროობაა, ყველა ერთადა ცხოვრობს, ავადმყოფი ნახველს არ უფრთხილდება და ამის გამო ხშირად მთელ ოჯახს მოედება ხოლმე კლექი.

ამიტომ უმთავრესი ყურადღება უნდა მიექცეს კლექიანის ნახველს.

კლექიანს უნდა ჯაუდგათ წყლიანი ქოთანნი, ტაშტი, რომ შიგ აფურთხოს, შემდეგ ნახველი უნდა გადაღვაროთ მოშორებით ყანაში. თუ ზედ კირს დააყრით ხოლმე ძალიან კარგია.

კლექიანს უნდა ჰქონდეს საკუთარი ოთახი, ჭურჭელი, ქვეშაგები.

ეს მისთვისაც სასარგებლოა, შინაურებისათვისაც; კლექიანს ექნება მეტი სუფთა ჰაერი, რაც მისი დაზიანებული ფილტვებისთვის მეტად საჭიროა; შინაურებიც უფრო აცილებული იქნებიან კლექის გადადების საშიშროებას.

--- შე დალოცვილო, სოფლის კაცსა ვინ მოგვეცა ამდენი ოთახები, რომ ავადმყოფი ცალკე მოვათავსოთ და კარგად მყოფი კიდევ ცალკე! მეტყვით თქვენ.

მართალია, მართალი. მაშ რა ექნათ? საშველი არ ყოფილა და უნდა ვიყოთ ყველა ერთად არეული—კლექიანიცა და ჯანმრთელიც!

არა, საშველი არის და აი როგორი:

კლექიანი ყოველ სოფელში არის და თავისი ნახველით ავრცელებს კლექს გარშემო.

არ იცით ისეთი მაგალითი, რომ კლექს მთელი ოჯახი ამოეწყვიტოს?

— როგორ არ ვიცით! ცხვარიქამიანთ ჭიტესასა ცოლ-შვილი იმან არ ამოუწყვიტა? გვიცხადებს ეგერ სოლო.

აი ამიტომაც მთელმა სოფელმა უნდა იზრუნოს თავისი კლექიანებისათვის.

ორი-სამი სოფელი რომ ერთად შედგეს, შეუძლიანთ ააშენონ კლექიანების სახლი ანუ თავშესაფარი.

ასეთ სახლში მოაავსდებიან ამ სოფლების ყველა ქლექი-
ანები და ეს იქნება ერთი საშუალება ქლექთან საბრძოლველად.

— ხელის ჩამორთმევით გადადის ქლექი? მეკითხება იაკობი.
ხელის ჩამორთმევით არ გადადის, მაგრამ საერთოდ ხელის
ჩამორთმევა მავნებელი ჩვეულებაა.

ხელზე შეიძლება ან მე, ან სხვას ჰქონდეს რაიმე გადა-
დები სენის ბაცილები და ხელის ჩამორთმევით, რა თქმა უნდა,
ამ სწეულებას სხვას გადავცემთ, მაგალ. წითელა, ქუნთრუშა,
ყელქირვება ადვილად შეიძლება ვისმეს გადაედოს ხელის ჩა-
მორთმევით. თქვენ რომ შესცვლიდეთ ხელის ჩამორთმევას
რაიმე სხვაგვარი მისაღმებით, ბევრად უმჯობესი იქნებოდა.

— გამიგონია, ქლექიანს რომ დაესწრო სიკვდილზე, ქლე-
ქი უსათუოდ გადაგედებაო, მართალია? მეკითხება თამარი.

ასე ამბობენ და ბევრსა სჯერა კიდევ; მაგრამ მართალი
არ არის.

ქლექიანმა რომ სიკვდილის დროს ვისმე ქლექი გადასდოს,
შეუძლებელია.

ქლექიანი მხოლოდ ნახველის შემწეობით ავრცელებს ჰაერ-
ში ქლექის ბაცილებს.

ეს ბაცილები სუნთქვის შემწეობით ჩადიან საღი ადამიან-
ების ფილტვებში, თუ ფილტვები სუსტია, ბაცილები მრავლ-
დებიან შიგ და აჩენენ ქლექს. თუ ფილტვები მაგარია, ბაცი-
ლები შიგ იხოცებიან, მათა სჭამენ სისხლის თეთრი ბურთუ-
ლები, რომელთა შესახებაც უკვე მქონდა თქვენთან საუბარი.

ნ ა წ ი ლ ი მ ე მ ე ჯ ვ ს ე

I. ს ა შ ა რ დ ე ა ს ო ე ბ ის ს ნ ე უ ლ ე ბ ა ნ ი.

1. შ ე ს ა ვ ა ლ ი.

ადამიანის სხეული წარმოადგენს მანქანას, რომელიც შე-
უჩერებლად მუშაობს დაბადებიდან სიკვდილამდე.

თქვენ ხომ გინახავთ ორთქლმავალი?

აი, ისიც მანქანაა და მუშაობს.

რა სკირდება მას მუშაობისათვის?

შეშა, მაზუთი, წყალი, ზეთი. ჩვენს სხეულსაც მუშაობი-
სათვის სკირდება საკმელი და სასმელი, ესე იგი საზრდო.

არ გინახავთ, როგორა სწმენდენ ხოლმე ორთქლმავალს.
რისთვის, რა საკიროა?

მანქანის მუშაობის დროს გროვდება მტვერი, მკვარტლი,
ნაცარი, ბოლი, ქუქყი და ყოველივე ეს ედება მანქანას. თუ
მანქანა არ გაიწმინდა, ქუქყი მოერევა და ვეღარ იმუშავებს,
გაფუჭდება.

ჩვენს სხეულშიაც გროვდება ქუქყი, მისი მუშაობის დროს.

თქვენა გგონიათ მე მარტო განავალზე ვლაპარაკობ? სრუ-
ლებითაც არა, — განავალი მხოლოდ ის უფარგისი საზრდოა,
რომელსაც ჩვენი ნაწლავები ვერ ითვისებენ, ან ვერ ერევიან.

უმთავრესი ალიაგი, სადაც თავს იყრის სხეულის მუშაობის
დროს დაგროვილი ქუქყი, გახლავთ სისხლი.

ამ ქუქყის ერთი ნაწილი ჰაერს მიემშავავსება და ის თუ
დიდხანს დარჩა სისხლში, ჩვენი სხეული იწამლება: თავი გვი-
მძიმდება, თავბრუ გვესხმის, გული გვერევა, ვსუსტდებით და
სხვა.

ეს უვარგისი ნივთიერება მიაქვთ ფილტვებში სისხლის წითელ ბურთულებს და აძლევენ იქ ჰაერს.

სუნთქვის ერთი დიდი მნიშვნელობა სწორეთ იმაში მდგომარეობს: მისი შემწეობით სისხლი იწმინდება და სხეული თავისუფლდება ისეთი ნივთიერებისაგან, რომელიც მისთვის მეტად მავნებელია.

საიდან ჩნდება სხეულში ასეთი ნივთიერება?

საიდან ჩნდება ორთქლმავალში, ქვარტლი, ბოლი, ნაცარი, შეშა, მაზუთი იწვის ორთქლმავლის მოძრაობის დროს და აქედან ჩნდება.

ჩვენს სხეულშიაც იწვის საზრდოს სახით მიღებული მასალა და ჩნდება სხვადასხვა უვარგისი ნივთიერება. მთელი ეს ქუჩუი გროვდება სისხლში.

ზოგი ნაწილი ამ ქუჩუისა ჰაერისნაირია, როგორც მოგახსენეთ, სხვები კი მავარია და როგორც შაქარი, მარილი და ღებთან წყალში.

ყველა ამ ნივთიერებას მეცნიერებმა დაარქვეს ერთი სახელი—მარილი.

ეს მარილები გამდნარი არიან სისხლში. ფილტვებში ჰაერი მათ ვერ მოერევა და ვერ მიიზიდავს. მეორეს მხრივ თუ სხეულმა არ მოიშორა ეს მარილები, მოიწამლება იმდენად, რომ მოკვდება კიდევ.

მაგრამ აქ ვახლავან თირკმელები, რომლებიც სწმენდავენ სისხლს ამ მარილებისაგან.

ჩვენი სისხლი განუწყვეტლივ მიმდინარეობს თირკმელები-საკენ და თირკმელებიდან კი გულისაკენ. თირკმელები სწმენდავენ სასხლს და აკლიან მას სხვადასხვა უვარგის ნივთიერებას ანუ მარილებს, რაც სისხლში გროვდება სხეულის ნაწილებიდან.

რას უშვრებიან თირკმელები ამ მარილებს?

შარდს ატანენ გარეთ.

აი, თურმე რა დიდ საქმეს ასრულებენ თირკმელები, მოდით და ნუ გაუფრთხილდებით მათ.

თირკმელი ორია — მარჯვენა და მარცხენა.

თვითნაყოფი თირკმელიდან იწყება შარდსაწვეთი მილი, რომელიც უერთდება საპარსაეს გასწვრივ შარდის ბუშტს. ბუშტში შეუწყვეტლივ გროვდება შარდი და შემდეგ გარეთ იქცევა შარდსაღვრელი მილის საშუალებით.

უმეტეს შემთხვევაში თირკმელების ტკივილს ავადმყოფი ვერა გრძნობს. ხშირად თირკმელები სულ გაფუჭებულია, ავადმყოფს კი ტკივილი არ აწუხებს. წელის ტკივილს ბევრჯერ არავითარი კავშირი არა აქვს თირკმელებთან და შედეგია ხერხემლის ძვლების, კუნთების ან ტაბრების გაციებისა, დაძალისა და სხვა.

თუ თირკმელებში კენჭი გაჩნდა, კიბო, ან ქლექი, მაშინ ტკივილები იცის და ზოგჯერ გვარიანიც; დანარჩენ შემთხვევაში თირკმელების ავადმყოფობა შეუმჩნევლად მიმდინარეობს. კაცს თირკმელები უფუჭდება და იმას კი არასფერი არ აწუხებს, სანამ ლოგინად არ ჩავარდება.

თირკმელების დასნეულებას შედეგად მოსდევს შარდის ნაკლებობა, წყალმანიკი, ტანის დასიება, კუჭის მოშლა, გულის გაგანიერება, გვერდებში წყალისნაირი სითხის ჩადგომა და სხვა.

ერთის სიტყვით — თუ თირკმელები ხანგრძლივად დასნეულდა, მთელი სხეული მოიშლება.

2. თირკმელების მწვავე ანთება.

სხვადასხვა მოარულს იწვევენ ბაცილები. ბაცილები ამზა-
 ებენ ჩვენს სხეულში შხამს.

შხამი გადადის სისხლში, გაივლის თირკმელებში და გა-
 მოჰყვება შარდს.

აი ეს შხამი თირკმელებში გავლის დროს იწვევს თირკმე-
 ლების ანთებას. ზოგიერთი მოარულის შხამი ვერ ერევა თირკ-
 მელებს, ზოგიერთი კი პირდაპირ საწამლაგია თირკმელები-
 სათვის.

ასეთია სახადი, ყელქირვება, წითელი ქარი და განსაკუთ-
 რებით ქუნთრუშა.

თირკმელების მწვავე ანთებას ბევრჯერ იწვევს გაციება,
 მიუყოლებული ლოთობა, საწამლაგვი: დარიშხანა, სულეიმიანი,
 კარბოლის სიმეავე და სხვა.

ეს ავადმყოფობა მეტის მეტად შემპარავია, პირველ ხა-
 ნებში არც ტკივილი იცის, არც შეწუხება; ამიტომ ავადმყო-
 ფი ვერ ამჩნევს, დროზე ვერა ჰპატრონობს თავს და ექიმთან
 მიდის მაშინ, როდესაც უკვე გვიან არის.

თირკმელების მწვავე ანთება იწყება ნელნელა. ავადმყო-
 ფი მადასა ჰკარგავს, მუცელზე ჰბერავს; მშიერიც რომ იყოს,
 მაინც ისე გრძნობს თავს, თითქოს კუჭი სავსე ჰქონდეს, შემ-
 დგე ემატება გულის ღაღვა; სიარულის დროს, ნამეტურ შეღ-
 მართში ავადმყოფი იღლება. შარდი საგრძნობლად კლებუ-
 ლობს, მთელი დღე ისე გაივლის, რომ ავადმყოფს მოშარდვა
 არ მოუწდება. შარდი არის ძალიან მუქი, მღვრიე, ზოგჯერ
 სისხლი ურევია; ქურქელში ილექება და ძალიან ბლომად
 აქვს ნალექი. სიცხე ავადმყოფს არა აქვს, ან ოდნავ შეაყრია-

ლებს ტანში საღამოობით და სულ ცოტა სიცხეს აძლევს. შემდეგ ავადმყოფს დაუსივდება თეთრად ფეხები, პირის სახე, თვალის ქუთუთოები, წელი, სასქესო ასოები; დროდადრო აუვარდება თავის ტკივილი, გულის რევა, პირის ღებინება.

ასეთი მდგომარეობა თუ გაგრძელდა, ავადმყოფს ზოგჯერ ბნელსავით ემართება: აზრი და გრძნობა ეკარგება, მთელი სხეული ეკრუნჩხება და ხშირად კვდება კიდევ.

ეს არის შედეგი შარდის შეხუთვისა და შარდისაგან სისხლის მოწამვლისა—რასაც ჩვენ, ექიმები, ურემიას ვუწოდებთ.

ზოგჯერ ზედ ერთვის წყალმანიკი, გულისპერანგისა და ფილტვების აპკის ანთება.

თუ ავადმყოფმა დროზე მიაქცია თავის თავს ყურადღება და დაწვა, ერთ ან ორ თვეში ავადმყოფობა სრულებით ჰქრება; შარდი თანდათან მატულობს, იწმინდება, სუფთავდება, სიძლიერე თანდათან კლებულობს და ავადმყოფი რჩება.

რა არის უმთავრესი პირობა მორჩენისათვის?

შესაფერი საკმელ-სასმელი. უნდა ყველამ იცოდეს, რომ თირკმელების მწვავე ანთებას არავითარი წამალი არ გააჩნია, ერთად ერთი წამალია — ლოგინში წოლა, რძე და თბილი აბაზანა.

ავადმყოფი უნდა იწვევს ლოგინში სულ უკანასკნელი ექვსი კვირა, აბაზანა მიიღოს თხუთმეტი წამით საკმაოდ თბილი კვირეში ორჯერ, სასმელ-საკმელად იხმაროს წყალი, მთავე წყალი და რძე — თუნდა თბილი თუნდაც ცივი, როგორც სურს.

ავადმყოფი უნდა დადგეს მხოლოდ რძეზე ოთხი კვირის განმავლობაში და დღე და ღამეში სვას ორი ჩარეკი. სხვა არავითარი საკმელი არ შეიძლება.

— თუნდაც შიმშილს მოუკლავარ და თუნდ ავადმყოფობას! იტყვიან თქვენ.

ფრიად შემცდარი აზრია; დაკვირვებამ დაამტკიცა, რომ არა თუ ექვს კვირეს, გაცილებით მეტ ხანს შეუძლია ყოველ ჩვენგანს, მარტო რძით გასძლოს. განა ძუძუმწოვარი ბავში მარტო რძით არ საზრდობს, რომ კადეცა სძლებს და კიდევაც იზრდება?

— შე დალოცვილო, იქნება არ შემძლია ცალიერი ჩაბნელება? იტყვის ზოგი.

რასა ჰქვია, არ შემძლია? ავადმყოფობისათვის სიტყვა— არ შემძლია არ არსებობს.

მან უნდა შესძლოს და შეასრულოს ყოველივე სნეულთბის დასამარცხებლად.

ოთხი კვირის შემდეგ შეიძლება მიუმატოთ მაწონი, კარაქი, მოხარშული ან შემწვარი კარტოფილი, შემწვარი გოგრა და ცოტაოდენი თეთრი ლავაში.

ორი თვის შემდეგ—ახალი, უმარილო ყველი, მოხარშული ქათამი, ბრინჯი, კვერცხის გული, ტკბილი ბილი.

ლენო, არაყი, საქონლის ხორცი, ღორისა, ძველი თევზი—ავადმყოფმა მთელი ერთი წლის განმავლობაში უნდა აჰკვეთოს.

ამას თუ ვერ შეასრულებს, მოკვდება, ანდა ქმწავე ანთება თირკმელებისა გადაექცევა დახანებულ ანთებად.

თირკმელების ანთების დროს სასარგებლოა სასმელად ჭევე წყალი.

3. თირკმელების დახანებული ანთება.

თირკმელების დახანებულ ანთებას შეიძლება ვუწოდოთ მუდმივი ანთება, რადგანაც არასოდეს არ რჩება და შეუჩერებლად, ნელა-ნელა უთხრის ავადმყოფს სამარეს.

ხანგრძლივი ანთება თირკმელებისა ჩნდება მწვავე ანთებიდან, როდესაც ავადმყოფი არ ირჩენს თავს რიგიანად და ადრე დაიწყებს სმა-ქამას.

ხანგრძლივ ანთებას თირკმელებისას იწვევს ლოთობა, განსაკუთრებით ბევრი არაყი, ნამეტანი მლაშე, ცხარე და მკავე საკმელი, დამპალი ციება. ხანგრძლივი ანთების დროს ავადმყოფს სიცხე სრულებით არა აქვს, ფერმკრთალია, შარდი საკმაოდ შოდის, მხოლოდ მღვრიე არის და უფრო ღია ფერის, ვიდრე მწვავე ანთების დროს. მწვავე ანთების დროს ავადმყოფს დასიება სახე და თვალებიდან ეწყობა, შემდეგ ჩადის ფეხებშიაც, თუ ავადმყოფობა გაძნელდა. ხანგრძლივი ანთების დროს კი შეშუბება იწყება ფეხებიდან და ამოდის ზევით. შემდეგ და შემდეგ ჩნდება წყალმანკი, ავადმყოფი სივდება, შარდი კლებულობს, გული განიერდება და ავადმყოფი საერთო სისუსტისა გამო კვდება.

თირკმელების ორიკენაირი ანთების გამოსარკვევად საუკეთესო საშუალება არის შარდის გამოკვლევა.

ვისაც თირკმელების ხანგრძლივი ანთება გამოაჩნდება, ის მთელი თავისი სიცოცხლე გაფრთხილებული უნდა იყოს სასმელ-საკმელში: უნდა იხმაროს წყალი, რძე, მაწონი, კარაქი, უმარილო ყველი, ქათამი, ახალი თევზი, ახალი ლობიო, მწვა-

ნილი, მხალი, კარგი ხილი, სულ ცოტა ღვინო, ხანდახან
 ხორცი საქონლისა, ღორისა, ცხვრისა.

უნდა სრულეებით დაანებოს თავი პილპილს, ბევრ მარლოს,
 არაყს, თრობას, ძველ თევზს, ბევრ პურს, ხშირად საქონ-
 ლისა და შინაური ოთხფეხის ხორცს, ნანადირევს, ძმარს.
 ასეთი გაფრთხილებით ავადმყოფი გაძლებს თხუთმეტ ოც
 წლამდე.

4. თირკმელების დაჩირქება.

თუ თირკმელებში როგორმე გაძვრენ ჩირქის ბაცილები, გამოიწვევენ თირკმელების დასიებასა და დაჩირქებას.

ჩირქის ბაცილები თირკმელებში ხან შარდის ბუშტიდან აღიან, ხან სისხლიდან გადადიან. ზოგჯერ თირკმელების დაჩირქება შედეგია კრილოზისა, მალლიდან გადმოვარდნისა, დაცემისა, დაკვრისა, თირკმელების კენჭებისა და სხვ.

ზოგჯერ ორივე თირკმელი ჩირქდება, ხშირად კი მარტო ერთი რომელიმე. ავადმყოფს წელი სტკივა, ფერდი, სიცხეს აძლევს ციებცხელებიანსავით. ოფლი სდის, შარდი ნაკლები მოსდის და ხშირად მღვრიე არის, ზოგჯერ ჩირქია შიგ ბლოშად

ხანდახან ჩირქი თვითონ თირკმელში კი არ გროვდება, არამედ თირკმელის გარშემო. გვერდი და ფერდი წინ და უკან სივდება, გამოიბერება: ავადმყოფს სიცხე აქვს, ტკივილები აწუხებს.

თვითონ თირკმელში მოგროვდება ჩირქი, თუ მის გარშემო, სულ ერთია ერთად ერთი წამლობა არის აპერაცია.

თირკმელებს შამოკრული აქვს მაგარი გარსი, რომელიც თანდათან ვიწროვდება ძაბრივით. ამ ძაბრიდან იწყება შარდსაწვეთი მილი თვითნული თირკმელისა და ეს მილი უერთდება შარდის ბუშტს; ხანდახან მოხდება, რომ დამწიფებული თირკმელი გასკდება, ჩირქი თირკმელის ძაბრში გამოიღვრება და ავადმყოფი მორჩება.

ბევრჯერ ჩნდებიან კენჭები თირკმელებში, მაგრამ ამ სნეულების შესახებ მერე ვისაუბროთ.

5. თირკმელის ძაბრის ანთება.

რაკი თირკმელების ძაბრი მოვიხსენიეთ, უნდა შევეხოთ იმის ავადმყოფობასაც.

თირკმელის ძაბრში სხვადასხვა მოარულის დროს ჩნდება ანთება.

ანთება ჩნდება ზოგჯერ სუსუნატის დროსაც.

კოფის წინააღმდეგ სოფელში იციან წამალი, რომელიც წარმოადგენს გაზაფხულის ერთგვარი მწერებიდან დამზადებულ ფხვნილს.

ამ ფხვნილს ასმევენ კოფიანი ძაღლისაგან დაკბენილს და ირწმუნებიან: ძაღლის ლეკვები დააყრევინა, ჩემის თვალითა ვნახეო.

საქმე ვახლავთ შემდეგში. ეს ფხვნილი იწვევს თირკმელების ძაბრის ანთებას: ავადმყოფს აუვარდება საშინელი ტკივილები ფერდებსა და წენში, შარდი შეეხუთება; შემდეგ როცა შარდი წამოვა, დასნეულებული ძაბრებიდან მოყვება სისხლი.

სისხლი გზაზე შეიკვრის, შედედდება, სხვადასხვანაირ სახეს ღებულობს შარდის ბუშტში და შეუგნებელი ადამიანის წარმოდგენა ამ დაკვეთილი სისხლის ნაქრებში ლეკვებსა ჰხედავს. თირკმელის ძაბრის ანთების დროს ავადმყოფს სიცხეს აძლევს, წენი სტკივა: შარდი ხან სუფთაა, ხან კი სისხლიანი, ჩირქნარევი და ამღვრეული.

ძაბრიდან ანთება ბევრჯერ თვითონ თირკმელზე გადადის და იწვევს თირკმელის დაჩირქებას.

ძაბრების ანთება ხშირად მალე რჩება, საჭიროა თბილი აბაზანები და მარტო რძისა, მაწვნისა და ქათმის წვენის კაშა. ზოგჯერ კი ის მეტის მეტად ხანგრძლივია. ასეთ მიმდინარეობას ძაბრების ანთება ღებულობს მაშინ, როდესაც შიგ კენჭები დაგროვდება.

6. თირკმელის კენჭები.

კენჭები ჩნდება როგორც თვითონ თირკმელებში, აგრეთვე თირკმელის ქაბრში. შარდში გახსნილია სხვადასხვა შემადგენლობის სილა. ეს სილა ხშირად გამოეყოფა შარდს, თირკმელებშივე ან ქაბრებში დაილექება, ნელნელა მოედება შარდიდან, ნალექი იზრდება და ბოლოს გადიქცევა კენჭად. კენჭები ბავშვებს იშვიათად უჩნდებათ; ის უფრო ხშირია მამაკაცებში დავაეკაცებიდან მოხუცებულებამდე.

ლოათობა ძალიან უწყობს ხელს როგორც თირკმელების დასნეულებას, ისე კენჭების გაჩენას.

ხანდახან მთელი ქაბრი გამოტენილია კენჭებით: ზოგჯერ თირკმელში მთელი ქვა უნახავთ

კენჭების დროს ავადმყოფს სტკივა წენი.

დრო და დრო ავადმყოფს მოუვლის ხოლმე მეტად მწვავე ტკივილები მუცელში და ამას თქვენ ხან თიაქარს უწოდებთ, თუ მთელი მუცელი სტკივა ავადმყოფს, ხან ფერდის ქარს, თუ ტკივილი მარტო ერთ თირკმელშია.

ავადმყოფს ტკივილი აუვარდება სრულებით მოულოდნელად, გული ერევა, პირს აღებინებს, შეაცინებს, სიცხეს აძლევს, სიმწრის ოფლს ასხამს; ტკივილები ვრცელდება ძირს შარდის ბუშტისკენ და სასქესო ასოებისკენ.

ზოგჯერ ავადმყოფს ასოს თავში გასწავს და ხშირად შარდზე მიაყენებს, მაგრამ შარდი ან არ გამოდის, ან—ძალიან ცოტა.

გაივლის რამოდენიმე საათი, ტკივილები ნელ-ნელა ცხრება და უჩნდება, მაგრამ რამოდენიმე თვის შემდეგ ხელახლა უხსენებს.

რა იწვევს ტკივილებს?

კენჭის გაკვეთება შარდსაწვეთ მილში.

როდესაც კენჭი ჩამოცურდება და შარდის ბუშტში ჩამოგორდება, ტკივილებიცა ჰქრება,

თირკმელების კენჭები ძალიან მძიმე ავადმყოფობაა; კენჭები ხშირად იწვევენ ქაბრებისა და თირკმელების ანთებას, დაჩიკებას.

თუ კენჭები ორივე თირკმელშია, მაშინ ავადმყოფის მდგომარეობა მეტად უნუგეშოა.

ერთად ერთი წამლობა არის აპერაცია. ვისაც აპერაცია არავითარ შემთხვევაში არ უნდა, ის მთელი თავისი სიცოცხლე უნდა იყოს გაფრთხილებული.

უნდა ხელი აიღოს არაყსა და მაგარ ლეინოზედ, ძმარსა, პილპილსა და საქონლის ხორცზე და ზაფხულობით მეფევე წყალზე იაროს.

— გლეხი კაცსა მაგის თავი სადა აქვს! იტყვის ვინმე.

მართალია, მუშა კაცისათვის ასეთ შემთხვევაში უფრო ხელსაყრელია აპერაცია.

ხანდახან კენჭი სხვილია, გაეკვეთება შარდსაწვეთ მილში და ველარავითარი საშუალებით ველარ გაძვრება. შარდი მაშინ შეგუბდება, საშინლად გაიწელება თირკმელის ძაბრი, შემდეგ თვითონ თირკმელი თირკმელი და მისი ძაბრი გადიქტევიან ერთ დიდ პარკად, რომელიც გავსილია შარდით. ამას ეწოდება თირკმელის წყალმანკი.

თუ კენჭი არ გაძვრა, აუცილებელია აპერაცია.

8. თირკმელების ზღვა და კიბო.

თუ ქლექის პაცილები ვაძვრენ თირკმელებში, ავადმყოფს გაუჩნდება თირკმელების ქლექი.

თირკმელებში გამოჰყრის მორუხო ხორკლებს, რომლებიც დაჩირქდებიან, გაიზრდებიან, შეერთდებიან და ამგვარად თირკმელებში ჩნდება ქლექის იარა.

თირკმელების ქლექი ხშირად ზედ ერთვის ფილტვების ქლექს; ზოგჯერ კი ჩნდება თავისთავად. ავადმყოფს სიცხეს აძლევს — პირველ ხანებში პატარას, შემდეგ და შემდეგ თანდათან უმატებს.

სიცხე ძალიან წააგავს ციებიანის სიცხეს, — დილით ნაკლებია, ღამით მეტი. ამავე დროს ავადმყოფს ტანში ამცივნებს, წენი სტკივა, შარდზედ ხშირად ანდომებს, შარდი ცოტაა, ზოგჯერ მღვრიე და სისხლნარევი.

თირკმელების ქლექი გრძელდება დიდხანს, წლობით; ასუსტებს თანდათან ავადმყოფს და ჰკლავს.

თუ ქლექი მარტო ერთ თირკმელშია, აპერაციით შეიძლება გადაჩენა: დაქლექებული თირკმელი უნდა ამოიღოთ სრულებით.

თუ ქლექი ორივე თირკმელშია, მაშინ არავითარი საშუალები აღარ არის.

კიბო. თირკმელებში კიბო უჩნდება პატარა ბავშს — ასეთ წლამდე — და მოხუცებულებს.

ავადმყოფს სტკივა წენი და ფერდი, შარდი სისხლიანია, რასაც იმერეთში პაპასკირს უწოდებენ — პაპასკირი სჭირსო. ფერდში იმ მხარეზე, რომელ თირკმელშიაც კიბო ჩნდება, სიმ-

სიენე იზრდება იმდენად, რომ ხანდახან მთელ მუცელს გაბო-
აფსებს.

ავადმყოფი სუსტდება, ზოგჯერ ფეხები უსივდება, წყალ-
მანკი უჩნდება და კვდება.

ერთად ერთი წამლობა არის აპერაცია. უნდა ამოაცალონ
ერთიანად დასნეულებული თირკმელი.

— .

9. თირკმელების ჩამოშვება.

არის ბევრჯერ ისეთი შემთხვევა, როდესაც თირკმელები თავის ალაგას აღარ ჩერდებიან და ძირს ჩამოეშვებიან.

ეს არის შედეგი მძიმე მუშაობისა, საერთო სისუსტისა, გახლამისა, მუცლის კუნთების მობოშებისა.

მუცლის კუნთების მობოშება შედეგია ხშირი ორსულობისა. რაკი მუცელი მობოშდება, შიგნეულობას ვეღარ იკავებს, შიგნეულობა ძირს იწევს და თირკმელებიც აღარ ჩერდებიან თავის ალაგას.

ეს ავადმყოფობა უფრო ხშირად სჩვევია ქალებს.

ხანდახან ორივე თირკმელი ჩამოეშვება ძირს, ხანდახან მარტო ცალი.

განსაკუთრებით უყვარს ძირს ჩამოწევა მარჯვენა თირკმელს.

ხანდახან თირკმელი იმდენზე ჩამოეშვება რომ იმას ნახავთ კიპს ქვემოთ. ამას ჰქვია მოძრავი, მოსიარულე თირკმელი. თირკმელის ჩამოწევა ხშირად სრულებით არ აწუხებს აღამიანს.

ზოგჯერ კი მეტის მეტად ქირვეულია; განსაკუთრებით ამწარებს ისეთ პირებს, რომლებსაც ნერვები დასუსტებული და აშლილი აქვთ.

დრო და დრო აუვარდებათ საშინელი ტკივილი მუცელში, გულის რევა და შეუჩერებელი პირის ღებინება.

ერთად ერთი წამლობა არის — მუცლის აკვრა შესაფერის ასაკრავით.

თუ ამანაც არ უშველა ავადმყოფს, საჭიროა აპერაცია.

10. საშარდე ბუშტის ანთება, შირიში, კიბო და პლავი.

საპარცავს უკან მუცელში მოთავსებულია შარდის ბუშტი, რომელსაც უერთდება თირკმელებიდან ორი შარდსაწვეთი მილი.

ამ მილებით ბუშტში გროვდება შარდი და შემდეგ გამოიღვრება შარდსაქცევი მილით.

თუ საშარდე მილში როგორმე გაძვრენ სხვადასხვა სენის ბაცილები, ისინი იწვევენ ბუშტის ანთებას.

ბუშტის ანთებას ხელს უწყობს ნამეტანი ცხარე საკქელი, მაქრის უხომოდ სმა და კენკები, რომლებიც ბუშტში ჩნდებიან, ავადმყოფს შეამცივნებს, სიცხეში ჩაადგებს, აუვარდება პატარა მუცლის ტკივილი, წამდაუწუმ შარდზე მიაყენებს, შარდი მოდის ცოტა, მღვრიე არის, ზოგჯერ შიგ სისხლია, ჩირქი, ლორწო; როდესაც გააჩერებთ ქურქელში, დიდ ნალექს იგროვებს.

შარდის დაქცევის დროს ავადმყოფს ტკივილები და წვა აქვს.

შარდის ბუშტის ანთება ხშირად არის შედეგი სუსუნატისა:

თუ ავადმყოფმა დროზე არ მოიჩინა შარდის ბუშტის ანთება, ის მიიღებს ხანგრძლივ მიმდინარეობას და სიცოცხლეს გაუშწარებს.

მორჩენისათვის აუცილებელია წოლა, თბილი აბაზანები, მთავე წყალი და საკმელად მარტო რძის, ტკბილი მაწვნისა და ქათმის ნახარშის მიღება.

ჩვენ, ექიმებმა ვიცით ბუშტის გამორეცხვა სხვადასხვა წამლით.

რაც ბევრი იქნება შარდი, მით უმჯობესია. ამიტომ ავადმყოფმა ხშირად უნდა სვას წყალი, მთავე წყალი, რძე, ღა.

შარდის ბუშტს ხშირად სჩვევია დამბლა, რაც შედეგია საერთო სისუსტისა ან სიბერისა.

შარდის ბუშტი მიღუნდება, მოეშვება და შარდს ვეღარ ერეკება.

საჭიროა მაშინ შარდის გამოშვება შესაფერის იარაღით.

საშარდე ბუშტში ბევრჯერ ჩნდება კენჭი, რომელიც ზოგჯერ იმდენად გაიზრდება, რომ ქვად გადაქცევა. ეს არის შირიმი. საშარდე ბუშტის კენჭი ხშირია ბავშვებში, ქვა კი-- ახალგაზრდებსა და უფრო მოხუცებულებში.

აუცილებელია აპერაცია, თუ კენჭი დიდ ადამიანსა აქვს და რბილია, შეიძლება ბუშტში დაფშვნა ერთგვარი იარაღით და შემდეგ გამოარეცხვა.

საშარდე ბუშტში ხანდახან ჩნდება კიბო*.

ავადმყოფს ხშირად ანდომებს შარდზე გასვლას, შარდი მღვრიე არის, ჩირქიანი და სისხლნარევი; ხანდახან ავადმყოფი წმინდა სისხლზე გადის. ტკივილები და წვა აქვს მოშარდვის დროს. აპერაცია ხშირად შეუძლებელია შარდის ბუშტის სიპატარავისა გამო და ავადმყოფი რამოდენიმე თვეში კვდება. საშარდე ბუშტში კიბო უფრო მოხუცებულებს უჩნდება.

ზოგჯერ ბუშტში ჩნდებიან ლეგეჯები რბილი მქვეყივით; ავადმყოფი ხშირად გადის შარდზე; შარდი ბევრჯერ სისხლიანია. აუცილებელია აპერაცია, რის შემდეგაც ავადმყოფი სრულებით რჩება.

შარდის ბუშტმა იცის აგრეთვე ქლექი, თუ შიგ ქლექის ბაცილები გაძვრენ. ჯერ პატარ-პატარა ხორკლებს გამოყრის ბუშტში, შემდეგ ხორკლები დაჩირქდებიან. ავადმყოფობა ძალიან წააგავს საშარდე ბუშტის დახანებულ ანთებას: ავადმყოფს ხშირად ანდომებს მოშარდვას; შარდზე გასვლის დროს წვა აქვს, ტკივილები. შარდი ცოტა მოდის, მღვრიე არის, ჩირქიანი, სისხლიანი; ავადმყოფს ხან სიცხეს აძლევს, ხან არა. წვალობს რამდენიმე თვეს ან წელიწადს და კვდება,—მორჩენა შეუძლებელია.

II. ვენერიული სნეულებანი.

1. უ მ ს ა ვ ა ლ ი.

ადამიანისათვის ერთ საშინელ ავადმყოფობას და ხშირად დიდ უბედურებასაც წარმოადგენენ სუსუნატი, რბილი ათაშანგი და სიფილისი.

როდესაც თქვენ ყველა ამ სნეულებას სასირცხო ავადმყოფობას ეძახით და იმათზე ლაპარაკისა გრცხვენით, გეჩოთობათ. აი ახლაც ზოგს გაგეცინათ, ზოგს შეგრცხვათ, ზოგმა თავი ჩაპლუნა.

რა თქმა უნდა, ასეთი შეხედულება შეცდომაა.

ადამიანის სხეულში არ მოიპოვება არც ერთი ასო, რომელიც სამარცხვინო იყოს.

ყოველ ასოს აქვს თავის დანიშნულება, ყოველი ასო ასრულებს თავის საქმეს, ფრიად საქიროსა და სასარგებლოს მთელი სხეულისათვის.

დამეთანხმებით, რომ სასარგებლო და საქირო საქმის ასრულება სირცხვილად არ ჩაითვლება.

თვალი რომ გადააგლოთ ქიებს, ბუზებს, მატლებს, პეპელას, ფრინველს, ოთხფეხს, დარწმუნდებით, რომ ყველასა აქვს სასქესო ასოები და ყოველი არსი მრავლდება ამ ასოების საშუალებით.

ამგვარივეა ადამიანის აგებულებაც. სასქესო ასოებს იმგვარადვე უნდა მოვლა, როგორც ყველა დანარჩენ ასოს.

მათ სნეულებაზე ისევე თავისუფლად უნდა ვილაპარაკოთ, როგორც ყველა დანარჩენი ასოს სნეულებაზე.

იმ სამ ავადმყოფობას, რომელიც მე დაგისახელებ, ჩვენ ექიმები ვენერიულ ავადმყოფობას ვუწოდებთ

გარდა იმისა რომ ეს სენი ხშირად სამუდამოდ ასნეულებს ადამიანს, სიცოცხლეს უმწარებს და ნაადრევად უსპობს, ბევრჯერ ჩამომავლობაზედაც გადადის.

შვილებს გამოჰყვება ხოლმე და ერთგვარად მართლდება ხალხის თქმულება: მამების კოდვას შვილები ზოდავენო.

ზოგჯერ ბავშს დაბადებიდანვე დაჰყვება თვალების სნეულება და თუ ღროზე წამალი არ მიეშველა, ბრმადელება.

რა არის ამისი მიზეზი?

ის გარემოება, რომ დედ-მამას სუსუნატი სჭირვებია.

ზოგჯერ ბავშს ძვლები უსივდება, უიარავდება, ინალრება, აღარ იზრდება და კვდება.

რა არის მიზეზი?

ის გარემოება, რომ დედ-მამას სიფილისი სჭირვებია.

ახალგაზრდა, ჯანლონით სავსე ქალიშვილი თხოვდება; მისთვის იწყება სრულიად ახალი ცხოვრება: ოჯახი, შვილები, სიყვარული, სიტკბოება.

მაგრამ ჯვარისწერისთანავე ემართება საშვილოსნოს ანთება, სნეულდება და, თუ არ მოკვდა, მთელი სიცოცხლე დასახიჩრებული რჩება.

რა არის ამის მიზეზი?

ქმრის სუსუნატი.

როგორც უკვე ვითხარით, ვენერიული ავადმყოფობა სამგვარი: სუსუნატი, რბილი ათაშანგი და სიფილისი.

სოფელში ყველაზე უფრო ეშინიათ სიფილისისა და ჰგონიათ, სიფილისი სუსუნატისა და ათაშანგისაგან ჩნდებაო.

ამით სარგებლობენ განსაკუთრებით სოფლის შინაური ეჭიმები, აშინებენ ავადმყოფებს ყოველგვარ შემთხვევაში; არიქა, თავს უშველვე სიფილისტად გადაგქცევიან, და ტყავს აძრობენ.

ნამდვილად კი ეს სამი სხვადასხვა სნეულება სრულებით დამოუკიდებელია ერთი მეორისაგან და ერთი არასოდეს არ გადაიქცევა მეორეთ.

შესაძლებელია, რომ სამივე ეს ავადმყოფობა ერთად დაე-
მართოს ადამიანს, მაგრამ სუსუნატიდან არასოდეს არ ჩნდება
სიფილისი, ისე, როგორც სიფილისი არასოდეს არ გადა-
ქცევა სუსუნატად.

ეს აიხსნება იმ გარემოებით, რომ სამივე ამ სნეულებას
თავ-თავისი ბაცილები ვააჩნია.

2. ს უ ს უ ნ ა ტ ი.

ცხენიდან იბადება მხოლოდ ცხენი, ვირიდან ვირი, ცხვარისაგან ცხვარი და სხვა.

ასეა აქაც: სუსუნატის ბაცილები აჩენენ მხოლოდ სუსუნატს, სიფილისისა—სიფილისს და სხ.

სუსუნატი ჩნდება თავდაპირველად უმეტეს შემთხვევაში საშარდე მილში.

ავადმყოფი გრძნობს საშარდე მილში ჩხვლეტას, წვას, სიმხურვალეს. მილის გამოსავალი პირი წითლდება და სივდება.

მილიდან იწყებს დენას მოთეთრო წბოლი, რომელიც თანდათან სქელ, მოყვითალო ჩირქად გადაიქცევა.

ჩირქს ბევრჯერ სისხლიც გამოერევა.

ამავე დროს წვა და ჩხვლეტა თანდათან მატულობს და განსაკუთრებით აწუხებს ავადმყოფს შარდზე გასვლის დროს.

ასეთი მდგომარეობა გრძელდება რამოდენიმე კვირას და შემდეგ ავადმყოფი რჩება, თუ წამლობაშია და თავს უვლის შესაფერისად.

სუსუნატს რომ თავისი ბაცილები გააჩნია, დიდი ხანია ამაში დარწმუნებული იყვენ მეცნიერები, მაგრამ საჭირო იყო ამ ბაცილების აღმოჩენა, რაც ადვილი საქმე არ არის.

მარტო აღმოჩენაც არ კმარა: უნდა მოაშენოთ, გაამრავლოთ და დაამტკიცოთ, რომ სწორეთ ეს ბაცილები იწვევენ აღნიშნულ სნეულებას.

1879 წელს მეცნიერმა ნეისერმა აღმოაჩინა სუსუნატით ავადმყოფის ჩირქსა და შარდში პატარა ტანის, ბურთივით მრგვალი ბაცილები და დაამტკიცა, რომ ესენი აჩენენ სუსუნატს.

ამ დღიდან უწოდებენ სუსუნატის ბაცილებს ნეისერის ბაცილებს.

ავადმყოფობა ზოგს ადვილად კიდებს ხელს, ზოგს მაგრად. უმეტეს შემთხვევაში ეს დამოკიდებულია წამლობაზე. თუ ავადმყოფი რიგიანად წამლობს და უვლის თავს, სწეულება რამოდენიმე კვირაში რჩება.

თუ არა და ავადმყოფობა ღებულობს ხანგრძლივ მიმდინარეობას და ბოლოს სულ აღარ გამოდის ადამიანის ტანიდან. ასეთ შემთხვევაში სუსუნატს მოსდევს ბევრგვარი ცუდი შედეგი და ხშირად უბედურებაც.

სუსუნატი მეტად გავრცელებული ავადმყოფობაა. ბევრი ამას არაფრად აგდებს, უბრალო სწეულებად მიაჩნია და უნდა ვაგაფრთხილოთ:

სუსუნატი მეტის მეტად მძიმე ავადმყოფობაა—მძიმე თავისი გართულებებითა და შედეგებით.

სუსუნატი თუ გაძნელდა, იწვევს ძალიან ხშირად შარდის მილის მოვიწროებას.

შარდი თანდათან ძნელად გამოდის, ბოლოს მხოლოდ წვეთავს და ზოგჯერ სრულებით იკეტება.

როდესაც შარდის მილი ამდენად მოვიწროვდება, მისი მორჩენა არა თუ ძნელია, ხშირად შეუძლებელია და მთელი სიცოცხლე ეწამლება ავადმყოფს, რომ ბევრი თავის მოკვლას ამჯობინებს.

სუსუნატი გადადის შარდის ბუშტზე და იწვევს ბუშტის ანთებას.

ავადმყოფს აძლევს სიცხეს. წამდაუწუმ მიაყენებს შარდზე და საშინელი წვის შემდეგ გამოდის რამოდენიმე წვეთი მღვრიე, სისხლიანი შარდი.

ზოგჯერ სუსუნატი იწვევს სასქესო კაკლების ანთებას, გასიებას, რასაც შედეგად მოსდევს უშვილობა.

ჭალს უსივდება საშვილოსნო, საკვერცხეები, უჩირქდება საშვილოსნოს ლულები და ყოველივე ამას შედეგად მოსდევს უშვილობა, მუდმივი ტკივილები და ბევრჯერ სიკვდილი.

შარდის ბუშტიდან სუსუნატის ბაცილები თირკმელების მილებით გადადიან თვითონ თირკმელებში და იწვევენ მათ ანთებასა და დაჩირქებას, რასაც ბევრჯერ შედეგად მოსდევს ავადმყოფის სიკვდილი.

მოხდება ხოლმე, რომ სუსუნატის ბაცილები გაძვრებიან სისხლში და აქედან დაბინავდებიან სახსრებში.

ავადმყოფს უჩნდება სახსრების ანთება ანუ სახსრების ქარები, რასაც შედეგად მოსდევს სიცხე და დიდი ტკივილები.

სახსრებში სუსუნატის ბაცილებს განსაკუთრებით უყვართ მუხლი, უფრო ხშირად მარცხენა მუხლი.

მუხლი სახსარში სივდება, მოძრაობა შეუძლებელია.

ავადმყოფს აძლევს დიდ სიცხეს, საშინელი ტკივილები აქვს. სნეულება ნელ-ნელა ცხრება, მაგრამ ფეხი მუხლში სამუდამოდ გაშეშდება.

ზოგჯერ სუსუნატის ბაცილები სისხლიდან გულში დაბინავდებიან, იწვევენ გულის ანთებას და ავადმყოფი კვდება.

ზოგჯერ სუსუნატის შედეგად მოსდევს სქესობრივი უნარიანობის დასუსტება და სრული დაკარგვა.

3. რბილი ათაშანგი.

ამ სამ ავადმყოფობათა შორის ყველაზე უფრო იოლია უბრალო ანუ რბილი ათაშანგი.

ის ჩნდება სასქესო ასოების კანზე, უმეტესად თავზედ.

ჯერ გამოაყრის წითლად რამოდენიმე ალაგას, გამონაყარი მუწუკდება და შემდეგ წყლულდება.

წყლულები თანდათან მატულობენ, ღრმადებიან და იქიდან იწყებს დენას ჩირქი.

წყლულის ნაპირები ამოკმულია და უსწორ-მასწორო.

ძირი და გარეშემო კანი რბილია. ამიტომ ეწოდება ამ ავადმყოფობას რბილი ათაშანგი.

სიფილისის წყლულს კი მაგარი ძირი აქვს და ამიტომ მას უწოდებენ მაგარ ათაშანგს.

რბილი ათაშანგი იწყება ყოველთვის რამოდენიმე წყლულით და მათი რიცხვი კიდევ მატულობს რამოდენიმე დღის განმავლობაში.

რბილი ათაშანგი არასოდეს არ გადაქცევა მაგარ ათაშანგად ანუ სიფილისად, რადგანაც რბილი ათაშანგს იწვევენ სულ სხვა ბაქტერიები, სიფილისს კი — სულ სხვა.

რბილმა ათაშანგმა ძვირად იცის გართულება და უმეტეს შემთხვევაში მალე და ადვილად რჩება.

ყველაზე უფრო ხშირი გართულება ამ სნეულების დროს არის საზარდულის ჯირკვლების ანთება და დაჩირქება.

ბაბონი ვაუჩნდაო, იტყვით ხოლმე თქვენ ასეთს შემთხვევაში.

4. ს ი ზ ი ლ ი ს ი.

დაგვჩა ერთი უმთავრესი ვენერიული ავადმყოფობა — სიფილისი.

ვენერიული ავადმყოფობა უმთავრესად ქალაქის ავადმყოფობაა, მაგრამ ქალაქი და სოფელი თანდათან უახლოვდებიან ერთმანეთს, სოფელი აძლევს ქალაქს რაც იმასა აქვს — პურს კვერცხს, ყველს, ქათამს, ღვინოს, ერთის სიტყვით სანოვაგეს; სამაგიეროთ ქალაქიც აძლევს იმას, რაც გააჩნია.

ვენერიული ავადმყოფობით ქალაქი მდიდარია და ძალიან უხვად სთავაზობს სოფელს.

სიფილისს აჩენს ერთგვარი წვრილი, მოგრძო და ქაბრაკივით დახლანკილი ბაცილა, რომელიც აღმოაჩინა მეცნიერმა შოდენმა 1905 წელს.

გაძვრება თუ არა ეს ბაცილა ადამიანის სხეულში, იწყებს შიგ ვამრავლებას და იწვევს სიფილისს ყველა მისი საშინელი შედეგით.

სიფილისი დახანებული ავადმყოფობა არის.

ახალგაზრდობისას რომ დაემართება ადამიანს, ზოგჯერ ღრმა სიბერემდე ატარებს მას და მასთან ერთად ჩადის საფლავში.

ადამიანის სხეულში სიფილისი სხვადასხვა დროს სხვადასხვა სახეს ღებულობს და იწვევს მრავალნაირ გართულებას.

ქალს მუცელი მოსწყდა, — სიფილისის ბრალი ჰყოფილა.

ადამიანი დაბრმავდა, სიფილისის ბრალი ჰყოფილა.

დამბლა მოუვიდა, კეუაზე შეირყა, გადიროა, — აქაც სიფილისი ჰყოფილა დამნაშავე.

სიფილისსა აქვს ოთხი სხვადასხვა ხანა.

როდესაც ადამიანს გამოუვა სადმე სიფილისის წყლული და გარეშემო ჯირკვლები შეუსივდება, ეს არის პირველი ხანა.

როგორც კი შეეყრება ადამიანს სიფილისი, მაშინათვე კი არ გამოაჩნდება წყლული, არამედ სამი ან ხუთი კვირის შემდეგ, ძვირად—ორკვირაზე.

წყლულის გამოჩენის შემდეგ გაივლის ორი-სამი თვე და დაიწყება მეორე—ხანა გამოფენისა. ავადმყოფი სისუსტესა გრძნობს, ცოტაოდენი სიცხე აქვს, თავი სტკივა, ძვლები სტეხავს, შემდეგ გამოჰფენს წითელასავით მთელ ტანზე და ჯირკვლები შეუსივდება ყველგან.

გამოპყრის ყელში და ზოგჯერ ხმა ჩაეხლიჩება. შემდეგ იწყებს ცვენას თმა, წარბი, წამწამი, წვერ-ულვაში.

ზოგჯერ სიფილისი ისე მძლავრად გამოჰფენს, რომ ყვაილი გეგონებათ.

ზოგჯერ აქა-იქ დააყრის და ავადმყოფი ვერც კი შენიშნავს; გამოფენილი თავისთავად რჩება მაგრამ გაივლის რამდენიმე ხანი და ხელახლად გამოჰფენს.

მეორე ხანა გრძელდება ბევრჯერ ორი-სამი წელიწადი.

ამის შემდეგ ავადმყოფს ძვლები უსივდება, წვივებზე ან სხვაგან, ზოგჯერ თავზე კოპები ამოებერება, მერე დაუჩირქდება, ცხვირში შიგნით იარა გაუჩნდება და თუ დროზე თავს არ უშველა, ცხვირი ჩაუვარდება.

ყელში გაუჩნდება წყლულები და ხმა ეკარგება, სუნთქვა თანდათან შეეკვრის.

თავის ტვინში გაუჩნდება კოპები და დამძლა დაემართება.

ეს არის მესამე ხანა სიფილისისა.

ბოლოს იწყება ხერხემლის ტვინის გახშობა, რასაც შედეგად მოსდევს ორივე ფეხის დადამძლავება; თავის ტვინის დასნეულება, რასაც შედეგად მოსდევს სიგიჟე და სიკვდილი; თვალის ნერვების გახშობა, რასაც შედეგად მოსდევს დაბრმავება.

აი ეს არის მეოთხე ხანა სიფილისისა.

პირველ ხანაში სიფილისი გადამდებია, აგრეთვე მეორეში.

მესამესა და მეოთხეში—არა. ათასში ერთხელ მესამე, ხა-
 ნაშიაც იცის გადადება.

როგორ ვრცელდება სიფილისი?

ორის გზით: გარედან გადადებით და მემკვიდრეობით.

პირველ შემთხვევაში სიფილისი გადადის ერთი ადამიანი-
 დან მეორეზე ან პირდაპირ: კოცნით, სქესობრივი შეერთებით
 —ან სხვადასხვა ნივთების საშუალებით—კოვზით, დანა-ჩან-
 გლით, ქიქით, სამართებლით და სხვ.

ამიტომ სიფილისის წყლული შეიძლება გამოვიდეს მარ-
 ტო სასქესო ასოზე კი არა, არამედ ყველგან—კანზე, ლოყა-
 ზე, ტუჩზე, ენაზე, თითზე.

იმ ალაგას, სადაც სიფილისიანის ჩირქი მოეცხება, უსა-
 თუოდ უნდა იყოს კანი ცოტათი მაინც გაკაწრული.

ჩირქის მოცხების შემდეგ გაივლის რამოდენიმე კვირა და
 იმ ალაგას გაჩნდება ძირმაგარა წყლული. ამიტომ უწოდებენ
 სიფილისს მაგარ ათაშანვს.

როდესაც სიფილისის წყლული გამოჩნდება, მაშინ უკვე
 მთელი სხეული, განსაკუთრებით სისხლი გაესებულება სიფილი-
 სის ბაცილებით

სწორედ ამაშია სიფილისის საშინელება.

უმალ რომ კანზე ჩნდებოდეს წყლული და შემდეგ გა-
 დადიოდეს ჯანში სნეულების შხამი, მაშინ მისი მორჩენა ად-
 ვილი საქმე იქნებოდა; მოეჭრიდით, ამოვწვავდით წყლულს
 და იმის შხამს აღარ გაუშვებდით შიგნით.

მაგრამ საქმეც იმაშია, რომ წყლული მხოლოდ იმის შე-
 მდეგ ჩნდება, როდესაც მთელი სხეული უკვე გაქვინთილია
 სიფილისის ბაცილებით.

სიფილისის წყლული უმეტეს შემთხვევაში ერთია ან
 ორი. ის პატარაა, მრგვალი, ამობერილი, მოწითალო და ნაბი-
 რები სწორა აქვს შემოკოპიტებული; ძირი აქვს მაგარი. ჯერ
 წყლულის მახლობლად, შემდეგ მთელს ტანში—საზარდულებ-
 ში, იღლივებში, ნიდაყვებში, კისერზე,—ჯირკვლები სივდე-
 ბიან, ზოგჯერ კისერზე და ბეჭებზე კანი აფორაჯდება, დაი-

ჩუთება თეთრად, შემდეგ იცის გამოფენა ტანზე, ხელებზე, გამოყრა პირში, ყელში, ცხვირში.

ბოლოს ჩნდებიან დიდი და ღრმა წყლულები ძვლებში, ღვიძლებში, ფილტვებში, გულში, ნაწლავებში და ავადმყოფი კვდება.

ასეთი გართულება შედარებით იშვიათია, თუ რომ ავადმყოფი დროზედ და რიგიანად წამლობს.

სიფილისი ხშირად ასნეულებს ხერხემლის ტვინს.

ტვინი ნელ-ნელა იწყებს ხშობას და მორჩენა შეუძლებელია. ავადმყოფს თანდათან ფეხები უბრუნდება, შემდეგ ტკივილები ეწყობა ფეხებში და მუცელში დრო და დრო, ტკივილები მეტად მწვავეა.

შემდეგ და შემდეგ ფეხები აღარ ემორჩილება, სიარული თანდათან უძნელდება, ფეხებს მიაბარტყუნებს სიარულის დროს თვალს აკლდება.

ბოლოს მთლად დამბლა ემართება, ლოგინად ჩავარდება, სუსტდება და კვდება.

ეს გართულება თანდათან მალე ერევა ავადმყოფს, ზოგჯერ კი ნელნელა მიმდინარეობს და ავადმყოფი ორი წელი და მეტიც უძლებს.

ბოლო კი ყველასი ერთია: დაკუტდება, ლოგინად ჩავარდება და შემდეგ სიკვდილი.

არის მეორე გართულება, როდესაც ხერხემლის ტვინი კი არა ხშება, არამედ თავის ტვინი.

ეს ავადმყოფობა მეტად საინტერესოა აი რა მხრივ: აშკარად ამტკიცებს რომ არავითარი სული არ არსებობს; სულიერი ცხოვრება ჩაღდება ტვინში და ტვინის მოსპობასთან ერთად ისიც ისპობა.

რაში გამოიხატება ეს სნეულება?

ავადმყოფს ემჩნევა ძარღვების აშლილობა: ცხარობს, ადვილად მოსდის გული.

შემდეგ და შემდეგ საქმეზე გული უცრუვდება, მუშაობა

და მეცადინეობა ეხარება, აღარ ეხალისება; გულისყური ეკარგება, გულმედიწი ხდება.

ამგვარი მდგომარეობა გრძელდება რამოდენიმე ხანს.

შემდეგ ავადმყოფს ხასიათი ეცვლება.

სახლში აღარ ჩერდება, ნაცნობებსა და ნათესავებში სიარულს უზშირებს, ლაპარაკს უმატებს, ცრუობს, ქეიფსა და ლოთობას იწყებს, უთავბოლოთ ხარჯავს ფულებს, სირცხვილ-ნამუსის გრძნობა ეკარგება.

ამის შემდეგ ავადმყოფი იწყებს მეტად თავისებურ ბოღვას, რომელშიაც განდიდება გამოიხატება: მე ლამაზი ვარ, ახოვანი, ყველაზე ღონიერი, უზომოდ მდიდარი, მეფე ვარ, ქრისტე ღმერთი და სხვ.

ამგვარ მდგომარეობაში ავადმყოფი ბევრს ლაპარაკობს, ბევრს დადის, კამათობს, ცხარობს, გული მოსდის, ყვირის.

შემდეგ და შემდეგ სწეულის ოცნება და ბოღვა ნელა-ნელა სუსტდება, ავადმყოფს აზროვნება ეკარგება, აღარაფერი აღარ ახსოვს, აღარაფერი აღარ აწუხებს, სრულებით კმაყოფილია.

სისუსტე ერევა, სიარული უჭირს, ხელები უკანკალებს, ენა თანდათან ებმება, ველარავის სცნობს, დამბლად ჩავარდება, ლოგინიდან ველარ დგება, ქვეშ ისერის, გონება და აზრი სრულებით ეკარგება და მთლად გამოსულელდება.

ამგვარ მდგომარეობაში უსწრებს მას სიკვდილი.

როდესაც გასჭრეს ამისთანა მიცვალებული, რა აღმოაჩნდა?

აღმოაჩნდა ის, რომ ამ ავადმყოფობას სარჩულად უდევს ტვინის რუხი ნაწილის ანუ ტვინის ქერქის დასნეულება.

ერთ-ერთ საუბრის დროს მე აგიხსენით, რომ ტვინს რუხი ქერქი აქვს და თეთრი გული.

ქერქი შესდგება პატარ-პატარა ნაწილებისაგან, რომლებსაც უჯრედებს უძახიან.

ამ უჯრედებიდან მოდის ურიცხვი წვრილი ძაფები და აი ესენი შეადგენენ თეთრ გულს.

ამ ძაფებით ტვინის უჯრედები უკავშირდებიან ერთმანეთს და ჩვენი სხეულის ყოველ ნაწილს.

ეს ძაფები ასრულებენ ტელეგრაფის მავთულების მოვალეობას: სხვადასხვა განკარგულება ამ ძაფებით ტვინიდან მოდის ჩვენი სხეულის ყველა ნაწილში.

აგრეთვე ჩვენი სხეულის ნაწილებიდან და გარედან სხვადასხვა ცნობები ამ ძაფებით მიუდის ტვინს.

სიფილისის შხამი მოქმედობს თურმე ჩვენი ტვინის მთავარ ნაწილებზე, — უჯრედებზე, რომლების მუშაობაზედაც დამოკიდებულია ჩვენი ფიქრი, გრძნობა, აზროვნება, მოქმედება, ერთი სიტყვით მთელი ჩვენი გონივრული ცხოვრება.

ტვინის უჯრედები ნელ-ნელა სნეულდებიან, ილევან; ადამიანს ხასიათი ეცვლება.

უჯრედები ისპობიან, თავის ტვინი ილევა, პატარავდება და ადამიანიც სულელდება, დამბლავდება და ბოლოს ლოგინად ჩავარდნილი კვდება.

ამ ავადმყოფობის დროს განსაკუთრებით სნეულდება და ილევა ტვინის შუბლის ნაწილი.

რას ამტკიცებს ყოველივე ეს?

იმას, რომ ჩვენს სულიერ ცხოვრებას აწარმოებს თავის ტვინი და არაეითარი სული არ არსებობს.

დასნეულდება თავის ტვინი, სულიერი ცხოვრებაც ირღვევა;

მოისპობიან უჯრედები ტვინში, ადამიანი სულელდება, დამბლავდება და კვდება.

ალარც საიქიო არის? როგორ დავიჯერო! იტყვის გულში ბევრი თქვენგანი.

თუ კი სული არ არსებობს და ყოველივე ის, რასაც ჩვენ სულს ვაწერდით, ტვინის საქმე ყოფილა, საიქიო რაღა მოხელეა, ვინდა უნდა წავიდეს იქ?

— მა ი სამოთხე და ჯოჯოხეთი? შენ ამბობ გეო?

— შე კაი კაცო, თუ საიქიო არ არის, სამოთხე და ჯოჯოხეთი სადღა იქნება?

ყოველივე ეს ზღაპარია, რომლითაც თქვენისთანა მშრომელი ხალხს თვალებს უხვევდენ, რომ უფრო მაგრა დასჯდომოდენ კისერზე. გაჰხედეთ სამყაროს.

ყველგან გაუზომელი სივრცეა. სივრცეში ვარსკვლავებია. თვითეული ვარსკვლავი წარმოადგენს მზეს და იმის გარშემო მოძრაობს მრავალი დედამიწა, ჩვენი დედამიწის მსგავსად.

რომელიმე ვარსკვლავიდან რომ ვინმემ გამოიხედოს, ჩვენი მზეც პატარა ვარსკვლავად გამოჩნდება. ყველგან სივრცეა და შეუზღერებელი ცვალებადობა.

სიკვდილი ცვალებადობაა — სხვა არაფერი.

ვკვდებით იმიტომ, რომ ჩვენი სხეული დაიშალოს მასალად და ამ მასალიდან ბუნებამ სხვა რამ ახალი შექმნას — მცენარე, ბალახი, ცხოველი და სხვ.

ყველგან სივრცე, ყველგან მზე, ყველგან დედამიწა — რა არის საიქიო, — სად არის საიქიო?

იციტ რა?

დაუთმობთ მთელი საიქიო იმათ, ვინც მუდამ საიქიოზე გეჩიჩინებოდათ.

ჩვენ კი დავიმკვიდროთ ეს ქვეყანა და მოვაწყობთ მშრომელი ხალხის საკეთილდღეოდ და საბედნიეროდ.

დღეიდან ნულარ გავაქაქანებთ ბატონებსა და მუქთახორებს, მშრომელი ხალხის წურბელებს.

ახლა ისევ ჩვენს სიფილისს დაუბრუნდეთ.

5. მემკვიდრეობითი სიფილისი.

რა გზით გადაეცემა დედამამის სიფილისი შვილს?

სიფილისის ბაცილები მრავლდებიან ადამიანის სისხლში და აქედან მოედებიან მთელს სხეულს; გადადიან ადამიანის თესლში და აქედან ადამიანის ჩანასახში.

ჩანასახი იზრდება დედის მუცელში, სიფილისის ბაცილები მრავლდებიან იმის სხეულში.

დაიბადა ბავში და მთელი მისი აგებულება გამოტენილია სიფილისის ბაცილებით.

ხშირად ბავში დედის მუცელშივე კვდება და დედას ზედმედ სწყდება მუცელი—ორი სამი თვისა, შემდეგ უფრო გვიან და გვიან შვიდ-შვიდი თვისა, რვისა, ცხრისა.

ზოგჯერ ბავში ცოცხალი იბადება, მაგრამ ისევე მალე კვდება.

ბევრჯერ ბავშს ათ-თორმეტ წლამდე არაფერი ემჩნევა, და ამის შემდეგ უსივდება ძვლები, იარები უჩნდება და, დროზე თუ არ უპატრონეს, კვდება.

ვენერიული ავადმყოფობა თავისით არავის არ უჩნდება.

ამ სნეულების ბაცილები არც ჰაერში ბინადრობენ, არც მიწაში, არც წყალში.

ისინი არიან ადამიანის აგებულებაში და ავადმყოფისაგან გადაედება სალს ან პირდაპირ სხვადასხვა საგნების—სამართებლის, ქიქის, კოვზის და სხვ. საშუალებით.

რითი შეიძლება, რომ თავი დაეფაროთ ვენერიულ ავადმყოფობისაგან?

ლოთობისა და გარყვნილობის განდევნით.

გეტყვიან პირდაპირ: თქმა ამის ადვილია, შესრულება კი ძნელი.

მაგრამ ის, რაც ძნელი ასასრულებელია ქალაქში, შედარებით ადვილია სოფელში.

ყველა ცხოველსა და მათ შორის ადამიანსაც აქვს სქესობრივი მოთხოვნილება და ეს მოთხოვნილება საკმაოდ მძლავრია

ის უნდა დაეაყენოთ ბუნებრივ გზაზე.

ეს ბუნებრივი გზა არის ადრე ცოლის შერთვა.

ქალაქში ეს ძნელია, მას წინ ელობება ბევრი დაბრკოლება.

სოფელში კი ოცი წლის ახალგაზრდამ ცოლი უნდა შეერთოს.

თვრამეტი წლის ქალი უნდა გათხოვდეს.

ნაწილი მეხვინაღი.

სხვადასხვა სწეულებანი.

1. პირველი დახმარება უმცარი უხედაურების დროს.

ვისმე თუ მძიმე რამე მოხვდა, ან დაეჯახა, დაეცა, კანი და ხორცი ექვეება, ხშირად კანი ლურჯდება, აიბერება და ზოგჯერ სკდება კიდევ. დაეყვილმა ხორცმა იცის ტეხვა და დასაწყნარებლად საკმარისია ცოც წყალში დასველებული ტილოთი შეხვევა. თუ ალაგი ცოტათია დაეყვილი, საკმარისია ოდნავ ზედია. ხანდახან დაეყვისა გამო სისხლის მილი სკდება კანქვეშ და შიგ სისხლი ჩაიღვრება, რის გამო კანი რგვლად ამოიბერება. ამგვარ შემთხვევაში დაეყვილი ალაგი უნდა შეუხვიოთ სველი ტილოთი და ორი სამი დღის შემდეგ დღეში ორჯერ სამჯერ ნელა-ნელა უზილოთ. უმეტეს შემთხვევაში სიმსივნე ამ გზით ჰქრება. თუ ადამიანს ტვინი დაენჯღრა ღონივრად, მას გული უწუხდება გრძნობა ეკარგება, ხშირად გულიც ერევა და პირს აღებინებს ამ დროს. თუ ფილტვები დაენჯღრა, სისხლის ხველება აუვარდება ხოლმე. თუ ღვიძლი, ან თირკმელი, ან ელენთა ძალიან დაენჯღრა შეიძლება გასკდეს კიდევ. მაშინ ადამიანი გრძნობს ტკივილს მუცელში და რადგანაც შიგნით მუცელში სისხლი ბლომად იღვრება, ადამიანს ფერი ეკარგება, ყვითლდება, გული უსუსტდება. თუ სისხლი ბევრი ჩაიღვარა მუცელში, დაშავებული მალე კვდება. ამისთანა შემთხვევაში ავადმყოფი უნდა დააწვინოთ წყნარად, შეუხსნათ ყველაფერი, გულზე და სახეზე წყალი აპკუროთ. თუ სახე დაწითლებული აქვს, თავი დაბლა უნდა დაუდოთ და ფეხები კი მაღლა.

ჩვენს კანზედ ქრილობას ბევრგვარი იარაღი და საგანი იწვევს; დანა, ხანჯალი, ხმალი, თოფი, დამბახა, ქვა, კეტი და სხვა. ვინც დაკვირვებია ქრილობას, დაინახავდა, რომ ის ორნაირათა რჩება: ქრილობის ნაპირები ერთმანეთს ეწებება და მალე რჩება თითქმის დაუჩნევლად; ზოგჯერ კი ქრილობა ჩირქდება და მორჩენა ხანგრძლივდება. თუ ქრილობა რაიმე გასვრილი იარაღის შედეგია, ჩირქდება, გარშემო კანი სივდება, ანთება ჩნდება, წითელი ქარი, ზოგჯერ სისხლი იწამლება და ავადმყოფი კვდება.

სანამ ქრილობას მოუვლიდეთ, ხელები კარგად უნდა დაიბანოთ საპნით, თბილი წყალით, ან ცივით, თუ ხელად თბილი არ არის. შემდეგ ქრილობის გარეშემო კანი კარგად უნდა მობანოთ და სუფთა, ახალ გარეცხილი ხელსახოცით, ცხვირსახოცით, ან პირსახოცით შეუწმინდოთ. ქრილობაში თუ სისხლია შედედებული, მას ხელი არ უნდა ახლოთ; რადგანაც შედედებული სისხლი დენას აკავებს და, თუ მოაცილეთ, შეიძლება სისხლი წამოსკდეს. შემდეგ სუფთა ცხვირსახოცი დააფარეთ ქრილობას და კარგად შეახვიეთ. რაც უნდა პატარა იყოს, დიდი სისუფთავეა საჭირო, რადგანაც სულ პატარა ქრილობა შეიძლება გაძნელდეს და ადამიანი იმსხვერპლოს, თუ ქრილობას პირი დაღებული აქვს, უნდა ნაპირები ერთმანეთზე მისწიოთ და ისე შეახვიოთ.

ძალიან ცუდი ჩვეულებაა სოფელში: ქრილობას აყრიან ცხენის განავალს ან აბლაბუდას (ობობას ქსელი). ერთიცა და მეორეც სავსეა ბაცილებით და ქრილობის გაძნელება ბევრნაირად შეუძლიათ, მოშუშება კი სრულებით არა. დაქრილი ასო მოსვენებული უნდა იყოს, თუ ფეხია დაქრილი, ავადმყოფი ისე უნდა იწვეს, რომ შეხვეული ფეხი მაღლა იდვას. თუ ხელია დაქრილი, ის ხილაბანდით (სამყურა თავშესახვევი) უნდა ჩამოიკიდოს კისერზე ისე, რომ როცა ხელი ხილაბანდშია, ხილაბანდის ყური იდაყვისაკენ უნდა იყოს და არა თითებისაკენ.

ყოველი ქრილობის ღროს უპირველესად საშიშია სისხ-

ლი 6-7 დენა. ადამიანის აგებულებაში ორნაირი სისხლის მი-
 ლებია: არტერიები და ვენები; არტერიებით სისხლი მო-
 დის გულიდან სხეულში; ვენებით კი სისხლი ბრუნდე-
 ბა სხეულიდან უკანვე გულში. არტერიების სისხლი ალისფე-
 რია, ვენებში კი შავი. არტერიები ფეთქავენ, აქ სისხლი
 სწრაფად გარბის; ვენები კი არა ფეთქავენ, აქ სისხლი ნელა
 მიმდინარეობს. ამიტომ თუ კრილოზიდან სისხლი გადმოსწ-
 ქეფს შორს და ალისფერია, არტერიაა გაქრილი და, რაც
 უფრო სხვილია არტერია, მით უფრო სხვილათა და შორს
 სწქეფს სისხლი. ხოლო თუ სისხლი შავად გადმოდის ერთნაი-
 რად, ვენაა გაქრილი.

ვენიდან სისხლის დენა საშიში არ არის. არტერიიდან
 სისხლის დენა კი საშიშია, რადგანაც თუ დროზე არ შეჩერ-
 და და არტერია საკმაოდ სხვილია, დაშვებულნი იმდენ სისხლს
 ჰკარგავს, რომ რამოდენიმე წამში შეიძლება სული ვა-
 ნუტეფოს. როცა ვენიდან მოდის სისხლი, კრილოზის ზევით
 თუ რამეა მოქერილი, უნდა მაშინათვე შემოხსნათ, კრილო-
 ბაზედ სუფთა ცხვირსახოცი დაათაროთ და საკმაოდ მაგრად
 შეუხვიოთ.

თუ სისხლი სხელი არტერიიდან მოდის, დაქრილს უცებ
 უნდა გახადოთ ტანისამოსი, რომ დაქრილი ალაგი გაუნთავი-
 სუფლოთ, დაახვიოთ მაგრად უხმარი ხელსახოცი, დაადვათ
 კრილოზაზე და ხელი ღონიერად დააქიროთ. თუ კრილოზა
 ხელზეა, ან ფეხზე, თასმა ან პირსახოცი ღონიერად უნდა
 მოუქიროთ კრილოზის ზევით, რომ გულიდან წამოსული სი-
 სხლი კრილოზაში აღარ გამოუშვათ. თუ კრილოზა სახეზეა
 ან კისერზე, მაშინ თასმა ან პირსახოცი აღარ გამოდგება,
 რადგანაც დაქრილს დაახრჩობთ, თუ კისერზე მოუქირეთ: ამ
 შემთხვევაში ყელზე ხოჩნის გვერდით კრილოზის ქვევით თი-
 თები უნდა მიაქიროთ შიგნით და კისრისაკენ: აქედან ამო-
 დიან თავისაკენ არტერიები და რაკი მათ თითებს ღონიერად
 მიაქერთ, სისხლის დენა შედგება. თუ სისხლი თითების და-

ქერით შეწყდა, თითები ღიღბანს არ უნდა აუშვათ. ერთს რომ დაეღალება ხელი, მეორე უნდა მიეშველოს.

როდესაც ფილტვებიდან სისხლი მოდის, ჯერ თბილად მოადგება გულზე, შემდეგ ყელში და, წამოახველებს თუ არა, სისხლი წამოსქდება; სისხლი აღისფერია.

ვისმე თუ გულზედ მძიმე რამე დაეცა ან მალლიდან გადმოვარდა, შეიძლება, ფილტვებში სისხლის ძარღვი გაწყდეს და სისხლი წამოსქდეს. სისხლის ხველება ხშირად ქლექიანს სჩვევია. ამგვარ შემთხვევაში ავადმყოფს გული უნდა გაუხსნათ და ისე დააწვინოთ, რომ თავი და ბეჭები მალლა ჰქონდეს. ავადმყოფი წყნარათ უნდა იწვეს, ტრიალი არ შეიძლება, ხალხი არ უნდა შემოეხვიოს გარშემო; ავადმყოფმა ხველა უნდა შეიკავოს რამდენიც შეუძლია და ცოტცოტა ცივი წყალი ყლაპოს, ან ყინული. გულზე ცივ-წყალში დასველებული ტილოები უნდა აფინოთ. ზოგჯერ ავადმყოფს პირიდან სისხლი მოსდის, მაგრამ ფილტვებიდან კი არ არის სისხლი, არამედ კუჭიდან.

როცა ვისმე სისხლი ფილტვებიდან მოსდის, ის ახველებს და სისხლი აღისფერი და ქაფიანია.

როცა სისხლი კუჭიდან მოდის, ავადმყოფს ხველება კი არა აქვს, არამედ პირის ღებინება; სისხლი შავია, — შედედებული ან ყავის მსგავსი.

კუჭიდან თუ ავადმყოფს სისხლი ამოსდის, ეს იმას ნიშნავს რომ მას კუჭში წყლოული გასჩენია, ან რაიმე სიმსივნე გამოსვლია.

ამგვარ შემთხვევაში ავადმყოფი უნდა დააწვინოთ, ტანისამოსი გაუხსნათ, ცივი წყალი ან ყინული აყლაპოთ, მუცელზედ გულის კოვზთან — უფრო მარცხნით ცივ წყალში დასველებული ტილოები აფინოთ და ხშირად უცვალოთ.

როცა ვისმეს ცხვირიდან მოსდის სისხლი, ცხვირის მოხოცვას ან კირტას ამ დროს თავი უნდა დაანებოს. ზოგიერთს სისხლი რომ შეუდედდება ცხვირში ვერ გულობს და იხოცს, რაც უფრო იწვევს სისხლის დენას შეწყვეტის მაგიერ. ხელე-

ბი უნდა ასწიოს, კისერზე და ცოტა ქვევით ხერხემალზე ცივ წყალში დასველებული ტილოები იფინოს. აგრეთვე წვივებზედ სველი ტილოების ფენაც შველის. მამაკაცებს შველის ხშირად სასქესო ასოების გარშემო ცივ-წყალში დასველებული ტილოების შამოფენა. თუ ყურიდან სისხლი გამოედინა ვისმე, წყნარად დაწოლის მეტი არაფერია საჭირო.

თუ დაჟიანგებულ ლურსმანს, რკინას ან გასვრილ ხეს გადაახია ვინმემ ფეხი ან ხელი, ჩირქის გამომწვევი ბაცილები სისხლში შედიან და ზოგჯერ აჩირქებენ ყველა შინაგან ასოებს; მაშინ სისხლი იწამლება და ადამიანი კვდება.

იგივე უნდა ვთქვათ გველის შხამზედაც. ზოგიერთსა ჰგონია, გველი როცა ადამიანსა ჰკბენს, ენის წვერს ჩაასობს ხორცში და შხამს ჩაუშვებსო. ეს შემცდარი შეხედულებაა. შხამიან გველს გვერდზედ კბილი აქვს, რომელსაც შუაში მილი აქვს; კბილის ძირში პატარა პარკია, რომელშიაც შხამი გროვდება. შხამი კი მზადდება მახლობელ ჯირკვლებში. როდესაც გველი ადამიანს უკბენს და პირს მოუჭერს, კბილი დაეჭირება შხამით სავსე პარკს, პარკიდან შხამი წამოვა კბილის მილში და ჩავა ნაკბენში; აქედან შხამი გადადის სისხლში, სისხლიდან გულში; გულიდან ვრცელდება მთელ სხეულში და სწამლავს მას.

ყველა ამგვარს შემთხვევაში ნაკბენს ან გაკრილს ზევით თასმა, ბაწარი ან პირსახოცი უნდა მოუჭიროთ, რომ შხამი ან ბაცილები გულისაკენ ვერ წავიდენ; შემდეგ უნდა ეცადოთ, რომ სისხლი კრილობიდან ან ნაკბენიდან უკან გამოდნოთ ზევიდან ქვევით კრილობისა და ნაკბენისაკენ ზელითა და სრესით. ეს იმიტომ არის კარგი, რომ შხამი უკან გამოჰყვეს სისხლს. ვისაც ტუჩები არა აქვს დახეთქილი, თუ ამოსწოვს ნაკბენს და კრილობას, ძალიან კარგია.

ამგვარ მოვლასთან ერთად შხამიანი გველისაგან დაკბენილს მალე უნდა ასვათ ბევრი არაყი ან მგარი ღვინო, რომ დათვრეს. შემჩნეულია, რომ მგარი სასმელი გველის შხამს ძა-

ლას უკარგავს. ამის შემდეგ კარგია გახურებული ლურსმანით ან წინდის ჩხირით ნაკბენის ამოწვა.

ადამიანის გაუფრთხილებლობით დიდ უბედურებას ახდენს ზოგჯერ ცეცხლი და ცხელი წყალი. ზოგიერთი დედა ცეცხლთან პატარა ბავშს დატოვებს და თვითონ კი გარეთ გავა. პატარა მიუცოცდება ცეცხლს, მოეკიდება ტანისამოსზე და, სანამ მოეშველებოდენ, დაიწვის კიდეც. ზოგჯერ უყურადღებობით ბავში გახურებულ თონეში ჩავარდნილა, ან ცხელი წყალი ტანზე გადაუსხავს და სხვა. ბავში მეტად ცნობისმოყვარეა; ყოველიფერი უნდა გასინჯოს, ყოველისფერში თითი უნდა ჩაჰკრას; ამავე დროს იმდენი ჭკუა და გამოცდილება არა აქვს, რომ იცოდეს, რას უნდა მოერიდოს. ამიტომ ცეცხლი, ნავთი, ცხელი წყალი, გახურებული უთო არასოდეს არ უნდა ანდოთ ბავშს — არც დიდს, არც პატარას. შვილის დაკარგვის საშინელ სიმწარეს ბევრი დედა აიცდენს თავიდან, თუ მუდამ გაუფრთხილებული იქნება.

როცა ვისმე ტანისამოსზე ცეცხლი ეკიდება, იმდენად დაიბნევა, რომ არ იცის, რა ჰქნას, და გარბის. გაქცევა კი ცეცხლს უფრო აძლიერებს. ამგვარ შემთხვევაში წყალის ძებნა უადგილოა: უნდა აიღოთ საბანი, ზეწარი, ან ფარდაგი, ქილოფი, — თუ არც ერთი არ არის, ტანისამოსი უნდა გაიძროთ, გადაათაროთ იმას, ვინც იწვის, წააქციოთ ძირს და აგორაოთ, სანამ ცეცხლი არ ჩაქრება; შემდეგ კი მოიტანეთ ცივი წყალი, დამწვარ ტანისამოსს ნუ გახდით და ისე ასხით ზედ რაც შეიძლება ბევრი, რომ მთლად გაიწუნწოს.

ცხელი წყალი თუ ვისმე გადაესხა, სანამ ტანისამოსს გახდიდეთ, ცივი წყალი უნდა ასხათ; შემდეგ დამავებული უნდა დააწვინოთ წყნარად და ტანისამოსი მაკრატლით დასკრათ ისე, რომ ადვილად გაძვრეს. თუ გახდა დაუწყეთ, უსათუოდ დამწვარი კანი ეღვლია. სჯობია, ტანისამოსი სულ ლუკმა-ლუკმა დასკრათ, ვიდრე დამწვარს კანი აუღვლიპოთ.

დამწვარ ალაგას კანი იბუშტება და შივ წბოლი დგება. ბუშტებს ხელი არ უნდა ახლოთ. თუ ბუშტები ძალიან დაბე-

რილია და დაშავებულს აწუხებს, ნემსი უნდა გაახუროთ ცეცხლზე და, როცა განელდება, ბუშტები ძირში რამდენიმე ალაგას უნდა დასჩხვლიტოთ, რომ წბოლი გამოვიდეს. შემდეგ უნდა იშოვოთ სუფთა ზეთი, შიგ ასველოთ სუფთა ტილოები ან დოლბანდი და აფინოთ დამწვარ ალაგას. თუ შესახვევი რომელიმე ალაგას მაგრად დაეკრა კანს, შამოაქერით ღა მიკრული ზედ დატოვეთ. როცა დამწვარი მოშუშებას იწყებს, სუფთა ბამბით ჩირქი მოწმინდეთ ხოლმე და ზედ დააყარეთ ბისმუტი დღეში ერთხელ, თუ აფთიაქში იშოვება დამწვარის შესახვევი ბარდელბენისა, მაშინ არავითარი წამალი არ არის საჭირო: ეს შესახვევი დააფარეთ ხოლმე დამწვარს თავიდანვე, სანამ არ მოშუშდება. თუ აფთიაქი შორს არის, სახლში და მეზობლებში ზეთი არ იშოვება, კარგია უმარილო ღორის ან ქათმის, ბატის ქონი. წაუსვით კარგათ სუფთა ტილოს და აფინეთ დამწვარს. თუ არც ეს იშოვება, პურის ფქვილი კარგად გამტკიცეთ და დააყარეთ დამწვარ ალაგებზე.

რაც უფრო დიდი ალაგია დამწვარი, მით უფრო საშიშია ავადმყოფის მდგომარეობა. საკმარისია, რომ გულზე და მუცელზე მთელი კანის მარტო ზედა პირი დაიწვას ან დაითუთქოს, რომ ადამიანი მოკვდეს. შეიძლება კანი სულ ცოტათი იყოს დამწვარი, მაგრამ თუ დიდზეა, ავადმყოფი კვდება. საზოგადოთ თუ მთელს ტანზედ კანის ერთი მესამედი მაინც არის დამწვარი, ავადმყოფს გადატანა გაუჭირდება.

ბევრი იღუპება წყალში. ყოველი ადამიანი ვალდებულია, ცურვა იცოდეს. ამის ცოდნას არც ხარჯი სჭირდება და არც დიდი ქეუა, ამავე დროს ძალიან საჭიროა და გამოსადეგი: თავსაც გადაირჩინთ გაჭირვების დროს, სხვასაც უშველით. ყოველი დედამამა ვალდებულია, შვილებს ცურვა ასწავლოს. წყალში ცურვა კაცმაც უნდა იცოდეს, ქალმაც.

თუ ვინმე წყალში იხზობა და შველა გრნდათ, ისე უნდა მიეპაროთ მას, რომ ხელი არ წაგავლოსთ. თუ მოგასწროთ და ხელი წაგავლოთ, მაშნათვე წყალში უნდა ჩაიყურყუმალოთ, რომ ხელი გააშვებიოთ, თორემ ისიც დაიხრჩვება და თქვენც.

გამოცდილიმა მცურავმა თითონ იცის, როგორ და სად წაყლოს წყალში ჩაეარდნილს ხელი. უმეტეს შემთხვევაში კარგია ამგვარი საშუალება. სანამ ჩახტებოდეთ წყალში უნდა დაუყვიროთ წყალში ჩაეარდნილს: ნუ გეშინია, გადაეარჩენთქო; ჩახტებით თუ არა, უკანიდან უნდა მოუაროთ მას, მარცხენა ხელი გაუტაროთ მარცხენა ილიაში და მარჯვენა ხელში სტაცოთ, შემდეგ მაგრათ უნდა მიიკრათ გულზე და მარჯვენა ხელისა და ფეხების მოსმით მდინარეს ნაპირისაკენ გაჰყვეთ. ამგვარად ჩაქერილი წყალში ხელს ველარსად წაგაველებს. თუ წყალმა უკვე ჩასძირა გადაეარდნილი, იმ ალაგას საცა ჩაიძირა, ბუშტები ამოდის და წყალიც უფრო წყნარია; ამ ნიშნებით შეგიძლიანთ მიაგნოთ ჩაძირული.

თუ მშველელმა ცურვა არ იცის, წყალში უნდა გადაავდოს ხე, ფიცარი ან თოკი და ჩაეარდნილს შეუძახოს. როდესაც დამხვალს წყალიდან ამოიყვანთ, ფეხებით კი არ უნდა ჩამოჰკიდოთ, არამედ ტანისამოსი გააძროთ, თქვენი და მისი ტანისამოსი ერთად დაახვიოთ და გაგუდული ზედ გადააწვინოთ ისე, რომ თავი დაბლა ჰქონდეს უფრო, ვიდრე ტანი. შემდეგ უნდა დააწვეთ წელზე და გვერდებზე, რომ ფილტვებში და კუჭში ჩასული წყალი პირიდან წამოვიდეს. წყალი დელესავით კი არ წამოვა; ხანდახან საკმარისია ერთი ქიქა წყალი ფილტვებში ჩავიდეს, რომ აღამიანი გაიგუდოს. ამის შემდეგ ის უნდა დააწვინოთ სწორა, ცხვირი გაუწმინდოთ, პირი კარგად უნდა გამოუწმინდოთ ცხვირსახოცით ყელამდე, ენა გარეთ გამოუწიოთ და ნიკაპი მაღლა აუწიოთ, რომ ჰაერი ჩავიდეს. გული უზიღეთ სველი ტილოთი, ლოყებზე და გვერდებზე ხელი დაუშინეთ, ყურები აუწიეთ, ცხვირში ფთა ან ჩხირი ჩაუყავით და კირტნა დაუწყეთ, რომ გაგუდულმა როგორმე სული ჩაითქვას თუ თქვენმა მეცადინეობამ ამაოდ ჩაიარა, მაშინ გაგუდული უნდა სწორა დააწვინოთ და ბეჭებ ქვეშ შეკეცილი ტანისამოსი ამოუდვათ, რომ ბეჭები და გული ცოტა მაღლა ჰქონდეს, თავი კი გადაეარდნილი. შემდეგ მოუარეთ გაგუდულს თავიდან, იდაყვებში მოჰკიდეთ

ხელები, ნელ-ნელა ასწიეთ ზევით, პირდაპირ გაქიმეთ და თან-
დათან თქვენსკენ გადიტანეთ უკან, რომ ორივე ხელები გა-
გუდულს გაეშალოს ისე, თითქოს ხელებით არის ჩამოკიდე-
ბულიო. ამ დროს ფილტვები გაიწეეს და ჰაერი შუგ ჩავა. პა-
ტარა ხანს შემდეგ გაგუდულის ხელები ამავე გზით ისევ წინ
უნდა წამოიღოთ, გულზე დაულაგოთ და ზედ დააქიროთ ხე-
ლები. მაშინ ფილტვებიდან ჰაერი ამოვა. ამას ეწოდება ხე-
ლოვნური სუნთქვა. უნდა განაგრძოთ ასე ხელების გადატან-
გადმოტანა და გულზე დაქერა დიდ ხანს, რამდენიმე საათს,
სანამ გაგუდული არ მობრუნდება, ხშირად ნახევარ საათს ატ-
რიალებენ გაგუდულს და, რაკი არ მობრუნდება, იმედსა ჰკა-
რგავენ, მკვდარიო, და თავს ანებებენ, რის გამო გაგუდული
კვდება. ორი სამი საათი და მეტიც უნდა განაგრძოთ ხელო-
ვნური სუნთქვა; თქვენ რომ დაიღალებით, სხვა უნდა მოიხმა-
როთ; თუ მოსახერხებელია, გაგუდული დიდ მაგიდაზე უნდა
დააწვინოთ და მაგიდა დააყიროთ გაგუდულის თავისაკენ.
ამისათვის საკმარისია, რომ გაგუდულის ფეხებისაკენ მაგიდას
ფეხებში ფიცარი შეუდგათ; დაყირავება ცოტათია საჭირო,
რომ გაგუდულის ზედატანი ცოტა უფრო დაქანებული იყოს;
მაშინ სისხლი უფრო ადვილად წამოვა ფეხებიდან გული-
საკენ. გაგუდული რამდენიმე საათსაც რომ ეგდოს წყა-
ლში და შემდეგ ამოიყვანოთ, მობრუნების იმედი მაინც არ
უნდა დაჰკარგოთ. ყოფილა ისეთი მაგალითი, როცა გაგუდუ-
ლი სამი-ოთხი საათი წყალში გდებულა, სიცოცხლის აღარა-
ვითარი ნიშანი აღარა ჰქონია, მაგრამ რამოდენიმე საათის შე-
უწყვეტელ მეცადინეობას მაინც მოუბრუნებია. როცა ერთი
ხელოვნურ სუნთქვას აწარმოებს, მეორე უნდა დადგეს გაგუ-
დულის მარჯვნივ და მარცხენა ძუძუზე და გარშემო მარჯვენა
ხელის თითები დაუშინოს, ეს ხელს უწყობს გულის ამუშავე-
ბას, თუ ის შეჩერებულია.

როცა გაგუდულს ტუჩებზე და ლოყებზე ცოტა ფერი
მოუვა, მაშინ თავი უნდა გაანებოთ, საბანი დახუროთ, საბანს
ქვეშ ხელები შეჰყოთ და ქვევიდან ზევით ძალიან ზილოთ.

ამის შემდეგ კარვად უნდა დაჰხუროთ და გვერდებში და ვუხებში წამოცხელებული წყალით სავსე ბოთლები შეუდგათ ან ცხელი წყალით სავსე ქვაბი, რომ საბანს ქვეშ ცხელი ორქაქლი მოგროვდეს და ავადმყოფი მალე გათბეს.

თუ ვინმე ცივ ზამთარში გარეთ დარჩა ღამე, შეიძლება გაიყინოს. მშვიერი უფრო ადვილად იყინება, ვიდრე მაძლარი; მთვრალი უფრო ადვილად, ვიდრე ფხიზელი. ზამთარში მგზავს თან უნდა ჰქონდეს საკმაო პური, ყველი და მსუქანი ლორი. თუ ქარბუქი ამოვარდა და მგზავრმა გზა ველარ გაიკვლია, თოვლი ორმოსავით უნდა ამოაღრმავოს და შიგ ჩაჯდეს; ზედაც რომ დაეყაროს თოვლი არაუშავსრა, თუ საქმელი აქვს და მთვრალი არ არის.

გაყინული ხშირად სულ გაშეშებულია და სიცოცხლის ნიშანი აღარ ეტყობა, მაგრამ ზოგჯერ კიდევ შეიძლება მობრუნება. ჯერ უნდა შამოაქრათ ტანისამოსი ფრთხილად, თორემ გაშეშებული ხელი, ფეხი და ნეკნები ადვილად ტყდებიან. გაყინული სითბოში არ უნდა შემოიყვანოთ, თორემ მისი მობრუნება შეუძლებელია. ის უნდა გააწვინოთ გარეთ ან დერეფანში, დააყაროთ ტანზე თოვლი და თოვლითვე დაუწყით ზელა. ამავე დროს მეორე ხელოვნურ სუნთქვას უნდა აწარმოებდეს. თუ მომხმარი არა გყავთ, ხან უნდა სრისოთ თოვლით გაყინული, ხან ხელოვნურად ასუნთქებით ისე, როგორც წყალში გაგუდულს.

თუ სხეული ძალიან არის გაშეშებული, ჯერ უნდა დაზილოთ თოვლით და, ცოტა რომ დაღებება, მაშინ ხელოვნურ სუნთქვას უნდა შეუდგეთ, თორემ თავიდანვე თუ ხელოვნური სუნთქვა დააწყებოდა, გაშეშებული ხელები გადატყდებიან.

როცა შენიშნავთ, რომ გაყინული ცოტათი სუნთქავს, უნდა გადიტანოთ ცივ ოთახში, თხელი საბანი ან ზეწარი დაახუროთ და პირსახოცით ზილოთ მაგრად. ოთახი უნდა გაათბოთ ნელა-ნელა, გახურებით არ უნდა გაახუროთ, თორემ უარესია; აგრეთვე გაყინული თბილ წყალში არ უნდა

ჩააწვინოთ; თუ მარტო ხელია ან ფეხი გაყინული, ისიც თოვლით უნდა ზილოთ დიდხანს, შემდეგ პირსახოცით; შემდეგ ცივ წყალში დასველებული და გაწურული ტილოები უნდა აფინოთ ზედ. თბილად შეხვევა არ ვარგა.

საზოგადოთ ყოველ შემთხვევაში, როცა ვისმე გული შეუწუხდება, აზრზედ აღარ არის, სუნთქვა აღარ ემჩნევა, და ამგვარ მდგომარეობაში დიდხანს არის, უნდა მიმართოთ ხელოვნურ სუნთქვას ისე, როგორც აქ არის ახსნილი. თუ ადამიანი მზეზე მუშაობს დიდხანს, მზე თავზე აქვრს, ცხელა და ცივი წყალი კი ახლოს არ არის, ზოგჯერ ადამიანი დაისიცხება და ცნობიერებას ჰკარგავს; ჯერ აუვარდება წყურვილი, პირი გამშრალი აქვს, სუნთქვა უჭირს, გულს ეყრება, გული უსუსტდება, თავბრუ ეხმის. ამგვარ მდგომარეობაში ხელი უნდა ააღებინოთ მუშაობაზე, ჩრდილში დააწვინოთ, გული გაუხსნათ, ცივი წყალი მოუტანოთ, ასვით, გულზე ასხათ და შიგ დასველებული ტილოები შამოადვით თავზე და გულზე თუ ყურადღება არ მიაქციეთ, სახე გაუწითლდება, გული შეუწუხდება და ძირს დაეცემა; თვალები უძრავადა აქვს, ჩქარა სუნთქავს, ხრიალებს, -ერთი სიტყვით ისეთ შთაბეჭდილებას ახდენს, რომ აი ეს არის — სული ამოუვავა. მართლაც თუ დროზედ არ უშველეთ, ავადმყოფს კანკალი აუვარდება, კრუნჩხვა და კვდება.

მზენაკრავი უნდა დააწვინოთ ჩრდილში, გააძროთ ტანი-სამოსი, ასხათ ცივი წყალი, ზილოთ ცივ წყალში დასველებული ტილოებით, თავზე სველი ტილოები შამოაფინოთ, პირში წყალი ჩაასხათ და თუ გადაყლაპოს, ბლომად ასვით. გულზე თითები უნდა დაუშინოთ, რომ გული არ გაჩერდეს. თუ აღარ სუნთქავს, ხელოვნურ სუნთქვას უნდა მიმართოთ.

როცა მოიხედავს, მაგარი ღვინო ან ცოტა არაყი უნდა დააღვინოთ.

სიცხეში მუშაობის დროს თავზე ძალიან კარგია ბზის ქული.

თუ სოფელში საწამლიანი დალია ვინმემ, პირველი შვე-

ლა იმაში მდგომარეობს, რომ მოწამლულს პირის ღებინება აუტეხოთ. ამისათვის პირში თითები უნდა ჩაუყოთ, თუა გამოუსვით ხოლმე სასაში ან თბილი წყალი ასვით, რაკი წამოღებინებს, უნდა ასვით რძე, მაგრამ ძალიან ბევრი არა, თორემ გულზე არ დაამაგრდება. თუ მოწამლულს ძილი ეკიდება, უნდა ძმრით ან ოტკიჯი დაზილოთ, უყვიროთ, ელაპარაკოთ, ანჯღრეოთ, — ერთის სიტყვით პირველ ხანებში არ უნდა დააძინოთ.

• — — •

2. ღურბელი.

ღურბელი არის კისრის ჯირკვლების ქლექი.

— თიადორას რომ ეძახიან? გვეკითხება სოლო.

ოო, სწორეთ ზოგან კიდევ კატაჯვარას უწოდებენ.

— გამიგონია, ღურბელი დედალ მამალიაო.

ეგ, ჩემო სოლო, ყალბი შეხედულებაა. როცა, ერთი ან-
ორი ჯირკვალია დასნეულებული და სხვებზე არ გადადის,
ხალხი მამალს უწოდებს; თუ სხვებსაც მოედო, დედალიაო.

სადაც უნდა გაჩნდენ ქლექის ბაცილები, ყველგან ერთ-
გვარ სურათს იწვევენ: გამოჰყრის ღომის მარცვლებივით მო-
რუხო ხორკლებს: ხორკლები დაჩირქდებიან, ამრიგად ჩნდება
წყლული.

წყლული ღრმავდება და განივრდება, შეუერთდება მეო-
რე წყლულს, მესამეს და ამრიგად ჩნდებიან დიდი იარები.

ასე ემართებათ დაქლექებულ ჯირკვლებსაც; ჯირკვლებ-
ში ჩნდებიან რუხი ხორკლები, ამის გამო ჯირკვლები სივდე-
ბიან და იზრდებიან: ხორკლებში გროვდება სქელი ჩირქი,
დასიებული ჯირკველი ალაგ-ალაგ რბილდება და შემდეგ იკე-
თებს თავს, საიდანაც სქელი ჩირქი იწყებს ღენას.

უმეტეს შემთხვევაში სნეულება ერთი ჯირკველიდან გა-
დადის მეორეზე, მესამეში და ხშირად მთელი კისრისა და ყე-
ლის ჯირკვლები სივდებიან.

ავადმყოფობა ემართებათ ბავშებსა და ახალგაზრდებს,
ხანში შესულებს—უფრო ძვირად.

ღურბელი არის მეტად ხანგრძლივი ავადმყოფობა, მთელი
წლოებით სტანჯავს ავადმყოფს და ხშირად სიცოცხლესაც
უსპობს.

კისრისა და ყელის ჯირკვლებიდან სნეულება გადადის ფილტვებში მდებარე ჯირკვლებში, იქიდან კი ფილტვებზე. მაშინ ავადმყოფს ეწყება ფილტვების ქლექი.

ღურბელმა სიცხე არ იცის.

თუ ღურბლიანს სიცხის ძლევა დაუწყია, ეს იმის ნიშანია, რომ სენი უკვე მოედო ფილტვებზეა მდებარე ჯირკვლებს და მაშინ საქმე ცუდათ არი: ფილტვების ქლექი აუცილებელია.

როგორ უნდა ვიპატიოთ ბავში ამ სენისაგან?

უსუფთაობა არის დედა მრავალი სნეულებისა და მათ შორის ღურბელისაც.

ყოველი დედა ვალდებულია, ბავში სუფთად შეინახოს და მიაჩვიოს სისუფთავეს.

ხომ იცით პატარა ბავშვს ჩვეულება: ყოველისფერი, რაც კი ხელში მოხვდება, მინცადაშინც პირში უნდა იტანტროს.

ასეთი ზნის წყალობით ბავშვს ზოგჯერ ქლექის ბაცილე ბით გასვრილი საგანი შეაქვს პირში.

ბაცილები პირის ლორწოჭანი გარსიდან გადადიან ღრძილებში, აქედან ჯირკვლებში ყბებ ქვეშ და გათავდა: ღურბელი უკვე ჩაისახა.

ამიტომ დედა ვალდებულია, მუდამ თვალყური ადევნოს ბავშვს და არ მისცეს საშუალება, რომ ყოველისფერს პირში იტენიდეს. ღურბელს განსაკუთრებით უმზადებს ნიადაგს წითელა, ხველა, ქუნთრუშა ყელ-ქირვება და საზოგადოთ ყოველი გადამდები სენი, რომელსაც კი შედეგად მოსდევს სხეულის საგრძნობი დასუსტება.

ამიტომ ყოველი ასეთი სნეულების შემდეგ ბავშვს უნდა აქამოთ ნოყიერი საქმელი—კვერცხი, რძე, ყველი, მაწონი, კარაქი, ქათამი—დღეში ექვსჯერ მაინც და ხშირად ამყოფოთ სუფთა ჰაერზე მზეში.

როგორ შეიძლება ღურბელის წამლობა?

თუ ერთი ან რამოდენიმე ჯირკველია მხოლოდ დასივე-

ბული, დანარჩენს ავადმყოფობა არ შეჰპარვია და ავადმყოფსაც სიცხეს არ აძლევს, მაშინ მიზან შეწონილია აპერაცია.

თუ დაზიანებული ჯირკველი ბლომად არის, ან და ავადმყოფს სიცხეს აძლევს, მაშინ აპერაცია სრულებით უაზროა.

ავადმყოფის მდგომარეობა აპერაციით მხოლოდ გაუარესდება, რადგანაც კრილობა იწვევს სნეულების გალიზიანებას და სწრაფად გავრცელებას.

ასეთ შემთხვევაში ავადმყოფი უნდა დაეძალოს ნოკიერ საქმელს, სვას დღეში სამჯერ სისადილო კოვზით თევზის კონი (ზაფხულობით არ უაილევა, ფალარათობა იცის), დასნეულებული ჯირკველები მიუშვიროს ხოლმე მზეს თითო საათი და ორიც, ათი წუთიდან დაიწყოს და ყოველ დღე უმატოს ღამე კი წაისვას ზედ მწვანე საპონი.

სოფლად გავრცელებულია დასადები წამალი, რომელიც კანს მოსქამს, ჯირკველს მოაღობს და შემდეგ ამოაგდებს.

სოფლის ექიმბაშები დიდის საიდუმლოებით ინახავენ ამ წამალს, რომელიც არის ფისში ან თაფლის სანთელში აზელილი დარიშხანა ანუ თაგვის შაქარი.

— ძალიან ბევრს შველის, ძალიან! გაისმა ხმა.

ძალიან ბევრსა ჰკლავსო, რომ გეტქვათ, უფრო მართალი იქნებოდა, თაგვის შაქარსა და თაფლის სანთელს რომ დურბელის მორჩენა შეეძლოს, ვინ მოგვასწრებდა, ჩვენ ხელთ არ არის?

თაგვის შაქარი კანს მოსქამს, რამოდენიმე ჯირკველს კიდეც ამოაგდებს, მაგრამ სნეულება სხვა ჯირკველებში გადადის ავადმყოფს სისხლი ეწამლება, ან სწრაფი ქლექი ემართება და კვდება.

ხოლო თაგვის შაქარი-კისერზე შემოდებული—მართლაც არჩენს, მაგრამ იცით რას? უბრალო ჯირკველს.

სოფელში თუ ვისმე ჯირკველი ჩამოუხსივდა, ყველას დურბელი ჰგონიათ, რაც დიდი შეცდომა არის.

ხშირად არის რაიმე მიზეზისა გაშო ერთი ან რამოდენი-

მე ჯირკველი კისერზე ან ყბებ ქვეშ სივდება, მაგრამ შიგ
 ქლექის ბაცილები არ არიან.

ეს არის უბრალო დასიება ჯირკვლებისა და რჩება წამ-
 ლობით.

აი ასეთ ჯირკველს დაადებენ შინაურ წამალს, მოსუამს
 დიდზე კანს, ხორცს, ამოაგდებს ჯირკველს და, თუ ავად-
 მყოფს სისხლი არ მოეწამლა და გადარჩა, დარჩება სამულა-
 მოდ დასახიჩრებული, რადგანაც მოქმული ალავი მოეწევა და
 მოიპუქნება.

დღრბელის წინააღმდეგ ახლა არის ახალი საშუალება:

დრო და დრო დაახლოებით კვირეში ორჯერ შეშხაუ-
 ნება ერთგვარი წამლისა, რაც უმეტეს შემთხვევაში მეტად
 კარგ შედეგს იძლევა.

მაგრამ ეს არის უკვე გამოცდილი ექიმის საქმე.

კარგ შედეგს იძლევა აგრეთვე ელექტრონის შუქით
 წამლობა.

3. ჩიყვი.

ყოველ ჩვენგანს ყელზე კან ქვეშ აქვს პატარა ბტყელი ჯირკველი, რომელიც ფარს მიემგვანება.

ამიტომ მას დაარქვეს ფარისნაირი ჯირკველი.

ხანდახან ჯირკველი იწყებს ზრდას, გადიდებას, გამსხვილებას და გამოებერება ყელში ავადმყოფს ჩინჩახვივით.

ამას ეწოდება ჩიყვი. იმერეთში ყიყვს უძახიან.

ჩიყვი სოფლად სათაკილო ავადმყოფობად მიაჩნიათ, განსაკუთრებით ქალებს.

ამიტომ ხშირად მალავენ მას და არავის უმხელოენ.

— აი შე ჩიყვიანო, ჩიყვიანოვო, ხშირად იციან წამოძახება ჩხუბის ან შელაპარაკების დროს და ეს ერთგვარი გინებაა, დამცირება მოპირდაპირესი.

ჩიყვი დიდი ადამიანის სნეულებაა. პატარას იშვიათად ემართება. ქალსაც და მამაკაცსაც ერთნაირად უჩნდება.

ჩიყვი განსაკუთრებით არის გავრცელებული მთიან ადგილებში, ვიწრო ხეობებში.

ჩვენში ბევრია ჩიყვიანი სვანეთში, შემდეგ რაჭაში, ლეჩხუმში, მთიულეთში.

ზოგჯერ ჩიყვი არ იზრდება, ზოგჯერ კი მუშტის ოდენაა და მეტიც.

არის ბევრი შემთხვევა, როდესაც ჩიყვი საერთო ჯანმრთელობაზე არ მოქმედობს, ხშირად კი იწყებს ან თუ იმ სნეულებას.

ჩიყვს ხშირად კავშირი აქვს გონიერებასთან: ბევრჯერ ის აჩლოუნებს გონიერებას და ჩიყვიანი ლენჩი, რევენია.

ზოგჯერ ჩიყვი მოქმედობს რიგზე: ქალიშვილს თვითური გვიან ეწყება და წელიწადში ორჯერ-სამჯერ ემართება.

ხანდახან ჩიყვი მოქმედობს გულზე და გულის ძვერას იწვევს, გახდომას, საერთო სისუსტეს და სხვ.

არის ერთგვარი სნეულება, რომელსაც ბაზედოვის ავადმყოფობა ეწოდება.

ავადმყოფობას სამი რამ ახასიათებს: ჩიყვი, გულის ძვერა და თვალების გაღმოკარკვლა.

ეს სენი უფრო ხშირად ემართება ქალებს, ვიდრე მამაკაცებს; უფრო ხშირად ავადმყოფობა ჩნდება ახალგაზრდობის ხანაში რიგის დაწყებიდან რიგის გადავარდნამდე.

ამ სნეულების დროს ჩიყვი ძალიან დიდი არ იზრდება და ზედ რომ ხელი დაადოთ ხშირად ფეთქვას შენიშნაეთ.

თვალების გაღმოკარკვლა ზოგჯერ ოდნავ ემჩნევა ავადმყოფს; ზოგჯერ კი იმდენად დიდია, რომ ავადმყოფი საშიშ შთაბეჭდილებას ახდენს: ასე გეგონებათ, აგერ-აგერ გაღმოუცვიანდება თვალებიო.

გულის ძვერა პირველ ხანებში ოდნავ ემჩნევა ავადმყოფს, შემდეგ და შემდეგ იმდენად მატულობს, რომ მაჯის ცემა მეტად ჩქარია.

ამის გამო გული თანდათან განიერდება, სუსტდება, ავადმყოფს სიარული და ყოველგვარი მოძრაობა უძნელდება, სივდება, ხდება და კვდება უფრო ხშირად გულის დამბლით.

ბაზედოვის სენი ზოგჯერ ერთბაშად ვითარდება და რამდენიმე თვეში ჰკლავს ავადმყოფს; ზოგჯერ კი ნელნელა მიმდინარეობს და ავადმყოფი რამდენიმე წელიწადს უძლებს.

გულის ძვერა, გახდომა, საერთო სისუსტე ისეთს შთაბეჭდილებას სტოვებენ, თითქოს ავადმყოფი მუდამ დღე ნელნელა და შეუჩერებლად იწამლებოდეს რაღაც შხამით.

მეცნიერულმა შესწავლამ დაამტკიცა, რომ ეს მართლაც ასეა.

რა სწამლავს ავადმყოფს? გადიდებული და დასიებული ჩიყვი.

ფარისნაირი ჯირკველი ამუშავებს ერთგვარ სითხეს, რომელიც ჯირკველიდან გადადის მთელ აგებულებაში და ასაზრდოებს მას, თუ ეს სითხე ბლომად დაგროვდა სხეულში, რაც

აუცილებელია, როდესაც ფარისნაირი ჯირკველი გაიზრდება და ჩიყვად იქცევა, მაშინ სარგებლობის მაგიერად დიდი ზარალი მოაქვს და აგებულებას უხამავს.

ბუნებაში ბევრია ისეთი უხამი, რომელიც საუკეთესო წამალია, თუ ზომაზე მიიღო ავადმყოფმა; თუ ბევრი მიიღო, იწამლება და კვდება, ასეთია დარიშხანა ანუ თავისი შაქარი, სულეიმანი, სტრიხნინი და სხვა.

ახლა თქვენ იკითხავთ: ბევრია ჩიყვიანი, რომელსაც არასფერი არ აწუხებს, მაშ რატომ ყველა არ სნეულდება?

საქმე იმაში გახლავთ, რომ ფარისნაირი ჯირკველი სამი ნაწილისაგან შესდგება და ყოველ ნაწილს სხვადასხვა გავლენა აქვს აგებულებაზე.

ჩიყვის დროს ყველა ნაწილი, ერთნაირად არ იზრდება და სწორეთ ამით აიხსნება, რომ ზოგს პატარა ჩიყვი ძალიან აწუხებს, ზოგი კი დიდსაც არაფერად აგდებს.

რა იწვევს ჩიყვს?

მეცნიერებაში ეს არ არის ჯერ საკმაოდ ახსნილი.

არის მრავალი საბუთი და დაკვირვება იმისი, რომ ჩიყვს იწვევს ზოგიერთი მდინარის წყალი.

რითი არჩენენ ჩიყვს?

იოდით და აპერაციით.

ავადმყოფმა უნდა აიღოს იოდის წვეთები და დაიწყოს ორი სამი წვეთიდან დღეში სამჯერ საქმლის შემდეგ და ყოველდღე უმატოს თითო წვეთი ოცი ოცდახუთ წვეთამდე.

ასე უნდა სვას თვე ან ექვსი კვირე.

შემდეგ შეწყვიტოს ორი სამი კვირე და მერე ისევ განაგრძოს.

წამალი უნდა გაურიოს ნახევარ კიკა რძეში.

იოდმა ზოგჯერ სურდო და თავის ტკივილი იცის და მაშინ წამალი უნდა შეაჩეროს დროებით.

თუ ასეთმა წამლობამ შედეგი არ მოიტანა, საქირო არის ელექტრონით წამლობა.

თუ მაინც არ გამოიღო ნაყოფი, საქაროა აპერაცია, ჩიყვის ამოღება.

4. შაქრის ავადმყოფობა.

რად დაარქვეს ასეთი სახელი ამ ავადმყოფობას?

მისთვის დაარქვეს, რომ ავადმყოფის შარდს ხანგრძლივად მოსდევს შაქარი.

ავადმყოფი წარმოადგენს შაქრის პატარა ქარხანას და იმისი სხეულიდან ეს შაქარი გამოაქვს შარდს.

სხვადასხვა გადამღები სნეულების ავადმყოფის შარდში ბევრჯერ განიღებდა ხოლმე შემთხვევით შაქარი, ხოლო მალე ჰქრება თავისით.

ეს არ არის შაქრის ავადმყოფობა.

შაქრის ავადმყოფობის დროს შაქარი მეტნაკლებობით მოსდევს შარდს ხანგრძლივად, მრავალი წლების განმავლობაში.

რა იწვევს შაქრის ავადმყოფობას?

ამ სნეულებას მრავალგვარი მიზეზი აქვს.

დიდი მნიშვნელობა აქვს მემკვიდრეობას; ეს იმას კი არ ნიშნავს, თითქოს შაქრის ავადმყოფობა დედმამიდან შვილზე გადადიოდეს, არა, — ზოგიერთი სნეულება დედმამისა იწვევს შვილებში შაქრის ავადმყოფობას; ასეთია ლოთობა, ნეკრესის ქარები, ქარები, ზედმეტი სიმსუქნე, ბნედა და სხვ.

ხშირად ემართება შაქრის ავადმყოფობა ლოთს.

ზედმეტი გონებრივი მუშაობა, მოუსვენარი ცხოვრება, მოულოდნელი დიდი უბედურება, უცარი შიში, ხშირი აღელვება, გაბრაზება, მალლიდან გადმოვარდნა ზოგჯერ იწვევენ შაქრის ავადმყოფობას.

ვინც ბევრსა სკამს, სვამს და ცოტას მოძრაობს, ის თავისთავს შაქრის ავადმყოფობას უმზადებს.

ტენის ზოგიერთი ნაწილის დასწევლა, ლეიძლისა, კუქვეშა ჯირკვალისა ხშირად იწვევს შაქრის ავადმყოფობას. ამ რიგად მრავალი მიზეზი იწვევს ერთსა და იმავე სნეულებას — შაქრის ავადმყოფობას.

სნეულებამ არ იცის არც სქესი, არც წლოვანება: ქალებიც ხდებიან ავად, მამაკაცებიც, ბავშვებიც, მოხუცებიც. თითქოს უფრო ხშირია ის მამაკაცებში ოცდაათი წლიდან ორ მოცდაათ წლამდე.

ავადმყოფობა სხვადასხვა ნაირად მიმდინარეობს; ზოგჯერ შაქარი იმდენად ცოტაა, რომ დღე და ღამეში ერთი—ორი მისხალი თუ მოგროვდება მთელ შარღში;

ზოგჯერ კი შაქარი იმდენია, რომ დღე და ღამის შარღში ორი-სამი გირვანქა გამოვა.

ადამიანის სხეულში შაქარს, ერთი თვისება აქვს, — სითხეს, წყალს იზიდავს ამისგანა ავადმყოფს ნამეტანი წყურვილი აქვს, სულ უნდა რომ სვას წყალი და ზოგს დღე და ღამეში ორი ფუთი წყალი არ ეყოფა.

ერთის მხრით თვითონ შაქარი და მეორეს მხრით წყალის უზომოთ სმა იწვევენ შარღის ძლიერ მომატებასა და ავადმყოფი ბოლოს და ბოლოს მოსვენებას ჰკარგავს; მუდამ სწყურია, ნიადაგ მოშარღვა უნდა.

იმერეთში ასეთ ავადმყოფზე იტყვიან: კყურტი სკირსო, ავადმყოფი მალე ხდება და სუსტდება; ამავე დროს ხშირად მგლის მადა აქვს და სამი კაცის იჯრა არა ჰყოფნის.

ზოგჯერ ავადმყოფს წყურვილი უფრო აწუხებს; ზოგჯერ — ზეტემეტი მადა, ბევრჯერ-კი ორივე ერთად.

ავადმყოფი იმდენად სუსტდება, რომ საქმის კეთება, მუშაობა არ შეუძლია, ამავე დროს სმითა და ქამით ვერ მოჰპირავთ.

შაქრის ავადმყოფობამ ხშირად იცის მუწუკები, ფეხის თითების დაწყლულება, კანზე გამოყრა, კანის ქავილი, განსაკუთრებით სასქესო ასოებზე.

საერთოდ შაქრის ავადმყოფობა იწყება და ვითარდება

ნელა ნელა და ავადმყოფი დიდხანს ვერასფერს ამჩნევს. ზოგიერთ შემთხვევაში კი სნეულება მეტად სწრაფად ვითარდება და რამდენიმე თვეში ჰკლავს ავადმყოფს.

ხშირად ემართება კლექი შაქრის ავადმყოფობით შეპყრობილს.

სიკვდილის წინაღობებში ავადმყოფი ზოგჯერ აზრსა ჰკარავს, სუნთქვა უძნელდება, სახე უბიყვინდება და ულურჯდება, თანდათან უსუსტდება გული და კვდება.

როგორია წამლობა ამ ავადმყოფობის წინააღმდეგ?

უმთავრესი მნიშვნელობა აქვს სასმელ-საჭმელს.

თუ ავადმყოფი ყველაფერსა სჭამს და სვამს, სნეულება მალე ერევა და მალე ჰკლავს.

თუ ავადმყოფი სასმელ-საჭმელზე გაფრთხილებულია, ძალიან კარგად გრძნობს თავს და დიდხანსაც სცოცხლობს.

შაქარი, თაფლი, ტკბილი ხილი, ყოველგვარი ტკბილეულობა, პური, მკადი, ღომი, კარტოფილი, ბრინჯი, ლობიო მეტად მავნებელია.

ავადმყოფმა უნდა მიიღოს კვერცხი, ყოველგვარი ხორცი, ახალი თევზი, წვანილი, მხალი, ისპანახი, სოკო.

რადგანაც ავადმყოფი უპუროდ დიდხანს ვერა სძლებს, უნდა მიიღოს რაც შეიძლება ცოტა პური ან მკადი, მომყო პური; სასმელად წყალი, მთავე წყალი. ღვინო და მთავარი სასმელები მავნებელია.

დღემდე წამალი ამ ავადმყოფობის წინააღმდეგ არ არსებობდა.

ამ ბოლო ხანებში კი გამოიგონეს ერთგვარი წამალი, რომელიც შაქრის ავადმყოფობის დროს ძალიან მარგებელია. ეწოდება ინსულინი.

მშიშარა პირების დასამშვიდებლად უნდა დავუმატო შემდეგი: გადაქარბებული წყურვილი ყოველთვის არ არის ნიშანი შაქრის ავადმყოფობისა.

ციებცხელებამ იცის ზედმეტი წყურვილი, კუჭისა და ნაწლავების ავადმყოფობამ, მაგრამ არის ისეთი შემთხვევა, როდესაც ადამიანი სალია, წყურვილი კი გადაქარბებული აქვს.

5. სახსრების მწვავე ქარები.

(რეგმატიზმა)

— რა დაგმართნია, პეტრე?

— გავცივდი, შენი ქირიმე, გავცივდი წისქვილში და ქარი გამიღვა თქოშია. მამკლა ეს - არის; როგორც ძალი, ისე მქამს.

ვინ არ იცნობს ჩვენში სახსრების ქარებს?

ის შეტად გავრცელებული ავადმყოფობაა.

— გავცივდი და ქარი გამიღვა.

— გავცივდი და მუხლი დამიკაფა, - სულ ყველა გაცივ-
ბას აწერს ქარებს პეტრესავით.

ქარების ბაცილები კი ზიან დასიებულ სახსრებში და ხი-
თხითებენ ხალხის უცოდინარობაზე.

რაც უნდა გაცივდეს ვინმე, ქარებით არასოდეს არ დას-
ნეულდება, თუ იმის სხეულში არ გაძვრენ პატარა ტანისა და
რგვალი მოყვანილობის ბაცილები, რომლებიც იწვევენ სახს-
რების ქარებს.

როგორ შედიან ეს ბაცილები ჩვენს სხეულში?

უფრო ხშირად ყელიდან.

სასის ძირებში ყოველ ჩვენგანსა აქვს აქეთ-იქით პატა-
რა ნუშის ოდენა ჯირკველი, რომელსაც რამოდენიმე კარი
აქვს.

ბევრჯერ ამ ჯირკვლების გაციება იწვევს ხუნაგს.

ამ ჯირკვლებზე მრავლდებიან ყელქირვების ბაცილები.

სახსრების ქარის ბაცილებიც უფრო ხშირად ამ ჯირკვ-
ლებიდან შედიან ჩვენს სხეულში.

— მაშ გაციება არაფერ შუაშია?

მეკითხება თადეოზი.

როგორც მოგახსენეთ, ქარებს აჩენენ ბაცილები; ძალიანაც რომ გაცივდეს ვინმე, ქარებით არ დასნეულდება, თუ იმის აგებულებაში არ გაჩნდნენ ქარების ბაცილები.

თუ ეს ბაცილები როგორმე გაძვრენ სხეულში, მაშინ გაციებაც არ არის საჭირო, ბაცილები უამისოდაც გამოიწვევენ. სახსრების დასნეულებას ქარებით.

გაციებას აქვს მხოლოდ ის მნიშვნელობა, რომ სხეულის ასუსტებს და დასუსტებულ სხეულს უფრო ადვილად ერევინა ამა თუ იმ სენის ბაცილები.

თვითონ სახელი ავადმყოფობისა ამტკიცებს, რომ სნეულება იწყება სახსრებში.

უმეტეს შემთხვევაში სნეულება იწყება ერთბაშათ.

ერთი-ორი დღე ავადმყოფს ცოტათი ყელი აწუხებს, სიცხე პატარა აქვს; შემდეგ შეამცირებს, სიცხე ავარდება ოცდაცხრამეტ მენაკამდე და ასტკივა რომელიმე სახსარი—ერთი ან რამოდენიმე.

უფრო ხშირად ავადმყოფობა იწყება ფეხის სახსრებიდან, თანდათან გადადის სხვა სახსრებში.

ზოგჯერ ავადმყოფობა ერთ ალაგას რჩება და მალე მეორე ალაგას იჩენს თავს.

დაავადყოფებული სახსარი სივდება.

ზოგჯერ სახსრის გარშემო კანი სივდება.

ხშირად დასიებულ სახსარში—განსაკუთრებით მუხლებში წყალივით სითხე გროვდება.

ამავე დროს გასიებულ სახსრებში ავადმყოფს საშინელი ტება და დიდი ტკივილები აქვს, რის გამოც არა თუ მოძრაობა, მოსვენება და ძილიც შეუძლებელია.

ყოველივე ეს არის შედეგი სახსრების ანთებისა.

ამგვარად ახალი მძაფრი ქარები არის სახსრების ანთება. ავადმყოფობას ახასიათებს ოფლი, სიცხე, სახსრების დასიება და ტება.

დასიებული სახსარი რამდენიმე დღეში ცხრება, მაგრამ

ავადმყოფობა გადადის სხვა სახსრებზე და ხშირად მთელ სახსრებს შემოივლის სხეულში.

ხანდახან ავადმყოფობა გამოვა დასიებული სახსრიდან, მაგრამ გავილის რამოდენიმე დღე, ერთი კვირა ან მეტი და ისევ დაბრუნდება.

მთელი ავადმყოფობა გრძელდება, სამი, ოთხი კვირა, შემდეგ სიმსივნე და ტეხვა სახსრებისა თანდათან ქრება და ავადმყოფი რჩება.

მორჩენის შემდეგ ბევრჯერ იცის შებრუნება.

რომელიმე სახსარი ხელახლად შესივდება, ავადმყოფს სიცხეს მისცემს და ისევ ჩააწვენს ლოგინში.

სახსრების ქარებმა როდესაც ის ახალია, იცის სხვადასხვა გართულება: ფილტვის აპკის ანთება, გულის პერანგის ანთება.

ყველაზე უფრო ხშირი და ამავე დროს ყველაზე უფრო საშიში გართულება სახსრების ახალი ქარების დროს არის გულის სარქველების ანთება.

ამ ავადმყოფობას შედეგათ მოსდევს გულის მანკი და შემდეგ გულის გაგანიერება და მოშლა.

რანაირად ჩნდება ყოველივე ეს, ამას მე ვაგვიკვევთ უფრო ვრცლად მაშინ, როდესაც გვექნება საუბარი გულის ავადმყოფობაზე.

ზოგჯერ ქარების გავლის შემდეგ ავადმყოფს რჩება სახსრების ტკივილი, რაც განსაკუთრებით აწუხებს უფრო ცუდ ამინდში, სიცხეში, ზამთარში.

ზოგიერთ ადამიანს იმდენათ მგრძნობიარე აქვს ნაავადმყოფი სახსარი, რომ წვიმის ან უამინდობის დაწყებამდე რამოდენიმე ხნით აღრე გრძნობს ღრღნასა და ტკივილებს ამ სახსარში.

ვისაც ერთხელ გადაუტანია სახსრების ქარები, ეს ავადმყოფობა მას აღვილად უბრუნდება.

საუკეთესო საშუალება როგორც სახსრების გამოსამთვლებლად, ისე სხეულის დასათარავად ხელახალი ქარებისაგან არის აბანო.

ხოლო ყოველგვარი აბანო ერთნაირად არ უხდებათ ქა-
რებს.

ჩვენი ბუნება შემკულია სხვადასხვა საექიმო წყალითა და
აბანოთი.

ქარებიანს განსაკუთრებით უხდება წყალტუბო, (ქუთაი-
სიდან 9 ვერსის მანძილზე), ახტალის ტალახი (სიღნაღის მა-
ზრაში, გურჯაანთან) და ჩვენი დედამ-ქალაქის გოგირდის აბა-
ნოები.

დასიებულ სახსრებს ძალიან უხდება სპირტის ან მაგარი
არყის კომპრესები.

• — — •

6. უბრალო სისხლნაკლულობა.

უბრალო სისხლნაკლულობა არის შედეგი ერთდროულად საკმაოდ ბევრი სისხლის დაკარგვისა.

ერთდროულად ადამიანმა შესაძლებელია იმდენი სისხლი დაჰკარგოს, რომ თან გადაჰყვეს. მაშასადამე, ეს უბრალო აღარ ყოფილა. ხოლო ასეთ სისხლნაკლულობას იმიტომ ეწოდება უბრალო რომ დროზე მიღებულ ზომებით შევლა შეიძლება.

უბრალო სისხლნაკლულობა ზოგჯერ შედეგია ცხვირიდან სისხლის წასკდომისა, ტაბასტისა, ბუასილისა, კუჭნაწლავის წყლულისა, მუცლის სახადისა, ზოგიერთი კრილობებისა და სხვა.

ყველა ასეთ შემთხვევაში ავადმყოფი ჰკარგავს ბევრ სისხლს, ყვითლდება სუსტდება, ხელფეხი უცივდება, თავბრუ ესხმის, თვალაბჰყვიალა, გული უსუსტდება, უწუხს, სიარული აღარ შეუძლია, მალე იღლება, სუნთქვა უძნელდება, საქმელი აწუხებს.

თუ ადამიანმა დაჰკარგა თავისი სისხლის მესამედზე მეტი, გამობრუნება შეუძლებელია.

ქალი უფრო იტანს სისხლის დაკარგვას, ვიდრე მამაკაცი.

დანაკარგ სისხლს ზოგი მალე შეივსებს; ზოგს უფრო მეტი დრო სჭირდება.

ეს დამოკიდებულია წლოვანობაზე, ჯანმრთელობაზე და საზრდოობაზედ.

მეგარი აგებულობის ადამიანი უფრო მალე შეივსებს, სუსტი და სნეული გვიან.

განსაკუთრებით დიდი დრო სჭირდება სისხლის შესავსებად მცირე წლოვან ბავშსა და მოხუცებულს.

შეიძლება ადამიანი გარეგნულად არ დაჰკარგოს სისხლი, მაგრამ მაინც გამოაჩნდეს სისხლნაკლებობა.

ასეთ უჩინარ სისხლნაკლებობას იწვევს ქლექი, ციებ-ცხელება, სიფილისი, თირკმელების ანთება, კიბო, ზოგჯერ ნაწლავების ჰიები, კუჭის დახანებული კატარი, ხშირი მუცლის მოშლა.

არის ისეთი სისხლნაკლებობა, რომელიც შეუჩერებლად ვითარდება, რაკი ერთხელ დაიწყება, და უმეტეს შემთხვევაში თავდება სიკვდილით.

აი ამას ჰქვია ავთვისებიანი სისხნაკლებობა.

ავადმყოფობა თავს იჩენს უმეტეს შემთხვევაში ოციდან ორმოც წლამდე.

ავადმყოფი სრულებით უმიზეზოდ ნელა ნელა სუსტდება, ფერსა ჰკარავს, გული უძგერს, თავბრუ ესხმის, ყურები ხმაურობენ.

ზოგჯერ ავადმყოფს სისხლი სდის ცხვირიდან, პირიდან, ღრძილებიდან; ალაგალაგ კანი ულურჯდება და წითელ წინწკლებს აყრის ხელებზე, ფეხებზე. უსისხლობისა გამო ავადმყოფი ყვითელია. სიცხეს უმეტეს შემთხვევაში არ აძლევს, ზოგჯერ კი ტანში აჭრიალებს და სიცხე აღის ოცდა ცხრამეტ ან ორმოც მენაკამდე (გრადუსი).

ზოგჯერ ავადმყოფობას ისეთი სწრაფი მიმდინარეობა აქვს, რომ რამოდენიმე დღის განმავლობაში ადამიანი კვდება.

ზოგჯერ სნეულება რამოდენიმე კვირეს, რამოდენიმე თვესა, წელსაც კი გრძელდება.

ბევრი გადიტანს, მაგრამ უმრავლესობა იხოცება.

სიკვდილის წინა დღეებში ავადმყოფი აზრსა ჰკარავს, აბოდებს.

რა იწვევს ამ სენს?

მიზეზი უმეტეს შემთხვევაში გამოურკვეველია. ზოგჯერ კი ამ სნეულებას იწვევენ ნაწლავების ჰიები.

ასეთ ქიებს ბევრი არ აქცევს ჯეროვან ყურადღებას და ეს დიდი შეცდომაა.

ქიები ზოგჯერ იწვევენ მთელი სხეულის მოწამვლას და ამ ნიადაგზე ვითარდება ისეთი სისხლნაკლებობა, რასაც ავადმყოფი სამარის კარამდე მიჰყავს.

ქალიშვილ ქალს განსაკუთრებით ცამეტ თოთხმეტ წლიდან ოკამდე სწევია ერთგვარი სნეულება, რომელსაც ექიმები ხლოროზს უწოდებენ.

ეს ავადმყოფობა იწყება ნელანელა საერთო სისუსტით, მოქანცულობით. ცოტა ოდენი გულის ძვებით, მუცელში შეკრულობით, ხელფეხის წაციებით.

შემდეგ და შემდეგ ავადმყოფი ფერსა ჰკარგავს, ყვითლდება უსისხლობისა გამო; ამავე დროს სულ მცირე აღელვება, ან შეკრთომა საკმარისია, რომ ლოყები წითლად გამოეკვეროს.

ავადმყოფი ცუდ გუნებაზე არის, თავბრუ ესმის, გული უწუხს, მუშაობა არ შეუძლია, ხშირად სიარულიც კი უძნელდება.

მთელ სხეულში ტკივილებსა გრძნობს, გული უძვრს და გულის ალაგას ჩხვლეტა აწუხებს. მაღა ავადმყოფს ეკარგება და უფრო ეტანება მკაფიულს, მლაშეს, ცხარეს. კუჭში მუდამ შეკრულია.

რიგი ხან ადრე მოუდის, ხან გვიან. ზოგჯერ თეთრად შლის.

ამ რთულ ავადმყოფობას სარჩულად ის გარემოება უძევს, რომ რაღაც გამოურკვეველი მიზეზისა გამო ავადმყოფს სისხლი აკლდება ძალიან, განსაკუთრებით წითელი ზურთულების ის ნაწილი, რომელსაც გემოგლობინი ეწოდება.

ზოგიერთ შემთხვევაში ავადმყოფს ერთი მეთაფილია რჩება გემოგლობინისა.

როგორც მოგეხსენებათ, გემოგლობინის უმთავრესი ნაწილი არის რკინა.

აქედან წარმოსდგება წამლობა, როგორც ამ სნეულებებისა, ისე საერთოდ სისხლნაკლებობისა — რკინით.

ავადმყოფს აძლევენ რკინის აბებს, რკინის ფხენილს და კარგ შედეგს აღწევენ.

რა თქმა უნდა, ხშირად ეს არ კმარა და საჭიროა ჰაერის გამოცვლა, რიგიანი სმა-ჰამა, მთავე წყლები, რკინის წყალი.

როდესაც ავადმყოფობა დიდხანს გრძელდება და ქალი-შვილი ოც წელს მიაღწევს ან გადააბიჯებს, ბევრჯერ 8 კარგ შედეგს იძლევა შვილოსნობა.

ორსულობისა და მოლოგინების შემდეგ ავადმყოფი სრულებით გამომთელებულია.

7. სისხლის გათეთრება, სურავანდი და ელენის და- სწეულება.

განა მართლა თეთრდება სისხლი?

საქმე გახლავთ შემდეგში.

მოგეხსენებათ, სისხლში არის წითელი ბურთულები და თეთრი. წითელი ბურთულების რიცხვი ძალიან ბევრია, თეთრისა კი ნაკლები

დაახლოებით ერთ მილიონ წითელ ბურთულებზე მოუწევს სისხლში ათასი, ათას ხუთასი თეთრი. აღნიშნული ავადმყოფობის დროს კი წითელი ბურთულების რიცხვი ძალიან კლებულობს, თეთრისა კი მეტად მატულობს. ამიტომ დაარქვეს ამ სწეულებას სისხლის გათეთრება.

უმეტეს შემთხვევაში ავადმყოფობა იწყება ნელნელა.

ავადმყოფი სუსტდება, ხდება, ფერსა ჰკარგავს, ხანდახან ამცივნებს და სიცხეს აძლევს, მუცელი ებერება, აფლარათებს უსივდება ჯირკვლები კისერზე, ილღიებში, საზარდულებში; უსივდება ტყირპი, ღვიძლი.

ავადმყოფს სისხლი სდის ცხვირიდან.

ტანზე სხვადასხვა ალაგას უჩნდება წყლული; ღრძილები უსივდება, სისხლი დასდის და კბილები ცვინდება.

ასეთი მდგომარეობა გრძელდება რამოდენიმე თვე და ავადმყოფი კვდება.

ზოგჯერ კი ავადმყოფი მოიკეთებს, რამოდენიმე თვეს, წელიწადსა და მეტსაც კარგად არის, მაგრამ შემდეგ ისევ შეუმატებს და მალე ჰკლავს.

მორჩინა შეუძლებელია.

ა) სურავანდი.—სურავანდი არის ერთგვარია ვადმყოფობა, რომელიც იწვევს ღრძილების დასიებებს, დაიარაღებასა და ღრძილებიდან სისხლის დენას, კუნთების, ძვლებისა და სახსრების ტკივილსა და დასიებას, კანის დაღურჯებას სხვადასხვა ალაგას, წითლად გამოყრას, საერთო დასუსტებას და სხვა.

სურავანდი უმეტესად შედეგია ცუდი საზრდოობისა, შიმშილისა.

ამიტომაც არის უფრო ხშირად თავს იჩენს ხოლმე ციხეებში, ომიანობის დროს ჯარში, ალყაშემორტყმულ ქალაქებში და სხვა.

ზოგჯერ ის თან დაერთვის რაიმე მძიმე და ხანგრძლივ ავადმყოფობას.

სწეულება იწყება ნელნელა საერთო სისუსტით.

ავადმყოფს მკლავები სტკივა, წელი, ფერი ეკარგება; ამას ერთვის ღრძილების დასიება, ძვლების ტეხა, კანის დაღურჯება და ტკივილი სხვადასხვა ალაგას. ღრძილები წყლულულებიან.

ავადმყოფს პირი უყარს, კბილები სტკივა.

სახსრების დასიებისა გამო ავადმყოფს სიარული უძნელდება; მუხლებს ველარა ჰშლის.

სწეულება გრძელდება რამოდენიმე თვეს და შემდეგ ნელნელა რჩება.

ზოგჯერ კი სისუსტე თანდათან მატულობს, ღრძილები სულ ღებება, ცხვირიდან და ნაწლავებიდან სისხლი იწყებს დენას და ავადმყოფი კვდება.

საუკეთესო წამალია სუფთა ჰაერი და კარგი სასმელ საქმელი, ხორცეულთან ერთად აუცილებელია სამარხო ხილი და მწვანელი.

ბ) ელენტას ავადმყოფობა.—მოგებსენებათ, ელენტა არის პატარა ასო, რომელიც მდებარეობს მარცხენა ფერდში თირკმელს ზემოდან.

თქვენ უკვე იცით, რომ ელენტას მეტად დიდი მნიშვნელობა აქვს სისხლის სხვადასხვა ნაწილების წარმოშობაში.

ბევრი ავადმყოფობის დროს ელენთა სივდება და მას ვუწოდებთ ტყირპს.

სხვადასხვა მოარულმა — მუცლის სახადმა, პარტახტიანმა სახადმა, შებრუნებითი სახადმა, ქუნთრუშამ, ყელქირვებამ — იცის ელენთას დასიება, მაგრამ გაივლის თუ არა მოარული, ტყირპიც ჰქრება თავისთავად.

ჩვენში გავრცელებულია ერთგვარი სნეულება — დამპალი ციება, რომელიც იწვევს ელენთას დასიებას.

ელენთა ხანდახან იმდენად იზრდება, რომ მთელი მუცელი იმითი გამოტენილი.

უმეტეს შემთხვევაში ასეთი ტყირპი მაგარია ქვასავით და ზოგჯერ ავადმყოფს ძალიან აწუხებს: სიარულს უშლის, სმაქმას, ასუსტებს.

ხანგრძლივ წამლობას ქინაქინითა და დარიშხანათი მოაქვს კარგი შედეგი, მაგრამ ბევრჯერ ტყირპი იმდენად დიდია, რომ მისი სრულად გაქრობა არავითარ წამლობას აღარ შეუძლია. ასეთ შემთხვევაში შესაძლებელია მიმართოს ავადმყოფმა აპერაციას და ტყირპი სრულებით ამოაღებოს.

— შერე არ მოკვდება კაცი? იკითხავს ვინმე თქვენგანი.

საერთოდ აპერაცია ადვილი არ არის, მაგრამ უმეტესობა გადიტანს.

8. ბ ა ვ შ ი.

ა) სუნთქვის მიზანი.— აბა სუნთქვა შეიკავეთ და დანიშნეთ დრო, — ნახევარ წამს თუ გასძელოთ, კარგი ბიჭობაა. ბავში კი დედის მუცელში ცხრა თვე არა სუნთქავს; მაშ ის როგორღა ძლებს?

ეს რომ გამოვარკვიოთ, ცოტა შორიდან უნდა დავიწყოთ.

რა მიზანი აქვს სუნთქვას, მარტო ის რომ ფილტვებში ჰაერი ჩადიოდეს და ისევ უკან ამოდრიოდეს უცვლელად?

არა, მეცნიერებმა ჩასუნთქული ჰაერიც შეამოწმეს წინდაწინ, ამოსუნთქულიც და მათ შორის დიდი განსხვავება აღმოჩნდა.

თქვენ იქნებ გგონიათ, რომ ჰაერი ერთნაირი ნივთიერებაა: თუმცა ის უხილავია, მაგრამ რამოდენიმე სხვადასხვა ნივთიერება შედის შიგ და ყოველ მათგანს სახელად უწოდებს ჰაერის ნაირი, ანუ შემოკლებულად ჰაირი.

ჩასუნთქულ ჰაერში ზოგიერთი ჰაირი მეტია, ვიდრე ამოსუნთქულში. სამაგიეროდ, ამოსუნთქულში ზოგიერთი ისეთი რამ აღმოჩნდა, რაც ჩასუნთქულში არ მოიპოვება. აქედან აშკარაა შემდეგი: ჩასუნთქული ჰაერიდან ფილტვებში რჩება ზოგიერთი ნაწილი, სამაგიეროდ ამავე ჰაერს ფილტვებიდან ამოაქვს ზოგი რამ ახალი.

ჩვენი სხეული განუწყვეტელ მუშაობაშია; მუშაობს გული, მუშაობს ღვიძლი, მუშაობს კუჭი, მუშაობენ თირკმელები, ფილტვები და სხვა. ამ მუშაობისათვის მათ ესაჭიროებათ ჰაერის ერთი ნაწილი, რომელსაც სახელად ჰქვია ჟანგბადი. სხვათაშორის, ეს ჟანგბადი აღვივებს ჩვენს სხეულში სითბოს. ურო-

მლისათაც ჩვენ არსებობა არ შეგვიძლია. მუშაობის დროს ჩვენს სხეულში გროვდება ერთგვარი ჰაირი, რომელიც საწამლაია მთელი აგებულებისათვის, თუ დიდხანს დარჩა შიგ. ამ ნივთიერებას ეწოდება ნახშირჟანგი. როდესაც სისხლში ნახშირჟანგი ბევრია, მაშინ სისხლი შავია; თუ ცოტაა, სამაგიეროთ კი ჟანგბადია ბლომად, მაშინ სისხლი წითელია.

ახლა დაუკვირდით, რას დაინახავთ სუნთქვის დროს: ჩვენი სხეულიდან შავი სისხლი შეუჭრებლად მოდის ფილტვებში, აქ ნახშირჟანგს აძლევს ჰაერს და სამაგიეროთ ართმევს მას — ჟანგბადს, გადახალისდება, წითლდება და მოდის უკან, რომ მთელს სხეულში დაიაროს.

ამგვარად ტრიალებს სისხლი. ახლა ხომ დაინახეთ რაცა ყოფილა სუნთქვის მიზანი, სუნთქვის საშუალებით ჩვენი სისხლი შეუჭრებლად იწმინდება ფილტვებში.

სისხლს რომ ეს საშუალება მოესპოს, ჩვენ მოვიწამლებით და მოვკვდებით.

ბ) ბავშვის სუნთქვა. — ახლა დაუბრუნდეთ ასეთ ბავშვს, როდესაც ჯერ კიდევ დედის მუცელშია. ის არა სუნთქავს, რადგანაც დედის მუცელში ჰაერი არ არის და სუნთქვა არ შეუძლია. მისი ფილტვები უმოძრაოდ არიან. მაშ რატომ არა კვდება ბავში? რათ უნდა მოკვდეს, როდესაც მისი სისხლი ფილტვების დაუხმარებლად იწმინდება!

სად, როგორ, რა ნაირად?

მომყოლის საშუალებით. მომყოლი ბავშს უწევს ფილტვების მაგიერობას.

მერე ჰაერი სადღა არის?

ჰაერის მაგიერობას ასრულებს დედის სისხლი.

მომყოლში ერთის მხრიდან თავს იყრის დედის გაწმენდილი, წითელი სისხლი, მეორეს მხრიდან ბავშვის გაუწმენდელი, შავი სისხლი. ბავშვის სისხლი აძლევს დედის სისხლს ნახშირჟანგს, სამაგიეროდ ართმევს ჟანგბადს; ამგვარად იწმინდება, წითლდება და უკან უბრუნდება ბავშვის სხეულს.

ბავში დაიბადა, მომყოლი მოსცილდა საშვილოსნოს და

ველარ უწყევს ბავშს ფილტვების მაგიერობას; ბავშვის სისხლი აღარ იწმინდება; ის იწყებს სუნთქვას, რომ ფილტვების საშუალებით გაიწმინდოს სისხლი, თორემ მოკვდება.

ახლა ვიკითხოთ, რატომ იწყებს ბავში სუნთქვას, სუნთქვა ხომ სრულებით უჩვეულო რამ არის იმისთვის?

საქმე იმაში გახლავთ, რომ თავის ტვინის სხვადასხვა ნაწილი სხვადასხვა საქმეს ასრულებს. ერთი ნაწილი ფილტვებს ამუშავებს, მეორე—გულს, მესამე—კუჭს, მეოთხე—თირკმელებს, მეხუთე—ნაწლავებს და სხვადასხვა. თავის ტვინში არის ერთი ნაწილი, რომლის გაღიზიანებაც აამოძრავებს ფილტვებს და იწვევს სუნთქვას.

როდესაც ბავში იბადება და მომყოლში მისი სისხლი აღარ იწმინდება, გასვრილი გაშავებული სისხლი გააღიზიანებს თავის ტვინის ამ ნაწილს, ის აამოძრავებს ფილტვებს, ბავშვის ფილტვები გაიწვევიან საბერველივით, უხვირსა და პირს მიაწვება ჰაერი და ხარბად გასწევს გაღებულ ფილტვებისაკენ. ჰაერის ასეთი უჩვეულო ნაკადული აკრთობს ბავშს და ის იწყებს ყვირილს.

გ) გული და მაჯის ცემა.—ხშირია ასეთი შემთხვევა. დედა დაადებს ბავშს გულზე ხელს და შენიშნავს, რომ გული აჩქარებულად სძგერს; მოჰკიდებს მაჯაზე ხელს, მაჯის ცემა ჩქარია, შეშინებული დედა დაავლებს ბავშს ხელს, გარბის ექიმთან და ამ დღიდან იწყება ბავშვის წვალემა და წამლობა არ რსებული ავადმყოფობისა!

უნდა იცოდეთ ერთი რამ: ძუძუმწოვარ ბავშს გულის ცემა ას ორმოცამდე აქვს. ხუთწლამდე მაჯის ცემა ბავშვისა ასზე მეტია; ხუთი წლის შემდეგ კი ასზე ნაკლები და თანდათან უახლოვდება ოთხმოცს თორმეტ-ცამეტ წლებში.

სულ უბრალო მიზეზი საკმარისია, რომ ბავშს გულის ცემა სწრაფად აუჩქარდეს. ასეთია შიში, დაყვირება, გაქცევა, სურდო, ბრონხიტი.

დ) საკმლის მომწვლელი ასოები.—ყველასა გვაქვს პირში ნერწყვი, რომელიც მოევენავს პირში მდებარე სანერ-

წყვე გირკვლებიდან. ნერწყვი შეერევა, შეეზილება საკმელს ლექვის დროს და ხელს უწყობს როგორც იმის გადაყლაპვას, ისე მონელებას. ახლად დაბადებულ ბავშს ნერწყვი ძალიან ცოტა აქვს და მატულობს დაახლოვებით მესამე დღიდან. რადგანაც მისი გადაყლაპვისათვის ბავშს აზრი არ შესწევს,—გადმოდის ნიკაპზე და ამიტომ უჩლექენ ენას „ლოზიანო“, „ლოზწყვიანო“-ვო.

ჩვილის კუჭი მეტად პატარაა, ერთი საღვინე კიქა რძე არც კი ჩაეტევა შიგ. დედები ხშირად ჩივიან,—„ბავშს პირს აღებინებს, რძე უკანვე ამოსდისო“, ბევრჯერ ეს არის შედეგი წარამარა და უწესრიგოდ კმევისა. რაც უნდა ჩაიდინოს პატარა ბავშმა, ჩვენში არის ერთად-ერთი საშუალება მისი გაჩუმებისა ან დაწყნარებისა,—ძუძუ. ზოგჯერ ბავში გასვრილია ან ცუდად წევს, არტახები უჭერს და სხვა, ამიტომ კინკულობს, ტირის. დედა ჩასჩრის ძუძუს პირში და ამითი აწყნარებს. წარამარა წოვით ბავშს კუჭი ზედმეტად ევსება და ამიტომაც რძე უკან ამოსდის. ახლად დაბადებული ბავშვის განავალი პირველ ორ-სამ დღეს შავ ფაფას წააგავს, შემდეგ კი იწმინდება და მოკვითალო ფერისა არის. პირველ თვეებში ჩვილი ისვრება რამდენჯერმე — სამჯერ, ოთხჯერ; შემდეგ და შემდეგ კი ერთხელ ან ორჯერ.

ვ) თირკმელები და კანი. — ახალდაბადებულ ბავშს თირკმელებში ხშირად აქვს სილა, რომელიც თანდათან გამოაქვს შარდს პირველი ორი სამი კვირის განმავლობაში. ხანდახან პატარა კენჭი ჩარჩება შარდის ბუშტში, იმის გარშემო ილექება შარდში ნარევი სილა და ამის გამო კენჭი თანდათან მატულობს, ამიტომაც შირიმი შედარებით ხშირია პატარა ბავშვებში.

ახალდაბადებული ბავში დონდლოა ცომივით, თავის სწორად დაკავებას ის ახერხებს მხოლოდ სამი თვის შემდეგ. წელში გამართვას და ჯდომას — შეიდი თვის შემდეგ, სიარულს — ერთი წლის შემდეგ. გვიან ფეხის ადგმა შედეგია სისუსტისა, ან ავადმყოფობისა, უფრო ხშირად — რახიტისა.

ახალდაბადებული ბავშვის კანი უმეტეს შემთხვევაში გაქონილია, გაბანის შემდეგ ქონი სცილდება, ხოლო შემდეგ კანი წითლდება, და თანდათან იქერცლება და ალაგ-ალაგ ძვრება.

ვ) წონა და სიგრძე. — ახალდაბადებული ბავში სხვადასხვა წონისაა; ზოგი იწონის ექვს გირვანქას, ზოგიც — თოთხმეტს. საშუალოდ ახალ დაბადებული ბავში იწონის რვა გირვანქას, ანუ სამ კილოზე ცოტა მეტს. ჩვილი სწრაფად მატულობს წონაში და მეხუთე თვის გასულს უკვე ერთი-ორად იწონის, წლის ბოლოს კი ერთი სამად. ამის შემდეგ კი სიმძიმე უფრო ნელა მატულობს.

ახალდაბადებული ბავშვის სიგრძე უდრის 50 სანტიმეტრს, წლის ბოლომდე მატულობს 20 სანტიმეტრს; 5 წლის შემდეგ სიგრძე ერთი-ორად მეტია, 13 წლის გასულს კი ერთი-სამად.

თ) ჩვილის კვება. — ვიდრე ბავში ფეხს აიდგამდეს, მისი საუკეთესო საზრდო არის რძე, მაგრამ ყოველი რძე კი არა, არამედ მხოლოდ და მხოლოდ დედის რძე.

დედის რძეში თვითონ ბუნებამ შეაზავა ყველა ის ნივთიერება, რაც საჭიროა ძუძუმწოვარი ბავშვის ზრდისა და განვითარებისათვის.

ამიტომაც ყოველი დედა ვალდებულია, თავისი ძუძუთი გაზარდოს შვილი, თუ კი ის არ არის სნეული. უკანასკნელ დროს კი არა თუ ქალაქელი დედა, სოფლელი დედაც კი სულ უბრალო მიზეზით სარგებლობს, რომ ბავშს უდროოდ დროს ააღებინოს ხელი ძუძუზე, დავსუსტდი შემაწუხაო და სხვა ამას შედეგად მოსდევს ბავშვის დასნეულება და ხშირად სიკვდილიც.

მაწყინარია თუ არა რძე, როდესაც დედას სიცხე აქვს? არ არის მაწყინარი და სიცხის დროს დედამ უნდა აწოვოს ბავშს ძუძუ თუ, რასაკვირველია, გამშრალი არ არის ავად-მყოფობისა გამო.

ჩვენში ხშირად წარამარად პირში აქვს ბავშს დედის ძუ-

ძუ, ან დედა სჩრის პირში ნიადაგ, რომ ბავში დააწყნაროს ან
 შიძინოს. ასეთი ცუდი ჩვეულება იწვევს ბავშვის კუჭ-ნაწლავების
 დასნეულებას.

რამდენჯერ უნდა აწოვოს დედამ ბავშს ძუძუ? ახალდაბადებულ
 ბავშს პირველ თვეს თითქმის სულა სძინავს; როგორც
 გამოიღვიძებს, უნდა მისცეთ ძუძუ. პირველი თვის შემდეგ
 მეოთხედმდე ძუძუ მიეცით ყოველ ორ საათში, ღამე კი სამ სა-
 ათში ერთხელ, ე. ი. დღე მოუწევს 6—7 წოვება, ღამე კი—
 სამჯერ. მეოთხე თვიდან კი უნდა აწოვოთ სამ საათში ერთ-
 ხელ, ე. ი. დღეში ოთხჯერ და ღამეც ორჯერ. ერთ ჯერზე
 უნდა მისცეთ მხოლოდ ერთი ძუძუ, მეორეზე—მეორე.

როდის უნდა მიაჩვიოთ სხვა საქმელს ბავში? თუ ბავშვს
 დედის რძე ჰყოფნის, ჯანსაღია, იზრდება და ვითარდება, ათ
 თვემდე რა საჭიროა სხვა საზრდო! ამ ხნიდან ბავში ნელანე-
 ლა უნდა მიაჩვიოთ ძროხის რძეს, ქაშს, კვერცხს, ქათმის წვეწას;
 ხოლო ძუძუ არ უნდა გააშვებინოთ, სანამ ბავში წელიწადს
 არ გადააცილებს. ვახდება ბავში წლისა და ორი თვის, სამის,
 ქამას მიეჩვევა კარგად; აი, მაშინ გააშვებინეთ ძუძუ. თუ ახლო-
 მახლო გავრცელებულია კუჭნაწლავების ავადმყოფობა, მუცე-
 ლა (სისხა), წითელა ან სხვა რაიმე მოარული ბავშვებისა,
 ძუძუ არამც და არამც არ გააშვებინოთ.

ი) ბავშვის გაბარება და ძიძა.—თუ დედა რაიმე მძიმე
 სნეულებისა გამო ან ძუძუს გაშრობის მიზნით იძულებულია,
 ბავში ძუძუდან მოიშოროს, მაშინ აუცილებელია ძიძის აყვანა.
 ჩვენში ასეთ შემთხვევაში იციან ბავშვის გაბარება, რაც მე-
 ტად ცუდი ჩვეულებაა. რა იცის დედამ, როგორ უვლის ძიძა
 გაბარებულ ბავშვს? სულ ხშირად არის, ძიძას საკმაო რძე არ
 აქვს, ხან ძროხის რძეს აძლევს ბავშვს, როგორც მოხვდება,
 ხან პურსა ჰღებავს და იმითი კვებავს. ყოველმა დედამ კარგად
 უნდა იცოდეს, რომ იმასავით გულშემატკივარი იმისი შვილი-
 სათვის არავითარი ძიძა არ იქნება.

ვისაც შეუძლია, ძიძა უნდა იყოლიოს სახლში. ძიძა
 უნდა იყოს ჯანმრთელი, ამისათვის უნდა შეამოწმებინოთ

ექიმს; უნდა ჰქონდეს საკმაო რძე. ამის გასაგებად უბრალო საშუალებაა: ათი ხუთმეტრი წამი აწოვოს ძუძუ ბავშს, შემდეგ ამავე ძუძუზე მოუჭირეთ ხელი; თუ რძემ შორს გადმოასხა, მაშ ძიძას რძე ბლომადა ჰქონია. ძიძასა და დედის მშობიარეობას შორის ექვს თვეზე მეტი განსხვავება არ უნდა იყოს.

თუ დედას საპატიო მიზეზისა გამო არ შეუძლია ბავშვის გაზრდა თავისი რძით, და არც იმდენი ქონება აქვს, რომ ძიძა იჭირაოს, მაშინ უნდა მიმართოს ხელოვნურ კვებას.

საუკეთესოა რძე ძროხისა, თხისა.

ერთი რამ უნდა იცოდეს ყოველმა დედამ: ძროხის ან თხის რძით ბავშვის გაზრდა მეტისმეტად ძნელია და უმეტესი ნაწილი პირველ წელსავე იხოცება.

უნდა მიაქციოთ უდიდესი ყურადღება სისუფთავეს; რძე უნდა იყოს სუფთა; ქურჭელი, რომელშიაც რძეს ინახავთ, უნდა იყოს სუფთა.

უნდა იყოს სუფთა ის ქურჭელი, რომლითაც რძეს აწოვებთ ბავშს. რძე უნდა ადულდეს კარგად, მაგრამ მარტო ეს არ კმარა: ყოველი მოწოვების წინ რძე ხელახლა უნდა მოადულოთ. რძის მოსაუღლებლად და შესანახავად სხვადასხვა იარაღია შემოღებული. საუკეთესოდ ითვლება სოქსლეტის იარაღი.

ძროხის რძისა და ქალის რძის თვისება და შემადგენლობა ერთნაირი არ არის, ძროხის რძე საერთოდ უფრო ძნელი მოსანელებელია; ამიტომ უნდა გაურჩიოთ რძეში წყალი; კიდევ უკეთესია, თუ გაურევთ ქერის ან ბრინჯის ნახარშს. რამდენი უნდა გაურჩიოთ? პირველი თვის განმავლობაში აიღეთ ერთი ნაწილი რძე, სამი ნაწილი წყალი; სამ თვემდე — ერთი ნაწილი რძე, ორი ნაწილი წყალი; ოთხ თვემდე — ნახევარი წყალი, ნახევარი რძე; ოთხიდან ექვსამდე — ორი ნაწილი რძე ერთი ნაწილი წყალი; შემდეგ კი აძლიეთ წმინდა რძე.

შესაძლებელია ბავში შეიდი თვისაც იყოს, მაგრამ წმინდა რძე ვერ აიტანოს, კუჭი მოეშალოს; სანამ კუჭი გამოუსწორდებოდეს, წყალი გაურჩეთ ხოლომე რძეში — ორ ნაწილ რძეში ერთი ნაწილი წყალი.

მარტო წყალის გარევა არა კმარა, საჭიროა კიდევ შაქარი, რადგანაც ქალის რძეში მეტია შაქარი, ვიდრე ძროხისაში.

წყალით შეზავებულ ერთ ჩაის ჭიქა რძეში უნდა გაურიონთ ორი ჩაის კოვზი დანაყილი შაქარი.

ბავშს რძე ზრდა მისცეთ თბილი და არა ცივი.

ზოგჯერ ბავშს ძროხის რძე სწყენს; ერთი მიზეზი ისიც არის, რომ ბევრს აძლევენ და ბავშვის კუჭი ვერ ერევა. პირველი თვის განმავლობაში თითო ჯერზე უნდა მოაწოვოთ ოთხი სუფურის კოვზი, პირველი თვის შემდეგ სამ თვემდე — ორ კოვზი; სამიდან ექვსამდე — თორმეტი კოვზი; შემდეგ კი ნელანელა უმატეთ და დაუკვირდით, რომ ბავშს კუჭი არ მოეშალოს.

რამდენჯერ უნდა მისცეთ ძროხის რძე დღე და ღამის განმავლობაში? აქ უნდა დაიცვათ იგივე წესი, როგორც ძუძუს წოვების დროს.

9. ბავშვის მოვლა.

ბავშვის მოვლა, ბავშვის ჯანმთელობაზე ზრუნვა მეტად დიდი საქმეა: ეს საქმე გვევალება ყველას და განსაკუთრებით იმას, ვინც ყველაზე უფრო დაახლოებულია ბავშვთან.

ეს გახლავთ დედა.

ბავშვის მოვლა არ არის ადვილი და იოლი საქმე, მას ცოდნა უნდა.

ცოდნას კი წინ უძღვის შესწავლა.

ამიტომ დედამ რიგიანად უნდა შეისწავლოს ყოველივე, რაც საჭირო არის ბავშვის მოვლისათვის.

აი ბავში დაიბადა ჯანსაღი. გადის ორი დღე, სამი და დედა უცებ შენიშნავს, რომ ბავშვს თავი შეუსივდა და ერთ ალაგას კანი გამოებერა. დედას გული უსკდება, არ იცის რა ჰქნას.

ყოველმა დედამ უნდა იცოდეს, რომ ასეთი სიმსივნე ხშირად უჩნდება ახალდაბადებულ ბავშვს თავზე და არავითარ საშიშროებას არ წარმოადგენს.

რა იწვევს სიმსივნეს? უმეტეს შემთხვევაში დაბეჭვა თავის ქალასი მშობიარობის დროს. თავის ქალა ჩვილს ეტეება მშობიარობის დროს იმ შემთხვევაში, თუ დედას მენჯები ვიწრო აქვს, ან ბავშვს თავი აქვს დიდი, ან ბებია არის გამოუცდელი. მაშინ რომელიმე ძვალის გარსს ქვეშ თავზე სისხლი ჩაიქცევა, კანი ამოებორცვება და ჩნდება სიმსივნე.

სიმსივნე ბავშვს სრულებით არ აწუხებს, არა სტკივა, არაფერს უშლის, სიცხეს არ აძლევს და რამოდენიმე კვირის განმავლობაში თანდათან ჰქრება.

ათასში ერთხელ სიმსივნე არ ჰქრება, ჩირქდება და მაშინ აუცილებელია გაკვეთა.

ზოგჯერ ბავში იბადება გაგუდული, აღარ სუნთქავს, ექიმები ამას უწოდებენ ასფიქსიას. ბავშს სახე შეშუბებული აქვს, გაბიჟენებული, ტუჩები ლურჯი. ასეთ შემთხვევაში ბავშს უნდა შემოაჰკრათ ხელი თეძოებზე, ან გადაახათ ცივი წყალი, ჩაისუნთქავს და გამართავს ჩხავილს.

ჩვილმა იცის აგრეთვე ძუძუების დასიება, რასაც ზოგჯერ შედეგად მოსდევს ძუძუების დაჩირქება, ძუძუების შესიებას იწვევს ის გარემოება, რომ ჩვილს შიგ უგროვდება ერთგვარი სითხე, წბილი, რომელიც თავისი ფერითა და სისქით ძალიან წააგავს ორსული ქალის ხსენს. ავადმყოფობა გრძელდება ორსამ კვირას და შემდეგ თანდათან ჰქრება.

როგორი წამლობაა საჭირო? დაადევით ბავშს დასიებულ ძუძუებზე ბამბა, სუფთა ნაქერი და შეუხვიეთ. თუ ძალიან სტკივა, ან სიცხეს აძლევს, უკეთეთ ცივი წყალის კომპრესი. როდესაც ბავშს ძუძუების შესიებას შეამჩნევთ, არამც და არაუც არ გამოუწუროთ ხსენი, თორემ ძუძუები დაუჩირქდება. ასეთი დაჩირქება ვაჟისათვის უმნიშვნელოა, ხოლო გოგოს ხშირად ძუძუები უფუქდება და დედობისას შიგ რძე აღარ ჩაუდგება.

ხშირად ჩვილსა სჩვევია სიყვითლე ანუ ყვითა, რომელიც ემართება ბავშს დაბადებიდან რამდენიმე დღის შემდეგ. მთელი კანი, თვალები ყვითლდებიან, თითქოს ნაღველი გადაუსხამთო.

სიყვითლე თავისით ჰქრება თანდათან და არავითარი ზიანი ბავშვისათვის არ მოაქვს.

განსაკუთრებული მოვლა უნდა ბავშვის ქავს.

ძირში მისი მოჭრა არ შეიძლება, უნდა დასტოვოთ ორისაში თითის დადება მაინც. უნდა მოიჭრას ძალიან გასუფთავებული დანით ან მაკრატილით და უნდა შეახვიოთ ძალიან სუფთად; ყოველ დღე რამდენჯერმე შეხსენით, გაწმინდეთ, მოაყარეთ ქსეროფორმი (აფთიაქში იშოვით). როდესაც ქივი მოძვრება, დარჩება პატარა წყლული. დღეში რამდენჯერმე უნდა გაწმინდოთ სუფთად, მოაყაროთ ქსეროფორმი და შეუხვიოთ. უსუფთაობა ხშირად აჩენს წითელ ქარს, რასაც რამოდენიმე დღის ჩვილი იშვიათად გადაურჩება.

უსუფთაობას შედეგად მოსდევს ბევრჯერ მუცლის კანის ანთება კიბის გარშემო, დაჩირქება, სისხლის მოწამლვა და სიკვდილი.

ზოგჯერ ბავშს კიბი გამოებერება და ხელს რომ დააქვრთ, ქურილით ჩაიფუცება; აუშვებთ ხელს, ისევ ამოიბერება.

კიბში წყალი ჩაუდგაო, ამბობენ დედები.

წყალი კი არ არის, არამედ კიბის თიაქარია.

თითს თუ დააქვრთ, დარწმუნდებით, რომ კიბში კანქვეშ ნახვრეტია.

კიბის თიაქარს შეხვევა უნდა და თუ დიდი არ არის, რჩება, სანამ ბავში ფეხს აიღვამდეს ან ფეხის ადგმის შემდეგ ორ-სამ წლამდე. თუ დიდია, აპერაცია სკორდება.

როდის ეწყება ბავშს კბილების ამოქრა? ერთს უფრო ადრე, მეორეს უფრო გვიან, უმეტეს შემთხვევაში ჯანმრთელ ბავშს კბილები ამოუღის მეშვიდე თვიდან.

უმაღლ ამოვა ორი ქვედა წინა კბილი, ერთი თვის შემდეგ — ოთხი ზედა წინა კბილი, შემდეგ ორი ქვედა; შემდეგ მუკყევიან რიგრიგად საძირის კბილები და ორწლინახევრის ბავშს უნდა ჰქონდეს ოცი კბილი. ამათ ეწოდება სარძევე კბილები, რადგანაც ექვსი წლის შემდეგ ბავში მათ რიგრიგობით იცვლის.

ზოგჯერ ოთხი თვის ბავშს უკვე კბილი ამოსდის, რაც დედას აბარებს, რადგანაც ამაში ჰხედავს ბავშის იშვიათი ჯანმრთელობის საბუთს. ნამეტანი ადრე და ხშირი ამოსვლა კბილისა ავადმყოფობის მომასწავებელია. აგრეთვე თუ კბილები ბავშს გვიან ამოუღის და მეტად ძნელად, ეს იმას ნიშნავს, რომ ბავში სუსტი და სნეულია.

თვითონ კბილების ამოქრა იწვევს თუ არა რაიმე სნეულებას ბავშის აგებულებაში?

ზოგიერთი დედა კბილებს აწერს ყოველისფერს, რაც უნდა დაემართოს ბავშს კბილების ამოსვლის დროს. ამის გამო ეჭიშვაც არ მიმართავს ხოლმე დროზე: კბილების ბრაღია და თავისით გაუვლისო.

ეს დიდი შეცდომაა: თუ კბილების ამოსვლის დროს ბავ-
ში ავად გახდა, მაინცა და მაინც კბილების ბრალიაო, ამის
თქმა არ შეიძლება. ზოგიერთი ბავში კბილების ამოჭრას სრუ-
ლებით უმტკივნეულოდ იტანს, სხვებს კი სიცხეს აძლევს, პი-
რი სტკივა, გულოს აზიდებს, აფალარათებს.

პატარა ბავშვმა ხშირად იცის პირის ტკივილი, რომლის
დროსაც ენაზე, ღრძილებზე, სასაზე აყრის პატარ-პატარა მო-
თეთრო წყლულებს, ამ დროს ბავშს ხშირად სიცხეს აძლევს,
ქამა ეძნელება, უგუნებოდ არის, კინკლეობს, ტირის.

ზოგჯერ ძუძუმწოვარ ბავშს რძის ფრად დააყრის, ენასა
და სასაზე, რის გამო ბავშს ძუძუს წოვა ეძნელება.

ყველა ასეთ შემთხვევაში კარგია ბორის სიმეავე. ერთი
ჩაის კოვზი ბორის სიმეავე, გახსენით ერთ ჩაის ჭიქა ცხელ
წყალში, გაანელეთ და შიგ ჩასველებული სუფთა ბამბით ან
ნაჭრით დღეში რამდენჯერმე კარგად გაუწმინდეთ ბავშს პირი,
ენა, სასა, ღრძილები.

კარგია აგრეთვე მუხის კანი: დაქერით, მოხარშეთ, ერთ
ჩაის ჭიქა ნახარშში გახსენით ერთი ჩაის კოვზი დანაყილი შაბი
და უწმინდეთ ბავშს იმგვარადვე, როგორც ბორის სიმეავის
ხსნარით.

ზოგჯერ რაიმე სნეულებით დასუსტებულ ბავშს ღრძი-
ლები უჩირქდება, უწყლულდება; სნეულება გადადის ღრძი-
ლებიდან ლოყებზე, შიგნიდან იწყებს დაჩირქებას და ხანდახან
მთლად გაშავდება და გამოლპება ლოყა. ბავშს სიცხეს აძლევს,
სუსტდება; მეტად მყრალი სუნი სდის პირიდან. თუ დროზე
არ უშველეთ, ბავში მოკვდება, ან საშინლად დასახიჩრდება.

ამ სნეულებას ეწოდება წყლის კიბო.

10. ძვლების სიზბილე, რახიტი და მასთან ბრძოლა.

საკმაოდ გავრცელებულია ყველგან ერთი სენი, რომელსაც ექიმები უწოდებენ რახიტს.

ვის ემართება რახიტი?

მხოლოდ ბავშვებს ორ წლამდე.

რახიტს უწოდებენ აგრეთვე ინგლისურ ავადმყოფობას.

რატომ?

იმიტომ, რომ ეს სნეულება ბავშვისაა. განსაკუდრებით არის გავრცელებული ინგლისში.

რა ახასიათებს ყველაზე უფრო ამ სნეულებას?

ძვლების თავისებური დაზიანება, ძვლები ბავშვს ურბილდება და გძელი ძვლები, როგორც მაგალითად კიდურებისა, ნეკნები, თავსა და ბოლოში მსხვილდებიან.

ასეთს დარბილებას ძვლებისას რა მოსდევს შედეგად?

პირველი შედეგი არის ის, რომ ბავში გვიან იღვამს ფეხს; ფეხები ელუნება, განსაკუთრებით წვივის ძვლები და ბავში იხვივით გადადის და გადმოდის თეძოებში.

ხერხემლის სვეტი ბავშვს შეილდივით ელუნება და დედები ჩივიან, ბავში წელს ვერა ჰკაობსო.

ხშირად დედებს ეშინიათ, კუზი ხომ არ უჩნდებაო.

კუზი არის შედეგი ხერხემლის მძივების ქლექისა. ქლექის გამო ძვლები დაჩირქდებიან, რბილდებიან, ხერხემალი გაიხრება და გამოიკუზება წვეტად.

რახიტის დროს კი ძვლები კი არ ჩირქდებიან, არამედ მხოლოდ რბილდებიან, რის გამო ხერხემლის ბოძი შეილდივით იხრება.

ხერხემლის მოხრას შედეგად მოსდევს მთელი გულის ყა-

ფაზის დამახინჯება; გულ-ბოცვი გვერდებზე ჩაიდრიკება და მკერდი წინ ამოიზნიკება, რის გამო ბავშვის გულმკერდი ქათმის გულმკერდს ემსგავსება.

მაჯები და მუხლები ხშირად უმსხვილდება ავადმყოფ ბავშს და ამავე დროს უდიდდება; უმსხვილდება თავი, შუბლსა და კეფაზე კოპები უჩნდება, რის გამო თავი ოთხკუთხიან კოლოფს დაემსგავსება ხოლმე.

ამ ხანებში რახიტთანმა ბავშმა იცის ოფლი თავზე და ხშირად დედები სწორედ ამ გარემოებას აქცევენ ყურადღებას: ბავშს თავი უოფლიანდება ნამეტანი და ამიტომ მიცივდებაო.

ყველა აქ ჩამოთვლილი ნიშანი რახიტისა არა ჩნდება ერთბაშად და ერთნაირად; ზოგჯერ ცვლილება უფრო ეტყობა კიდურის ძვლებს, ზოგან ხერხემლისას, ზოგან თავისას, ზოგჯერ გულის ყაფაზისას.

ამასთანავე ყველა ავადმყოფში ერთნაირის სიმძლავრით არ იჩენს ეს სნეულება თავს, ზოგჯერ ბავშს იმდენად უმნიშვნელო ნიშნები აქვს რახიტისა, რომ დაკვირვებული ექიმის თვალია საჭირო, რომ შეამჩნიოს. ზოგიერთ შემთხვევაში კი იმდენად მორეული აქვს ბავშს რახიტი, რომ ყოველი ადამიანი აღვილად შეამჩნევს.

რახიტს თან დასდევს ბავშვის საერთო სისუსტე. ამის ერთ-ერთი შედეგი არის ის, რომ ბავშს გვიან ამოუდის კბილები.

ათი თვისა და მეტი ხნოვანების ბავშს თუ კბილები არა აქვს, ან ამოსვლია ორი და მეტი კი ჯერ არა, ეს უკვე რახიტის ნიშანია.

რახიტით სნეული ბავში მუდამ ავადმყოფობს, მაგრამ ეს ავადმყოფობა სხვადასხვა ბავშში სხვადასხვანაირია: ერთს მუდამ ახიხინებს და ახველებს, მეორეს მუდამ შემობერილი აქვს მუცელი, ხან გახსნილია, ხან შეკრული; მესამეს მუდამ დაზღმურდლული აქვს თავი და სახე.

დედები ამ ზედღანართ ავადმყოფობას აქცევენ ყურადღებას და უმთავრესი კი შეუმჩნეველი რჩებათ. ექიმს ეხვეწებიან: შენი ქორივე როგორმე ეს ხველა მოაშორეო, და ხველას რა

მოაშორებს ასეთს ბავშს, თუ თითონ რახიტს არ ექნება შესაფერისი წამლობა.

თუ ბავშს ორ წლამდე ნიადაგ ახიზინებს და სულ უბრალო მიზეზი საკმარისია, რომ ხველა აუვარდეს, ეს უტყუარი ნიშანია რახიტისა.

თუ ბავშს მოუსვენრად სძინავს, ჰბორგავს, საბანს იხდის, ან უცებ ატირდება ძილში და წამოდგება, ესეც რახიტის ნიშანია.

თუ ბავშს ღამე მოულოდნელად შამოუჭირა გულზე და სუნთქვა გაუძნელდა, ესეც რახიტის ნიშანია უფრო ხშირად. რახიტმა ხშირად იცის გამოყრა კანზე, განსაკუთრებით სახეზე.

რაც შეეხება გარეგნობას, რახიტით სნეული ბავშვი ზოგი გამხდარია, დიდი მუცელი აქვს, მსხვილი თავი, ვიწრო და ამოკუზული გულმკერდი.

ზოგი კი პირიქით მსუქანია, გაპუნტულებული, გაფუფბული, მაგრამ ფერმკრთალი

რახიტს უმეტეს შემთხვევაში სჩვევია ელენთას დასიება — ტყირპი.

როგორც უკვე მოგახსენეთ, რახიტი არის ბავშვების ავადყოფობა დაბადებიდან ორ წლამდე. ზოგიერთ ბავშს დედის მუცლიდანვე დაჰყვება რახიტი, ზოგს კი მერე უჩნდება.

ზოგჯერ ოთხი წლის ბავშსაც აქვს რახიტი, მაგრამ ეს სნეულება მის შეძენილი აქვს ორ წლამდე.

საიდან და როგორა ჩნდება რახიტი?

უკვე მოგახსენეთ, რომ ზოგიერთ ბავშს დედის მუცლიდანვე გამოჰყვება.

აქედან ცხადია, რომ ასეთ ბავშს ჰქონია ერთგვარი მემკვიდრეობითი მიდრეკილება ამ სენისადმი.

საზოგადოთ ბევრი სნეულების წარმოშობასა და განვითარებაში მემკვიდრეობას ძალიან დიდი მნიშვნელობა აქვს. ტყუილა კი არ უთქვამს ჩვენს ხალხს: დედა ნახე, მამა ნახე, შვილი ისე გამონახეო, ანდა, კვიცი გვარზე ჰხტისო.

თუ დედამამს კუჭი ან ფილტვები არ უვარგა, შეილსაც უმეტეს შემთხვევაში სუსტი კუჭი და ფილტვები გამოჰყვება.

აგრეთვე თუ დედა ან მამა ბავშობისას რაზიტით იყვნენ ავად, შეილიც ხშირად რაზიტის იბადება, ან შემდეგ უჩნდება რაზიტი.

რაზიტის მიზეზი ჰბდება ყოველი ავადმყოფობა, რომელსაც კი შედეგად მოსდევს ბავშვის სხეულის საგრძნობლად დასუსტება. ბავშვის მტერია ყვიანახველა, წითელა, ქუნთრუშა ნაწლავების სნეულება, მუცელა.

ყოველ ამათგანს შეუძლია, გამოიწვიოს რაზიტი, ან გამოააშკაროს და გააძლიეროს, თუ რომ ის იყო ბავშვის სხეულში. ჩვენში ბევრგან გავრცელებულია მალარია. თუ პატარა ბავშვის აგებულებაში ამ სნეულებამ დაიბუდა, სხეული სუსტდება, სისხლი ეცლება და ამრიგად მზადდება საუცხოვო ნიადაგი რაზიტისათვის.

მზე, სუფთა და მშრალი ჰაერი მტერია რაზიტისა. ამიტომ ეს სენი უფრო ხშირია ისეთ ადგილებში, სადაც ნოტიო, შეხეთული ჰაერია, სინათლე და მზე კი - ნაკლები.

ამის გამო რაზიტი უფრო გავრცელებულია ქალაქ ადგილას, ვიდრე სოფლად. მდიდარ ოჯახში ის ძვირი სტუმარია, ხოლო ღარიბის ოჯახში მისთვის მუდამ ღია არის კარი, რადგანაც სიღარიბეს თანა სდევს ცუდი, უმზეო, ბნელი, ნოტიო და შეხეთული ბინა.

სოფლად მზე და სინათლე ბევრია, ჰაერიც სუფთა არის, ამიტომ რაზიტიც უფრო იშვიათია.

რადგანაც სინესტე ხელს უწყობს რაზიტს, ამის გამო დაბალ ადგილებში რაზიტი უფრო ხშირი მოვლენაა, ვიდრე მთებში.

ერთი უპირველესი მნიშვნელობა აქვს ბავშვის საზრდობას. მრავალი დაკვირვებით დამტკიცებულია შემდეგი; თუ ბავში დედის ან საზოგადოთ ქალის რძით იკვებება, რაზიტით უფრო ძვირად სნეულდება; ის ბავში, კი რომელიც ძროხის

რძით საზრდოობს, უმეტეს შემთხვევაში რახიტითაა დაზარალებული ავად.

სოფლის ხალხისა და საერთოდ მუშების ოჯახებში ერთი ცუდი ჩვეულებაა: ბავშვს ნიადაგ ძუძუ უდევს პირში და სწოვს უთავბოლოდ

თუ ბავშვა ტირილი დაიწყო, საუკეთესო საშუალება ტირილის წინააღმდეგ ძუძუ არის; ჩასჩრის დედა პირში და გააჩუმებს.

ხშირად ბავშვს შიმშილი კი არ აწუხებს, არამედ სხვა რამე; მაგრამ დედა ამის გამოარკვევაში არ შედის, — ძუძუ პირში და მისი ჯანი!

ასეთ უწესრიგო წოვებას შედეგად მოსდევს კუჭნაწლავების მოშლა და რახიტი.

როდესაც რაიმე მიზეზისა გამო დედა თავისი ძუძუთი ვერა ზრდის ბავშვს და იძულებულია, გააბაროს, ძიძის რძე თუ დედის რძეზე ბევრად უფრო ძველია, სახიფათოა, რადგანაც ასეთი რძით გაზრდილი ბავშვი ხშირად სნეულდება რახიტით.

შენიშნულია ერთი მოვლენა: თუ დედა ნამეტანი ახალგაზრდაა, შვილი ხშირად სნეულდება რახიტით, ჩვენში არ უნდა გათხოვდეს ქალიშვილი ჩვილმეტ-თვრამეტ წელზე ადრე.

თუ მამას სიფილისი სჭირდა და გამომრთელებული არ არის, შვილს შეიძლება გამოჰყვეს როგორც სიფილისი, აგრეთვე რახიტიც.

რახიტი შემპარავი ავადმყოფობაა, ის იწყება ნელ-ნელა და უმეტეს შემთხვევაში გრძელდება ორს და სამს წელიწადს. თუ დედმამამ დროზედ მიაქცია ყურადღება და მალე უწამლა, ბავშვი რამდენიმე თვეში რჩება.

რახიტისანი ბავშვი გონებრივად კარგად ვითარდება, ხოლო ფეხს ძალიან გვიან იღვამს და ხანდახან იცის გულყრა, გულის წასვლა, მომთვარვა და გადაბვირება.

როგორც ჰხედავთ, რახიტი ხანგრძლივი, დაბანებული სნეულებაა და უმეტეს შემთხვევაში რჩება. ხოლო რახიტი იწვევს საერთოდ დასუსტებას მთელი სხეულის, ნაწლავების

ავადმყოფობას, გულზე ხიხინს, ხველებას და ამის გამო რაბიტიან ბავშს ადვილად ემართება ნაწლავების ანთება, ფილტვების ანთება და სხვა ისეთი გართულება, რისი გადატანაც რაბიტით დასუსტებულ ბავშს უძნელდება.

ამიტომაც თუ რაბიტოიანი ბავში ხშირად იხოცება, ამის პირდაპირი მიზეზი რაბიტოი კი არ არის, არამედ ყველა ის გართულება, რომელიც თანა სდევს რაბიტს.

როგორ უნდა უწამლოთ რაბიტოიანი ბავშს?

ზემოთ მე ჩამოვთვალე ის მიზეზები, რომლებიც ხელს უწყობენ რაბიტის წარმოშობას და განვითარებას.

უძუძური ბავშვი უშეტეს შემთხვევაში რაბიტოით სნეულდება. აქედან ცხადია, რომ ბავში 7—8 თვემდე მაინც უნდა იკვებებოდეს ქალის რძით.

ეს იმას არ ნიშნავს, რომ 7—8 თვის შემდეგ ბავშს ძუძუ უნდა გააშვებინოთ: ამ ხნოვანობის შემდეგ შეიძლება ხანდახან ძროხის ან თხის რძის მიცემა, თუ რომ დედის ან ძიძის რძე ბავშს არა ჰყოფნის.

ნოტიო ბინა, შეხუთული ჰაერი ხშირად იწვევს რაბიტს.

როდესაც ბავში უსუფთაოდ არის, ხშირად სნეულდება რაბიტით. ამიტომ ბავშს ძალიან სისუფთავე უნდა, აუცილებელია ბანა დღეში ორჯერ, ყოველ შემთხვევაში ერთხელ მაინც.

სოფელში ხშირად ნახავთ ხუთი ექვსი თვის ბავშს პურს აძლევენ, ან რძის ფაფას აქმევენ. ეს მეტად ცუდი ჩვეულებაა.

გარდა ამისა რომ კუჭნაწლავები უსნეულობა ბავშს, შესაძლებელია, რაბიტოიც გაუჩნდეს.

საუკეთესო წამალია რაბიტოიანი ბავშისათვის თევზის ქონი, რომელიც უნდა მისცეთ პატარას წლამდე დღეში ერთხელ თითო პატარა კოვზი და წლისაზე უფროსს—ორჯერ—სამჯერ. ხოლო თევზის ქონი სიცხეში არ ვარგა, რადგანაც კუჭის მოშლა იცის. თევზის ქონი უნდა აძლიოთ რაბიტოიანი ბავშს შუა შემოდგომიდან გაზაფხულამდე.

ძალიან კარგი საშუალებაა მარილიანი აბაზანა. ერთ აბაზანაზე ორი—სამი გირვანქა მარილი კმარა. უფრო ამჯობინებენ ზღვის მარილს. თუ ზღვისა არ იშოვება, უბრალო მარილიც კარგია.

აბაზანაში უნდა იჯდეს ბავში ან იწვეს ათი თხუთმეტი წამი. აბაზანა უნდა უკეთოთ ორ დღეში ერთხელ. თუ ეს შეუძლებელია, მაშინ აიღეთ არაყი ერთი ბოთლი, გაურიეთ შიგ ერთი ან ორი სუფრის კოვზი მარილი და დილა საღამოს მთელი სხეული უხილეთ ბავშვს რამოდენიმე თვის განმავლობაში.

ძალიან კარგ შედეგს იძლევა ელექტრონის შუქით წამლობა.

ვისაც შეუძლია, კარგია ზღვის ჰაერი და ზღვის წყალის თბილი აბაზანები.

ზაფხულზე ძალიან სასარგებლოა მზის აბაზანა: უნდა გაატიტვლოთ ბავში და დააწვინოთ მზეზე შუადღისას პირველად ხუთი წამი, შემდეგ ათი, ოცი, ნახევარი საათი და ბოლოს მთელი საათი.

11. კენჭებით დასწულება.

(ფაზარი და შირიმი).

— შენი კირიმე, ექიმო, ერთი ამ ბაღლის საცოდაობიდან გამომიყვანე როგორცე— მიმართა სოფლის საავადმყოფოში ექიმს ბესიამ და თან შვიდი წლის ვაჟზე მიუთითა.

— რა დაემართა? დაეკითხა ექიმი.

— რაღა რა დაემართა, შარდზე რომ მიდგება, აღარავართ ამისი ცოდვით: ტირის, ყვირის, ბღავის; შარდს უკავებს. უნდა წაივლოს ასოს თავზე ხელი, ისრისოს, ისრისოს, და აგერ როდისღა წამოვა წვეთ-წვეთად.

— კენჭი ჰქონია, ჩემო ბესია, მიუგო ექიმმა.

— ამხელა ბაღლთან კენჭს რა უნდა?

— სწორედ ბაღლს უფრო ადვილად უჩნდება საშარდზე ბუშტში კენჭი, მიუგო ექიმმა ბავშვის დათვალეერების შემდეგ: კენჭი ეფარება ბუშტში მოსაშარდავ მილს, შარდს აღარაძლევს გამოსავალ გზას, ბავშიც ტკივილებს, წვას გრძნობს და ამიტომ სტირის.

— მერე რა ეშველება შენი კირიმე?

— უნდა კენჭი გამოვიღოთ; ეს კი უაპერაციოთ არ მოხერხდება.

— გადიტანს მერე?

— გადიტანს. ყოველ შემთხვევაში, ასე დატოვება უფრო საშიშია, ვიდრე აპერაცია: შეიძლება, ბავშს საშარდზე ბუშტის ანთება მოუვიდეს დაუჩირქდეს, ანთება თირკმელებს. მოედვას და მაშინ გადატანა მართლაც ძნელია.

— ნეტავი საიდან უჩნდება აღამიანს კენჭი?

-- ეგ, ჩემო ბესია, გრძელი ისტორია არის დღეს სწორედ მაგაზე მექნება საუბარი; მოდი და ავიხსნი.

კვირა დღეს ბესიაც მივიდა სხვებთან ერთად ექიმის საუბრის მოსასმენად.

— კენკი უჩნდება ადამიანს უმთავრესად საშარდე ბუშტუში, თირკმელებში, ღვიძლში, ნაღველის პარკში, პირის სანერწყვე ჯირკვლებში და ზოგჯერ ნაწლავებშიაც, ესაუბრებოდა ექიმი მსმენელებს. კენკი ზოგჯერ პატარაა, ზოგჯერ კი დიდი—ნამდვილი ქვა არის; ზოგჯერ ერთია, ხანდახან კი ასი და მეტიც, მაგალითად ღვიძლში. ზოგი კენკი რბილია, ადვილად იშლება; ზოგი კი ძალიან მაგარია. საქონლის ღვიძლში ნაპოვნ კენკებს ფაზარს უძახიან და მკითხავენ ვამლოდ ხმარობენ.

საიდან და როგორ ჩნდება კენკი? მიზეზი ძალიან ბევრია. ავიღოთ, მაგალითად, საშარდე ბუშტის კენკი. საიდან ჩნდება ის? რა თქმა უნდა, შარდიდან. შარდი რომ დავდგათ რამოდენიმე ხანს, დაილექება. აი ამ ნალექში ურევია სხვადასხვანაირი სილა და აქედან ჩნდება კენკი. მოხდება ხანდახან, რომ საშარდე ბუშტში შარდი დაილექება. როდის მოხდება ხოლმე ეს? როდესაც საშარდე ბუშტი დასნეულდება, ან როდესაც სილა შარდში ძალიან ბევრია.

საშარდე ბუშტის დასნეულებას იწვევს გაციება, ლოთობა. სახალი, ფილტვების ანთება და ბევრი სხვადასხვა მოარული. ბავშვებს სილა განსაკუთრებით ბევრი აქვთ შარდში.

საკმარისია, რომ სულ ცოტაოდენი სილა გამოეყოს შარდიდან და დაილექოს საშარდე ბუშტში; ის ნელა-ნელა მაგრდება, თანდათან ეკვრის შარდიდან გარემოში ახალაბალი ნაწილები სილისა: ამ რიგად კენკი ნელნელა მატულობს, იზრდება და ზოგჯერ რამოდენიმე წელმა უნდა განვლოს, რომ ავადმყოფი შეაწუხოს. სწორეთ ამავე გზით ჩნდება კენკი ღვიძლსა და ნაღველის პარკში—ნაღველის ნალექიდან.

ნერწყვიში არის გახსნილი სილა; თუ პირის სანერწყვე ჯირკველში ნერწყვიდან სილა გამოეყო, დაილექა, ნალექს

თანდათანობით ეკვრის ნერწყვიდან სილა და ამრიგად ჩნდება კენჭი.

არის ასეთი შემთხვევებიც: ზოგჯერ განავალი ნაწლავის რომელიმე ალავას გამაგრდება და გაქვავდება.

თირკმელიდან მოდის შარდსაწვეთი მილი და უერთდება შარდის ბუშტს. ამ მილით თირკმელიდან გამონაჟური შარდი ბუშტში ჩამოდის და აქ გროვდება. ხშირად თირკმელის კენჭი ამ მილით გამოსწევს და თუ წვეტიანი ნაპირები აქვს, მილსა ფხაქნის; ეს იწვევს ზოგჯერ მეტად მწვავე ტკივილებს, მუცლის გაბერვას, გულის რევას, პირის ღებინებას, სიმწრის ოფლს. სოფელში ამას ფერდის ქარს, ხან კი თიაქარს უძახით. ნაღველის პარკიდან იწყება ნაღველსადენი მილი და უერთდება თორმეტ გოჯა ნაწლავს. თუ ღვიძლის კენჭმა ამ მილით გასწია, მაშინაც საშინელ ტკივილებს იწვევს. საღსალამათ ადამიანს ერთბაშად ასტკივდება მუცელი ჭიპის გარშემო, მუცელი გაებერება და უმაგრდება, გული ერევა, პირს აღებინებს, სიმწრის ოფლს ასხამს. ყოველივე ეს ჰქრება, როგორც კი კენჭი ნაწლავებში გაძვრება. თიაქარი აეშალაო, იტყვივით ხოლმე ასეთ შემთხვევაში.

— თირკმელები და ღვიძლი ხომ ყველასა აქვს და რატომ ყველას არ უჩნდება კენჭი? იკითხა ერთმა.

ყველა ერთნაირად არა ცხოვრობს, ამიტომ ყველა ერთნაირად არ სნეულდება. საზოგადოთ შენიშნულია, რომ ლოთ ადამიანს უსნეულდება თირკმელები, ღვიძლი; ამიტომაც კენჭი მას უფრო იდვილად უჩნდება. სხვადასხვა გადამდები მოარული ხელს უწყობს კენჭების გაჩენას. ბავშებს ბევრი სილა აქვთ შარდში, ამიტომაც შარდის ბუშტში მათ ხშირად უჩნდებათ კენჭი; ქალებს კი უფრო ხშირად უჩნდებათ კენჭები ნაღველის პარკში.

კენჭი აღიზიანებს იმ ასოს, რომელშიაც იმყოფება; იწვევს ზოგჯერ ანთებასა და დაჩირქებას თირკმელებისა, ღვიძლისას; ასეთი გართულება კი მეტად საშიშია. ამიტომ ყოველგვარ კენჭს ადამიანის სხეულში დროზე უნდა წამლობა.

— წამლობით კენჭი გაქრება? იკითხა ერთმა.

— არის ბევრი მაგალითი, რომ გამქრალა, უმეტეს შემთხვევაში კი ერთად ერთი წამლობა არის აპერაცია. თუ კენჭი შარდის ბუშტში არის, აპერაცია ადვილია და თითქმის ყველა რჩება. თუ კენჭები თირკმელებშია, ან ნალველის პარკში, მაშინ აპერაცია უფრო რთული და ძნელია და ყველა ვერ გადაიტანს.

— რომ დავტოვო ისე და არ გავიკეთო აპერაცია? იკითხა ერთმა.

— კენჭი გამოიწვევს სხვადასხვა გართულებას — დაჩირქებას, ანთებას და, სულერთია, მოჰკლავს ავადმყოფს. ახლა უნდა მოვახსენოთ შინაურ ექიმებზე, რომლებიც კენჭებს აცლიან ავადმყოფს ზოგს სასქესო ასოდან, ზოგს — უკანა ტანიდან. მივა რომელიმე სწელი ასეთ ექიმბაშებთან და შესჩივლებს თავის გაქირვებას. ახედავს, დახედავს. — უჰ, შირიმი მოგრევიანო, წამოაწვენს ავადმყოფს, კენჭები წინდაწინვე აქვს დამხადებული და დამალული, უსრესავს ასოს, მოსწოვს და გადმოაგდებს კენჭს. ავადმყოფი გაკვირვებული გადისახავს პირჯვარს და გულდამშვიდებული ზიდის შინ. გაივლის რამოდენიმე დღე, ტკივილი არა სცხრება. მიმართავს ისევ მატყუარა ექიმბაშს.

უჰ, კიდევ კენჭები გაგჩენიაო, და აძრობს კენჭებს ხან წინიდან, ხან უკანატანიდან, სანამ ავადმყოფს თავისი სწეულება ბოლოს არ მოუღებს. ასეთი მატყუარები ბლომად არიან ქართლში და განსაკუთრებით კი კახეთში. უკანატანში კენჭები არა ჩნდება და კიდევ რომ გაჩნდეს, სად გაჩერდება? შარდის ბუშტში კი ჩნდება კენჭი, ხოლო მისი ხელით გამოღება, ან გამოწოვა შეუძლებელია; მაგრამ სოფლის ხალხს ბევრი ატყუებს თავისი მოგების გულისათვის და, სამწუხაროდ, ასეთი ტყუილს ჯერ კიდევ აქვს ფასი და გასაყალი სოფელში.

— მერე რითი მოვსპობთ? იკითხა ერთმა.

— კოდნით, შეგნებით, კოდნის შესაძენად კი სწავლავს საქირო. ისწავლეთ თქვენს შვილებს, ისწავლეთ თქვენ თვითონ წერა-კითხვა. დღეს კოდნა ისე არავისათვის არ არის საჭირო, როგორც გლეხებისა და მუწებისათვის.

12. ბ ნ ე დ ა

არის ხანდახან ამგვარი შემთხვევა: ორი ვინმე წალაპარაკდება.

— აი შე ბნელიანო, შენა! წამოიძახებს ერთი გულმოსული.

— შენ თვითონა ხარ ბნელიანი, შე ასეთო, შე ისეთო! აყვირდება მეორე და წაუშენენ ერთმანეთს, თუ გამშველებელი არ დაესწრო.

ასეთი ვაგლენა აქვს სიტყვას „ბნელიანი“.

რა არის ამის მიზეზი?

ის რომ ბნელა არა თუ საშინელი სნეულებია, ის ამავე დროს სათაკილო სენია; ბნელიან ვაჟს ქალს არავინ მიაახოვებს: ბნელიან ქალიშვილს ცოლად არავინ წაიყვანს.

ბნელას სხვადასხვა სახელი აქვს ავი ჭირი, ავი სნე, ავი ქარი.

რა არის ბნელა?

ბნელა არის თავის ტვინის სნეულება; სნეული დროდადრო აზრსა ჰკარგავს, უგრძნობლად დაეცემა და მთელი სნეულის კრუნჩხვა აუვარდება, პირიდან დუყი მოსდის; კრუნჩხვა თანდათან ნელდება, წყნარდება, ავადმყოფს ჩაეძინება და გამოღვიძების შემდეგ სრულებით კარგათ არის, მხოლოდ საერთო მოქანცულობასა გრძნობს.

რა იწვევს ბნელას?

ზოგიერთ შემთხვევაში ბნელას იწვევს სიმსივნე, რომელიც ტვინში, ან თავის ქალაში ჩნდება. თუ ვისმე თავი ჩაუტყდა და თავის ძვალი ჩაეზნიქა, ჩაზნექილი ძვალი აწვება ტვინს და ბევრჯერ იწვევს ბნელას.

ხშირად კი ბნელის მიზეზი გამოურკვეველი რჩება. დაკვირვება ამტკიცებს, რომ ბნელა უფრო ისეთ პირებს გამოაჩნდება ხოლმე, რომელთა დედმამის სიფილისის სჭირებია, ან ლოთები არიან.

როგორ ეწყება ავადმყოფს დაბნელება?

უმეტეს შემთხვევაში მოულოდნელად, ერთბაშად: ავადმყოფი წინდაწინ სრულებით ვერაფერს ვერ ატყობს, უცებ დაეცემა უგრძობლად და აღვარდება მთელი სხეულის კანკალი, კრუნჩხვა.

ზოგჯერ კი ავადმყოფი წინდაწინვე გრძობს დაბნელების მოახლოვებას: სუსტად არის, უმადოთ, თავბრუ ესხმის, ხელი ან ერთი რომელიმე თითი უბრუშდება, ხელი აუკანკალდება, ხელის ან ფეხის თითებიდან ცხლად წამოუვა თავისაკენ.

ასეთმა პირმა იცის, რომ ბნელა მოუვლის და წინდაწინვე დებულობს ზომის: საქმეს თავს ანებებს, წვება, ზოგს ისე უფერად დაემარაება, რომ ცეცხლში ან წყალში ჩავარდება და ილუპება.

როგორც კი დაეკარება გრძობა ავადმყოფს, მაშინვე შეეკვრის კრიკა, სახე უფითრდება და მთელი სხეული დაეკიმება ცოტა ხანს, შემდეგ კი აღვარდება სხეულის კრუნჩხვა, სახე უწითლდება და ულურჯდება, პირიდან დუღი მოსდის, მძიმედ სუნთქავს, ენა გარეთ უვარდება და ამის გამო დაეკბინება, ზოგჯერ თვალები უსისხლიანდება, შარდი და განაელი ეპარება. ასეთი მდგომარეობა გრძელდება რამოდენიმე წამს, შემდეგ ავადმყოფი ერთს ამოიხენწმებს ღრმად და წყნარდება, მიეძინება.

ზოგჯერ ავადმყოფი გამოფხიზლების შემდეგ უაზროდ არის, გიჟს ემსგავსება, ტანისამოსს შემოიხევეს, გარეთ მიიწევეს, სხვას ერჩის, ასეთ მდგომარეობაში, შესაძლებელია, მოჰკლას ვინმე ან თვითონ მოიკლას თავი. ზოგჯერ ბნელიანი აზროვნებას ჰკარგავს, მაგრამ აზრიანი მოქმედება შეუძლიან: ერთი მეორე სოფელში მიდის, ერთი ქალაქიდან — მეორეში; როდეს

საც გამოფხიზლდება, არაფერი ახსოვს და გაოცებულია: რა მინდაო.

როგორი მიმდინარეობა აქვს ბნელას?

ბნელა გამოაჩნდება ხოლმე ავადმყოფს უმეტეს შემთხვევაში პატარაობიდანვე, ზოგჯერ—ცამეტ—თოთხმეტ წლიდან, ხანდახან კი ოცი—ოცდა ათი წლიდან და იშვიათ შემთხვევაში უფრო გვიანაც. რაც უფრო ადრე იწყება ბნელა, მით უფრო ძნელი მოსარჩენია.

ზოგს დაბნელება ემართება დაგვიანებით — წელიწადში ერთხელ ან ორჯერ, ზოგს კი ყოველ თვე და უფრო ხშირაც. სოფელში სწამთ გავლენა ახალი მთვარისა, თითქოს ახალ მთვარეზე უფრო ეწლებოდეს ავადმყოფს ეს სენი. შემცდარი რწმენაა, — ახალ მთვარეს არავითარი გავლენა არა აქვს ბნელის მიმდინარეობაზე. ზოგს ერთხელ გაუვლის ეს სენი და შეკლევ რამოდენიმე ხანს თავისუფალია; ზოგს კი ზედიზედ დაემაართება ოთხჯერ, ათჯერ, ოცჯერ და მეტჯერაც. ზოგს ემართება მხოლოდ ღამე, ძილში. უმრავლესობას კი ფხიზლობის დროს.

ხშირად ბნელა არ ახდენს რაიმე გავლენას გონიერებაზე.

ისტორიამ იცის ბევრი გამოჩენილი ადამიანი, რომელსაც ბნელა სჭირებია. რუსეთის გამოჩენილი შწერალი — დოსტოვესკი, იულიოს კეისირი, მაჰმადი, ნაპალეონი, — ყველა ბნელიანი იყო და ამავე დროს იშვიათი ნიჭის პიროვნება, ხშირად კი ბნელა გონიერებაზე დიდ გავლენას ახდენს და, როცა დრო გადის, ავადმყოფი თანდათან ღენჯდება.

თუ ბნელას იწვევს სიმსივნე თავის ტვინში, აუცილებელია აპერაცია. თავს ახდიანო, იტყვიან ხოლმე სოფელში, თავის ახდა შეუძლებელია; მხოლოდ გამოიკვლევენ, რა ალბანს იმყოფება თავის ქალაში სიმსივნე, იმ ალბანს ამოსჭრიან ძვალს, ამოიღებენ სიმსივნეს და შემდეგ ამოჭრილ ძვალს ისევ დააკერებენ; ძვალი მიეხორცება.

თუ სიმსივნე არსად არის თავის ტვინში, მაშინ საჭიროა ხანგრძლივი წამლობა — მთელი წლოვით.

13. რიზი (თვიური).

რას ვუწოდებთ რიგს, თვიურს? სისხლის დენას ქალის სასქესო ასოდან დროდადრო დაახლოებით ყოველ ოთხ კვირაში.

როგორ ემართება ქალს რიგი?

საშილოსნო გაივსება სისხლით და გაბიეწნდება, როგორც ღრუბელი წყალით; საშილოსნოს შიგნითა, ლოწოიანი გარსი აიბერება, სკდება ბევრგან და სისხლი იწყებს დენას; გრძელდება ეს რამდენიმე ღლე და შემდეგ შეწყდება. საშილოსნოს ლოწოიანი გარსი უშუშდება და ოთხი კვირის შემდეგ ხელახლა მეორდება იგივე.

რიგი უმეტეს შემთხვევაში უმტკივნეულოდ ემართება ქალს: ზოგჯერ კი დიდი ტკივილები იცის პატარა მუცელში, წელში, გულს რევა, თავის ტკივილი და სხვა. ამგვარი ტკივილების მიზეზია საშილოსნოს სხვადასხვა ავადყოფობა, სხვადასხვა მდებარეობა: ზოგჯერ საშილოსნო წინ არის გადმოხრილი, ზოგჯერ უკან არის გადაზნექილი და სხვა.

რიგი და საკვერცხედან კვერცხის გამოსვლა ერთსა და იმავე დროს წარმოებს; ჯერ კვერცხი გამოვა საკვერცხედან, ორი - სამი დღის შემდეგ კი რიგი იწყება.

ზოგჯერ არის ისეთი შემთხვევა, როდესაც საკვერცხედან კვერცხი გამოდის, რიგი კი ქალს არ მოსდის.

თქვენ უკვე იცით, ყოველი ჩვენგანი კვერცხიდან ჩნდება. ხოლო ქალის კვერცხი ძალიან პატარაა, პურის მარცვლის ოდენა, ნაჭუქის მაგიერად თხელი გარსი აკრავს, შიგნით ცილის ნაირი წებოლია და შერეული გული. რა მნიშვნელობა აქვს რიგს? როდესაც პურის ან სიმინდის დათესვა ვინდათ, უმაღ

დახნავთ მიწას, რადგანაც ასეთ მიწაში თესლი უფრო კარგად ჰხარობს. ამ გვარივე მნიშვნელობა აქვს რიგს. საშვილოსნოს ლორწოიანი გარსი სწორია და განაყოფიერებული კვერცხი ზედ სტურავს; კიდევ რომ მომაგრდეს, საზრდოს შოვნა გაუძნელდება. რიგის დროს კი საშვილოსნო სისხლით იყენება, მისი ლორწოიანი გარსი აიბერება და დასკდება; ამგვარ გარსზე კვერცხი ადვილად კავდება და საზრდოსაც მალე შოულობს, რადგანაც საშვილოსნოს კედლები სისხლით არიან გაყენთილი.

ყოველი რიგის დროს ქალი ჰკარგავს დაახლოებით ნახევარ გირვანქა სისხლს.

ზოგიერთს რიგი აქვს სამ დღეს, ზოგს ოთხს, ხუთს. საზოგადოთ თუ რიგი იწყება ყოველ ოცდა ექვს ან ოცდა ათ დღეს და სამიდან შვიდ დღემდე გრძელდება, ეს არის ბუნებრივი მოვლენა, თუ რიგი აირია, ხან ადრე მოვიდა, ხან გვიან, ხან მალე მოილია, ხან დიდხანს გასტანა, ეს უკვე ავადმყოფობაა.

შუათანა რიცხვით ჩვენში ქალიშვილს რიგი ეწყება თოთხმეტ-ხუთმეტი წლიდან. ყოფილა მაგალითი, როცა რიგი მოსვლია ექვსი, რვა წლის ბავშს.

პირველი რიგი ხშირად აშინებს ქალიშვილს, ამიტომ ყოველი დედა ვალდებულია, აუხსნას თავის ქალიშვილს შესაფერწლოვანებაში მოსალოდნელი ცვლილება და ამრიგად მოამზადოს ის.

პირველი რიგის შემდეგ ზოგჯერ რამდენიმე თვე რიგი იკარგება, მერე კი რიგი თანდათან ღებულობს ჩვეულებრივ მიმდინარეობას.

რიგი გრძელდება ორმოცდა ათ წლამდე, შემდეგ კი იკარგება ზოგჯერ ერთბაშად, ზოგჯერ თანდათანობით. ზოგს რიგი უფრო ადრე გადუფარდება, ზოგს — უფრო გვიან. რიგის ადრე დაკარგვა იწვევს ბევრჯერ ნერვების დასნეულებას, თავბრუს, ფეხებისა და ხელების სიმზურვალეს, ალებს თავპირში და სხვა. ყოველივე ეს თანდათან ჰქრება თავისით.

რიგის დროს აუცილებელია სიფრთხილე, თორემ შესაძ-

ლებელია, ქალი დასწულდეს. საჭირო არის რიგის დროს წყნარად ყოფნა, მოსვენება. მძიმე საქმის კეთება, პურის ცხობა, მძიმე ტვირთის აწვევა, ცივ წყალში ტანის დაბანა, ამ დროს ყოველად შეუძლებელია; მავნებელია აგრეთვე შორს მგზავრობა ცხენით ან ურმით, შიში, აღელვება, მწუხარება.

რიგის დროს საჭირო არის ამოსაყრავი, რომელიც უნდა იყოს სუფთა, კარგად გარეცხილი და გამშრალი; არ უნდა უჭერდეს ქალს და სისხლს კარგად უნდა ისვამდეს. ამოსაყრავის გამოცვლა საჭირო არის დილით და საღამოთი.

ვთქვათ, ახალგაზრდა ქალს რიგი კარგად მოსდიოდა, შემდეგ თანდათან იკლო და დაგვიანება დაიწყო ან სრულებით დაიკარგა; ეს იმას მოწმობს, რომ სხეული დასუსტდა, სისხლნაკლებობა შეეპარა.

რიგის გადავარდნა ბევრჯერ შედეგია ხანგრძლივი ციებ-ციებლებისა, კლექისა. ზოგჯერ ახალგაზრდა ქალს რიგი გადუვარდება, მაგრამ ყოველი რიგის დროს მას ან ცხვირიდან წასქდება სისხლი, ან პირიდან.

ზოგჯერ ქალს რიგი სრულებით არ მოსდის. უმეტეს შემთხვევაში ეს არის შედეგი საშვილოსნოს სნეულებისა: ზოგს საშვილოსნო მეტად პატარა აქვს, ზოგს კი სრულებით არ დაჰყვება.

თუ ქალს რიგი არ მოსდის, შეილიც არ მიეცემა, თუმცა არის ზოგიერთი მაგალითი: ქალს რიგი არ ემარუება, შეილი კი ეძლევა.

14. შშობიარე ქალის მოვლა.

მთაში დარჩენილია ერთი ჩვეულება: შშობიარეს თვლიან უწმინდურ ადამიანად და მოათავსებენ ცალკე, თვითონ უნდა მოილოგინოს, მოუაროს თავისთავს, ბავშსაც და შემდეგ მოვიდეს ოჯახში.

ეს არის ველურობა: შშობიარეს განსაკუთრებული მოვლა და ყურადღება ესაჭიროება.

შშობიარეობას პევერი ქალი უმსხვერპლია ჩვენში და მომავალშიაც იმსხვერპლებს, სანამ ყოველ თქვენგანს არ ეცოდინება, თუ როგორი მოვლა ესაჭიროება მელოგინეს.

მელოგინე ადვილად ცივდება და ანთება მიტომ ემართება, გამიგონია თქვენგან.

ჩვენში ყოველი ავადმყოფობის მიზეზად გაციებას დაგისახელებენ. სახადით გახდება ვინმე ავად, გაცივდა და იმიტომ-მამაო; ცივებსელებით ვინმე ავად გახდება, ყანაში გაცივდა და იმიტომ-მამაო; ანთება დაემართება ვისმე, — გაცივდაო; მუცელს ვინმე გადაყობა — გაცივდაო, ერთის სიტყვით გაცივდა და გაცივდა!

ასეთი შეხედულება არის ნაყოფი უცოდინარობისა.

— წერაც არის, წერაც!

იტყვის ხოლმე ზოგი თქვენგანი.

ქალს დაემართა საშვილოსნოს ანთება და მოკვდა. საიდან დაემართა? როგორ დაემართა? წერა იყო?

როგორ დაემართა და უსუფთაობის წყალობით.

ჩვენ კი ვიძახით, წერაა ყოველისფერიო, და ნულარაფერს გაეკეთებთ, ნულარასფერს დავეძებთ, ნულარასფერს შევისწავლით.

— რა შუაშია უსუფთაობა და საშვილოსნოს ანთება? მეკითხებით თქვენ.

მაგას ახლავე გავიგებთ.

თქვენ იცით, რომ სხვადასხვა ავადმყოფობას აჩენენ ბაცილები.

ყოველგვარ ანთებას როგორც ფილტვებისას, ისე საშვილოსნოსას, ბაცილები იწვევენ.

უსუფთაობა, სიბინძურე ამ ბაცილებს არჩენენ და ასაზრდოებენ.

ჩვენს ხელს და საერთოდ კანს ხშირად მოედება ანთების გამომწვევი ბაცილები, მაგრამ ხელი, ან კანი ყოველთვის არ სივდება.

როდის სივდება?

როცა ხელი ან კანი გაკრილია, ან გაკაწრული.

ბაცილებს თუ საზრდო არ ექნათ, ისე ვერსად მოიკიდებენ ფეხს და ვერ მომრავლდებიან.

საუკეთესო საზრდო მათთვის არის ადამიანის სისხლი, წბოლი. სწორედ ამიტომ ეტანებიან ისინი გაკაწრულ, გაგლეჯილ, ან გაკრილ ადგილებს.

ამიტომაც თუ კრილობა სუფთად არ იქნა შეხვეული, ყოველთვის ჩირქდება და გაკრილ ასოს ასიებს, ანთებას იწვევს.

მაშასადამე საშვილოსნოს ანთება რომ დაემართოს ქალს, საჭიროა, რომ საშვილოსნოში იყოს რაიმე კრილობა, ან წყლული.

ამ კრილობას მოედებიან ბაცილები და გამოიწვევენ ანთებას.

არის თუ არა მელოჯინე ქალის საშვილოსნოში კრილობა ან რაიმე კრილობის მსგავსი?

არის.

საიდან და როგორა ჩნდება ის?

აი, საიდანა ჩნდება.

საშვილოსნოში ბავში შეერთებულია მომყოლთან ორი სხელი მილით, რომლებიც კიბიდან ამოდინან.

მომყოლი კი საშვილოსნოს კედელზეა მიზრდილი.

ის ღრუბელივით არის დასრუტულა სისხლის მიღებით. იმ ალაგას საშვილოსნოს კედელში, სადაც მომყოლია მიხორცებული, აუარებელი სისხლის მიღებია.

აქ დედის გულიდან მოდის მუდამ ახალ-ახალი სისხლი, დატვირთული საზრდოთი, და მომყოლის დანიშნულება მხოლოდ იმაშია, რომ საშვილოსნოს კედლებში დატანებული სისხლის მიღებიდან ეს საზრდო გამოსწოვოს, გამოწუწუნოს.

საზრდო ვადმოდის მამყოლის სისხლში, რომელიც მამყოლის მილით კიბში ჩამოდის, აქედან ვადადის ბავშის სხეულში, გაივლის ღვიძლს, აქ იწმინდება, ავა გულში და აქედან სისხლის შემწეობით ურიგდება ბავშის სხეულის ყოველ ნაწილს.

ამგვარად საზრდოობს და სრულდება ბავში დედის მუცელში.

როცა სისხლი მთელ საზრდოს დაურიგებს ბავშის სხეულს, მამყოლის მილით უკანეე გაბრუნდება მამყოლში, რომ ახალი საზრდო წამოიღოს. ამიტომა აქვს მამყოლს ორი მილი:

ერთი მილით მამყოლიდან საზრდოთი დატვირთული სისხლი შადის ბავშისაკენ, მეორეთი კი საზრდო გამოღეული სისხლი ბავშის სხეულიდან უკან ბრუნდება მამყოლში საზრდოს წამოსაღებად.

როდესაც ბავში დაიბადება, მამყოლი საჭირო აღარ არის:

საშვილოსნო მოიკუმშება და მოცილებს მამყოლს.

მაგრამ საშვილოსნოს სწორედ იმ ალაგას, სადაც მამყოლი იყო, მიკრული, მამყოლის მოცილების შემდეგ რჩება დიდი კრილობა, რომელიც შემდეგ და შემდეგ შუშდება.

აი სწორედ ეს კრილობა არის საუცხოვო ნიადაგი ყოველგვარი ბაცილების დასაბუდებლად და ვასამრავლებლად.

თუ აქ როგორმე გაჩნდნენ ჩირქის გამომწვევი ბაცილები, საშვილოსნოში ანთება ჩნდება და ისედაც დასუსტებული მშობიარე ამ ანთებას ვეღარ უძლებს.

როგორ უნდა გაჩნდნენ საშვილოსნოში ეს ბაცილები? უსუფთაობით.

თქვენ რომ შინაურ ბეზიას მოიყვანთ მშობიარესთან, მან არ იცის, წარმოდგენაც კი არა აქვს, თუ რა დიდი მნიშვნელობა აქვს სისუფთავეს მშობიარესათვის.

ერთხელ წაიბანს უბრალოდ ხელებს ცივი წყალით, შეიხოცავს გასვრილი კაბის კალთებზე და აი ასეთი ხელებით სინჯავს მშობიარეს და ეხმარება მას ბავშვის დაბადებაში.

ასეთ ხელებს შეაქვს საშვილოსნოში ანთების ბაცილები და მშობიარე იღუპება.

— აბა ყველა უნდა დაიხოცოს, ვისაც შინაური ბებია მოალოგინებს! ამბობს მეღანო.

ყველას თუ არ ემართება ანთება, მხოლოდ იმიტომ რომ უსუფთაო ხელზე ყოველთვის არ არის ანთების ბაცილები, თორემ თქვენი მტერი: მართლაც ერთი მელოგინე არ გადაჩებოდა.

ყოველგვარ კრილობას უნდა დიდი სისუფთავე.

მელოგინე კრილობიანი ადამიანია და მას განსაკუთრებული სისუფთავე და მოვლა ესაჭიროება.

წამოსტკივა თუ არა მუცელი მშობიარეს, ბინა კარგად უნდა გაასუფთაოთ და ყოველივე ზედმეტი ბარგი და ავეჯი ულობა გაიტანოთ.

მელოგინე უნდა დააწვინოთ სუფთა ლოგინზე.

უნდა იკონიოთ ბლომად კარგად გადმოდლულებული წყალი, რადგანაც აუღულარ წყალში შესაძლებელია, მავნებელი ბაცილები იყონ.

მშობიარეს ასეთის წყლით უნდა დაბანოთ კარგად ფეხები, ბარკლები, თეძოები, უკანა ტანი, ასო, ერთი სიტყვით მთელი ტანი კიპს ქვევით.

უნდა გაუწმინდოთ კუჭი ოყნით, რადგანაც საესე ნაწ-

ლავები ბავშვის წამოსვლას ხელს უშლის და სხვადასხვა გართულებას იწვევს, და საშო უნდა გამოუტრეცხოთ რამდენჯერმე.

ბებია არ უნდა მიეკაროს მშობიარეს, სანამ არ დაიჭრის ფრჩხილებს და ხელებს რამდენჯერმე არ დაიბანს იდაყვებამდე სავანით და ადუღებულთი წყლით.

როდესაც ბებია დარწმუნდება, რომ ბავში სწორად ძევს, მეტი სინჯვა საჭირო აღარ არის.

მოლოკინების შემდეგ ორი კვირის განმავლობაში ქალი წყნარად უნდა იწვეს ლოგინში.

შემდეგ შეიძლება ადგომა, მაგრამ ორმოც დღემდე მძიმე საქმეს უნდა ერიდოს სადმე შორს არ უნდა წავიდეს არც ფეხით, არც ურმით, არც ცხენით.

ნათქვამია სიფრთხილეს თავი არ ასტკივაო.

სიფრთხილე საუკეთესო წამალია.

მელოკინე ქალმა ხშირად იცის ძუძუს თავების დახეთქა, რასაც ზოგჯერ ძუძუების დასიება და დაჩირქება მოსდევს შედეგად.

ამის თავიდან ასაცილებლად საჭიროა შემდეგი ზომა: გადადგება თუ არა ფეხმძიმე ქალი მეცხრე თვეში, ძუძუს თავები ყოველდღე უნდა მოიწმინდოს არაყით.

— დავილუპე კაცი! ერთი ბოთლი არაყი მაქვს და ჩემი დედაკაცი რაღას დამანებებს, ფეხმძიმედ არის ახლა! ოხუნჯობს ეგერჩვენი ბესია.

ძალიან კარგს იზამს, თუ მართლა არ დაგანებებს.

ახალ დაბადებულ ბავშს ხშირად ჭიპი უსივდება, უჩირქდება, უწყუფულდება ზოგჯერ ზედ დაერთვის წითელი ქარი და ბავში წუთი-სოფელს ესაღმება.

რა არის ამის მიზეზი?

ისევ და ისევ უსუფთაობა.

სოფელში ბავშს შეუკრავენ ჭიპს უბრალო ძაფით და მოსკრიან დაქანებულთი მაკრატლით; რა თქმა უნდა, ჭიპი დასივდება და დაჩირქდება.

ძაფი და მაკრატელი კარგად უნდა გამოხარშოთ და ისე ინმართოთ ჭიპის შესახვევად და მოსაქრელად.

15. მუცლის მოზლა.

გიგო მაისურაძის სახლში მეზობლების ქალებს თავი მოეყარათ და იყვნენ ერთ ბჭობაში.

— ბუასილის ქარებია, დავაყაროთ ოცი წურბელი უკან ტანზედა და აბა თუ არ უსაშველოს! ამბობდა ერთი.

— ქარსოკოა, ქარსოკოა ნამდვილად, ამბობდა მეორე.

— ეგ თუ ფერდის ქარი არ იყოს, პირში ჩამაფურთხება.

— ფერდის ქარი კი არა, გენაცვალეთ, კოლინჯია, კოლინჯი, ჩემი ესტატეს სული არ წამიწყდება. მაგას კი ვიცნობ იმ ცხონებულს აუვარდებოდა ხოლმე და კიდევაც გადაიტანა თან.

— ბუდიანი ქია უნდა იყოს, ბუდიანი ქია!

ყველა თავისას ამბობდა.

რა იყო, რა მოხდა?

გიგოს ცოლი იყო მძიმე ავადმყოფი, მელანოი.

რა დაემართა?

ფეხმძიმეთ იყო, სამი თვისა. ექვსი შვილი ჰყავდა და მეშვიდეზე რომ დაორსულდა, ძალიან ეწყინა. ბებესა სწევდა, ღობეზე გადაწვებოდა ხოლმე, იქნება ჩამომშალოსო, მაგრამ არაფერმა არ გასჭრა.

ერთ დღეს შეაცივა, მუცელი ასტკივდა, მუცელი ჩამოებერა და ლოგინად ჩავარდა.

მეზობლების ქალები დაეხვიენ თავზე, რადგანაც მელანო ტკბილი ქალი იყო, უწყინარი, იშვიათი სამეზობლო და ამის გამო ყველას უყვარდა.

ზოგი რა საშუალებას ურჩევდა, ზოგიც რასა, მაგრამ მელანო ვუარ და ვუარ მიდიოდა. საშინელი ტკივილები აწუხებ-

და, გულის წუხილი, მუცელი შემობერილი ჰქონდა და გაქეპებული, გული ერეოდა, პირს აღებინებდა.

— მომიკვდება ქალი ნამდვილად, თუ ქალაქს არ წავეყვანე! გადასწყვიტა გიგომ, ჩააწვინა მელანო ურემში და მიადგა ვერაზე ქალთა სნეულების სამკურნალოს.

მიიღეს, გასინჯეს ექიმებმა და აღმოაჩინეს საშვილოსნოს და მუცლის აპკის ანთება.

ანთება დაწყილიყო საშვილოსნოში და შემდეგ გადასულიყო მუცლის აპკზე.

რადგან მელანო ფეხმძიმედ იყო და საშოდან სისხლნარევი, სუნინანი სიხვე სდიოდა, ექიმები დარწმუნდნენ, რომ მელანოს მუცელი უნდა წაეხდინა. მელანო უარზე იდგა და ექიმების კითხვაზე ერთსა და იმავეს იმეორებდა — მუცელი არ წამიხდენიაო. როდესაც მელანო ტკივილებმა უფრო შეაწუხეს, იფიქრა: თუ ექიმებს სიმაართლე არ ვუთხარი, რას მიშველიან, და განაცხადა: შინაურმა ბებიამ წინდის ჩხირით მაწვალა, საშვილოსნოში შამიყო, დაატრიალა, მას უკან შევიქენი ავადაო.

შამოადღეს ავადმყოფს მუცელზე ყინული, დაუწყეს კანქვეშ სხვადასხვა წამლების შესაპუნება, მაგრამ მელანოს ალარაფერი წაადგა და ხუთი დღის შემდეგ გარდაიცვალა საავადმყოფოში. როდესაც მიცვალებული გაპკვეთეს, რა ნახეს ექიმებმა?

საშვილოსნო რამოდენიმე ალაგას გახერცტილი იყო წინდის ჩხირით. ამ გარემოებას გამოეწვია საშვილოსნოს ანთება და მუცლის აპკი ბევრგან ჩასისხლიანებული იყო, დაჩირქებული.

ამგვარი ავადმყოფი იშვიათად რჩება, რადგანაც საშვილოსნოსა და მუცლის აპკის ანთებას გული ვერ უძლებს, იშხამება და დადგება. ხშირად ასეთი შედეგი მოსდევს მუცლის მოშლას.

16. სუსუნატი და მუსლის მოწყობა.

დათამ, მიტომ და ნიკომ დაუდვეს ურმები, ცოტა თელი მოატყუეს და გაუდგენ გზას, რომ დილა ადრიანად ქალაქში ჩასულიყვნენ.

ათ დღეში დათას ჯვარი უნდა დაეწერა, ქალი მოეყვანა და ოჯახისათვის წვრილმანი სჭირდებოდა: საპონი, ნაფთი, ძაფი, ასანთი და სხვ. რადგანაც ფული არ ჰქონდა, შეშა მიჰქონდა. ქალაქში ჩავიტან, გავეყიდი და აღებული ფულით ოჯახის საჭიროებას დავაკმაყოფილებო.

მიტო და ნიკო მისი ტოლამხანაგები იყვნენ და იმათაც დათას ქორწილისათვის ახალუბები უნდოდათ, ჩუსტები, საცოლო ბიჭები იყვნენ და თავი მოსწონდათ.

თუმცა გაზაფხული მიწურული იყო, მაგრამ შეშა მაინც კარგ ფასში გაჰყიდეს; ივაჭრეს, იყიდეს რაც უნდოდათ და ფული კიდევ გადარჩათ.

— მოდი ერთი სამიკიტნოში შევიდეთ და პატარა გადავკრათ! მიმართა ნიკომ ამხანაგებს.

— დაგვიგვიანდება, წასვლა სჯობია, მიუგო დათამ.

— ქალი არსად გაგეჰყევა, ფიქრი ნუ გაქ, უხუმრა ნიკომ, დაიყოლია ამხანაგები და შევიდენ სამიკიტნოში მოითხოვეს კერძი, ერთი ჩარეჰა ღვინო, დაღლილებს ღვინო გაუტკბათ; ჩარეჰას მეორე მოჰყვა, მეორეს მესამე, მეოთხე და კარგა ლაზათიანად შეთვრენ.

— ეე, ერთი გოგო რა კარგია ახლა! წარმოსთქვა ნიკომ.

— გოგო კი არა ის მოინდომე ახლა, შენმა მზემა! მიუგო მიტომ.

— რატომაც არ მოვინდომებ, რაა! ვიზე ნაკლები ვარ? დაუწყო ნიკომ.

ჩემმა მხემ, უნდა გოგოებში წაგიყვანოთ, ბიჭი არ ვიყო, თუ არ წაგიყვანოთ, დაუწყო ისევ ნიკომ, აღარ მოეშვა ამხანაგებს და წაიყვანა ერთ ალაგას, სადაც წინეთაც ჰყოფილა.

— ასე არა სჯობდა ეუბნებოდა ნიკო ამხანაგებს, როდესაც ქალებიდან ბაკისაკენ ბრუნდებოდნენ, რა გოგოები იყვნენ ი პირდაღლები, რა გოგოები!

დათა და მიტო იღიმებოდნენ.

დაბრუნდნენ მეორე დღეს სოფელში.

გაიარა ამის შემდეგ რამოდენიმე დღემ და დათას შარდზე გასვლის დროს წვა აუვარდა. მალე მილიდან ჩირქმა იწყო დენა

— სუსუნატს რომ იტყვიან, სწორედ ეს არის; გაუელვა დათას თავში და ჩავარდა საგონებელში. ქორწილი კარზე იყო მომდგარი.

გაიქცა ექიმთან, გაუმელავენა თავის უბედურება. ექიმმა გასინჯა და აუხსნა. სუსუნატია, უკანასკნელი ორი ძვე მაინც უნდა იწამლოვო.

— შე დალოცვილო, ამ კვირესა ჯვარი უნდა დავიწერო.

— რას ლაპარაკობ, ჯვრის წერა როგორ შეიძლება, ქალიც ხომ ავად გახდება?

— არ მიხერხდება, ისეა საქვე ხარჯი გავწიე, მზათა მაქვს ყველაფერი და სირცხვილით როგორ გავამზილო?

ბევრი არიგა ექიმმა, აუხსნა, რა შედეგიც მოჰყვებოდა ჯვრის წერას, მაგრამ დათამ ირცხვინა, დედმამას არ გაუტყდა და ჯვარი დაიწერა.

გავიდა ერთი კვირა. პატარძალს მუცელი წამოსტკივდა და თეთრად შლია დაუწყო. გაუტყდა დედამთილს, ის კიდევ გამოცდილ ქალებს შეეკითხა; ზოგმა გაციებას დააბრალო, ზოგმა ნაწყენს; ორჯერ თბილ წყალში დაბანეს და მუცლის ტკივილმა უტია.

რიგი შეუჩერდა, მიზეზობა დაიწყო, პირს ღებინება აუვარდა.

— ორსულად ხარ, შეილო, ორსულად. აბა შენ მუცელს როგორ ბიქს გამოგვიგორებ! ეალერსებოდა დედამთილი.

სამმა თუ ოთხმა თვემ გაიარა, დათას ცოლს მუცლის ტკივილი აუვარდა, დააწვინეს, მომუშაული ქატო შამოადევს, გაცხელებული მარილი, ნალველი დაალვეინეს, მაგრამ არაფერმა არ უშველა და ბოლოს მუცელი მოსწყდა.

ერთი კვირის შემდეგ წამოდგა ქალი, მაგრამ თავის ჯანზე ველარ დადგა და ვერა; მუცელი სტკიოდა, ჩააწვებოდა ლოდვით, თეთრად ჰშლიდა, რიგი უწყესოდ მოსდიოდა და ტკივილებით: ხან აღრე, ხან გვიან, ხან ბევრი, ხან ცოტა. ორმა წელმა გაიარა, ქალი აღარ დაორსულდა და სულ უკან და უკან მიდიოდა.

წაიყვანა დათამ ექიმთან ქალაქში.

ექიმმა გამოჰკითხა, გასინჯა და შემდეგ აუხსნა:

— შენ ქმარს სუსუნატი სჭირვებია, იმისაგან შენც შეეყრია; სუსუნატის გამო მუცელი მოგშლია და ახლა საშვილოსნოც დასიებულია, მისი ლულებიც, საკვერცხეებიც. ძალიან დიდი წამლობა დაგჭირდება.

— შეილი ხომ მიეცემა? შეეკითხა დათა ექიმს.

— სუსუნატს გამოუწვევია საშვილოსნოს ლულებისა და საკვერცხეების ანთება, რის გამო საკვერცხეები და ლულები მთლად შეჭხორებიან ერთმანეთს, ამიტომ შეილი აღარასოდეს აღარ მიეცემა, წარმოსთქვა ექიმმა.

— რომ იწამლოს რიგიანადა? შეეკითხა დათა.

— წამლობა მხოლოდ ტკივილებს დაუყუჩებს, შეილიერობას კი ველარ აღუდგენს, მიუგო ექიმმა.

ამ საშინელმა განაჩენმა ორივე ცოლქმარს გული მოსწყვიტა და მიწასთან გაასწორა. ჩუმად, უსიტყვოდ გამოვიდნენ გარეთ და მომდგარ კრემლებს ველარ იკავებდნენ.

ს ა რ ჩ ე ვ ი

ნაწილი პირველი.

	83-
წინასიტყვაობა.	3
I. ადამიანის წარმოშობა.	5
II. უჩინარი არსებანი. ა) ბაცილები, ბ) ბატონები, გ) სისხლის თეთრი ბურთულები, დ) სისხლის წითელი ბურთულები.	15—27
III. ჩვენი სხეულის აგებულება.	28
IV. ადამიანის კვერციხი და ჩანასახი.	38
V. სიბინძურე ყოველგვარი სნეულების დედაა.	42
VI. თავის მოვლა: ა) სასმელ-საქმელი, ბ) ჰაერი და სისუფთავე, გ) ცივ წყალში ბანაობა, დ) შთასა და ზღვის ჰაერი, ე) თამბაქო, ვ) მაგარი სასმელები.	51—67

ნაწილი მეორე.

მწვავე გადამდები სნეულებანი.

1. შესავალი.	69
2. ყვავილი.	75
3. ჩუტყვავილა	81
4. წითელა.	82
5. ტუნთრუშა.	86
6. ყელჭირვება.	90
7. ყვიანახველა.	94
8. მუცელა	98
9. ყბა: კრა.	103
10. გ. პი.	105
11. მუცლის ტიფი.	109
12. პარტახტიანი ტიფი.	116

13. შებრუნებითი ტიფი.	121
14. წითელი ქარი	122
15. სისხლის მოწამლეა.	123
16. ხორველა.	124
17. ადამიანის ცოფი.	125
18. ადამიანის ქოთაო.	143
19. ადამიანის ხუზარა.	146
20. ადამიანის ქირი	149
21. მალარია.	152

ნაწილი მასკაჲ.

გულის სნეულეზანი.

1. შესავალი	185
2. გულის კუნთების დასნეულება	191
3. გულის გასუქება.	194
4. გულის მანკი.	196
5. გულის ნერვების დასნეულება.	199
6. გულის პერანგის ანთება.	202
7. სისხლის ძარღვების დასნეულება.	205

ნაწილი მაქოსა.

საჭმელის მომწელებელი ასრების სნეულეზანი.

1. პირისა და საყლაპავი მილის ავადმყოფობა.	209
2. კუჭის სნეულეზანი: შესავალი ა) კუჭის მწვავე კატარი, ბ) კუჭის დახანებული კატარი, გ) კუჭის ანთება, წყლული და კიბო, დ) კუჭის რგვალი წყლული, ე) კუჭის კიბო, ვ) საზოგადო ზომები კუჭის სხვადასხვა ავადმყოფობის დროს, ზ) მეავე წყალი კუჭის ავადმყოფობის დროს, თ) სხვადასხვა საექიმო საშუალებანი კუჭის ავადმყოფობის დროს	217- 242
3. ნაწლავების სნეულეზანი: შესავალი. ა) მუცელში შეკრულობა, ბ) ბუასილი, გ) ნაწლავების მწვავე კატარი, დ) ნაწლავების დახანებული კატარი, ე) ხორველის ნაირი კატარი ნაწლავებისა, ვ) ნაწლავების	

მუცლის აპენდიციტის კიბო, თ) ნაწლავების ჩაეარ- დნა, ი) ბ. დანამატის ანთება—აპენდი- ციტი. კ) ნაწლავის ძუქთახორები.	243—264
მუცლის აპენდიციტის სნეულებანი: ა) მუცლის აპენდიციტის მწვავე ანთება, ბ) მუცლის აპენდიციტის ქლექტი, გ) წყალ-მანკი	265—269
ლვიძლის სნეულებანი: ა) ყვითა, ბ) ლვიძლის შეგუ- ბება, გ) ლვიძლის დაჩირქება, დ) ლვიძლის ცირო- ზი, ე) ლვიძლის ქლექტი, სიფილისი ვ) ლვიძლის კი- ბო, ზ) ლვიძლის ეხინაკოკი, თ) ლვიძლისა და ნაღვე- ლის პარკის კენჭები.	270—277

ნაწილი მესამე.

სახუნთქავი ასოების სნეულებანი.

1. ბრონხიტი.	279
2. ქსენა.	283
3. ფილტვების ანთება.	285
4. ფილტვების აპენდიციტის ანთება: ა) მშრალი პლევრიტი, ბ) სითხიანი პლევრიტი, გ) ჩირქიანი პლევრიტი.	294—296
5. ფილტვების აპენდიციტის კიბო და სარკომა.	297
6. ფილტვების ქლექტი.	298

ნაწილი მეოთხე.

I. საზარდო ასოების სნეულებანი.

1. შესავალი.	309
2. თირკმელების მწვავე ანთება.	312
3. თირკმელების დაზანებული ანთება.	315
4. თირკმელების დაჩირქება.	317
5. თირკმელების ძაბრის ანთება.	318
6. თირკმელების კენჭები.	319
7-8. თირკმელების ქლექტი და კიბო.	321
9. თირკმელების ჩამოშვება.	323
10. საზარდო ბუშტის ანთება, შირიმი, კიბო და ქლექტი.	324

I. ჰენოტიკური ნაშრომები

1. შესავალი.	331
2. სუსუნატი.	332
3. რბილი ათაშანგი.	333
4. სიფილისი.	334

ნაწილი მეორე.

სხვადასხვა ნაშრომები.

1. პირველი დახმარება უცარი უბედურების დროს.	343
2. ღურბელი.	355
3. ჩიყვი.	359
4. შაქრის ავადმყოფობა.	362
5. სახსრების მწვავე ქარები.	365
6. უბრალო სისხლნაკლებობა.	369
7. სისხლის გათეთრება, სურაფანდი და ელენთის დასნეულება.	373
8. ბავში.	376
9. ბავშვის მოვლა.	384
10. ძვლების სირბილე—რახიტი.	388
11. კენჭებით დასნეულება.	395
12. ბნედა.	399
13. რივი.	402
14. მშობიარე ქალის მოვლა.	405
15. მუცლის მოშლა.	410
16. სუსუნატი და მუცლის მოწყვეტა.	412

